

МК

АНЕКС VI

кон Одлуката за спроведување на Комисијата за одобрување на Реформските агенди и повеќегодишната програма за работа според Инструментот за реформи и раст за Западен Балкан

Влада на Република Северна Македонија

**ИНСТРУМЕНТ ЗА РЕФОРМИ И РАСТ ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН
РЕФОРМСКА АГЕНДА НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 2024-2027 ГОДИНА¹**

Септември, 2024 година

---

¹ **Напомена:** Преводот на македонски јазик е работна верзија. Ако постои каква било недоследност меѓу документот на англиски јазик и македонскиот превод, оригиналниот документ на англиски јазик ќе се смета за автентична верзија која е соодветна за користење.

Напомена: Евентуалната неконзистентност во називите на институциите во овој документ може да се должи на измените на Законот за организација и работа на органите на државната управа усвоени во јуни 2024 година. Реализацијата на чекорите ќе биде во надлежност на институциите согласно новата реорганизација.

СОДРЖИНА

ДЕЛ 1: ЦЕЛИ И КОХЕРЕНТНОСТ НА РЕФОРМСКАТА АГЕНДА	11
1. ГЛАВНИ ПРЕДИЗВИЦИ (АНАЛИЗА НА ПРОБЛЕМИТЕ)	11
2. ЦЕЛИ НА РЕФОРМСКАТА АГЕНДА	22
3. ДОСЛЕДНОСТ СО ОПШТАТА ПОЛИТИЧКА РАМКА	27
4. КЛУЧНИ ПОЛИТИЧКИ ПРИОРИТЕТИ	28
4.1. Фундаментални сектори, вклучително и борбата против корупцијата и организираниот криминал.....	28
4.2. Дигитална трансформација и дигитални безбедносни прашања	28
4.3. Образование, обука, вработување и социјални цели.....	29
4.4. Начело „Не прави значителна штета“	29
5. Интеграција на родова перспектива	30
ДЕЛ 2: ОПИС НА ОБЛАСТИТЕ НА ПОЛИТИКИ И ПОВРЗАНИТЕ РЕФОРМИ.....	33
6. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 1: УПРАВУВАЊЕ/РЈА И УЈФ (РФМ).....	33
ПОДОБЛАСТ 1.1: УПРАВУВАЊЕ СО ЈАВНИ ФИНАНСИИ (УЈФ) (РФМ).....	33
ПОДОБЛАСТ 1.2: РЕФОРМА НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА (РЈА).....	41
7. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 2: ЕНЕРГЕТСКА/ДИГИТАЛНА ТРАНЗИЦИЈА	44
ПОДОБЛАСТ 2.1.1. Пазарни реформи.....	44
ПОДОБЛАСТ 2.1.2. Декарбонизација.....	49
ПОДОБЛАСТ 2.1.3. Обновливи извори.....	54
ПОДОБЛАСТ 2.1.4. Донесување систем за тргување со емисии (ЕТС)	57
ПОДОБЛАСТ 2.1.5. Енергетска ефикасност и загадување на воздухот	59
ПОДОБЛАСТ 2.2.1. Кибербезбедност	64
ПОДОБЛАСТ 2.2.2. Дигитализација.....	67
8. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 3: ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ	73
ПОДОБЛАСТ 3.1. Образовни вештини.....	73
9. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 4: РАЗВОЈ НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР И ДЕЛОВНОТО ОПКРУЖУВАЊЕ.....	85
ПОДОБЛАСТ: 4.1 Деловно опкружување	85
10. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 5: ФУНДАМЕНТАЛНИ ВРЕДНОСТИ/ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО ...	118
ПОДОБЛАСТ 5.1 Демократија	118
ПОДОБЛАСТ 5.2. Независност, квалитет и интегритет на судството.....	120
ПОДОБЛАСТ 5.3. Консолидирање на функционирањето на Судскиот совет	127
ПОДОБЛАСТ 5.4. Ефикасност на судството.....	129
ПОДОБЛАСТ 5.5. Борба против корупцијата	132
ПОДОБЛАСТ 5.6. Борба против организираниот криминал	137
ПОДОБЛАСТ 5.7. Поврат на имот	140
11. ОПШТИ УСЛОВИ ЗА ПЛАЌАЊА (ЗА СИТЕ ОБЛАСТИ НА ПОЛИТИКА)	143

12.	КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ СО ИПА Ш	145
13.	ИНВЕСТИЦИИ ВО РАМКИТЕ НА ИНВЕСТИЦИСКАТА РАМКА ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН (ИРЗБ) (WBIF)	148
14.	КОНСУЛТАЦИИ	152
15.	СЛЕДЕЊЕ, ИЗВЕСТУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ.....	153
16.	КОНТРОЛА И РЕВИЗИЈА	158
17.	КОМУНИКАЦИЈА	166
АНЕКС 1: ЧЕКОРИ И УСЛОВИ ЗА ПЛАЌАЊЕ ПО ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА.....		167

РАБОТНА ВЕРЗИЈА

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ПГДС (AADT) - Просечен годишен дневен сообраќај
АСЈО (AAJP) - Академија за судии и јавни обвинители
АКМИС (ACCMIS) - Автоматизиран информатички систем за управување со судски предмети
АОЗ (AEP) - Автоматска обработка на записи
АИС (AES) - Автоматизиран извозен систем
АФКОС (AFCOS) - Одделение за координација на борбата против измами
ВИ (AI) - Вештачка интелигенција
АКВО (AQHE) - Агенција за квалитет на високото образование
АРО (ARO) - Јавно обвинителство/Канцеларија за поврат на имот
ОЈО (BBP) - Основен јавен обвинител
ОЈОГОКК (BBPPOCC) - Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција
ГК (BC) - Гранична контрола
БКБС (BCBS) - Базелски комитет за банкарска супервизија
ЦУ (CA) - Царинска управа
СЦО (CDS) - Систем за царински одлуки
ЦЕФТА (CEFTA) - Централноевропски договор за слободна трговија
ЕКЕП (CEPEJ) - Европска комисија за ефикасност на правдата
CERT - Компјутерски тим за одговор при итни случаи
ЦЕХ (CHU) - Централна единица за хармонизација
ЦИ (COE) - Центар на високи постигнувања
КОМ (COM) - Извештај на Европската комисија за Северна Македонија
COTIF - Конвенција за меѓународни железнички превози
КЗК (CPC) - Комисија за заштита на конкуренцијата
РПЗ (CPF) - Рамка за партнерство на Светска банка со земјата
ИПЦ (CPI) - Индекс на потрошувачки цени
СЈО (CPP) - Совет на јавни обвинители

CS/RD2 - Заеднички услуги / референтни податоци 2
CSIRT - Тимови за одговор на компјутерски безбедносни инциденти
КОР (CVD) - Координирано откривање на ранливост
ЗП (DA) - Закон за податоци
РБСМ (DBNM) - Развојна банка на Северна Македонија
ДЕУ (DEU) - Делегација на Европската Унија во Република Северна Македонија
DG TAXUD - Генерален директорат за оданочување и царинска унија
ЦДИ (DIN) - Центри за дигитални иновации
ССВ (DMS) - Системи за следење на возачите
НПЗШ (DNSH) - Не прави значителна штета
ОДС (DSO) - Оператор на дистрибутивен систем
ПЗД (ЕВР) - Практика заснована на докази
ЕБОР (ЕБРД) - Европска банка за обнова и развој
ЕК - Европска комисија
ЕК МИС (EC MIS) - Информациски системи за управување
ЕКФИН (ECFIN) - Економски и финансиски прашања
еЦМР (eCMR) - Меѓународна конвенција за патен превоз на стока
ЕКОФИН (ECOFIN) - Економски и финансиски прашања
ЕЦДИ (EDIN) - Европски центри за дигитални иновации
ППО (EDP) - Претприемачки процес на откривање
ЕЕ - Енергија и животна средина
e-FTI - Дигитализација на товарниот транспорт низ Европската Унија
ЕСИ (EIC) - Европски совет за иновации
eIDAS - Подобрени мерки за заштита на податоци
ЕИП (EIP) - Економски и инвестициски план
ЕИТ (EIT) - Европски институт за иновации и технологија
ЕНЕР (ENER) - Единствен национален електронски регистар на прописи
ENS (ENS) - Влезни збирни декларации

ENTSO - Европска мрежа на оператори на преносни системи
ENTSO-E - Европска мрежа на оператори на преносни системи за електрична енергија
EPBD - Директива за енергетски карактеристики на згради
EPC - Сертификат за енергетски карактеристики
СПТ (EPT) - Стручен проектен тим
EPA (EPC) - Агенција на Европската Унија за железници
РКЕ (EPT) - Регулаторна комисија за енергетика, водни услуги и услуги за управување со комунален отпад
ПЕР (ERP) - Програма на економски реформи
АВ (ESA) - Агенција за вработување
ЕСКО (ESCO) - Трговско друштво за енергетски услуги
УУП (ESM) - Управување со услуги на претпријатија
ETS - Систем за тргување со емисии
ETS - Шема за тргување со емисии
ЕУ - Европска Унија
EUCDM - Модел на царински податоци на ЕУ
ЕРВ (EVR) - Европски регистар на возила
СДИ (FDI) - Нето-странски директни инвестиции
ФИТР (FITD) - Фонд за иновации и технолошки развој
ГАП III (GAP III) - Акциски план за родова еднаквост
БДП (GDP) – Бруто-домашен производ
ГЕФ (GEF) - Геоекономска фрагментација
GHG - Стакленички гасови
GOV - Влада
РОБ (GRB) - Родово одговорно буџетирање
ГРЕКО (GRECO) - Група држави против корупцијата
ГС (GS) - Генерален секретаријат
СУГ (GUM) - Систем за управување со гаранции
ГСВ (GVC) - Глобален синџир на вредност

ХАЗМАТ (HAZMAT) - Превоз на опасен материјал - опасни материи
ПВ (IA) - Процена на влијанието
ИГРМ (IBWT) - Италијанска гранична работна маса
ICS2 - Царина и систем за контрола на увозот
ИКТ - Информатички и комуникациски технологии
Стратегија за ИКТ - Стратегија за Информатичка и комуникациска технологија
ИФМИС (IFMIS) - Интегриран информациски систем за управување со финансии
ГС (IG) - Група за спроведување
МОТ (ILO) - Меѓународна организација на трудот
ММФ (IMF) - Меѓународен монетарен фонд
МОВРИ (INTOSAI) - Меѓународна организација на врховни ревизорски институции
ИПА - Инструмент за претпристапна помош
ИПАРД - Инструмент за претпристапна помош за рурален развој
ИТ - Информатичка технологија
ИТ-системи - Систем за информатичка технологија
ITIS - Интегриран даночен информациски систем
ИТС (ITS) - (Европски) Интелигентни транспортни системи
ПСОО (IVET) - Почетно стручно образование и обука
СС (JC) - Судски совет
ЗУК (JSC) - Заеднички управен комитет
АППТ (JТАР) - Акциски план за праведна транзиција
ППТ (JTR) - Патоказ за праведна транзиција
КПУ (KPIs) - Клучни показатели за успех
ЗАС (LAS) - Закон за административни службеници
ЗКА (LCA) - Закон за климатска акција
ЕЛС (LGUs) - Единици на локална самоуправа
ЗОРОДУ (LOSAB) - Закон за организација и работа на органите на државната управа
МАСП-С - Повеќегодишен стратешки план за оданочување

МЕП (МЕА) - Министерство за европски прашања
ЕНП (МЕАТ) - Економски најповолна понуда
МЕМО (МЕМО) - Национален оператор на пазар на електрична енергија
МЕПСО (MEPSO) - Оператор на електропреносниот систем на Република Северна Македонија
МФП (MFA) - Макрофинансиска помош
МИМИК (MIMIC) - Мотив, намера, грешка, идентитет
МИОА (MISA) - Министерство за информатичко општество и администрација
ОИЗ (MIZ) - Општински индустриски зони
МЖСПП (MoEPP) - Министерство за животна средина и просторно планирање
МФ (MoF) - Министерство за финансии
МВР (MoI) - Министерство за внатрешни работи
МРА - Договор за меѓусебно признавање
СИВА (MRVA) - Следење, известување, верификација и акредитација
ЗЧ (MS) - Земја членка
MW - Мегават
НКТС (NCTS) - Нов компјутеризиран транзитен систем
НДИ (NDI) - Национален демократски институт
НЕАР (NEAR) - Генерален директорат за соседство и преговори за проширување
НПЕК (NECP) - Национален план за енергија и клима
НЕМО (NEMOs) - Номинирани оператори на пазарот на електрична енергија
НИПАК (NIPAC) - Национален ИПА-координатор
МИС (NIS) - Мрежни и информациски системи
НПЛ (NPL) - Нефункционални кредити
НРК (NQF) - Национална рамка на квалификации
НРТ (NRA) - Национални регулаторни тела
НФВ (NSE) - Нестандардни форми на вработување
НЦУС (NTMC) - Национален центар за управување со сообраќајот
НКТТ (NTTO) - Национална канцеларија за трансфер на технологии

ЗБ (OBL) - Закон за буџетите
OCCTR - Е-платформата за евиденција на организиран криминал и корупција
ОДИХР (ODIHR) - Канцеларија за демократски институции и човекови права
ОЕЦД (OECD) - Организација за економска соработка и развој
ОЛАФ (OLAF) - Европска канцеларија за борба против измами
ОБСЕ (OSCE)- Организација за безбедност и соработка во Европа
РЈА (PAR) - Реформа на јавната администрација
ЛПДП (PESR) - Јавно претпријатие за државни патишта
УЈФ (PFM)- Управување со јавни финансии
ЈВФК (PIFC) - Јавна внатрешна финансиска контрола
УЈИ (PIM) - Управување со јавни инвестиции
СУЈИ (PIMD) - Сектор за управување со јавни инвестиции
ЕСП (PIU) - Единица за спроведување на проектот
ЛПЛ (PLL) - Линија за претпазливост и ликвидност
ЈО (PP) - Јавни обвинители
ЈО (PPO) - Јавно обвинителство
ЈПП (PPP) - Јавно приватно партнерство
УЈП (PRO) - Управа за јавни приходи
РЕЕ (PX) - Размена на електрична енергија
ОК (QA) - Осигурување квалитет
РА (RA) - Реформска агенда
СРС (RCC) - Совет за регионална соработка
ОИЕ (RES) - Обновливи извори на енергија
БЗП (RFB) - Барање за понуди
ИРР (RGF) - Инструмент за реформи и раст
РИШ (RIS) - Регионална иновативна шема
ВП (RoL) - Владеење на правото
ССА (SAA) - Спогодба за стабилизација и асоцијација

САМИС (SAMIS) - Информациски систем за управување со државна помош
ДЗР (SAO) - Државен завод за ревизија
СМТ (SCM) - Стандарден модел на трошоци
СДАЦ (SDAC) - Единствено ден однапред поврзување
СДР (SDR) - Меѓународна резервна актива
ДИК (SEC) - Државна изборна комисија
SEO (SEO) - Оптимизација на пребарувач
УБИ (SIM) - Управување со безбедносни инциденти
ККЗ (SLCP) - Краткотрајни климатски загадувачи
ДИТ (SLI) - Државен инспекторат за труд
МСП (SME) - Мали и средни претпријатија
ТДДС (SOCs) - Трговски друштва во државна сопственост
УСО (SOE) - Управа за специјални операции
ИВ (SOV) - Извор на верификација
ЕЛП (SPP) - Единствена листа на проекти
ЕСЛП (SSPF) - Единствената секторска листа на проекти
СПС (SSS) - Стратегија за паметна специјализација
НТП (STP) - Научно-технолошки паркови
СУПРАЕ (SUPRAE) - Проект за поддршка за реформи во политиките, пристапување и ефективност
SW - EU Едношалтерски систем за царина
ТП (TA) - Техничка помош
ТПД (TAD) - Транзитен придружен документ во хартиена форма
ТАИЕКС (TAIEKX) - Техничка помош и размена на информации
TBD - Да се утврди
TSM - Одредби, услови и методологии
ТЕН-Т (TEN-T) - Трансевропска транспортна мрежа
ТИРЗ (TIDZ) - Технолошки индустриски развојни зони
ТИР (TIR) - Меѓународен патен сообраќај

ТЕ (ТРР) - Термоелектрана
ИСП (ТСИ) - Инфраструктурен структурен потсистем
ОПС (ТСО) - Оператор на преносен систем
ТСОО (ТВЕТ) - Техничко и стручно образование и обука
ЦЗУ (УСС) - Царински законик на Унијата
ОН (УН) - Обединети нации
УНДП (УНДР) - Програма за развој на Обединетите нации
УНЕСЕ - Економска комисија за Европа на Обединетите нации
УНФССС - Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
ОУУ (УСО) - Обврска за универзална услуга
СОО (ВЕТ) - Стручно образование и обука
СБ (ВВ) - Светска банка
ИРЗБ (ВВІФ) - Инвестициска рамка за Западен Балкан
ВВТТФР - Олеснување на трговијата и транспортот на Западен Балкан
СЗО (ВНО) - Светска здравствена организација
ТВД (ВІМ) - Тежина во движење

ДЕЛ 1: ЦЕЛИ И КОХЕРЕНТНОСТ НА РЕФОРМСКАТА АГЕНДА

На 8 ноември 2023 година, Европската комисија го предложи Инструментот за реформи и раст 2024-2027 (ИРР) (RGF) кој треба да обезбеди клучна поддршка за спроведувањето на новиот План за раст за земјите од Западен Балкан и неговите четири столба. Инструментот служи како привремена алатка во форма на заеми и грантови што има за цел да се справи со недоволната социо-економска конвергенција меѓу ЗБ и ЕУ, влошена од економското влијание на пандемијата предизвикана од КОВИД-19 и руската воена агресија врз Украина.

Предвидено е ИРР (RGF) да го поддржи спроведувањето на Реформските агенди (РА) кои идентификуваат сеопфатен пакет на кохерентен и приоритетен збир на таргетираны реформи и области за инвестирање.

Оваа РА го опишува стратешкиот пристап на Северна Македонија за забрзување на фундаменталните реформи за прогресивна интеграција со единствениот пазар на Унијата и социо-економската конвергенција, како и усогласувањето со законите, правилата, стандардите, политиките и практиките на Унијата според општите цели, како што е наведено во член 3 од Регулацијата за ИРР (RGF). **Накратко, Реформската агенда ги истакнува заложбите на Република Северна Македонија за успешно спроведување на реформите неопходни за завршување на процесот на европска интеграција.**

1. ГЛАВНИ ПРЕДИЗВИЦИ (АНАЛИЗА НА ПРОБЛЕМИТЕ)

Конвергенцијата е природен придружник на процесот на пристапување кон ЕУ и главната движечка сила за здружување и поддршка на националниот стратешки приоритет на Република Северна Македонија, односно добивање полноправно членство во ЕУ. Северна Македонија е кандидат за членство во ЕУ веќе 15 години. Процесот на билатерален скрининг, со отворањето на преговорите за пристапување започна во 2022 година, ставајќи ја земјата на тест да ги утврди сите можни предизвици на нејзиниот пат кон членство во ЕУ. Иако земјата постигна многу во усогласувањето на нејзините политики и стратегии со оние на ЕУ, преостануваат уште неколку предизвици.

Искуството од претходните проширувања покажува дека процесот на приближување води кон подобри институционални реформи, кои потоа водат кон зголемување на странските директни инвестиции. Со оглед на потребата од модернизација на јавната администрација и зголемување на нејзината ефикасност, а истовремено и намалување на регулативите кои го попречуваат економскиот развој бара силни институции и компетентни кадри.

Усогласувањето и приспособувањето на политиките поврзани со економијата, ја зголемува конкурентноста на малите и средните трговски друштва. Со поголем пристап до финансии, тие може да ја зголемат нивната продуктивност и да имаат пристап до единствениот пазар на ЕУ.

Забрзувањето на социо-економската конвергенција со Европската Унија и интеграцијата во единствениот пазар на Унијата претставува значаен предизвик за Северна Македонија, барајќи опсежни реформи, не само структурни промени, подобрување на ефективностa и ефикасноста на јавната администрација и управувањето со јавните финансии, зголемување на одржливо финансирање, реструктурирање на пазарот на труд, зајакнување на развојот на приватниот сектор и осигурување одржливост на животната средина. Секоја од овие области бара фокусирани и насочени напори за надминување на предизвиците што ја попречуваат економската и социјалната трансформација, како и стратешки интервенции за справување со постојните ранливости и поблиско усогласување со стандардите и практиките на ЕУ.

Повисоките стапки на невработеност се еден од главните фактори кои влијаат на развојот на земјата. Врската меѓу пазарот на труд, образованието и вработувањето е од суштинско значење, а спроведувањето на реформите во овие области може да ѝ помогне на земјата да го спречи и големиот одлив на високообразовани кадри.

Спроведувањето пазарни реформи кои ќе ја подобрат инфраструктурата за поврзување дополнително ќе придонесе за зголемен извоз и диверзификација на индустриското производство.

Иако Северна Македонија постигна значителен напредок во конвергенцијата на приходите, нејзиниот просечен БДП (GDP) по глава на жител (мерен со стандардот за куповна моќ) беше 42,0 % во 2022 година, сè уште далеку под просекот на ЕУ 27. Оваа Реформска агенда придонесува за намалување на јазот во приходите и забрзување на конвергенцијата на приходите.

На растот на реалниот БДП (GDP) на земјата негативно влијаеја два последователни надворешни шокови, особено пандемијата предизвикана од КОВИД-19 и порастот на цените на енергијата предизвикан од војната во Украина и пошироките геополитички тензии. Овие шокови ја истакнаа ранливоста на малата и отворена економија кон остриот пад на надворешната побарувачка, глобалните нарушувања на синџирот на снабдување и нестабилноста на цените на енергијата. Повеќекратните кризи ја истакнаа потребата за поотпорна економска и фискална рамка која може да издржи идни шокови и да осигури нагорна траекторија на одржлив раст и развој.

Овие шокови до одредено ниво ја создадоа потребата системите во земјата да се доверливи и да ги издржат идните шокови. Така, во области како енергетска и зелена транзиција, програмата се фокусира на зајакнување на енергетскиот пазар, декарбонизација, инвестирање во капацитети за складирање енергија и батерии. Истовремено, осигурувањето висока безбедност на критичната инфраструктура и зголеменото ниво на кибербезбедност се предизвиците со кои земјата ќе се обиде да се справи преку реформите во областа на политиката за дигитализација.

Управување со јавни финансии (УЈФ) (PFM)

Ефективното управување со јавните финансии (УЈФ) (PFM) е од клучно значење не само за зајакнување на фискалната дисциплина и стратешката распределба на оскудните јавни ресурси, туку и за осигурување транспарентност, отчетност и ефикасност во буџетското трошење и во обезбедувањето висококвалитетни јавни услуги, кои се од суштинско значење за стекнување доверба на јавноста и зголемување на севкупната домашна поддршка за спроведување предизвикувачки реформи.

Скромниот економски раст и умерено високиот јавен долг – првенствено за справување со негативното влијание на пандемијата и енергетската криза – придонесоа за ограничен фискален простор. Потребни се повеќе јавни ресурси за зајакнување на инвестициите во инфраструктурата, образованието, здравството и дигиталната трансформација кои се од суштинско значење за зголемување на продуктивноста, зајакнување на конкурентноста и подобрување на квалитетот на животот на граѓаните. Оттука, забрзувањето на реформите за зајакнување на мобилизацијата на приходите, оптимизирањето и реприоритизирањето на јавните расходи и промовирањето на инвестициите во капитални проекти кои ја зголемуваат продуктивноста е од суштинско значење за создавање погодна средина за забрзување на економскиот раст и олеснување на конвергенцијата со ЕУ.

Во јуни 2022 година, Владата донесе нова Програма за реформи во управувањето со јавните финансии за 2022-2025 година. Програмата се состои од 19 приоритети распоредени во осум столба, и тоа: Економска анализа, макроекономска и фискална рамка (Предвидување и известување на приходите, Економска анализа и макроекономско предвидување, Зајакнување на управувањето со долг); Мобилизација на приходи (Даночна и царинска политика, Даночна администрација, Царина); Планирање и буџет (Буџетско планирање, Управување со јавни инвестиции, Сметководство на буџети и буџетски корисници); Јавни набавки (Политика, ЈПП и концесии за добра од општ интерес); Хоризонтални процеси на УЈФ (PFM) (ИФМИС (IFMIS), Академија за јавни финансии); Јавна внатрешна финансиска контрола (Финансиско управување и контрола, Внатрешна ревизија); Надворешна контрола и парламентарен надзор (Надворешна ревизија, Парламентарен надзор); УЈФ

(PFM) на локално ниво (Фискална децентрализација, Финансиска дисциплина, транспарентност и отчетност).

Во април 2023 година, Владата го објави првиот годишен извештај за следење за 2022 година и нацрт-акцискиот план за 2023 година. Овој извештај откри проблеми со спроведувањето и незадоволителни резултати, што укажува на потребата од пореално планирање и забрзано спроведување на предвидените реформи.

Реформската агенда за УЈФ (PFM) доби на интензитет по донесувањето на Законот за буџетите (ЗБ) во септември 2022 година, но напредокот сè уште е бавен во неколку клучни реформски области.

Имено, донесувањето на ЗБ означува значаен чекор кон усогласување на фискалната рамка на земјата со фискалните правила и буџетски практики на ЕУ. Законот содржи одредби за фискални правила, следење на фискалните ризици и основање фискален совет и обезбедува правна основа за неколку клучни реформи на УЈФ (PFM), вклучително и зајакнување на среднорочното буџетирање, ревидирање на буџетските класификации и воспоставување Интегриран информациски систем за управување со финансии (ИФМИС) (IFMIS). Навременото и ефективно спроведување на овие реформи се гледа како предуслов за зајакнување на институционалната рамка за УЈФ (PFM), зајакнување на капацитетот на јавните институции за управување со јавните финансии и негување култура на отчетност којашто е клучна за постигнување фискална одржливост и градење јавна доверба.

Министерството за финансии продолжи да ја подобрува транспарентноста на управувањето со јавните финансии со објавување податоци за приходите и расходите на јавните институции, локалните самоуправи и трговските друштва во државна сопственост на квартална основа. Исто така, го одржува порталот Отворени финансии со грануларни податоци за буџетските трансакции. Сепак, капацитетот на човечките ресурси на Министерството за финансии останува ограничен, со значителни предизвици во однос на вработувањето и задржувањето високо професионални административни службеници.

Реформа на јавната администрација (PJA) (PAR)

Стратешката визија за агилно, иновативно и постојано подобрување на јавната администрација е од клучно значење за надминување на новите предизвици, ефикасно обезбедување услуги и ефективно управување со јавната потрошувачка. Сепак, спроведувањето на реформите во оваа област е недоследно, со политичка нестабилност и пандемијата предизвикана од КОВИД-19 кои го попречуваат напредокот.

Северна Македонија е оценета од Европската комисија дека е умерено подготвена во реформата на нејзината јавна администрација, со ограничен напредок постигнат во 2023 година со донесувањето на новата Стратегија за реформа на јавната администрација и придружниот Акциски план. Земјата допрва треба да ја донесе ревидираната законска рамка за управување со човечки ресурси, која ги опфаќа ревидираниот Закон за административни службеници и Законот за вработените во јавниот сектор и новите законски одредби кои се применуваат за раководството на највисоко ниво. Новата рамка треба да го подобри управувањето со човечките ресурси низ администрацијата и да помогне да се осигурат вработувања, унапредувања и отпуштања врз основа на заслуги на сите нивоа, вклучително и високото раководство. Актуелното законодавство сè уште не ги прифатило препораките на Државната комисија за спречување на корупцијата за непотизам, кронизам и политичко влијание при вработувањето во јавниот сектор и назначувањето членови на надзорните и управните одбори. Подобрувањата на отчетноста во јавната администрација зависи од донесувањето на новиот Закон за организација и работа на органите на државната управа и други сродни закони во согласност со препораките за новата организација на органите на државната управа. Земјата, исто така, треба да осигури целосно спроведување на Законот за општата управна

постапка преку комплетирање на дигитализацијата на регистрите на институциите и размена на податоци и поедноставување на електронските постапки.

Во тек се дисперзирани напори за подобрување на испораката на јавните услуги на граѓаните и деловните субјекти. За да се осигури успешно спроведување на Стратегијата за РЈА (PAR) потребни се заеднички напори за подобрување на административниот капацитет, рационализирање на процесите и негување култура на транспарентност и отчетност.

Енергетска/Зелена транзиција

Одржливоста на енергетскиот сектор предизвикува итна загриженост, поради потпирањето на земјата на фосилни горива и енергетски интензивен модел на раст што придонесува за деградација на животната средина и проблеми со јавното здравје. Транзицијата кон почиста енергетска мешавина, подобрувањето на енергетската ефикасност и инвестирањето во обновливи извори на енергија се клучни за намалување на влијанието врз животната средина, осигурување енергетска безбедност и поддршка на еколошки економски развој.

Оцената на ЕК за ПЕР (ERP) 2023-2025 на Северна Македонија укажува дека економијата на Северна Македонија се карактеризира со голема зависност од увоз на енергија, висок енергетски интензитет, неефикасност и стареење на системите за производство на енергија, континуирано потпирање на високо загадувачки јаглен и неефикасно користење на енергијата. Стратешката рамка за транзиција кон зелена енергија е добро развиена, но напредокот во спроведувањето е ограничен. Транзицијата кон економија со ниска потрошувачка на јаглерод и чиста енергија бара значителни инвестиции во енергетската инфраструктура. Според владиниот Интервентен план за инвестиции 2021-2027, се очекува да се инвестираат вкупно 3,1 милијарди евра во енергетскиот сектор, најмногу во обновливи извори на енергија (ЕБОР (EBRD), 2021 година). Ова е во согласност со Економскиот и инвестициски план на ЕУ и Зелената агенда за Западен Балкан за развој на обновливи извори на енергија и употреба на помалку загадувачки извори на енергија, користејќи ја заедничката платформа за набавка на гас преку координирање на побарувачката и користење на инфраструктурата и преговори со меѓународни партнери.

Во јуни 2023 година, Владата го донесе Патоказот за праведна транзиција. Главните цели на патоказот се (а) Да го диверзифицира економскиот модел во погодените региони заснован на интензивни знаења и поефикасни ресурси, (б) Да ги направи регионите попривлечни за младите луѓе и претпријатијата, (в) Да го одвои производствениот сектор на Северна Македонија од сè поекономични горива и (г) Да ги поддржи луѓето и заедниците погодени од постепено исфрлање на јагленот. Утврдени се следниве патеки, кои вклучуваат краткорочни, среднорочни и долгорочни проекти, интервенции и инвестиции за да се постигнат целите: (1) Патека за приватни инвестиции и стартап економија, (2) Патека за зелена и паметна инфраструктура, (3) Патека за чиста енергија и (4) Патека за развој на вештини.

За поддршка на енергетската транзиција во земјата, Република Северна Македонија е избрана од Фондот за климатски инвестиции да учествува во Програмата за забрзана транзиција од јаглен и да изработи Инвестициски план со почетно финансирање од 85 милиони американски долари (заем и грант). Инвестицискиот план беше донесен во јануари 2024 година и беше одобрен од Инвестицискиот комитет на Климатскиот инвестициски фонд на 20 март 2024 година.

Република Северна Македонија, преку Министерството за економија, Министерството за финансии, во координација со Министерството за животна средина и просторно планирање заедно со мултилатералните развојни банки потпишаа Заедничка декларација на 3 декември 2023 година на COP28 (28-та конференција на Обединетите нации за климатски промени) во Дубаи, врз основа на која ќе се воспостави Инвестициска платформа за праведна енергетска транзиција на Северна Македонија.

Платформата има за цел холистички да ја олесни брзата и праведна транзиција на земјата кон нискојаглеродна енергија, во согласност со нејзините климатски и развојни цели, Националниот утврден придонес за климатски промени и Стратегијата за енергетски развој на Република Северна Македонија до 2040 година. Потребите за финансирање на Платформата се проценуваат на 3 милијарди евра. Платформата има за цел да мобилизира финансии и ресурси, вклучително грантови и концесиски ресурси за поддршка на нејзиното спроведување. Инаугуративниот состанок на Партнерската платформа за праведна енергетска транзиција на Северна Македонија се одржа на 27 март 2027 година, а главната цел беше да се дискутира и да се договори со сите партнери за работните области на Платформата за 2024 година, вклучително и структурата на управување и како ќе следат операциите и спроведувањето.

Како земја потписничка која не е вклучена во Анекс I кон Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени (UNFCCC) и Парискиот договор, и како земја потписничка на Протоколот од Кјото, Северна Македонија презема редовни активности за намалување на емисиите на стакленички гасови и ограничување на глобалното затоплување. Во 2022 година, земјата го донесе Националниот план за енергија и клима (НПЕК) (NECP), како и други планови и стратегии, но сè уште има ограничен напредок во спроведувањето зелени политики, што резултира со лош квалитет на воздухот, ограничено управување со отпадот и отпадните води и слаба употреба на обновливите извори на енергија (ММФ (IMF), 2022 година).

Издадените дозволи за производство на обновливи извори на енергија (ОИЕ) (RES) во 2023 година забележаа значителен напредок во инсталираниот капацитет на ОИЕ (RES). До крајот на 2024 година се очекува да биде донесен Законот за климатска акција, со кој ќе се воспостави правна рамка за национален систем на инвентар на јаглерод и цени, ќе се охрабрат намалувањата на емисиите во секторите со висока емисија и ќе се поддржи транзицијата кон економија со ниски емисии.

Друг значаен предизвик е ограничениот напредок на земјата кон постигнување циркуларна економија, при што стапките на рециклирање се екстремно ниски со помалку од 1 % од цврстиот отпад што се рециклира и речиси 99 % оди на депонија (Евростат, 2020 година). Сепак, пораст од 27,08 % во 2014 година на 47,21 % во 2018 година е забележан кај рециклирањето отпад од пакување, и покрај ограничените економски стимулации за промовирање на рециклирањето (МакСтат, 2020 година). Северна Македонија во моментот генерира 456 kg комунален отпад по жител, што е помалку од просекот на ЕУ од 492 kg по жител, но тој се зголемува од 2014 година (Евростат, 2020 година).

Неколку тела се одговорни за управување со отпадот, но има проблеми со комуникацијата, што ја нагласува потребата од поефикасни механизми за координација. Недостигот на кадар и финансиски ресурси на овие тела го попречува спроведувањето на мерките. Ова се препознаени проблеми со кои Владата има намера да се справи во новата Национална стратегија за управување со отпад 2024-2036, која треба да се развие (претходната беше за 2008-2020 година). Потребно е да се спроведат мерки за воспоставување регионален систем за управување со отпад, особено во источниот и североисточниот регион (Е3, 2020 година).

Подобрувањето на квалитетот на амбиентниот воздух е висок приоритет веќе подолг временски период. Има високи концентрации на ситни честички (PM_{2.5}), кои во зимскиот период значително ги надминуваат националните граници, како и оние поставени од СЗО (WHO) и ЕУ. На пример, просечната годишна изложеност на PM_{2.5} е 33 µg/m³, што е повеќе од трипати од препорачаните највисоки нивоа од СЗО (WHO), значително над просекот на ЕУ од 13,1 µg/m³ и повисок од просекот на ЗБ6 (WB6) од 25,77 µg/m³ (Светска банка, 2020 година). Загадувањето на воздухот има висока економска цена поврзана со смртноста од изложеност на аерозагадување, проценета на 5,2–8,5 % од БДП (GDP) во Северна Македонија во 2016 година. Главниот град, градот Скопје, е најпогоден од аерозагадувањето.

Друг проблем од кој страда земјата е неразвиениот систем за водоснабдување и санитација. Загадувањето на водата, како резултат на недоволно пречистените индустриски и комунални отпадни води, предизвикува голема загриженост. Во 2019 година беа во функција 24 пречистителни станици, што претставува 24,5 % од потребниот капацитет (UNECE, 2019). На Скопје, како главен град на државата, сè уште му недостасува пречистителна станица за отпадни води, иако договорот за изградба беше потпишан во 2023 година.

Понатаму, земјата е високо изложена на природни опасности - постои висок ризик од поплави и лизгање на земјиштето и среден ризик од земјотреси, недостиг на вода и екстремни горештини. Во текот на изминатите 20 години, загубите од катастрофи и екстремни климатски настани во Северна Македонија се значителни, во вкупна вредност од над 645 милиони американски долари и влијаат на различни сектори како што се земјоделството, шумарството и туризмот (База на податоци за итни настани, ЕМ-ДАТ, 2023 година).

Сите споменати предизвици се сериозни и бараат итни активности.

Дигитална транзиција

Дигитализацијата носи многу придобивки што го подобруваат животот. Ги поедноставува јавните услуги, заштедувајќи време и пари и за граѓаните и за деловните субјекти. Ова придонесува јавниот сектор да работи поефикасно и ѝ помага на економијата да расте. Дигиталните алатки, исто така, промовираат транспарентност и ја намалуваат корупцијата со тоа што го олеснуваат пристапот до информациите, обработките јасни и достапни за следење. Дигитализацијата ги подобрува услугите, поддржува правични практики и помага да се изгради посилено, поиновативно општество.

Како што е наведено во Извештајот на ЕК за Северна Македонија за 2023 година, започна реорганизацијата на државните институции на централно ниво и напредуваше дигиталната трансформација на земјата. Дигитализацијата на приватниот сектор исто така напредува, но конкурентноста на домашните деловни субјекти може да се подобри преку поширока понуда на јавни е-услуги. Од друга страна, капацитетот за пристап до дигитални услуги и дигитална писменост треба значително да се зајакне. Дигитализацијата на економијата е сè уште на ниско ниво во споредба со ЕУ. Процентот на домаќинства со пристап до интернет дома е зголемен на 83,6 %, за 10,1 пп помеѓу 2017 и 2021 година. Фиксна широкопојасна интернет-конекција користат 88 % од корисниците на домаќинствата и 92 % од деловните субјекти со 10 или повеќе вработени, но помалите трговски друштва сè уште се соочуваат со пречки. Од вкупниот број претпријатија, 54,5 % имале веб-страница/почетна страница. Генерално, постои особена потреба да се зголеми пристапот до широкопојасен интернет, да се прошират услугите на е-влада и да се развијат дигитални вештини. Ова треба да се земе предвид и во однос на понатамошното спроведување на дигиталната агенда за Западен Балкан и Регионалниот договор за роаминг, како иницијативи кои би можеле да го поттикнат човечкиот и деловниот потенцијал на земјата.

Со донесувањето на измените на Законот за организација и работа на органите на државната управа, Министерството за дигитална трансформација стана водечки орган за кибербезбедност, фокусирајќи се на развој на политики за безбедност на мрежни и информациски системи. Земјата итно треба да изготви и донесе сеопфатна национална стратегија за кибербезбедност, која ќе биде клучен документ за развој на киберотпорно општество. Оваа стратегија треба да постави силни стандарди за дигитализација, осигурувајќи тие да се спроведуваат низ институциите на јавниот сектор. Како што е нагласено во Извештајот на ЕК за Северна Македонија за 2023 година, постои итна потреба да се донесе Закон за безбедност на мрежи и информациски системи (транспонирање на Директивата NIS2). Зајакнувањето на институционалните и човечките капацитети преку насочено градење капацитети и подобрување на меѓународната соработка во согласност со меѓународните норми за кибербезбедност се суштински чекори. Исто така, постои потреба од подобрување на функционалноста и капацитетите на Националниот центар за одговор на

компјутерски инциденти (MKD-CIRT). Овие мерки ќе ја зајакнат одбраната на нацијата од киберзакани и ќе осигурат безбедно дигитално опкружување за сите граѓани и деловни субјекти.

Во согласност со препораките на ЕК, органите треба целосно да го спроведат Законот за општата управна постапка преку комплетирање на дигитализацијата на регистрите на институциите и размена на податоци и поедноставување на електронските постапки. Неопходна е стратегија за ИКТ и изводлив акциски план за модернизација и дигитализација на јавниот сектор, што бара подобра соработка меѓу институциите. Зајакнувањето на интегритетот, изјавите за имотна состојба и дигитализацијата се клучни алатки за спречување на корупцијата, која ѝ штети на пазарната економија и конкурентноста.

За унапредување на процесот на дигитализација, неопходно е земјата да го усогласи националното законодавство со новите регулативи за дигитален електронски идентитет и да донесе стратегија и акциски план за воспоставување електронски идентитети за сите граѓани. Дополнително, земјата треба да воспостави национална платформа за е-архивирање и управување со евиденција во сите институции на јавниот сектор, вклучително и ИКТ-центар за складирање податоци и донесување на потребните регулативи и подзаконски акти. Ова е клучен елемент за давање сложени јавни услуги.

Националниот портал за е-услуги (uslugi.gov.mk) треба да се подобри за да нуди посложени е-услуги за граѓаните и деловните субјекти. Во моментот дава услуги како запишување во основно образование, изводи со податоци за вработување и пензија, потврди за неосудуваност, извод од регистар на население, разни потврди за социјално осигурување, податоци за труд и вработување, признавање дипломи, итн. Воспоставувањето на е-порталот е интегрирано во претходните Програми на економски реформи (ПЕР) (ERP), а неговиот понатамошен развој може да се смета како прашање на континуирани напори, т.е. реформските интервенции треба да добијат повеќе меѓусекторски пристап. Во овој контекст, реформски интервенции како што се: Модернизација на патната инфраструктура со воведување интелигентен транспортен систем (ИТС) (ITS) долж Коридорот X; Постапување информациски систем за управување со државна помош и воспоставување интегриран даночен информативен систем во Управата за јавни приходи (УП) (PRO), обезбедуваат системски пристап кон дигитализацијата и во други области од јавните политики кои се од особена важност.

Воведувањето интелигентен транспортен систем (ИТС) (ITS) долж Коридорот X (се протега на 114 километри автопат во Северна Македонија, во правец север-југ, поврзувајќи ја Северна Европа преку Србија и Северна Македонија со пристаништата во Грција) е од најголема важност за земјата. Ова ќе овозможи модерен и одржлив пристап кон поврзување со другите земји, со оглед на нејзината мала големина и добрата геостратешка положба. Коридорот X е составен дел од ТЕН-Т системот за транспорт кој се очекува да има значително влијание врз економскиот и социјалниот развој на земјата. Интелигентниот транспортен систем (ИТС) (ITS) е предвиден да придонесе за зачувување на животната средина и да обезбеди поголема одржливост на транспортните рути.

Во оценката на ЕК за ПЕР (ERP) 2023-2025 наведено е дека транспарентноста и ефективноста на државната помош не биле доволни. На ваквата состојба влијае големиот број даватели и корисници на државна помош, недостигот на ажуриран сеопфатен регистар и маргиналните надлежности на Комисијата за заштита на конкуренцијата во надзорот на државната помош. Како предуслов за формирање регистар на државна помош, Владата треба да воспостави информациски систем за управување кој поврзува различни институции. Ваквиот пристап ќе овозможи поефективно насочување и рационализирање на државната помош во согласност со правилата на ЕУ.

Дигитализацијата на системот за УЈФ (PFM), е поттикната од технолошкиот развој што ја наметнува потребата од проширување на функциите на сегашните системи. Ова особено се однесува на развојот на нов Трезорски систем и нов Интегриран даночен информациски систем (ИТИС) (ITIS). Имајќи предвид дека Владата планира да ги зголеми јавните инвестиции, треба да се даде особено значење на зајакнувањето на управувањето со јавните инвестиции. Програма за реформи на УЈФ

(PFM) треба да комбинира длабинска дијагностика за управување со готовина, развој на нови интегрирани ИТ-системи и подобро управување со јавните инвестиции (УЈИ) (PIM).

Наследените системи кои ги користеше, а некои сè уште ги користи Управата за јавни приходи (УЈП) (PRO), се ограничени во нивната функционалност и не еволуираа за да ги задоволат променливите потреби на даночната администрација. Клучната слабост на информацискиот систем на УЈП (PRO) е недостигот на информации во реално време, како и сигурна и јасна слика за статусот на усогласеност на даночните обврзници. Дополнително, постојат неколку тековни реформи и иницијативи насочени кон промовирање на доброволното оданочување, подобрување на ефективност на услугите на даночните обврзници и подобрување на деловното опкружување. Овие иницијативи бараат зајакнување на ИТ-системите и развој на соодветни функционалности за ефективно искористување на овие напори. Во овој контекст, спроведувањето на новиот даночен систем не само што треба да се однесува на тековните барања на даночните органи, туку и на најкритичните прашања и ограничувања на постојните системи, со што ќе се елиминираат (или намалат) тековните недостатоци.

Освен наведените, има и други дигитални предизвици кои треба да се надминат во иднина, како што е употребата на вештачка интелигенција (ВИ) (AI) за откривање непријавени даноци и за даночно прогнозирање.

Човечки капитал

Човечкиот капитал како клучен двигател на раст во секој развоен модел има витална улога во обезбедувањето одржлив и инклузивен развој. Има силен потенцијал да придонесе за благосостојбата на граѓаните на Северна Македонија и е основа за еднакви можности. Сепак, разликите меѓу резултатите од образованието и потребите на пазарот на труд во Северна Македонија ја продолжуваат транзицијата од училиште на работа, ја потхрануваат неформалната економија и ја поддржуваат емиграцијата. Недостатоците во образовниот систем се протегаат од основното до високото образование и покрај континуираните и енергични напори за реформи. Исто така, постои систем на стручно образование и обука (COO) (VET), кој има за цел да развие пазарно ориентирани наставни програми, фокусирајќи се на компетенции кои ќе им овозможат на студентите полесно да се интегрираат на пазарот на трудот. Од учебната 2007/2008 година, средното образование стана задолжително за секој граѓанин, а се овозможи хоризонтална и вертикална мобилност на учениците. Државната матура се воведо во 2008 година.

Стратегијата за образование за 2018-2025 година наметнува иницијатива за законски измени во сегментот на стручното образование и обука. Имено, во Стратегијата се наведува следново „Бројот на стручни предмети во наставниот план е најнизок во Европа, околу 52 % (наспроти 70 % во Европа), а бројот на општи предмети е највисок (околу 42 %) со што стручното образование е повеќе општообразовно. Исто така, бројот на часови практична обука е исклучително низок, во просек 20-30 % наспроти европскиот тренд од над 60 %.“

Стратегијата за образование 2018-2025 година ги поставува следниве приоритети: 1) Усогласување на стручното образование и обука со потребите на пазарот на труд, 2) Подобрување на средината за учење и квалитетот на стручното образование и обука, 3) Зголемување на покриеноста со стручно образование и обука и 4) Подобрување на капацитетите на човечки ресурси.

Донесувањето нов Закон за стручно образование и обука се предвидува со Годишниот план за работа на Министерството за образование и наука. Со овој закон за првпат ќе се воведат кариерно советување, кариерни советници и координатори за практично образование, дигитални вештини и квалификации стекнати по завршување на средното образование. Истовремено, како кандидат за ЕУ, земјата ги следи препораките на Советот на ЕУ, особено:

- Препорака на Советот од 24 ноември 2020 година, за стручно образование и обука (COO) (VET) за одржлива конкурентност, социјална еднаквост и издржливост

- Резолуција на Советот за нова Европска агенда за учење на возрасните 2021-2030
- Препорака на Советот од 29 ноември 2021 година за хибридни иновативни пристапи за учење за висококвалитетно и инклузивно основно и средно образование
- Препорака на Советот од 16 јуни 2022 година за европски пристап кон микро-акредитиви за доживотно учење и вработливост 2022/С 243/02.

Во однос на пазарот на труд, структурните предизвици на пазарот на труд сè уште постојат. Во К-2-2023, стапката на учество беше 52,4 %. Стапката на учество на жените (42,5 %) останува за 20 пп пониска од онаа на мажите (ДЗС (SSO), 2023 година). Грижата за децата и старите лица се наведува како една од основните причини за неактивноста на жените, а оттука и потребата да се промовираат флексибилни работни аранжмани меѓу компаниите. Стапката на вработеност (15-89 години) достигна 45,5 %, додека стапката на невработеност беше 13,1 %. Стапката на невработеност кај младите (15-29 години) се намали на 24,5 %, но сепак е значително повисока од просекот на ЕУ. Нестандардните форми на вработување (НФВ) (NSE) се вообичаена карактеристика на пазарите на труд во светот, а Северна Македонија не е исклучок. Додека светот на работата се промени, законодавството во областа на трудот и колективното договарање не се променија. Ова остави многу нови типови работни места нерегулирани и надвор од системот за социјална заштита. Исто така, ова води до изгубени даночни приходи, изгубен производ и пропуштени економски можности. Затоа, зголемувањето на флексибилноста на пазарот на труд треба да е еден од среднорочните приоритети. Родовиот јаз преовладува и кај младите работници, а во 2022 година стапката на невработеност кај младите беше далеку повисока кај жените (38 %) отколку кај мажите (28,6 %). Сериозните долгорочни прашања, како што се губењето на човечкиот капитал од емиграцијата и неактивноста, се предизвикани од недостигот на економски можности за младите.

Воспоставена е рамка за анализа на неусогласеност на вештините. Рамката открива шема на полесно вработување на лицата со повисок степен на образование, како и тенденција на пополнување на работните места со преквалификувани лица. Лицата со ниско образование имаат поголема веројатност да се формално невработени, а во исто време имаат и поголем ризик да се вработени во неформалниот сектор. Направени се неколку обиди да се подобри усогласувањето на вештините, вклучително и воведувањето на веб-платформата Преглед на занимања за информирање на младите за изгледите за кариера на избраните занимања и сектори на среден рок² (МОТ (ILO), 2018 година). Понатаму, многу работни места сè уште се концентрирани во сектори кои се карактеризираат со ниска додадена вредност и ниски плати (Светска банка, 2023 година).

Според Извештајот на ЕК за Северна Македонија за 2023 година, напредокот во реформата на наставните програми и намалувањето на неусогласеноста на вештините со работните места е попречен поради недоволно финансирање и капацитет. Иако Северна Македонија добро напредува во однос на бројот на лица со квалификации со високо образование, наставните програми не се добро приспособени за оспособување на дипломираните студенти со вештини да одговорат на побарувачката за работна сила. Државната финансиска поддршка за образование е недоволна, а координацијата меѓу образовниот сектор и деловните сектори е слаба. Во 2022 година јавните расходи за образование и обука изнесувале 3,7 % од БДП (GDP), слично со просекот на претходните пет години. Тоа е под просекот и на ЕУ (5 %) и под просеците на споредбените земји и го попречува спроведувањето на Стратегијата за образование 2018-2025 година. Процентот на возрасни што учествуваат во учењето бил 2,6 % во 2020 година што е значително под просекот на ЕУ-27 од 10,8 % (2021 година). Натомошниот развој на квалификациите е клучен за вклучување на лицата со средни и ниски квалификации на пазарот на труд (Светска банка, 2023 година)³.

² <https://zanimanja.mk>

³ <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/brief/consultations-scd-update-2023>

Развој на приватниот сектор и деловното опкружување

Според најновото рангирање, Северна Македонија во Извештајот за глобална конкурентност за 2019 година ⁴ е на 82-ро место од 141 земја. Најниските оценки се поврзани со големината на пазарот, пазарот на производи и капацитетот за иновации. Свкупно, порастот на конкурентноста на економијата на Северна Македонија е попречен од неколку големи пречки, меѓу кои голема неформална економија, сложено законско и регулаторно опкружување и недостиг на вештини, недостиг од целосно усогласување со барањата на пазарот на ЕУ, неповолна структура на домашната индустрија со распространетост на гранките со (по)ниска додадена вредност, ниска вкупна продуктивност на фактори (вклучително ниска продуктивност на трудот), неусогласеност на вештините на пазарот на труд, ограничен пристап до финансии на домашните трговски друштва, ниско ниво на интеграција на македонските деловни субјекти во глобалните синџири на снабдување и вредност, како и занемарени јавни и корпоративни инвестиции во технологија и иновации.

Неформалната економија се смета за една од најзначајните пречки за конкурентноста. Официјалните процени на Државниот завод за статистика (ДЗС) (SSO) откриваат дека неформалното вработување претставувало 17 % од БДП (GDP) и 18 % од вкупната вработеност во 2018 година. Исто така, има и други процени кои растат до 37,6 % од БДП (GDP) во 2018 година (ММФ) (IMF). Неформалното вработување бележи значително намалување за време на пандемијата, од 16,1 % во 2019 година на 13,6 % во 2020 година, главно поради владините мерки за поддршка за заштита на работните места, а некои од нив се поврзани со формализирање на работните односи. Позитивно е што овој тренд продолжи и во 2021 година (12,1 %) и беше задржан во 2022 година (12,2 %), што е ран знак за одржливост на формализираните работни места. И покрај намалувањето на последниот проценет индикатор во периодот 2018-2022 година, проблемот со неформалноста останува сериозен. Најголем дел од неформалните работници, околу 68,8 % биле мажи. Неформалниот сектор создава нелојална конкуренција од нерегистрираните претпријатија и работната сила во сенка, придонесувајќи непријавениот приход и неформалното вработување сериозно да ја загрозуваат наплатата на јавните приходи. На тој начин, неформалната економија го загрозува функционирањето на формалната економија и предизвикува непоправлива штета на јавните интереси на даночните обврзници и воопшто на граѓаните.

Перцепцијата на граѓаните за неформалната економија се движи помеѓу 20-40 % од БДП (GDP) во 2022 година, според квалитативното истражување на УНДП на оваа тема (УНДП, 2022 година). Ова покажува прилично добро разбирање на присуството на сивата економија од граѓаните, додека последиците од неформалноста, како и механизмите како таа би можела да се намали, заедно со ефектите од формализирањето, треба дополнително да се артикулираат и спроведат од креаторите на политиката.

Друга пречка што треба итно да се надмине за да се подобри конкурентноста на македонските деловни субјекти се однесува на усогласеноста со барањата на пазарот на ЕУ. ЕУ е главен трговски партнер на Северна Македонија повеќе од две децении, со удел од над 78 % во вкупниот извоз на Северна Македонија во 2022 година (ДЗС (SSO), 2023 година)⁵. Истовремено, извозот главно е поттикнат од малиот број странски трговски друштва кои во голема мера се специјализирани во технолошки интензивни сектори. Неопходно е да се зголеми конкурентноста на домашните трговски друштва и да се форсира проширување на нивниот извоз, како предуслов за побрз раст на БДП (GDP). Подобрувањата на извозот се поврзуваат со усогласеноста со барањата на пазарот на ЕУ, поддршката за иновации и диверзификација на производите, наоѓањето соодветни деловни партнери од други земји и промоцијата на локални производи на меѓународните пазари. Усогласеноста со барањата на пазарот на ЕУ, особено во однос на слободното движење на стоки и услуги е исто така многу важна во однос на понатамошната интеграција на македонските трговски друштва во

⁴ https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

⁵ https://www.stat.gov.mk/pdf/2023/7.1.23.02_mk.pdf

глобалните синџири на снабдување и вредности.

Она што исто така ја поткопува конкурентноста на домашните трговски друштва е недоволната иновација и технолошки развој што ја попречува продуктивноста и интеграцијата во Глобалните синџири на вредност (ГСВ) (GVCs). Земјата останува нов иноватор според листата на резултати на ЕУ за иновации (European Innovation Scoreboard), но иновационската активност севкупно останува ниска. Со 0,4 % од БДП (GDP) (вклучително мал удел од приватниот сектор), расходите на економијата за ИРИ (RDI) остануваат значително под просекот на ЕУ. Конкретно, учеството на приватниот сектор во севкупните трошоци за истражување останува ниско на 0,1 % од БДП (GDP) (Проценка ЕК за ПЕР (ERP) 2023-2025). За да се создаде повољна средина за раст заснован на истражување и иновации, во декември 2023 година, Владата ја донесе Стратегијата за паметна специјализација – S3), чие спроведување ќе обезбеди поттик за инклузивен и паметен раст и ќе ја зајакне инфраструктурата за институционална поддршка за ИРИ (RDI). Така, областа на политиките за развој на приватниот сектор и деловното опкружување се состои од мерки кои имаат за цел, директно и индиректно, да го подобрат деловното опкружување во земјата, да ја скратат бирократијата, да ги стимулираат иновациите, инвестициите и конкурентноста на економијата, со што ќе доведат до паметен, одржлив и инклузивен економски раст.

Нивото на стратешко усогласување на различните политики е претставено во проширената стратешка рамка поврзана со поттикнување на повољно деловно опкружување и развој на приватниот сектор. Имајќи ги предвид приоритетите поставени во Стратегијата за паметна специјализација и Индустриската стратегија 2018-2027 година, земјата ќе развие нова Стратегија за МСП која ќе има за цел градење капацитет и поддршка на МСП во нивната транзиција кон одржливост. Така, приоритетите и чекорите идентификувани утврдени во Реформската агенда се првиот чекор за справување со некои од несигурностите што ќе го намалат регулаторниот товар и ќе го подобрат пристапот на пазарот, а ќе ја прошират и употребата на услугите на е-Царина и ќе ја зголемат ефикасноста на царинските постапки и распоредувањето Интелигентни транспортни системи (ИТС) (ITS) на патната мрежа ТЕН-Т (TEN-T) и дигитализација на товарниот транспорт.

Фундаментални вредности/Владеење на правото, вклучително и борбата против корупцијата и организираниот криминал

Копенхашките критериуми, кои служат како основа за преговорите за пристапување во ЕУ, ја нагласуваат неопходноста од институционална стабилност за да се осигури демократија, владеење на правото, во доменот на владеењето на правото, вклучително и судските реформи, борбата против корупцијата и организираниот криминал, заштитата на фундаменталните права. Сепак, напорите на Северна Македонија да ги исполни овие критериуми беа со различен степен на успех и предизвици.

Извештајот на Европската комисија за 2023 година, заедно со препораките од ОБСЕ/ОДИХР, Венецијанската комисија и ГРЕКО, ја нагласува итната потреба Северна Македонија да спроведе сеопфатни реформи во овие области. Развојната секторска стратегија за правосудство 2024-2028 година и нејзиниот придружен Акциски план се клучни во овој поглед, со цел да се ревидира системот на судска пракса за да се усогласи со стандардите на ЕУ.

Изборниот процес во Северна Македонија е уште една област на загриженост. Препораките од Набљудувачката мисија на изборите на ОБСЕ/ОДИХР ја нагласуваат потребата од ревизија на Изборниот законик за да се осигурат слободни, фер и транспарентни избори. Прашањата како што се притисокот врз гласачите, пристапноста за лицата со попреченост, точноста на Избирачкиот список и финансиската транспарентност се меѓу клучните предизвици што треба да се надминат за да се зајакне демократијата во земјата.

Врз основа на препораките на ЕК, вклучително и наодите од релевантната Оценска мисија, улогата на Судскиот совет треба дополнително да се зајакне со цел да се заштитат интегритетот и независноста на судиите и институциите и да се спротивстави на секое надворешно влијание. Тој

треба да се стреми кон подобрување на работата на институциите. Ќе се засили спроведувањето на стратегиите за човечки ресурси во судството и обвинителството. Работата продолжи со надградба на автоматизираниот информатички систем за управување со судски предмети (АКМИС) (АССМИС) за распределба на предмети по случаен избор во судовите. Сличен систем беше воведен и во Јавното обвинителство.

Корупцијата останува распространета во многу области и претставува загрижувачко прашање. Ограничувањата на ресурсите и недостигот на соработка меѓу националните органи го попречуваат ефикасното гонење на корупцијата и го спречуваат воспоставувањето стабилна евиденција за случаи на корупција на високо ниво. Се зголемија одложувањата и пресвртите во судењата на случаите на корупција на високо ниво, што резултираше во некои случаи со истекување на рокот на застареност. Неопходно е да се преземат регулаторни и нерегулаторни мерки, вклучително и градење капацитети и ресурси, за проактивност во спроведувањето истраги, особено финансиски истраги, примена и надминување на пречките за ефективна примена на мерките за конфискација и поврат на имот, како и за ублажување на ризиците што може да влијае на успехот на постапките во случаите на корупција.

Борбата против корупцијата и организираниот криминал останува постојан предизвик. Во тој поглед, со донесувањето на Законот за конфискација на имот во граѓанска постапка и Законот за канцеларија за поврат на имот (13 март 2024 година), се уредуваат основањето, надлежностите, организациската структура и финансирањето на Канцеларијата за поврат на имот, соработката со домашните органи и институции, соработка со странски земји и електронската интегрирана база на податоци, во согласност со Одлуката 2007/845/ПВР на Советот.

2. ЦЕЛИ НА РЕФОРМСКАТА АГЕНДА

Основната цел на Реформската агенда на Република Северна Македонија е засилено спроведување на реформите преку забрзување на усогласувањето со вредностите, законите, правилата, стандардите, политиките и практиките на Унијата на јавниот сектор, осигурување негово транспарентно управување, развој на конкурентна и зелена економија и поддршка на процесот на пристапување со цел идно членство во ЕУ. Главните цели на Реформската агенда на Северна Македонија се групирани во 5 области на политики:

- *Управување/РЈА (РА) и УЈФ (РФМ)*
- *Енергетска/Зелена транзиција*
- *Човечки капитал*
- *Развој на приватниот сектор и деловното опкружување*
- *Фундаментални вредности/Владеење на правото, вклучително и борбата против корупцијата и организираниот криминал*

Со фокусирање на избраните реформи во петте приоритетни области на политики, Северна Македонија има за цел да ги отклучи потенцијалните придобивки од прогресивната интеграција на единствениот пазар на Унијата, дури и пред пристапувањето. Овој пристап е во согласност со општите цели на Инструментот за реформи и раст за Западен Балкан, со акцент на забрзана регионална економска интеграција и прогресивна интеграција во единствениот пазар на Унијата, забрзана социо-економска конвергенција на економијата на земјата со Унијата и поддршка на процесот на проширување.

Планираните реформи и инвестиции вклучени во Реформската агенда се во согласност со посебните цели на ИПР (RGF), пропишани во член 3 од Регулативата за ИПР (RGF). Имено, земјата се обврзува да преземе реформи насочени кон забрзана регионална економска интеграција и прогресивна интеграција со единствениот пазар на Унијата, преку активен придонес во воспоставувањето на Заедничкиот регионален пазар и подобрена поврзаност во регионот во согласност со Трансевропските мрежи, како и преку забрзување на транзицијата кон одржлива и инклузивна

економија и стабилна инвестициска средина способна да ги издржи конкурентните пазарни притисоци на единствениот пазар на Унијата.

Земјата се обврзува да преземе реформи насочени кон забрзување на социо-економската конвергенција на нејзината економија со Унијата преку зајакнување на иновациите, особено за малите и средните претпријатија и за поддршка на зелената и дигиталната транзиција, подобрување на квалитетот на нејзиниот образовен систем, обука, преквалификување и унапредување на вештините и политиките за вработување, како и промовирање на дигиталната трансформација како овозможувач за одржлив развој и инклузивен раст. Ќе го забрза усогласувањето со вредностите, законите, правилата, стандардите, политиките и практиките на Унијата во поглед на членството во ЕУ преку олеснување на зелената транзиција во согласност со Зелената агенда за Западен Балкан од 2020 година, вклучително и транзицијата кон ниско-јаглеродна климатски неутрална, климатски отпорна и циркуларна економија.

Земјата е посветена на зајакнување на ефективноста на јавната администрација и поддршка на транспарентноста, структурните реформи и доброто владеење на сите нивоа, вклучително и во областите на управувањето со јавните финансии, јавните набавки и контролата на државната помош, како и на поддршката на иницијативите и вклучените тела во поддршката и спроведувањето на меѓународната правда во земјите кориснички од Западен Балкан.

Реформите исто така се насочени кон понатамошно зајакнување на фундаменталните вредности на процесот на проширување, вклучително и активности поврзани со владеењето на правото кои се однесуваат на демократијата, судството, Судскиот совет, борбата против корупцијата и организираниот криминал и перењето пари, тероризмот, даночното затајување, даночната измама, како и повратот на имот.

Управување/Подобрување на управувањето со јавните финансии (УЈФ) (PFM)

Реформската агенда на Северна Македонија има за цел сеопфатно подобрување на УЈФ (PFM) како клучна патека за постигнување фискална одржливост, осигурување транспарентност и оптимизирање на стратешката распределба на јавните ресурси. Централно место има посветеноста за реформирање на институционалното и процедуралното опкружување на јавните финансии, водени од начелото на ефикасност, отчетност и стратешко планирање.

Централно место во целите на Агендата е модернизацијата на управувањето со јавните инвестиции, осигурувајќи дека ресурсите се насочуваат кон проекти со најголем потенцијал за социјални, економски и еколошки придобивки. Ова е надополнето со стратешка ревизија на внатрешните финансиски контроли во рамките на јавните институции, чија цел е да се подобри ефикасноста на извршувањето на буџетот и да се сведе фискалното лошо управување на минимум. Агендата, исто така, става силен акцент на користењето технологија за поедноставување на процесите на финансиско управување, од буџетирањето до даночната администрација и управувањето со државната помош. Со донесувањето дигитални решенија, Северна Македонија се стреми да ги намали административните оптоварувања, да ја подобри испораката на услуги и да поттикне култура на транспарентност и отчетност во работењето со јавните финансии.

Покрај тоа, Агендата се залага за поконкурентен и транспарентен систем за јавни набавки, со акцент на изборот на тендери кои нудат најдобра вредност за парите, не само во финансиска смисла, туку и во квалитативни, еколошки и социјални димензии. Спроведувањето на Законот за буџетите дополнително ќе го подобри одговорното фискално управување и ќе воспостави правна рамка која промовира фискална дисциплина, буџетска транспарентност и стратешка распределба на ресурсите во согласност со националните развојни цели и стандардите на ЕУ.

Зајакнувањето на јавната внатрешна финансиска контрола, системот за јавни набавки и спроведувањето на Законот за буџетите директно ќе придонесе за постигнување на целите на ИРП (RGF) кои се однесуваат на транспарентноста, отчетноста, структурните реформи и доброто

владеење на сите нивоа, вклучително и во областите на управувањето со јавните финансии и јавните набавки.

Управување/Забрзување на реформите во јавната администрација (PJA) (PAR)

Забрзувањето на PJA (PAR), фокусирајќи се на модернизацијата и професионализацијата на јавната администрација како клучна стратегија за подобрување на испораката на услуги, ефикасноста, транспарентноста и отчетноста е еден од главните столбови на Реформската агенда на Северна Македонија. Овие реформи не се само фундаментални за зајакнување на административниот капацитет неопходен за ефективно спроведување на правото на ЕУ, туку и клучни за олеснување на интеграцијата на Северна Македонија во ЕУ. Централно место во оваа трансформативна агенда е препознавањето на потребата за рационализирана, кохерентна и ефикасна административна рамка која може вешто да одговори на потребите на граѓаните и деловните субјекти подеднакво, поттикнувајќи средина на доверба и доверливост во владините институции.

Клучен аспект за постигнување на овие цели е реорганизацијата на државната административна машинерија за да се елиминира технолошкиот вишок и да се разјаснат улогите и одговорностите, обезбедувајќи поефективна структура на управување. Оваа реорганизација е надолнетата со насочени напори за јавната администрација да стане попривлечна и поисплатлива можност за кариера. Со воведување вработување засновано на заслуги, нудење флексибилни услови за работа и обезбедување фер и конкурентен надоместок, Агендата има за цел да привлече и да го задржи талентот од висок калибар кој е од суштинско значење за придвижување кон развојните и интегративните цели на нацијата.

Покрај тоа, фокусот на реформите се протега на усогласување на системите на плати и класификациите на работните места, со што се осигурува дека наградувањето ги одразува одговорностите и стручноста што ги бараат различните улоги во јавниот сектор. Оваа реформа е од клучно значење за одржување мотивирана работна сила која е способна и посветена да дава висококвалитетни јавни услуги. Дополнително, воведувањето нови законодавни постапки и подобрувањето на процените на регулативното влијание ја нагласуваат посветеноста за подобрување на законодавната рамка, осигурувајќи дека таа поддржува ефективно спроведување на политиките и поттикнува поголема транспарентност и отчетност во работата на Владата.

Горенаведените напори ќе се дополнат со современи ИКТ-решенија за човечки ресурси, управување со документи и испорака на јавни услуги и понатамошен развој на интероперабилноста меѓу јавните тела.

Енергетска/Зелена транзиција

Поттикнувањето на одржливиот развој претставува основа за стимулирање на економскиот раст, поттикнување на иновациите и подобрување на конкурентноста. Преку канализирање на напорите и ресурсите за ублажување на традиционалните финансиски ограничувања, Агендата отвора пат за енергичен претприемачки екосистем, вклучително и граѓаните кои може да ги поттикнат економските амбиции на нацијата.

Инвестициите во поврзувањето, дигиталната трансформација и зелената енергија се појавуваат како основи на оваа стратегија за одржлив развој. Овие сектори се сметаат за клучни за да се осигури дека Северна Македонија може да го искористи целиот спектар на придобивки поврзани со поблиската интеграција на единствениот пазар на Европската Унија. Зајакнувањето на поврзувањето преку подобрена физичка и дигитална инфраструктура, како и кибербезбедноста, се сметаат за суштинско за олеснување на пазарната интеграција, подобрување на пристапот до пазарот и поттикнување на регионалната соработка. Слично, притисокот кон дигиталната трансформација е насочен кон искористување на технолошкиот напредок за да се насочат деловните операции, да се модернизираат јавните услуги и да се отворат нови патишта за раст и иновации.

Пазарните реформи ќе воведат структурни реформи во македонскиот пазар на електрична енергија, со што ќе го доближат до европскиот пазар на електрична енергија. Со овие реформи ќе се зголемат конкурентноста, ефикасноста и одржливоста на пазарот на електрична енергија. Намалувањето на енергетските субвенции првенствено има за цел постепено укинување на неефикасните субвенции за фосилни горива, намалување на фискалното оптоварување на државниот буџет и пренасочување на финансиската поддршка кон одржливи енергетски решенија. Со намалување на енергетските субвенции, земјата се стреми да ги изедначи условите за различни извори на енергија, да го зголеми бројот на потрошувачи на електрична енергија кои учествуваат на либерализираниот пазар на електрична енергија, да промовира пазарни механизми за цени и да поттикне инвестиции во обновливи извори на енергија и технологии за енергетска ефикасност.

Забрзувањето на транзицијата кон нискојаглеродна економија во сите сектори, вклучително енергетика, транспорт, индустрија и земјоделство, е една од главните цели на Зелената/Енергетска транзиција во рамките на овој инструмент за реформи и раст. Ова вклучува намалување на јаглеродниот интензитет на производството на енергија, промовирање обновливи извори на енергија, подобрување на енергетската ефикасност и поттикнување одржливи практики низ индустриите. Овозможувањето правична транзиција и не оставајќи никого зад себе е во фокусот на декарбонизацијата на енергетскиот сектор. Подготовката на работната сила која моментално е ангажирана во производството на енергија од фосилни горива е клучна за зелената транзиција, со цел земјата да може да ја искористи оваа искусна работна сила. Потребно е да се продолжи со преквалификација и повторно вработување на работната сила во битолскиот и осломејскиот/кичевскиот јагленов регион, со детален план за бројот на вработени кој ќе се разгледува во следните неколку години.

Декарбонизацијата на енергетскиот сектор дополнително ќе се стимулира преку долгорочно воведување модел на земја на ETS. Првиот чекор кон донесувањето ETS е спроведувањето следење, известување, верификација и акредитација (СИВА) (MRVA). Примарна цел е да се воспостави систем и практика во земјата за точно мерење и известување за емисиите на стакленички гасови од инсталациите во земјата. Прецизното следење, известувањето и верификација го подобруваат квалитетот и веродостојноста на податоците за емисиите. Ова во иднина ќе ги поддржува процесите на креирање политики и одлучување кои се темелат на докази.

Понатаму, фокусот на инвестициите во зелена енергија ја нагласува посветеноста на одржливоста и грижата за животната средина. Транзицијата кон обновливите извори на енергија и подобрувањето на енергетската ефикасност не само што се справува со итната потреба за климатска акција, туку и ја позиционира Северна Македонија како напредна економија која има приоритет на одржлив и отпорен раст. Овие зелени инвестиции се очекува да донесат долгорочни придобивки, вклучително намалена енергетска зависност, зголемена енергетска безбедност, пониски оперативни трошоци за деловните субјекти и подобрени резултати во јавното здравје.

Човечки капитал

Реформите во областа на човечкиот капитал се стремат кон зајакнување на образовниот систем. Со подобрување на пристапот, квалитетот и инклузивноста (вклучително и родовата еднаквост) на средното образование, ќе се создаде средина за учење што ќе ја подобри вработливоста и продуктивноста на идните дипломирани студенти, како и ќе се надмине неусогласеноста на вештините на пазарот на труд. Во основните и средните училишта, квалификувани стручни лица за кариерно насочување ќе им помагаат на учениците во процесот на нивната професионална ориентација и избор на кариера, врз основа на релевантните закони за основно и средно образование кои претходно ќе се донесат и ќе влезат во сила. Кога ќе се донесе новиот Закон за СОО (VET), ќе се зголеми бројот на приватни компании вклучени во дуално образование со можност учениците да стекнат практично знаење директно кај работодавачот. Дополнително, ќе се формираат нови Регионални центри за СОО (VET) и ќе се зголеми бројот на ученици во овие центри.

Реформите, исто така, се фокусираат на зголемено учество во образованието на возрасните и подобро препознавање на неформалното и информалното учење, преку развивање програми во областа на СОО (VET) за валидација на неформалното и информалното учење. Ќе се осигури професионален развој на дигитални и зелени вештини врз основа на ревидирани наставни програми за средни училишта кои ќе ја интегрираат Европската рамка на дигитални компетенции. На ниво на основни училишта ќе се воспостави „паметна“ оперативност на основните училишта преку опремување на училиштата со нова и современа мрежна опрема.

Развој на приватниот сектор и деловното опкружување

Областа на политика „Деловно опкружување“ се состои од мерки кои имаат за цел, директно и индиректно, да го подобрат деловното опкружување, да го стимулираат растот на МСП, да ги поттикнат иновациите, зелената и дигиталната транзиција, инвестициите и конкурентноста на економијата, со што ќе доведат до паметен, одржлив и инклузивен раст.

Исто така, реформите опфаќаат активности за формализирање на неформалната економија, дигитализација и проширување на јавните е-услуги, проширување на користењето на услугите на е-Царина и ефикасни царински постапки, стимулирање антикорупциски мерки во јавните набавки, вклучително и развој на транспарентен и ефикасен режим на државна помош.

Стратешката рамка поврзана со поттикнување на поволно деловно опкружување и развој на приватниот сектор преку зајакнување на конкурентноста се состои од неколку постојни стратегии: Индустриска стратегија 2018-2027, Стратегија за МСП 2018-2023, План за економски раст, Стратегија за формализирање на неформалната економија, План за забрзан економски раст 2022-2026, Стратегија за паметна специјализација како рамка за зајакнување на иновациите и паметната специјализација, Стратегија за промоција на извозот што ја поддржува интернационализацијата и интеграцијата во ГСВ (GVC). Релевантен документ за понатамошен развој на претприемништвото и МСП се очекува да биде новата Стратегија за МСП која треба да се изготви во текот на 2024 година.

Зајакнување на владеењето на правото

Реформската агенда за Северна Македонија е изготвена со сеопфатна цел да ги усогласи социо-економските и законодавните рамки на земјата со оние на Европската Унија, а со тоа да ја олесни нејзината интеграција на единствениот пазар на ЕУ. Оваа агенда, поткрепена со целите на Инструментот за реформи и раст за Западен Балкан, става значителен акцент на владеењето на правото како клучна област за реформи. Ова поглавје ги прикажува главните цели на Реформската агенда и како нејзиното спроведување ќе придонесе за пошироките цели за подобрување на демократијата, судскиот интегритет и борбата против корупцијата и организираниот криминал.

Примарната цел на Реформската агенда е да се воспостави независен, ефикасен и веродостоен судски систем способен да ја поддржува правдата и да осигури владеење на правото. Ова вклучува спроведување на Развојната секторска стратегија за правосудство 2024-2028 и нејзиниот Акциски план, во кои се детализирани конкретните мерки за судските реформи во согласност со препораките на Европската комисија. Со надминување на предизвиците утврдени во анализата на проблемот, како што се влијанието на извршната власт и политичките партии врз судството, внатрешното влијание, ниската доверба на јавноста во судските институции и потребата за законодавни подобрувања, Северна Македонија се стреми значително да ја подобри нејзината правна безбедност и демократското владеење.

Друга клучна цел е да се реформира изборниот процес, осигурувајќи дека изборите се слободни, фер и транспарентни. Ова подразбира измена на Изборниот законик за да се вклучат препораките од ОБСЕ/ОДИХР, а со тоа да се отстранат нејаснотиите и да се создаде поправедна изборна средина. Ваквите реформи се од суштинско значење за зајакнување на демократијата и осигурување дека изборниот процес ја одразува волјата на народот без непотребно влијание или неправилности.

Понатаму, Реформската агенда е насочена кон сеприсутното прашање на корупцијата, со посебни цели насочени кон подобрување на транспарентноста, отчетноста и ефективноста на антикорупциските мерки. Ова вклучува спроведување на новодонесениот Закон за Канцеларијата за поврат на имот и ревизија на постојното законодавство за зголемување на казните за корупција и злоупотреба на службените должности. Со директно справување со корупцијата, Северна Македонија се обидува да ја врати довербата на јавноста во нејзините институции и да создаде попогодна средина за економски раст и развој.

Во однос на организираниот криминал, Владата донесе повеќе национални стратегии, вклучително и Националната стратегија за борба против перење пари и финансирање тероризам 2021-2024, Националната стратегија за зајакнување на капацитетите за финансиски истраги и конфискација на имот 2021-2023 година и Национална стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во Република Северна Македонија 2021-2025 година. Во 2024 година се предвидени чекори за изработка на Националната стратегија и Акциски план за организиран криминал во Северна Македонија. Реформската агенда содржи чекори за понатамошно усогласување со стандардите на ЕУ во борбата против организираниот криминал, вклучително и измени на Законот за оружје и воспоставување национален систем за рано предупредување за дроги.

3. ДОСЛЕДНОСТ СО ОПШТАТА ПОЛИТИЧКА РАМКА

При подготовката на Реформската агенда, внимателно беше анализирана усогласеноста на реформите и целите со клучните стратешки документи, развојната политика и препораките кои произлегуваат од дијалогот со ЕУ во контекст на процесот на пристапување на Северна Македонија кон ЕУ.

Имајќи го предвид идното влијание врз економскиот раст, внимателно се анализираше усогласеноста со целите и мерките од Програмата на економски реформи (ПЕР) (ERP) 2024-2026 година, со оглед на фактот дека ПЕР (ERP) беше основа и за подготовка на Реформската агенда, која има за цел да го поддржи и забрза процесот на пристапување на земјите од регионот до единствениот пазар на ЕУ преку спроведување на неопходните реформи во земјата во таа насока.

При подготовката на ПЕР (ERP) се следеше соодветниот Водич на ЕУ за подготовка на ПЕР (PFM) 2024-2026 година. ПЕР (ERP) 2024-2026 беше изготвен врз основа на Ревидираната фискална стратегија 2024-2028 година, Ревидираната стратегија за управување со јавен долг 2024-2026 година (со изгледи до 2028 година), среднорочната буџетска рамка за периодот 2024-2028 година и националните секторски стратегии, регионални стратегии и документи и е тесно поврзана со препораките во Извештајот на ЕК за напредокот на земјата од октомври 2023 година, Оцената на ЕК за ПЕР (PFM) 2023-2025 година, како и Економскиот и инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан.

Реформите во РА, исто така, ги одразуваат дејствата што Владата се обврзува да ги преземе за да одговори на посебните препораки за земјата од извештајот на ЕУ за напредокот на земјата од октомври 2023 година и заедничките заклучоци од ЕКОФИН дијалогот од мај 2023 година, врз основа на Програмата за економски реформи 2023-2025 од процесот на поедноставен европски семестар за земјите кандидати.

Новиот ИПР (RGF) ќе биде комплементарен и заемно зајакнувачки со тековната финансиска помош во рамките на ИПА III.

Северна Македонија со децении е дел од процесот на интеграција во ЕУ и е првата земја во регионот што ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) во 2001 година, која е во сила од 2004 година. Единствениот пазар на ЕУ со текот на времето стана посложен, со обемно право кое постојано се развива. Сепак, Владата во континуитет работи на барањата на внатрешниот пазар. Како резултат на работата во изминатите години за усогласување на националното законодавство, нашата усогласеност со правото на ЕУ е на генерално добро ниво. Според нашите анализи, степенот

на усогласеност е околу 45-50 %, а во некои поглавја можеби и поголем, што е одлична основа за поголемо усогласување со правото на ЕУ, особено седумте приоритетни области на европскиот единствен пазар. Институционалните тела на ССА беа и ќе продолжат да бидат механизмот за обезбедување целосно и правилно спроведување на ССА.

Покрај тоа, отворањето на пристапните преговори во јули 2022 година обезбеди нов моментум за нашиот пат кон ЕУ. Успешно го завршивме процесот на скрининг во период од околу 15 месеци почнувајќи од септември 2022 година до декември 2023 година. Владата се обврза земјата да биде целосно изготвена за полноправно членство во ЕУ до 2030 година. Приоритетите од Реформската агенда, особено областите Владеење/РЈА (PAR) и УЈФ (PFM) и Фундаментални вредности/ВП се исто така целосно комплементарни со двата патокази за ВП и РЈА (PAR), кои отвораат одредници за кластерот Фундаментални вредности.

4. КЛУЧНИ ПОЛИТИЧКИ ПРИОРИТЕТИ

4.1. Фундаментални сектори, вклучително и борбата против корупцијата и организираниот криминал

Спроведувањето на Развојната секторска стратегија за правосудство 2024-2028 и нејзиниот Акциски план со конкретни мерки во согласност со препораките на ЕК, ќе промовира независен, ефикасен и веродостоен судски систем способен да ја поддржува правдата и да осигури владеење на правото. Со надминување на предизвиците утврдени во анализата на проблемот, како што се влијанието на извршната власт и политичките партии врз судството, ниската доверба на јавноста во судските институции и потребата за законодавни подобрувања, Северна Македонија се стреми значително да ја подобри нејзината правна безбедност и демократското владеење.

Заштитата на финансиските интереси на Северна Македонија беше зајакната со донесување на Уредбата за утврдување на структурата на системот за заштита на финансиските интереси на Европската Унија („Службен весник бр. 264/22“). Согласно Уредбата, воспоставен е Системот за заштита на финансиските интереси на Европската Унија кој го сочинуваат структурите на ИПА, мрежата АФКОС (AFCOS) (клучните институции одговорни за управување со ИПА-фондовите и институциите одговорни за борба против измамите со фондовите на ЕУ во Северна Македонија) и одделението АФКОС (AFCOS). За подобра заштита на финансиските интереси на ЕУ, во рамките на мрежата АФКОС (AFCOS) се одржуваат редовни и *ad hoc* состаноци на кои се разгледуваат конкретни случаи на утврдени неправилности преку размена на искуства и најдобри практики меѓу одговорните институции во однос на управувањето со неправилностите. Одделението АФКОС (AFCOS) го води изготвувањето и спроведувањето на стратегиите за заштита на финансиските интереси на фондовите на Европската Унија.

Во однос на визната политика, Северна Македонија се обврзува да воведи дополнителни безбедносни мерки за подобра контрола на пристигнувања без визи (јуни 2027 година).

4.2. Дигитална трансформација и дигитални безбедносни прашања

Земјата е посветена на подобрување на дигиталното опкружување за подобрување на административната ефикасност. Фокусот е да се поедностават работните процеси, да се сведат грешките на минимум и да се обезбеди еднообразен електронски идентитет на граѓаните. Подобрување на електронските комуникациски канали, воведување ПАМЕТНА средина и подобрување на институционалната и правната рамка за ИКТ и обезбедување кибербезбедност, отпорност и заштита на дигиталната инфраструктура во земјата. Овие напори вклучуваат ажурирање на системи како Информациски системи за управување со човечки ресурси и систем за управување со документи, спроведување електронско потпишување и создавање унифициран

систем за социјално осигурување. Дополнително, текстот споменува развој на политики, следење на трошоците и осигурување законска усогласеност за да се олесни дигиталната трансформација.

Земјата треба целосно да се усогласи со Директивата за мерки за високо заедничко ниво на кибербезбедност низ Унијата (Директива NIS2). Нејзина цел е да промовира култура на отпорност на кибербезбедноста, охрабрувајќи ги организациите да ѝ дадат приоритет на кибербезбедноста и да воспостават силни мерки за заштита на нивните мрежи и информациски системи.

4.3. Образование, обука, вработување и социјални цели

Реформската агенда ќе придонесе за намалување на разликите меѓу резултатите од образованието и потребите на пазарот на труд во Северна Македонија. Помалите разлики ќе го намалат времето на транзиција од училиште на работа, а ќе се намалат и неформалната економија и иселувањето. Со мерките предвидени во системот за стручно образование и обука (COO) (VET) во Програмата на реформи, завршените ученици/учесници ќе може полесно да се интегрираат во пазарот на труд.

Во контекст на сеопфатните општествени промени и развојни цели, сегментот „Образование, обука, вработување и социјални цели“ зазема клучна улога во Реформската агенда на Северна Македонија. Целта е да се создаде цврста основа за долгорочен социјален и економски развој преку подобрување на образовниот систем, зголемување на можностите за обука и професионален развој, како и подобрување на пазарот на труд. Овие реформи се насочени кон зголемување на вработеноста, намалување на невработеноста и промовирање социјална инклузија, а со тоа придонесуваат за градење поинклузивно, поправедно и поотпорно општество. Исто така, целта е на сите граѓани да им се овозможи пристап до квалитетно образование и професионална обука, што е основа за нивно активно учество во општествениот и економскиот живот на државата.

Една од целите е да се намали неусогласеноста помеѓу вештините што ги нуди образовниот систем и оние што ги бара современиот пазар на труд. Со воведување работна обука во образовниот процес, особено преку професионално образование и обука, Северна Македонија планира директно да ја подобри вработливоста на нејзините дипломирани студенти, а со тоа да создаде предуслови за подинамичен економски развој.

Исто така, посебен акцент е ставен на зголемување на учеството на жените на пазарот на труд преку развиени програми кои се приспособени на нивните посебни потреби и потенцијал. Со проширување на капацитетот за образование и обука, жените може да постигнат поголема економска независност и социјална еднаквост.

Инвестициите во образованието и вештините се основа за долгорочен социјален и економски напредок. Модернизацијата на образовната инфраструктура, подобрувањето на наставната програма и обуката на наставниците за зелени и дигитални компетенции се меѓу приоритетите кои ќе им овозможат на младите луѓе ефективно да учествуваат во дигиталната економија. Овие иницијативи не само што ќе го подобрат квалитетот на образованието, туку и ќе осигурат Северна Македонија да остане конкурентна на глобалниот пазар, подготвена за претстојните предизвици.

Преку планираните реформи, Северна Македонија ја покажува нејзината посветеност за градење силна, инклузивна и образована нација, подготвена да се соочи со динамични промени во глобален контекст. Со спроведување на реформите на кои Северна Македонија се обврза во оваа Реформска агенда ќе се постигнат целите дефинирани во член 3 од регулативата.

4.4. Начело „Не прави значителна штета“

Во согласност со Инструментот за реформи и раст, начелото „**Не прави значителна штета**“ (НПЗШ) (DNSH) произлегува од Зелениот договор, ново сеопфатно начело за користење на **Фондовите за реформи и раст на Европската Унија за периодот 2024-2027** и се применува во сите области на активност.

Што се однесува до усогласеноста со начелото НПЗШ (DNSH), активностите предложени од Реформската агенда ќе се водат од начелото „Не прави значителна штета“, т.е. да не се поддржуваат или спроведуваат економски активности кои нанесуваат значителна штета на која било еколошка цел, каде што е соодветно, во рамки на значењето на член 17 од Регулацијата (ЕУ) 2020/852.

Со оглед на фактот дека Република Северна Македонија се обврза внимателно да ја спроведува Зелената агенда за Западен Балкан и да го следи Националниот план за енергија и клима, елементите на ублажување и климатски промени, одржливо користење на природните ресурси, заштита и обновување на биодиверзитетот и екосистемите, како и спречување на загадувањето се елементи кои се воведуваат како критериуми особено при подготовката на индикативниот инвестициски список и ги надополнуваат реформите во клучните области на политиката како зелена транзиција и енергетика, дигитализација, одржлив транспорт и развој на приватниот сектор.

Рационализирањето и зголемувањето на употребливоста на НПЗШ (DNSH) ќе продолжи да расте како што Северна Македонија се приближува до единствениот пазар на ЕУ и ги завршува реформските чекори поврзани со целите за декарбонизација и спроведувањето на реформите за следење, известување, верификација и акредитација поврзани со Механизмот за прилагодување на границите на јаглерод и Таксономија на ЕУ.

Процесот е предизвикувачки, а транзициските трошоци поврзани со него се сериозни, што може да влијае на луѓето, трговските друштва и економските процеси. Клучен елемент во овој процес е како земјите реагираат на овие предизвици и овозможуваат зелена трансформација на општеството на правичен начин. Така, елементите на НПЗШ (DNSH) се вградени во предложените реформи и инвестиции во рамките на оваа Реформска агенда од аспект на одржлива зелена транзиција што ќе поттикне социо-економска конвергенција на земјата во ЕУ на ниво на законодавство, но и инвестиции во инфраструктурата, приватниот секторот и човечкиот капитал.

Доколку при спроведувањето на Реформската агенда се утврди дека поединечна реформа или дел од реформата бара сеопфатна процена, истата ќе се изготви пред почетокот на спроведувањето, а за тоа ќе се извести и Комисијата. Реформската агенда на Северна Македонија ќе биде обврзана со начелата и правилата на НПЗШ (DNSH), кои произлегуваат од релевантното законодавство на ЕУ, соодветни на нивото на кое Северна Македонија се наоѓа во процесот на европска интеграција.

За инвестицискиот дел од Реформската агенда, Инвестициска рамка за Западен Балкан (ИРЗБ) (WBIF) директно ќе ја информира Европската комисија.

5. ИНТЕГРАЦИЈА НА РОДОВА ПЕРСПЕКТИВА

Реформската агенда ќе се спроведува со цел промовирање на родовата еднаквост како хоризонтално начело, придонесувајќи за зајакнување на жените и девојките и осигурување на заштитата и подобрувањето на нивните права во согласност со Акцискиот план за родовата еднаквост (GAP III) и Целите за одржлив развој на ОН.

Во оваа смисла, конкретните реформи имаат директно и индиректно влијание врз родовата еднаквост. На пример, директните влијанија доаѓаат од реформите на човечкиот капитал кои го земаат предвид унапредувањето на родовата еднаквост. Нерамнотежите што треба да се надминат и постигнувањата на реформите се мерат со родово разделени податоци. Во овој поглед, реформите и чекорите што се поврзани со луѓето се поделени по пол. Нивното спроведување е поставено како цел, на пр., % на жените во областа на стручно образование стекнато по формален пат (ПСОО) (IVET) да имаат корист од изложеноста на учење преку работа за време на нивното стручно образование и обука, број на ученички запишани во новите образовни програми што ги нудат регионалните центри за стручно образование и обука, број на програми во областа на СОО (VET) за валидација на неформалното и информалното учење што ќе се развива за жените и женското претприемништво, број на возрасни жени на кои ќе им се доделат квалификации врз основа на

постапката за завршени програми за валидација на неформалното и информалното учење и % на наставнички обучени за дигитални и зелени вештини.

На национално ниво, правната рамка за осигурување родова еднаквост е воспоставена преку донесувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите и Законот за спречување и заштита од дискриминација. Сегашната законска рамка забранува дискриминација врз основа на пол и предвидува основни и посебни мерки за воспоставување еднакви можности на жените и мажите.

Стратегијата за родова еднаквост за 2022-2027⁶ дополнета со Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026⁷ обезбедува збир на мерки за постигнување на родовата еднаквост. Целта е да се воспостави ефективен и ефикасен систем за унапредување на родовата еднаквост на централно и локално ниво. Понатаму целта е подобрување на местото на жената во сите области од јавниот и приватниот живот, како и борба против родовите стереотипи и против родовото насилство.

Министерството за труд и социјална политика (конкретно, Секторот за еднакви можности) ги спроведува надлежностите за унапредување на родовата еднаквост според законот во соработка со надлежните државни институции, граѓанскиот сектор и социјалните партнери, како и преку спроведувањето на Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027.

Секторот за еднакви можности во Министерството соработува со координаторите за еднакви можности во ресорните министерства, како и со координаторите за еднакви можности и комисии формирани во единиците на локалната самоуправа, обезбедува нивна координација и дава насоки и препораки за постигнување на целите кои произлегуваат од Законот за еднакви можности на жените и мажите.

Законот (член 4) јасно го дефинира вклучувањето на родовата перспектива како интегрален дел од креирањето политики, со цел да се промовираат еднаквите можности меѓу жените и мажите.

Националниот механизам за родова еднаквост бара координаторите за еднакви можности од ресорните министерства да учествуваат во изготвувањето и спроведувањето на мерките од Планот за раст и Реформската агенда со цел вклучување на родовата перспектива.

Во секторот УЈФ (PFM), Законот за буџетите донесен во 2022 година за првпат го интегрира родовото одговорно буџетирање (РОБ) (GRB). Одредбите за РОБ (GRB) ќе станат применливи во 2025 година. Законот сега дава прецизна дефиниција за РОБ (GRB), индикаторите за РОБ (GRB) и известувањето за РОБ (GRB), заложбите да се вклучат родови индикатори и изјава(и) за РОБ (GRB) во нацрт-финансиските планови; наведување на сите изјави/иницијативи за РОБ (GRB) во нацрт-буџетот; како и објавување на сите изјави/иницијативи за РОБ (GRB) на веб-страниците на буџетските корисници. Дополнително, родовата еднаквост се смета за едно од 11-те главни начела на Буџетот (член 3), каде што е наведено дека начелото на родова еднаквост подразбира родово одговорно буџетирање, односно осигурување родова еднаквост при планирањето и извршувањето на буџетските приливи и одливи. Во согласност со овој закон допрва треба да се изготви Прирачник за родово одговорно буџетирање.

До 2025 година ќе се измени Методологијата за стратешко планирање и подготвување на Годишната програма за работа на Владата за воведување механизам за вклучување на родовата перспектива во стратешките планови и годишните програми и следење на нивното спроведување. Оваа промена ќе овозможи вклучување на родовата перспектива и родово одговорно буџетирање во сите сектори до 2028 година.

⁶ https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija/2022_2027.pdf

⁷ <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija/2022-2026.pdf>

Јавните набавки сами по себе имаат голем потенцијал за промовирање на родовата еднаквост. Интегрирањето на родовата перспектива во договорите за јавни набавки може да доведе до подобрување на ефикасноста во владиното трошење.

Што се однесува до сите области на политиката и секторот за РЈА (PAR), особено, Ресурсниот центар за родово одговорно креирање на политики и буџетирање на Министерството за труд и социјална политика ќе продолжи да спроведува обуки за градење на основните компетенции и вештини на државните службеници, што ќе го овозможи вклучувањето на родовата перспектива во креирањето политики и професионалниот развој на координаторите за еднакви можности на централно и локално ниво, како и на административните службеници задолжени за стратешко планирање, финансии, насилство, еднаквост и недискриминација, итн.

Освен во областа на владеење, Планот за раст ќе ја поддржи земјата во спроведувањето на нејзината агенда за еднакви можности и интеграција на родовата перспектива и во други области.

Приоритет во областа на зелената транзиција треба да е вклучувањето на родовата перспектива во политиките и мерките што се спроведуваат на национално и локално ниво. Кризите и шоките во последните години се закануваат да создадат нови предизвици и да го сменат напредокот постигнат во однос на правата на жените и родовата еднаквост. Затоа, особено е важно да се земат предвид разликите во потребите и барањата на жените и мажите во областа на енергетиката, водните ресурси, телекомуникациите, транспортот, итн.

Енергетската сиромаштија е високо на Агендата. Жените се повеќе погодени од енергетската сиромаштија, која е поврзана со поделбата на трудот меѓу мажите и жените. Жените поминуваат повеќе време на извршување на обврските за неа. Поминувањето повеќе време работејќи дома ги прави поподложни на негативните ефекти од енергетската сиромаштија. Така, мерките за заштита на ранливите потрошувачи ќе ги подобрат условите за живеење и ќе имаат позитивно влијание врз квалитетот на животот на жените и децата.

Од друга страна, дигиталната трансформација дава нови можности за економско зајакнување на жените и може да придонесе за поголема родова еднаквост. Интернетот, дигиталните платформи и јавните дигитални услуги нудат можности за сите и може да помогнат да се премости јазот давајќи им можност на жените да заработат дополнителен приход, да ги зголемат можностите за вработување и да пристапат до знаење и општи информации. Родовата еднаквост и социјалната вклученост се исто така од суштинско значење за обезбедување ефективна и силна кибербезбедност.

Во областа на деловното опкружување, преминот „од неформално во формално“ може да доведе до значително намалување на несигурноста при вработување и до нови можности за пристојна работа. Иако околу 2/3 од неформалните работни места ги извршуваат мажи, реформата се стреми кон влијание кое е родово балансирано.

Подобриот пристап до кредитирање за МСП ќе го поттикне женското претприемништво. Родовата еднаквост ќе се унапреди во спроведувањето на активностите, а родово сегрегираните податоци ќе се вметнат во следењето.

Пристапноста ќе се осигури во согласност со Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост и Националната стратегија за правата на лицата со попреченост 2023-2030, донесена во декември 2023 година⁸. Посебно внимание ќе се посвети на осигурување дигитална пристапност. Лицата со попреченост се соочуваат со значителни пречки во пристапот до јавните услуги и потребата за интернет-пристап до услугите е особено висока кај лицата со попреченост. Ќе се почитува начелото на дигитална пристапност. Треба да се земе предвид сеопфатно начело на проектирање во однос на зградите и инфраструктурата вклучени во Реформската агенда.

---

⁸ <https://www.mtsp.gov.mk/predlog-zakoni1.nspix>

ДЕЛ 2: ОПИС НА ОБЛАСТИТЕ НА ПОЛИТИКИ И ПОВРЗАНИТЕ РЕФОРМИ

Овој оддел од Реформските агенди вклучува сеопфатна презентација на мерките (квалитативни и квантитативни чекори) кои Северна Македонија ги спроведува во текот на времетраењето на спроведувањето на Инструментот за реформи и раст во согласност со деталните спецификации и распоредот во Анекс I кон Реформската агенда.

Распоредот на планираното спроведување на мерките се утврдува во период од шест месеци почнувајќи од 31 декември 2024 година и завршувајќи на 31 декември 2027 година. Според Регулацијата (ЕУ) 2024/1449, крајниот датум на спроведување од 31 декември 2027 година за исполнување на условите за плаќање поврзани со конечниот збир на мерки го вклучуваат времето потребно за Комисијата да го оцени успешното исполнување на засегнатите услови за плаќање и последователното донесување на одлуката за ослободување на средства од Комисијата. Според тоа, и како што е пропишано со член 13(1), точка (i) од Регулацијата (ЕУ) 2024/1449, Северна Македонија мора да ги спроведе договорените квалитативни и квантитативни чекори најдоцна до 31 август 2027 година и да поднесе соодветно оправдано барање за ослободување на средства во однос на исполнетите услови за плаќање поврзани со овие квантитативни и квалитативни чекори без одлагање.

Согласно член 21(5) од Регулацијата (ЕУ) 2024/1449, во случај Комисијата негативно да го оцени исполнувањето на условите за плаќање, Северна Македонија може да ги преземе неопходните мерки за да осигури задоволително исполнување на соодветните услови во период од 12 месеци од првичната негативна оценка наведена во член 21(4) од Регулацијата (ЕУ) 2024/1449. Во текот на првата година од спроведувањето, важи рок од 24 месеци, пресметан од првичната негативна оценка. Во секој случај, и како што е утврдено во член 21(6) од Регулацијата (ЕУ) 2024/1449, секој износ кој одговара на условите за плаќање што не се исполнети до 31 декември 2028 година, нема да ѝ се исплаќа на Северна Македонија.

6. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 1: УПРАВУВАЊЕ/РЈА И УЈФ (PFM)

ПОДОБЛАСТ 1.1: Управување со јавни финансии (УЈФ) (PFM)

Сите реформски активности се планираат да се воведат со новиот Закон за јавна внатрешна финансиска контрола (ЈВФК) (PIFC) (кој е во собраниска постапка за донесување) и придружните подзаконски акти, како и преку спроведување на активностите и мерките предвидени во Програмата за реформи во управувањето со јавни финансии, во координација со спроведување на ЗБ (OBL).

Реформа 1.1.1: Зајакнување на јавната внатрешна финансиска контрола

Предизвици: Зајакнувањето на внатрешните финансиски контроли во јавниот сектор има клучна улога во промовирањето на одговорноста, преку спречување на измами и злоупотреба на средства, зајакнување на транспарентноста и овозможување ефективно користење на јавните ресурси. Реформата има за цел и да ја подобри одговорноста на раководителите на буџетските корисници кон матичните буџетски корисници, како и одговорноста на раководителите на јавните претпријатија кон надзорните одбори, притоа обврзани да ги следат постапките и насоките на нивниот матичен буџетски корисник. Од аспект на институционалната поставеност во доменот на внатрешната ревизија, треба да се утврдат конкретни критериуми за основање единици за внатрешна ревизија на буџетските корисници на централно ниво, како и нови критериуми за воспоставување внатрешна ревизија во други субјекти, кои ќе го земат предвид просечното

извршување на соодветните буџети во последните три години и бројот на вработени. Исто така, преку реформските активности, ќе се дефинира минималниот број на вработени во единиците за внатрешна ревизија и моделот на спроведување на обука и испит за добивање сертификат за овластен внатрешен ревизор во јавниот сектор.

Целни корисници: Под опфатот на овие активности ќе бидат вклучени сите субјекти од јавниот сектор, вклучително и сите правни лица кои директно или индиректно се основани од државата или општините, како и јавните претпријатија и трговските друштва кои се во мнозинска сопственост на централната власт, единиците на локалната самоуправа или градот Скопје.

Индуциран резултат: Зајакната јавна внатрешна финансиска контрола за да се осигури поголема одговорност, ефективност и ефикасност на ресурсите на јавниот сектор. Со ревидираната институционална поставеност, опсегот и капацитетот на јавните внатрешни финансиски контроли – со цел да се овозможи ефективност и ефикасност на извршувањето на буџетот – ќе се воспостави функционален систем на внатрешна финансиска контрола во јавниот сектор, кој вклучува финансиско управување, финансиска контрола, внатрешна ревизија, централна координација и хармонизација.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Сите овие реформски активности се планира да се воведат со новиот Закон за ЈВФК (PIFC) и придружните подзаконски акти, како и преку спроведување на активностите и мерките предвидени во Програмата за реформи во управувањето со јавни финансии, во координација со спроведувањето на ЗБ (OBL). Спроведувањето на оваа реформа во периодот од 2024 до 2027 година е предвидено преку следните индикатори и чекори:

Чекор: Законот за ЈВФК (PIFC) се донесува од Собранието (до декември 2024 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Законот за ЈВФК (PIFC) не е донесен. По донесувањето на Законот ќе се донесат подзаконски акти.

Чекор: Целосно спроведување на Законот за ЈВФК (PIFC) (до декември 2027 година), вклучително и:

- i) Најмалку 80 % од единиците за внатрешна ревизија на матичните буџетски корисници ги исполнуваат условите за персонал утврдени во Законот за ЈВФК (PIFC)
- ii) Минимум 70 % од внатрешните ревизори ќе бидат сертифицирани до декември 2027 година.

Почетната вредност (2024 година) е 0. Законот за ЈВФК (PIFC) и поврзаните подзаконски акти не се донесени. Целите за оценување на „целосното спроведување“ се: зајакнување на капацитетите на човечките ресурси на единиците за внатрешна ревизија, така што најмалку 80 % од единиците за внатрешна ревизија на матичните буџетски корисници ги исполнуваат барањата за персонал утврдени во Законот за ЈВФК (PIFC) и најмалку 70 % од внатрешните ревизори ќе бидат сертифицирани до декември 2027 година.

По донесувањето на Законот за ЈВФК (PIFC), Централната единица за хармонизација (ЦЕХ) (CHU) ќе изготви Акциски план за целосно спроведување на Законот за ЈВФК (PIFC). Донесувањето на сите подзаконски акти се смета за целосно спроведување. ЦЕХ (CHU) во соработка со Делегацијата на Европската Унија ќе го следи спроведувањето на Акцискиот план, осигурувајќи соодветно следење на спроведувањето.

Чекор: Најмалку 80 % од буџетските корисници на централно ниво и 75 % на локално ниво поднесуваат извештај за извршените внатрешни ревизии (во однос на фискалната 2024 година) (до декември 2025 година)

Почетната вредност (2022 година) е удел од 54 % од буџетските корисници на централно и локално ниво (вкупно 95 буџетски корисници од вкупно 177 на двете нивоа). Од вкупно 177 буџетски корисници на централно и локално ниво, 95 буџетски корисници, или 54 %, поднеле извештај за извршени ревизии и за активности на внатрешна ревизија. На централно ниво, од 96 буџетски корисници, извештај поднеле 53 буџетски корисници, односно 55,2 %. На локално ниво, од 81, 42 буџетски корисници поднеле извештај што е 51,8 % за поднесен извештај за извршени ревизии и за активности на внатрешна ревизија. Во тек е обработката на податоците од ЦЕХ (CHU) за Годишниот извештај на ЈВФК (PIFC) за 2023 година.

Чекор: Минимум 70 % од матичните буџетски корисници на централно ниво имаат документ за управување со ризици, вклучително и антикорупциските ризици и ги евидентираат идентификуваните ризици во плановите за ублажување (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2023 година) е удел од околу 60 % буџетски корисници на централно ниво кои ги документирале ризиците без вклучување на антикорупциските ризици.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е **Министерството за финансии** (Централна единица за хармонизација). Други одговорни институции за спроведување на реформата се Собранието на Република Северна Македонија, како и сите субјекти од јавниот сектор одговорни за примена на одредбите од Законот за ЈВФК (PIFC) (сите буџетски корисници и јавни претпријатија).

Реформа 1.1.2: Зајакнување на системот за јавни набавки

Предизвици: Во 2022 година, пазарот на јавни набавки на Северна Македонија изнесуваше 8,6 % од БДП на земјата. Тој претставуваше 25 % од државниот буџет. Процентот на вкупната вредност на јавните набавки доделени на МСП е 57 %. Системот за јавни набавки треба да обезбеди јавните средства да се трошат на ефективен, ефикасен, транспарентен и разумен начин. Иако националната правна рамка за јавни набавки е суштински усогласена со Директивите на ЕУ од 2014 година и обезбедува стабилна основа за осигурување на транспарентност и зголемување на вредноста за парите во јавните набавки, употребата на критериумите за избор на „економски најповолна понуда“ (ЕНП) е сè уште ограничена т.е. делот од вредноста на договорите за јавни набавки доделени со употреба на критериумите за избор на ЕНП изнесува приближно 9 % во 2023 година, што ја оневозможува земјата целосно да ги искористи можностите воведени со новото законодавство. Зголемувањето на употребата на критериумите за избор на ЕНП се очекува да придонесе за ефикасно и разумно трошење на јавните средства, како и поттикнување на пазарна конкурентност и правичност.

Целни корисници: Економски оператори од приватниот сектор кои нудат најдобра севкупна вредност за парите.

Индукциран резултат: Подобрување на транспарентноста на системот за јавни набавки, поттикнување посилна конкуренција и еднакви услови за економските оператори и постигнување најдобра вредност за парите со ефективно и ефикасно користење на јавните средства во доделувањето на јавните договори. Ограничената употреба на е-аукциите, како и зголемената употреба на е-пазарот и критериумите за ЕНП водат до ефикасно користење на ресурсите и постигнување на најдобра вредност за парите.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Зајакнувањето на системот за јавни набавки е под влијание на различни фактори. За да се постигне оваа реформска цел, со цел да се осигури транспарентност и конкурентност на системот за јавни набавки, предвидени се следните чекори:

Чекор: Употребата на аукциите за набавки во фискалната 2025 година се намали на максимум 40 % од набавките (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2023 година) е удел од 62 % од постапките за набавки кои се користени на е-аукциите.

Чекор: Системот за е-пазар се користи за спроведување на најмалку 800 постапки за набавки (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2023 година) е 259 договори доделени со користење на системот за е-пазар.

Целта на чекорот е да се спроведат постапки за набавки од мала вредност со користење на поволности на е-пазарот за да се добие најдобра вредност за парите и ефикасно користење на ресурсите.

Чекор: Најмалку 25 % од набавките со вредност ги користат критериумите за економски најповолна понуда (ЕНП) како најдобар сооднос цена-квалитет или најекономичен пристап за доделување (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2023) е удел од 9,18 % од вредноста на договорите за јавни набавки доделени со користење на соодветните критериуми за ЕНП во вкупната вредност на договорите за набавки.

Зголемувањето на користењето на соодветните критериуми за ЕНП како вредност на доделените договори за јавни набавки укажува на ефикасно и разумно трошење на јавните средства.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорот е органот на државната управа **Бирото за јавни набавки** одговорно за координација и следење на системот за јавни набавки во Северна Македонија во состав на **Министерството за финансии**.

Реформска цел 1.1.3: Целосно спроведување на Законот за буџетите од 2022 година, вклучително и реформите во управувањето со јавни инвестиции

Предизвици: Новиот Закон за буџетите (ЗБ) (OBL) обезбедува сеопфатна рамка за водење стабилна, предвидлива и одржлива фискална политика и зголемување на буџетската дисциплина и одговорност. Подобрувањето на управувањето со јавни финансии и зајакнувањето на среднорочното буџетско планирање е еден од највисоките приоритети на Владата на Република Северна Македонија во процесот на пристапување кон ЕУ. ЗБ (OBL) ги опфаќа сите реформски активности и процеси со кои значително би се подобриле годишните и среднорочните буџетски процеси преку донесување на нови буџетски класификации со хармонизирани дефиниции со меѓународните методологии, развивање и следење на мерливи индикатори за успешност, како и зголемен квалитет на буџетскиот документ и фискалната стратегија, како во однос на обемот, така и во однос на структурата и содржината. Зајакнувањето на процесот на планирање и извршување на буџетот ќе се заснова на донесување на ревидирани буџетски класификации, имено: организациска, економска, функционална, програмска класификација и класификација по извори на финансирање. Ревизијата на административната (органizaциска) класификација исто така има за цел да го намали бројот на примарни („матични“) буџетски корисници за најмалку 40 %. Фискалната стратегија, развиена во согласност со одредбите на ЗБ (OBL), е да вклучи повеќе информации, квалитативни и квантитативни податоци и компаративна анализа на макроекономските проекции, извршувањето на

приходите и расходите и јавниот долг, како и секторска анализа на расходите на среден рок, идентификација и анализа на даночните расходи, макрофискалните ризици и максималните износи на одобрени средства (расходни лимити) по матичен буџетски корисник на централно ниво за период од пет години. Фискалните правила треба строго да се применуваат во согласност со Законот за буџетите за периодот 2025-2027 година и потоа. Фискалниот совет е целосно оперативен и има обезбедено независни проценки за Фискалната стратегија и годишните буџети, вклучително и следење на усогласеноста со фискалните правила.

Мора да биде во функција сеопфатен регистар на ризици, вклучително и ефикасни системи за следење на ризиците од претпријатијата во државна сопственост, големите капитални проекти и јавните приватни партнерства (ЈПП), климатските промени и правните побарувања против државата. Фискалната стратегија за 2028-2031 година мора да биде навремено поднесена во согласност со барањата од ЗБ (OBL), вклучително и анализа на фискалните ризици и горните граници за матичните буџетски корисници за 5 години, како и проценка на даночните расходи. ЗБ (OBL) воведува и нумерички фискални правила во однос на дефицитот и вкупниот долг на општата влада. Имено, дефицитот на општата влада од соодветната година не смее да го надмине нивото од 3 % од номиналниот бруто-домашен производ (БДП), а вкупниот долг на општата власт не смее да го надмине нивото од 60 % од номиналниот БДП, а гарантираниот јавен долг не смее да надмине 15 % од номиналниот БДП.

Важноста на соодветно управување со фискалните ризици се истакнува и со новиот ЗБ (OBL), кој предвидува барања за зајакнати процеси на идентификација, проценка, анализа, следење и откривање на фискалните ризици кои произлегуваат од различни извори на ризици кои имаат потенцијал значително да влијаат на фискалната позиција на државниот буџет на среден и долгорочен план. ЗБ (OBL), исто така, го регулира воспоставувањето на Фискалниот совет и неговата улога во обезбедувањето на независни проценки на макроекономските и буџетските проекции и мислења за Фискалната стратегија и годишниот буџет, вклучително и следење на усогласеноста со фискалните правила.

Процесот на изготвување на подзаконските акти, упатствата, прирачници, итн. поврзани со ЗБ (OBL), веќе започна, во рамките на твининг-проектот на ЕУ „Зајакнување на функциите за буџетско планирање, извршување и внатрешна контрола“ и е поддржан со техничка помош од Министерството за финансии на САД. Со цел подобрување на планирањето, распределбата и спроведувањето на јавните инфраструктурни проекти, Владата се обврза на реформи кои постепено би се воведувале за зајакнување на рамката за управување со јавни инвестиции. Овие реформи се очекува да придонесат за зголемена ефикасност во обезбедувањето на јавните инфраструктурни средства.

Напорите за подобрување на управувањето со јавни инвестиции (УЈИ) (PIM) се интегрирани со новиот Закон за буџетите, кој ја поддржува улогата на Министерството за финансии како чувар на јавните финансии во текот на циклусот на јавни инвестиции. Новиот ЗБ (OBL) обезбедува подобра поддршка на УЈИ (PIM) со вклучување на конкретни членови за стратешко планирање, фискална стратегија, среднорочни приоритети и постапки за избор на нови проекти и проектен и повеќегодишен дел од буџетот, меѓу другото. Слично на тоа, развојот на новиот Интегриран информациски систем за управување со финансии (ИФМИС) ги разгледува барањата за информации за УЈИ (PIM) преку посебен модул за УЈИ (PIM).

За извршување на функциите поврзани со управувањето со јавни инвестиции, Министерството за финансии формираше нов Сектор за управување со јавни инвестиции (СУЈИ), задолжен за должностите поврзани со независна проценка (преглед) на јавни инфраструктурни проекти, пред сè од гледна точка на фискалното влијание, ризиците и одржливоста, давање мислења и препораки за проектите, изготвување збирна листа на предложени и оценети нови јавни инфраструктурни проекти, консолидирање на листата на приоритетни јавни инфраструктурни проекти, централен

надзор на националното портфолио за јавни инвестиции, вклучително и следење и управување со севкупните ризици за испорака, како и развивање и ажурирање на методологии за проценка на проекти и преглед на прединвестициските студии.

Министерството за финансии (СУЈИ) изготви нова Уредба за управување со јавни инвестициски проекти, која допрва треба да биде донесена од Владата, со цел да се воспостави структуриран и сеопфатен пристап за донесување одлуки за предложените јавни инвестициски проекти. Со Уредбата се пропишуваат постапките за дефинирање, изготвување, прегледување, оценување и приоритизирање на нови инфраструктурни проекти, следење, известување и *екс-пост* преглед на јавни инвестициски проекти, како и се регулираат улогите и одговорностите на институциите вклучени во процесите на УЈИ (РІМ).

Со цел да се создаде база на податоци за проекти од кои ќе се избираат буџетските кандидати и ќе се следи финансиското спроведување на проектите, Министерството за финансии развива привремено ИТ-решение засновано на Excel.

По донесувањето на Уредбата за УЈИ (РІМ) од Владата, сите буџетски корисници треба да изготват и да поднесат до Министерството за финансии проектни концептни белешки за нови јавни инвестициски проекти во согласност со одредбите пропишани во Уредбата.

Како последна точка, Владата утврдува и става во функција Единствена листа на проекти (ЕЛП) за сите капитални проекти без оглед на изворите на финансирање. Сите капитални инвестициски проекти наведени во ЕЛП се изготвуваат во согласност со Уредбата за УЈИ (РІМ). Листата на оценети и прифатени предлози за проекти од Владата (Единствена листа на проекти) ја објавува Министерството за финансии и се води евиденција за проектите вклучени во ЕЛП.

Целни корисници: Сите примарни буџетски корисници, вклучително и единиците на локалната самоуправа.

Индукциран резултат: Јавните финансии се управуваат на начин кој осигурува ефективно спроведување на политиката, подобрена финансиска дисциплина и стабилно управување со фискалните ризици, зајакната фискална одржливост и фискална транспарентност.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на најмалку 17 подзаконски акти предвидени во Законот за буџетите, вклучително и формирање на регистар на јавни субјекти (член 4), ревизија на буџетската класификација (член 5) и намалување на бројот на примарните („матични“) буџетски корисници за најмалку 40 % во административната класификација и Уредбата за управување со јавни инвестиции (член 20) (до декември 2024 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 бидејќи статусот на подзаконските акти од ЗБ (OBL) е дека тие не се донесени. Законот за буџетите е донесен во 2022 година.

Чекор: Зголемен аналитички капацитет за подобрување на ефикасноста во буџетските алокации: Министерството за финансии изврши прегледи на расходите кои опфаќаат најмалку 20 % од буџетот (кумулятивен број од почетокот на Планот за раст) (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Министерството за финансии во моментот врши активности за изготвување на подзаконски акти, вклучително и буџетска класификација, Изјава за фискална политика, среднорочни фискални проекции, подзаконски акти од областа на трезорското работење со цел спроведување на најдобрите практики во областа на планирање и извршување на буџетот.

Чекор: Реформите предвидени во ЗБ (OBL) се целосно спроведени (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 (квалитативен индикатор)

Целосно спроведените реформи предвидени во ЗБ (OBL) резултираат со:

- (i) *примена на фискалните правила во согласност со ЗБ (OBL) за периодот 2025-2027 година;*

Спроведувањето на фискалните правила ќе биде поддржано со фазен пристап кон фискалната консолидација, кој иако ќе се однесува на подобрување на наплатата на приходите преку справување со сивата економија и корупцијата, истовремено ќе ги намали и реструктурира буџетските расходи преку намалување на несуетинските трошоци што ќе доведе до намалување на буџетскиот дефицит, а со тоа и намалување на јавниот долг.

Фокусот на јавните финансии во наредниот период останува да се постигнат главните приоритети на Владата и да се одржува јавното трошење во одржливи граници.

Исто така, зајакнување на управувањето со фискалниот ризик што може да ја намали изложеноста на Владата на шокови кои би можеле да влијаат на буџетскиот дефицит и вкупниот долг, а со тоа ќе се зајакне кредибилитетот на нејзиниот буџет и фискална стратегија.

- (ii) *Целосно оперативен Фискален совет кој има обезбедено независни проценки за Фискалната стратегија и годишните буџети, вклучително и следење на усогласеноста со фискалните правила, и*

Фискалниот совет како независно тело, самостојно, непристрасно и стручно изготвува анализи и мислења за следното:

1. Применети макроекономски и фискални претпоставки при изготвување на државниот буџет и Фискалната стратегија;
2. Фискална стратегија, државен буџет, ребаланс на буџетот, полугодишен извештај за извршување на буџетот, годишен финансиски извештај и други документи поднесени до Собранието на Република Северна Македонија;
3. Фискални ризици и веројатност во однос на извршувањето на државниот буџет и спроведувањето на Фискалната стратегија;
4. Исполнување на фискалните правила пропишани во ЗБ (OBL), како и ризиците кои произлегуваат од исклучок од соодветните фискални правила;

За да биде целосно оперативен, Фискалниот совет треба да има соодветен персонал за поддршка за непречено извршување на задачите кои спаѓаат во делокругот на работењето. Со цел изготвување на анализите и мислењата во рамките на својот мандат, Фискалниот совет има право на пристап до сите релевантни информации и податоци на буџетските корисници и другите јавни субјекти на национално и локално ниво.

Во однос на извршувањето на задачите предвидени со овој закон, Фискалниот совет и секој негов член одговара пред Собранието на Република Северна Македонија.

Фискалниот совет за своето работење поднесува извештај до Собранието на Република Северна Македонија најмалку еднаш годишно до крајот на мај во тековната година за претходната година. Извештајот, кој содржи и извештај за управувањето со средствата, се објавува на веб-страницата на Фискалниот совет.

- iii) *Оперативен е сеопфатен регистар на ризици, вклучително и ефикасни системи за следење на ризиците од претпријатијата во државна сопственост, големите*

капитални проекти и ЛПП, климатските промени и правните побарувања против државата.

- iv) *Фискалната стратегија за 2028-2031 година е навремено поднесена во согласност со барањата од ЗБ (OBL), вклучително и анализа на фискалните ризици и горните граници за матичните буџетски корисници за 5 години, како и проценка на даночните расходи.*

Претпријатијата во државна сопственост имаат клучна улога во обезбедувањето социјална вредност и стимулирање на економскиот раст, но во исто време претставуваат потенцијален извор на фискален ризик што може да резултира со одредени отстапувања од основното среднорочно сценарио.

Министерството за финансии продолжува да ја зајакнува фискалната транспарентност на земјата, вклучително и во областа на известувањето за фискалните ризици на претпријатијата во државна сопственост. Целта е да се обезбеди појасен и посеопфатен преглед на финансиската состојба и ефикасноста во работењето и управувањето со претпријатијата во државна сопственост, што ќе помогне во донесувањето правилни одлуки и градењето стабилна основа врз која Секторот за државни претпријатија ќе да може позитивно да придонесе за одржлив економски раст во државата.

Чекор: Сите буџетски корисници изготвија и поднесоа до Министерството за финансии проектни концептни белешки за нови јавни инвестициски проекти во согласност со Уредбата за УЈИ (РІМ) (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2023 година) е 0. Буџетските корисници не изготвуваат и поднесуваат до МФ проектни концептни белешки за јавните инвестициски проекти.

Чекор: Воспоставена е и во функција е Единствена листа на проекти без оглед на изворите на финансирање (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2023 година) е 0. Не постои Единствена листа на проекти заснована на стандардна методологија.

По донесувањето на новата Уредба за УЈИ (РІМ) од Владата и откако таа ќе стане важечка, буџетските корисници треба да изготват и да поднесат нови јавни инвестициски проекти до Министерството за финансии во согласност со одредбите пропишани во Уредбата. Во првата фаза, треба да се подготват и да се достават проектни белешки за нови јавни инвестициски проекти. Следно, треба да се направи детална проценка на изводливоста на новите јавни инвестициски проекти, по што ќе следи избор и приоритизирање на јавните инвестициски проекти од Владата врз основа на однапред дефинирани критериуми. Листата на предлози за проекти оценети и прифатени од Владата треба да ја објави Министерството за финансии. Така, Единствената листа на проекти (ЕЛП) за сите капитални проекти, без разлика на изворите на финансирање, треба да ја утврди Владата и од неа треба да се избираат буџетските кандидати (нови проектни иницијативи). Ова ќе се направи во директна соработка со Министерството за европски прашања во согласност со нивните законски овластувања, осигурувајќи комплементарност и координација со тековните инвестициски методологии на Инвестициската рамка за Западен Балкан (ИРЗБ), вклучително и целата помош од ЕУ и друга странска помош.

Чекор: Развиено привремено ИТ-решение на соодветно ниво (засновано на Excel) кое ќе му обезбеди на Министерството за финансии база на податоци за проекти од која ќе се избираат

буџетските кандидати и ќе се следи финансиското спроведување на проектите (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2023 година) е 0. Не е воспоставено ИТ-решение за регистрирање предложени инфраструктурни проекти кое ќе служи за создавање на Единствена листа на проекти.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за финансии.

ПОДОБЛАСТ 1.2: Реформа на јавната администрација (РЈА)

Реформа 1.2.1 Реформа за реорганизација

Предизвици: Основата за реорганизација и оптимизација на државната управа ќе биде новиот системски Закон за организација и работа на органите на државната управа, кој јасно ќе ја дефинира улогата на секој вид орган на државната управа: министерствата како креатори на политики, агенциите како спроведувачи на политики и инспекторатите како спроведувачи на инспекциски надзор врз спроведувањето на политиките креирани од самото министерство во чиј состав се наоѓа инспекторатот. Законот ќе ја утврди новата организациска поставеност, надлежностите, начелата на работа и јасните линии на отчетност и одговорност на сите органи на државна управа, а и ќе утврди воедначеност на називите на органите во состав и на нивните раководни структури. Реорганизацијата на државната управа најпрво ќе започне преку пилотирање на трите министерски системи на МИОА, Министерството за економија и труд и Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, што всушност значи проверка на препораките од Интегрираниот извештај за државна реорганизација и потребата од структурна промена на истите. Целиот процес ќе се спроведува постепено во фази и на останатите министерски системи и на ГС. Преку воспоставена методолошка рамка, односно постапка за формирање, спојување и укинување на органи на државната управа, ќе се избегне преклопувањето на надлежностите и ќе се утврдат јасни линии на отчетност и одговорност и јасна хиерархиска подреденост, што ќе резултира со редовен преглед на државната управа и преиспитување на потребата од одредени организациски промени.

Целни корисници се граѓаните и бизнисите кои ќе добијат висококвалитетни јавни услуги во разумен временски рок.

Индукциран резултат: Сеопфатна реформа за организациската и оперативната поставеност на органите на државната управа за да се пререструктурира институционалната рамка, да се елиминираат преклопувачките надлежности, да се подобри ефикасноста на администрацијата и да се разјаснат линиите на отчетност. Завршување на реорганизацијата и оптимизацијата на административниот систем и намалување на бројот на органи на државната управа.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на новиот Закон за организација и работа на органите на државната управа (ЗОРОДУ) (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Чекор: Хармонизација на 65 секторски закони со кои се основаат органите на управата со новиот Закон за организација и работа на органите на државната управа (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Чекор: Завршување на реформата за реорганизација на државната управа што резултира со: (до декември 2027 година)

- i) *Разјаснети линии на отчетност и известување меѓу министерствата и*

подредените органи.

- ii) *Разјаснети овластувања за секој постоен орган на државната управа и разјаснети одговорности, притоа елиминирајќи го дуплирањето, за креирање политики, спроведување и примена на политики, оценување и известување.*

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за јавна администрација во соработка со Генералниот секретаријат на Владата.

Реформа 1.2.2 Реформа на јавната служба

Предизвици: Извештаите за напредокот на ЕК постојано ја нагласуваат потребата за подобрување на управувањето со човечките ресурси во администрацијата, особено во осигурувањето практики засновани на заслуги при вработувања, унапредувања и отпуштања, вклучително и на нивоа на високо раководство. За подобрување во оваа област, неопходно е да се воведат сеопфатна политика за задржување на стручниот и компетентен кадар со цел јавната администрација да стане поатрактивен работодавач. Спроведувањето на единствен систем на плати за вработените во јавниот сектор, заедно со воведување флексибилни работни аранжмани, регулирање на работата од далечина и овозможување на хоризонтално унапредување, дополнително ќе придонесе за атрактивноста на вработувањето во јавниот сектор. Дополнително, професионализацијата на јавната администрација бара создавање услови за кариерен раст и развој на секој вработен, поттикнувајќи ја потребата од активности како што се промовирање на мобилноста меѓу институциите, развивање на алатки за мотивација и ангажирање стручен кадар како обучувачи. Исто така, од витално значење е поинтензивна соработка со универзитетите за привлекување на млади и перспективни кадри преку спроведување практична настава и волонтирање. Негувањето на култура на професионализам во јавниот сектор, со нагласување на континуиран развој и етички стандарди, е уште еден столб на реформата на јавната служба. Со инвестирање во развој на персоналот и поттикнување професионализам, целта е да се подобрат административната ефикасност, ефективност и интегритет, крајно постигнување на напредок во однос на целите на доброто владеење, подобрување на испораката на услуги и зајакнување на довербата на јавноста.

Системот на плати е неконзистентен, платите се нерамномерни и уредени со различни прописи бидејќи со Законот за административни службеници (ЗАС) се дефинираат платите само на административните службеници, а платите на другите вработени во јавниот сектор се уредени со посебни закони и колективни договори. Во изминатиот период имаше фрагментарно зголемување на платите на различни категории вработени во јавниот сектор, што ја зголеми нееднаквоста во системот, но предизвикува и демотивација на вработените во јавната служба, што резултира со нивно заминување. Унифициран и кохерентен систем на плати во јавниот сектор би бил важен за промовирање правичност, транспарентност и ефикасност во практиките за компензација во јавните институции. Оваа иницијатива го вклучува развојот на стандардизирана рамка за утврдување на платите и поврзаните бенефиции за вработените кои работат во различни улоги во јавниот сектор.

Спроведувањето на реформи за намалување на бројот на оставки во администрацијата од 60 % во јавниот сектор нуди бројни предности. Намалувањето на давањето отказ ја подобрува стабилноста на работната сила на јавниот сектор и ја зачувува институционалната меморија. Реформата на јавната служба, меѓу другите цели, има за цел да ја професионализира и да ја подобри ефикасноста на јавната служба. Со ограничување на бројот на високи позиции што ги заземаат високите раководители на 10 %, реформата обезбедува да се пополнат високите раководни позиции со постојани и посветени поединци, со што се подобруваат донесувањето одлуки и организациската конзистентност. Дополнително, со осигурувањето на најмалку 45 % од вработените да добиваат плати според новиот систем, се промовира правичност и транспарентност во компензацијата. Целта е да се зголеми задоволството и задржувањето на вработените во јавниот сектор. Конечно, со елиминирањето на практиката на плаќање на вработени кои не се појавуваат на работа се решаваат прашањата за отчетност и се спречува злоупотребата на јавните средства.

Целни корисници се сегашните и идните вработени во јавната администрација.

Индукциран резултат: Развиена сеопфатна политика за задржување на стручниот и компетентен кадар со цел јавната администрација да стане поатрактивен работодавач; Воведени флексибилни работни аранжмани, регулирана и воведена работа од далечина; Воведено хоризонтално унапредување; Осигурените регрутирања, унапредувања и отпуштања се засноваат на заслуги; Хармонизирање на системот за класификација на работните места со цел оценката и платата да одговараат на степенот на одговорност; Воспоставен единствен систем на плати за вработените во јавниот сектор.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за **јавна администрација** во соработка со Генералниот секретаријат на Владата, Министерството за финансии и Министерството за економија и труд

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на закони и подзаконски акти за да се зголеми мотивацијата на вработените и да се намали одливањето на кадарот, да се овозможи побрз напредок во кариерата заснован на заслуги, регрутирање со оценка што одговара на квалификациите и претходното работно искуство на кандидатите, олеснување на подоцнежното унапредување, подобрување на работните услови, т.е. флексибилни работни аранжмани, промовирање на мобилност, можности за работа од далечина, итн. **Ќе се објавуваат податоци за основи за отпуштање на јавни службеници за 100 % отпуштања (до декември 2025 година).**

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Чекор: Воспоставен е нов систем на плати со соодветна класификација на работните места (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Воведувањето на новиот систем на плати со соодветна класификација на работните места до декември 2026 година предвидува изготвување на Методологија за анализа и класификација на работните места во институциите од јавниот сектор со која ќе се усогласат платните потсистеми во областите утврдени со Законот за системот на плати во јавниот сектор; и утврдување на формата и содржината на табелите за плати во платните потсистеми во областите регулирани со новиот Закон за системот на плати во јавниот сектор. Целото регулирање на платите ќе се хармонизира со новиот Закон за системот на плати во јавниот сектор.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за јавна администрација.

Чекор: Најмалку 90 % од испразнетите раководни позиции (директори и секретари) годишно се пополнуваат по конкурентна и транспарентна постапка за регрутирање, вклучително и осигурување дека за секоја од овие постапки за регрутирање има најмалку 3 подобни кандидати (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Чекор: Спроведена е реформата на јавната служба (до декември 2026 година), што резултира со:

Почетна вредност (2023 година): вкупниот број заминувања (лица кои дале отказ) од

администрацијата, според податоците од HRMIS, е 418 административни службеници.

Намалување на вкупниот број на заминувања (лица кои дале отказ) од администрацијата за 60 %;

Чекор: Спроведена тековна реформа на јавната служба (до декември 2027 година), што резултира со:

- i) *Максимум 10 % од вкупниот број на високи позиции се заземени од високи раководители.*
- ii) *Најмалку 45 % од вработените земаат плата според новиот систем на плати.*
- iii) *Ниту еден вработен во јавната служба не зема плата без да се појави на работа.*

Почетната вредност (2024 година) е 0.

За да се постигнат индикаторите и чекорите поставени со реформата, треба да се спроведат голем број активности. Една од првите активности што треба да се спроведе во 2024 година е да се изврши анализа на бројот, профилиите и нивоата на вработени кои ја напуштаат јавната администрација и да се распредели доволно државно финансирање и да се обезбеди донаторска поддршка за спроведување на Стратегијата за реформа на јавната администрација 2023-2030 и нејзиниот Акциски план. Натомошните активности ќе вклучуваат спроведување длабинска анализа за изготвување документ со утврдени мерки за задржување на персоналот во јавната администрација, по што ќе следува изготвување и донесување на конкурентни и транспарентни постапки за регрутирање на испразнети раководни позиции во јавната администрација. Ќе се воведат нова конкурентна и транспарентна постапка за вработување на високи раководители, со што ќе се намали бројот на високи раководители.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за јавна администрација во соработка со Генералниот секретаријат на Владата, Министерството за финансии и Министерството за економија и труд.

7. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 2: ЕНЕРГЕТСКА/ДИГИТАЛНА ТРАНЗИЦИЈА

ПОДОБЛАСТ 2.1.1. Пазарни реформи

Реформа 2.1.1.1 Усогласување со пакетот за интеграција на електрична енергија за да се овозможи спојување на пазарот на електрична енергија на ЕУ и Северна Македонија: воспоставување на пазарот на електрична енергија ден однапред, операционализирање на пакетот во согласност со планот за интеграција на операторите за спојување на пазарот до крајот на 2025 година.

Предизвици: Поголемата интеграција на пазарот на електрична енергија ќе ги обезбеди сите пазари кои им се познати на заинтересираните страни за тргување со електрична енергија (долгорочен пазар, пазар ден однапред, пазар во тековниот ден и балансиран пазар).

Целосното транспонирање на Пакетот за интеграција на електрична енергија подразбира целосно донесување и интегрирање на директивите и регулативите за пазарот на електрична енергија на ЕУ во националното законодавство, осигурувајќи дека националниот пазар на електрична енергија се усогласува со начелата и стандардите утврдени од ЕУ. Овој процес има за цел да ја поттикне пазарната конкуренција, да ја подобри оперативната ефикасност и да ја олесни беспрекорната интеграција со европскиот енергетски пазар. Продолжувањето на спроведувањето на пакетот за интеграција на електрична енергија, во согласност со барањата на Енергетската заедница, вклучува почитување на дефинираниот временски рок за донесување, осигурување цврста регулаторна

усогласеност, подобрување на пазарната транспарентност и овозможување ефикасна прекугранична трговија со електрична енергија. Продолжувањето на спроведувањето на пакетот за интеграција на електрична енергија од Операторот на преносниот систем (ОПС) и номинираните оператори на пазарот на електрична енергија (МЕМО) вклучува нивно активно учество во спојувањето на пазарот ден однапред со европскиот пазар. Овој процес осигурува синхронизација на тргувањето со електрична енергија и пазарните операции, зголемувајќи ја ефикасноста и конкурентноста на пазарот на електрична енергија.

Целни корисници Операторот на преносниот систем (ОПС) и номинираните оператори на пазарот на електрична енергија (МЕМО).

Индукциран резултат: Создавање соодветни пазарни услови во одредени аспекти на пазарот е клучно за привлекување нови заинтересирани страни да управуваат со нивните инвестиции во Северна Македонија. Промовирањето на тргувањето со електрична енергија на краткорочните пазари е клучно за зголемување на инвестициите од обновливи извори на енергија (ОИЕ) и намалување на трошоците за нерамнотежа на учесниците на пазарот. Така, земјата ќе ја зголеми зависноста од ОИЕ во електроенергетскиот сектор (без стимулации) што ќе доведе до намалување на емисиите на стакленички гасови.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Целосно транспонирање на пакетот за интеграција на електрична енергија и продолжување на неговото спроведување, во согласност со барањата на Енергетската заедница (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Целосното транспонирање ќе се постигне со донесување на нов Закон за енергетика, кој ќе ја вклучи интеграцијата на електрична енергија и на релевантни подзаконски акти кои произлегуваат од Законот за енергетика.

Кога ќе се воспостави законска рамка, АД МЕПСО ќе продолжи со спроведување на соодветните правила и постапки.

Чекор: Продолжување со спроведувањето на пакетот за интеграција на електрична енергија од Операторот на преносниот систем (ОПС) и номинираните оператори на пазарот на електрична енергија (МЕМО), приклучувајќи се на спојувањето на пазарот ден однапред со европскиот пазар, во согласност со барањата на Енергетската заедница (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2023 година) е пазар ден однапред, функционална од 10 мај 2023 година во согласност со европската практика. Новата ознака НЕМО е во согласност со Регулативите за САСМ (Алокација на капацитети и управување со задушчувања). Оваа ознака треба да се изврши на начин што нашиот НЕМО (МЕМО) Европската комисија ќе го препознае како НЕМО во Северна Македонија.

Со цел да се овозможи интеграција на нашиот пазар со европскиот пазар на електрична енергија, односно спојување на пазарот во 2023 година, беше потпишан Меморандум за разбирање помеѓу РЕЕ (PXs), ОПС (TSO) и НРТ (NRA) од земјите Северна Македонија, Албанија, Косово и Грција. Според Меморандумот за разбирање, спојувањето на пазарот ќе се спроведува на границите на Северна Македонија и Грција, Албанија и Грција и Албанија и Косово.

Важно е да се спомене дека процесот на воспоставување спојување на пазарот е да се дефинира конфигурација на ЦЦР (CCR) која мора да има одобрение од сите ОЕПС и одлуката на ACER. Од оперативен аспект, Операторот на електропреносниот систем на Северна Македонија (МЕПСО), во

соработка со ENTSO-E, е во процес на дефинирање на ЦЦР во регионот, што се очекува да се заврши најдоцна до ноември 2024 година.

Според првите процени, спојувањето на пазарот SDAC на границата МК-ГР треба да се реализира до јануари 2026 година.

ИЗЈАВА ЗА ОДРЕКУВАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТ: Роковите наведени во овој дел не се во спротивност со обврските и роковите утврдени со правото на Европската Унија (*acquis communautaire*) од Договорот за основање на Енергетската заедница и не влијаат на применливоста и спроведливоста на второспоменатиот.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Националниот оператор на пазарот на електрична енергија (МЕМО) во координација со Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини.

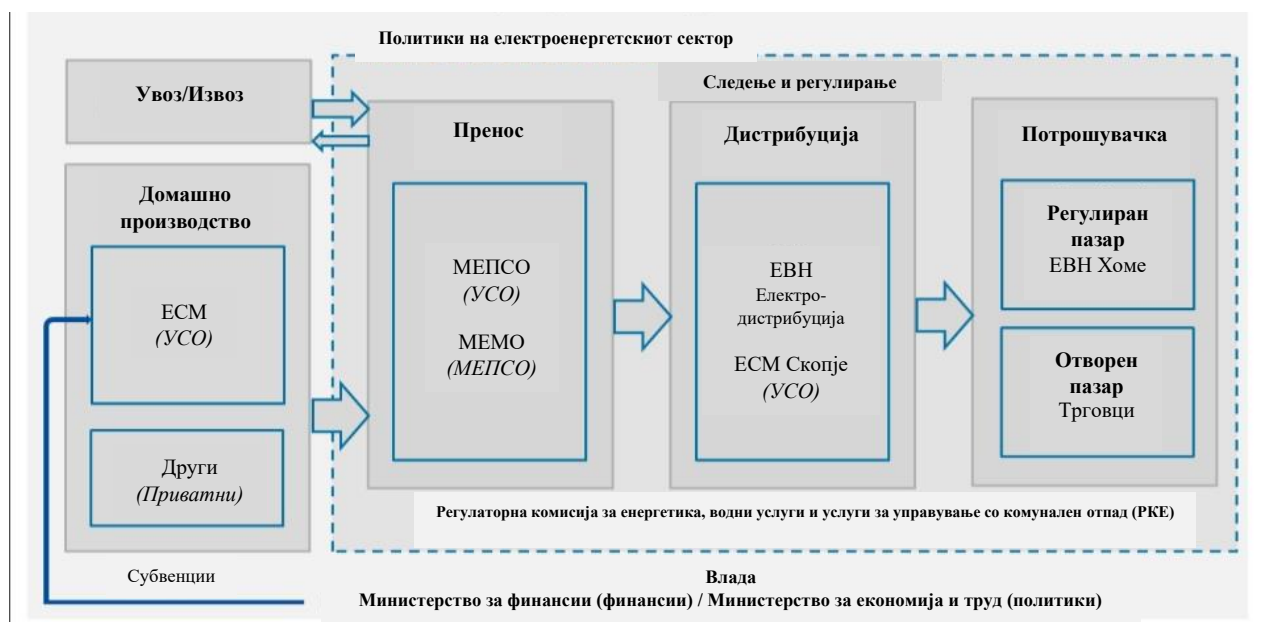
Реформа 2.1.1.2. Постепено приспособување на цената на електричната енергија на пазарно ниво придружено со мерки за справување со енергетската сиромаштија

Предизвици: Законот за енергетика од 2018 година го дерегулираше пазарот на електрична енергија, давајќи им на потрошувачите право да го изберат нивниот снабдувач на електрична енергија. Меѓутоа, за да се заштитат домаќинствата и малите потрошувачи од нестабилноста на цените, беше дозволено коегзистирање на два пазари: отворен пазар со пазарни цени и регулиран пазар каде универзален снабдувач обезбедува електрична енергија за домаќинства и мали потрошувачи (МСП). Во текот на петгодишниот преоден период, Акционерското друштво за производство на електрична енергија „ЕСМ“ во државна сопственост имаше за цел постепено да ја намали неговата понуда на електрична енергија на универзалниот снабдувач со што ќе го намали неговиот удел во задоволувањето на побарувачката на регулираниот пазар.

Почнувајќи од 1 јули 2022 година, Регулаторната комисија за енергетика воведо блок тарифи за електрична енергија, значајна реформа која имаше за цел да промовира намалена потрошувачка на електрична енергија кај домаќинствата. Овие тарифи се структурирани во четири блока дефинирани според потрошувачката на електрична енергија, со постепено зголемување на стапките од најнискиот кон највисокиот блок на потрошувачка на електрична енергија, особено за време на периодите на најголема потрошувачка. Најголем дел од електричната енергија се троши во првите два блока, а близу 50 отсто од вкупната електрична енергија се троши во време кога не е најголема потрошувачката, што им овозможува на домаќинствата да имаат корист од субвенционирани цени. Силно субвенционирани цени на електричната енергија претставуваат значителни фискални предизвици и внесуваат ранливост на системот. Од аспект на понудата, домашното производство на електрична енергија е претежно од фосилни горива, главно јаглен, но и од хидроцентрали, како и мал дел од други обновливи извори, како што се фотоволтаици. Загубите во мрежата се исто така високи според меѓународните стандарди како резултат на техничките и комерцијалните загуби во дистрибутивниот систем.

Слика 1. Преглед на електроенергетскиот сектор во Северна Македонија

Извор: ММФ (2024 година, стр. 10).

Како дел од Агендата за зелена транзиција, Владата се заложи за постепено намалување на субвенциите за електрична енергија и за поттикнување на енергетската ефикасност. Акционерското друштво за производство на електрична енергија „ЕСМ“ во државна сопственост, продава електрична енергија на регулираниот пазар по пониска цена за надомест на неговите трошоци (за време на енергетските кризи, продажната цена на ЕСМ беше приближно 40 % под нивото за поврат на неговите трошоци). Понатаму, цените пониски од надоместот на трошоците не промовираат свесност за трошоците, заштеда на енергија и ефикасно користење на електричната енергија. Субвенционираната електрична енергија во голем степен, исто така, ги обесхрабрува инвестициите во енергетски ефикасни технологии. До крајот на 2023 година, задолжителното обезбедување на електрична енергија од ЕСМ на регулираниот пазар беше 100 % од побарувачката во 2023 година. Во согласност со аранжманот Линија за претпазливост и ликвидност (ЛПЛ) со ММФ, од 1 јануари 2024 година, прагот беше намален на 95 % од побарувачката. Понатаму, Владата се обврза на натамошно намалување на задолжителното обезбедување 85 % од побарувачката од 1 јули 2024 година. Стеснувањето на јазот помеѓу административната и пазарната цена на електричната енергија бара да се одговори на влијанието врз ранливите домаќинства за да се намали енергетската сиромаштија.

Целни корисници за постепено намалување на јавната интервенција се Акционерското друштво за производство на електрична енергија „ЕСМ“ во државна сопственост и Министерството за финансии.

Целни корисници на методологијата за справување со енергетската сиромаштија се Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини во соработка со Министерството за социјална политика, демографија и млади.

Индукциран резултат: Реформата има за цел да ја намали потребата од купување скап увоз на електрична енергија и, второ, да го продаде вишокот електрична енергија на отворен пазар по поповолни цени или да го намали неконкурентното производство, бидејќи постепено се изложува на конкуренција. Дополнително, наместо субвенционирање на сите потрошувачи, за субвенции треба да се таргетираат ранливите потрошувачи, со што ќе се намали буџетскиот товар.

Индикатори за реформи и чекори со временска рамка:

Чекор: Постепено намалување на јавната интервенција во одредувањето на цените за снабдување со електрична енергија во согласност со член 5 од Директивата 2019/944 за заеднички правила за внатрешниот пазар на електрична енергија:

Почетна вредност (2024 година) 85 %.

Не повеќе од 70 % (во јуни 2025 година), 50 % (во јуни 2026 година) и 30 % (во јуни 2027 година) од потребите на универзалниот снабдувач со електрична енергија да добијат јавна интервенција во одредувањето на цените (поврзување на билатералните договори за снабдување помеѓу производителот и снабдувачот на електрична енергија до годишен просек на пазарната цена ден однапред). Целта е да се продолжи траекторијата на намалување на јавната интервенција во одредувањето на цените за 10 % секој семестар.

Универзалниот снабдувач отвора тендерска постапка за снабдување со електрична енергија два пати годишно во наредните шест месеци (во декември и јуни). ЕСМ треба да го следи договорениот процент од Владата за претстојните тендерски постапки.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини, во соработка со Министерството за финансии и Акционерското друштво за производство на електрична енергија „ЕСМ“ во државна сопственост.

Чекор: Спроведување мерки насочени кон заштита на ранливите потрошувачи со воспоставена методологија за мерење на нивоата на енергетска сиромаштија (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Да се прегледа искуството со блок тарифите, да се идентификуваат можностите за заштита на ранливите потрошувачи во покриеност и соодветност, и да се спроведат мерки насочени кон заштита на ранливите потрошувачи со воспоставена методологија за намалување на енергетската сиромаштија.

За да се постигне овој чекор за спроведување мерки насочени кон заштита на ранливите потрошувачи со воспоставена методологија за мерење на нивоата на енергетска сиромаштија, треба да се преземат следните активности:

- Формирање работна група со претставници од релевантните заинтересирани страни кои се занимаваат со енергетска сиромаштија, вклучително и, но не ограничувајќи се на: Министерство за енергетика, рударство и минерални сировини и Министерство за социјална политика, демографија и млади (јануари 2025 година).
- Работната група подготвува анализи и предлози за потребата од изменување на релевантните законски и подзаконски акти поврзани со енергетската сиромаштија и поддршка на ранливите потрошувачи на енергија и релевантните министерства доставуваат до Владата предлози за изменување на оваа законска регулатива (јуни 2025 година).
- Собранието ги донесува предлозите за изменување на релевантните закони врз основа на предлог на надлежните министерства (октомври 2025 година).
- Спроведување мерки насочени кон заштита на ранливите потрошувачи врз основа на воспоставената методологија за мерење на нивоата на енергетска сиромаштија. Со методологијата ќе се дефинира кои се ранливи потрошувачи и кои мерки треба да се

спроведат за поддршка на овие потрошувачи (декември 2025 година).

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за енергетика, рударство и минерални суровини во соработка со Министерството за социјална политика, демографија и млади.

ПОДОБЛАСТ 2.1.2. Декарбонизација

Реформа 2.1.2.1 Спроведување климатски и енергетски политики и мерки како што е предвидено во Националниот план за енергија и клима (НПЕК)

Предизвици: Како договорна страна на Енергетската заедница, од Северна Македонија се бараше да развие интегриран Национален план за енергија и клима (НПЕК). НПЕК беше усвоен во мај 2022 година и го опфаќа периодот од 2021 до 2030 година. Тој ги опфаќа сите пет димензии на Енергетската унија: (1) декарбонизација, упатување на два сегменти: емисии на стакленички гасови и обновливи извори на енергија (ОИЕ), (2) енергетска ефикасност, (3) безбедност на снабдувањето со електрична енергија, (4) внатрешен пазар на електрична енергија и (5) истражување, иновации и конкурентност. Покрај тоа, тој вклучува перспектива до 2040 година за да се осигури усогласеност со долгорочните релевантни цели на политиките на ниво на ЕУ, UNFCCC и Енергетската заедница.

Според Регулативата за управување, донесениот НПЕК треба да се ревидира за да се вклучат донесените цели од 20-от Министерски совет на енергетската заедница (15 декември 2022 година), за да се започне со брз развој на ОИЕ и енергетската ефикасност во земјата, да го вклучи датумот за исклучување на јагленот и да ги вклучи препораките за потребните инвестиции за да се осигури енергетска безбедност. Дополнително, од развојот и донесувањето на НПЕК, имаше значителни промени во правото на Енергетската заедница – како што е ажурирањето на Директивите за обновливи извори и енергетска ефикасност, донесувањето на Пакетот за чиста енергија со нови правила за пазарите на електричната енергија и гасот и безбедноста на снабдувањето, како и правилата за следење, известување и верификација на емисиите на стакленички гасови на ниво на инсталација.

Ревидираниот НПЕК, кој моментално се развива со поддршка од ИПА, ќе вклучува планови за практично спроведување на ажурирањата и мерките дефинирани во документот. Препораките за спроведување на НПЕК ќе вклучуваат воспоставување механизам за собирање податоци, следење и евалуација, предводен од Министерството за економија и труд и Министерството за животна средина и просторно планирање со сите институции вклучени во согласност со Регулативата за управување. За успешно известување за спроведувањето на НПЕК, клучно е да се имаат прецизни образци за Годишниот план за спроведувањето на НПЕК и да се обезбеди обука за вработените во одговорните министерства.

Северна Македонија презема сеопфатен пристап во процесот на праведна транзиција, вклучително и затворање ТЕЦ на јаглен, инвестирање во обновливи извори, мрежа и складирање, промовирање енергетска ефикасност, чисто греење, економска регенерација и праведна транзиција за засегнатите работници и заедници, водени од силни структури на управување, од кои се очекува да придонесат кон транзицијата од јаглен и да ги намалат емисиите и локалното загадување на воздухот, истовремено осигурувајќи енергетска безбедност, поттикнувајќи климатски паметна и инклузивна економска регенерација на регионите кои се најмногу погодени со квалификувана зелена работна сила и овластување на локалните заедници да учествуваат во зелената транзиција и да имаат корист од истата.

НПЕК дава преглед на статусот на климатските и енергетските сектори во земјата, вклучително и на постојните политики, регулаторните рамки и социо-економските услови. Оваа процена помага да се идентификуваат областите кои бараат внимание и интервенција за да се постигнат климатските и енергетските цели. Врз основа на анализата спроведена во НПЕК, утврдени се конкретни цели, и цели поврзани со намалување на емисиите, распоредување обновливи извори на енергија,

енергетска ефикасност и други клучни области. Истовремено, НПЕК ги проценува ранливостите и можностите поврзани со влијанијата од климатските промени, предизвиците од енергетската транзиција и социо-економските разлики, кои ќе се користат како насоки за развој на стратегии и мерки за справување со ранливостите и капитализирање на можностите на праведен и правичен начин. НПЕК е исто така важно да се земе предвид бидејќи ја прикажува политиката и регулаторната рамка неопходни за поддршка на преминот кон економија со ниска потрошувачка на јаглерод и постигнување на климатските и енергетските цели. Оваа рамка обезбедува насоки за развој на посебни политики, мерки и иницијативи во рамките на Патоказот за праведна транзиција, развиен со поддршка од ИПА и одобрен од Владата на Северна Македонија во јуни 2023 година, а вклучува и секторски анализи на клучните сектори како што се енергија, транспорт, индустрија, земјоделство и инфраструктура кои го информираат развојот на приспособени стратегии и мерки во акцискиот план за праведна транзиција. Во однос на распределбата на ресурсите, НПЕК ги проценува финансиските ресурси и потенцијалните извори на средства потребни за спроведување на климатските и енергетските политики и мерки, кои помагаат да се даде приоритет на инвестициите и изворите на финансирање за иницијативите наведени во Патоказот за праведна транзиција. Конечно, НПЕК воспоставува рамка за следење на напредокот кон климатските и енергетските цели, вклучително и клучните индикатори за успешност (КИУ) (КРП), барањата за собирање податоци кои ќе се користат и за мерење на спроведувањето на Патоказот за праведна транзиција.

Патоказот за праведна транзиција, развиен со поддршка на Делегацијата на ЕУ и ЕБОР преку ИПА-фондовите, обезбедува социо-економски придонес, како и конкретни предложени проекти што треба да се спроведат на краток рок, среден рок и долгорочно поддржувајќи ја Праведната транзиција. ППТ воведува сценарија и социо-економски мерки за да се осигури споделување на придобивките од транзицијата и за поддршка на ранливите региони, заедници и работници да не заостанат. Како водечки документ за праведната транзиција во Северна Македонија, тој предвидува институционална инфраструктура за координирање и спроведување на активностите поврзани со праведната транзиција. Понатаму, ППТ претставува четири патеки за праведна транзиција, од кои секој содржи специфични проектни идеи кои ќе послужат како појдовна точка за развој на компонентите на ППТ, вклучително и: 1) инвестиции во приватниот сектор и стартап економија, 2) зелена и паметна инфраструктура, 3) чиста енергија, 4) развој на вештини.

ППТ, исто така, предвидува формирање на Секретаријатот за праведна транзиција како работно тело во рамките на министерството кое го сочинуваат шефовите на трите работни групи за (1) преквалификација и обука, (2) економска транзиција и (3) обновлива енергија и складирање, создадени од Министерството за економија и труд. Министерството за економија и труд веќе ги формираше работните групи и веќе се започнати дискусии за одредени проектни идеи во рамките на групите. Истовремено, Министерството за економија и труд организираше формирање регионални форуми за праведна транзиција во Битола и Кичево (како најпогодени региони), за да ги поттикне регионите да се инклузивни и да вклучат различни заинтересирани страни кои ќе ги задоволат и ќе ги одразат потребите на конкретната општина/конкретниот регион. Регионалниот форум во Битола е веќе формиран и во функција од март 2024 година. Втората средба со регионалниот форум во Битола се одржа на почетокот на мај. Официјалното донесување од Владата, на акцискиот план за праведна транзиција со распределба на буџетски ресурси и воспоставување механизми за спроведување ќе придонесе за забрзана енергетска транзиција, за да се овозможи ефективно преточување на целите и стратегиите на акцискиот план за праведна транзиција во конкретни акции и исходи кои придонесуваат за правична, инклузивна и одржлива транзиција кон економија со ниска потрошувачка на јаглерод.

Формирањето Совет за праведна транзиција на министерско ниво беше предвидено во одобрениот Патоказ за праведна транзиција. Овој совет ќе се состанува редовно и ќе ја води Праведната транзиција со поддршка на меѓуресорските работни групи и регионалните форуми. Спроведувањето на Патоказот за праведна транзиција ќе се следи со извештаи по повод секој редовен состанок на

Советот за праведна транзиција, годишни извештаи за спроведување и годишни планови за спроведување за следната година. За време на спроведувањето на Реформската агенда, краткорочните и повеќето среднорочни мерки предвидени во Патоказот за праведна транзиција ќе се спроведуваат и за нив ќе се известува.

Во однос на клучните заинтересирани страни, Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси е водечка институција одговорна за транзицијата на јаглен со овластување над: енергетската политика, вклучително и инвестиции во енергетскиот сектор, фосилни горива, енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија; политики за внатрешен пазар според кои се регулирани стандардите и политиките за возилата за патен транспорт и техничката сообразност; рударски политики и геолошки аспекти и индустриски и инвестициски политики. Законот за изменување на Законот за организација и работа на органите на државната управа дефинира преоден период за реорганизација, во тек е разграничувањето на надлежностите, вклучително и одговорниот субјект за постигнување на целите за одржлив развој и е назначен национален субјект за Зелениот климатски фонд (ЗКФ). Министерството за финансии (МФ) управува со единствената трезорска сметка, ги прима сите приходи, од кои сите плаќања се вршат во име на буџетските корисници на ниво на централна и локална власт. Тоа е одговорно и за пристап до концесиски финансии. Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е одговорно за креирање политики за климатски промени; тоа е фокусна точка за UNFCCC и национално назначен субјект за Протоколот од Кјото. Министерството за економија и труд и Министерството за социјална политика, демографија и млади се одговорни за социјалните политики, работните политики и политиките кои се справуваат со невработеноста, ранливите групи, жените и младите и социјалните трансфери. Министерството за образование и наука (МОН) ги утврдува образовните политики, обуката, доживотното учење и стручното образование. Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ) е одговорно за креирање и спроведување на политиките поврзани со земјоделството и шумарството и за економично користење на водните ресурси. Министерството за транспорт (МТ) е одговорно за дозволите за превоз на товар и патници, воздухопловни дејности и железници. Покрај тоа, Министерството е одговорно за просторно планирање и управување со градежното земјиште. Единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) или општините, особено во погодените региони на Пелагонискиот и Југозападниот регион имаат централна улога во праведната енергетска транзиција. Тие се одговорни за креирање локални политики како што се урбанистичкото планирање, заштитата на животната средина, локалниот економски развој и имаат свои и заеднички приходи со централната власт. ЕЛС се подобни за поддржавно задолжување, во зависност од финансиската состојба на општината. Дирекцијата за технолошки индустриски развојни зони (ТИРЗ) ги организира и управува зоните и привлекува инвеститори, создавајќи економски можности. Општинските индустриски зони (ОИЗ) се локални развојни зони кои може да се основаат и управуваат од општините и може да понудат конкретни стимулации како што се ниски цени за откуп на земјиштето и пониски комунални такси за потенцијалните инвеститори. Регулаторната комисија за енергетика (РКЕ) е независен регулатор основан во 2003 година, кој го регулира енергетскиот сектор, вклучително и гас и централно греење; таа ги утврдува тарифите за снабдување со енергија и вода и тарифите за услугите за канализација и третман на отпадни води. РКЕ се самофинансира врз основа на давачка на учесниците во секторот.

Улогата на приватниот сектор е клучна за забрзаната транзиција од јаглен. Учесниците од приватниот сектор се важни бидејќи треба да идентификуваат потреби за обуки и недостатоците на вештините во индустријата, вклучително, каде што е релевантно, на вработените во синџирот на вредност на јаглен. Давателите на образовни услуги се од витално значење во спроведувањето на програмите за преквалификација и усовршување, дизајнирани врз основа на процени на локалните недостатоци на вештините и можностите за развој на вештини. Исто така, потребно е да се обезбеди техничка стручност за различни проекти поврзани со забрзаната транзиција од јаглен. Конечно, граѓанскиот сектор е една од најкритичните заинтересирани страни, бидејќи тој работи со различни изборни единици во погодените региони, вклучително и жените и другите ранливи групи.

Синдикатите исто така имаат клучна улога во заштитата на правата на работниците и работните политики.

Целни корисници се ЕСМ вклучително и двете ТЕЦ – Битола и Осломеј како најдиректно засегнати корисници. Дополнителни корисници се Министерството за енергетика, рударство и минерални суровини, Министерството за економија и труд, заменик претседателот на Владата задолжен за економски прашања, Министерството за финансии, Министерството за животна средина и просторно планирање, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за транспорт, Министерството за образование и наука, Министерството за социјална политика, демографија и млади, Министерството за локална самоуправа, МЕПСО, НОМАГАС и локалните општини во двата региона: Пелагонискиот и Југозападниот регион.

Индукциран резултат: Постигнување праведна транзиција кон одржлива економија преку осигурување долгорочна економска стабилност, социјална еднаквост и одржливост на животната средина. Ова ќе се постигне преку зајакнување на работната сила со нови вештини, создавање правични можности за работа и поттикнување на благосостојбата и издржливоста на заедницата. Ефективното владеење и надзорот на процесот на транзиција е од клучно значење, како и координирано и стратешко извршување на транзициските активности што водат до транспарентно и одговорно спроведување на иницијативите за праведна транзиција и зголемена доверба и ангажман на заинтересираните страни. Итно ублажување на влијанијата од губење работни места и зголемена вработливост на засегнатите работници ќе доведе до намалување на невработеноста и социјално нарушување на краток рок. Дополнително, одржливите можности за вработување и долгорочната економска стабилност за работниците во регионите на јаглен во Битола и Осломеј/Кичево, ќе поттикнат отпорна работна сила подготвена за пазарот на труд што еволуира.

Индикатори за реформи и чекори со временска рамка:

Чекор: Структурите на управување предвидени во Патоказот за праведна транзиција се оперативни и го одобрија годишниот план за спроведување за 2025 година (до декември 2024 година).

Почетната вредност (2024 година) е тековната структура на управување заснована на Патоказот за праведна транзиција со веќе формирани и оперативни работни групи и регионалниот форум во Битола, како и Советот за праведна транзиција.

Предвидените активности се следните:

- Формулирање годишен план за спроведување, вклучително и детални акциски ставки, временски рокови и распределба на ресурси и листа на проекти со придонес од сите релевантни заинтересирани страни;
- Воспоставување систем за следење и известување за следење на напредокот во однос на главните цели на работниот план;
- Структурата на управување е целосно оперативна со дефинирани улоги, одговорности и процеси на донесување одлуки. Координација, состаноци и одобренија треба да се добијат од Советот за праведна транзиција.

Чекор: Краткорочните мерки за развој на човечкиот капитал кои се фокусираат на преквалификација и повторно вработување на работната сила во регионите на јаглен во Битола и Осломеј/Кичево се завршени во согласност со Патоказот за праведна транзиција; преквалификувани 550/100 вработени во електраните во Битола/Кичево; 300/50 вработени во моментот во електраните во Битола/Кичево повторно се вработени (до декември 2026 година) *(не ги вклучува исходите од поддршката на ЕБОР/друга поддршка).*

Почетната вредност (2024 година) е бројот вработени во ЕСМ заклучно со 21 март 2024 година во ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј, што е вкупно 2.428 вработени во ТЕЦ Битола и 845 вработени во ТЕЦ Осломеј, од кои 850 вработени да се преквалификуваат од ТЕЦ Битола и 150 вработени од ТЕЦ Осломеј до 2027 година и 530 вработени од ТЕЦ Битола повторно да се вработат и 150 вработени од ТЕЦ Осломеј повторно да се вработат до 2027 година.

Ќе се преземат следните активности:

- Спроведување процена на потребите за да се разберат специфичните потреби и недостатоците во вештините на засегнатите работници, собирајќи податоци за нивните тековни вештини, историја на вработување и аспирации за кариера, и анализирајќи го локалниот пазар на труд за да се идентификуваат бараните вештини и можности за работа.
- Воспоставување партнерства и соработки со релевантни заинтересирани страни, како што се локални образовни институции, центри за стручна обука, индустриски здруженија и бизниси, за дизајнирање и спроведување програми за обука.
- Дизајнирање приспособени програми за развој на работилници за подобрување на вештините, за продолжување на услугите за помош и програми за обука за надградба/обновување вештини кои се грижат за посебните потреби на работниците, вклучително и обука во области како што се обновливи извори на енергија, напредно производство и секторот на услуги.
- Обучување персонал за поддршка за ефективно да им помага на засегнатите работници, вклучително и кариерни советници, персонал за поддршка за барање работа и обучувачи, со фокус на специфичните потреби на работниците и динамиката на локалниот пазар на трудот.
- Обука за вработените во ТЕ како што е наведено во програмите за обука.
- Формирање центри за поддршка за барање работа, со приоритети на Битола и Кичево, каде што засегнатите работници може да пристапат до услугите за поддршка за барање работа, екипирани со кариерни советници.
- Развивање и спроведување комуникациски стратегии за да се осигури дека засегнатите работници се свесни за достапните услуги за поддршка.

Чекор: Среднорочните мерки за развој на човечкиот капитал кои се фокусираат на преквалификација и повторно вработување на работната сила во регионот на јаглен во Битола и Осломеј/Кичево се завршени во согласност со Патоказот за праведна транзиција; преквалификувани 300/50 вработени во електраните во Битола/Кичево; 230/50 вработени во моментот во електраните во Битола/Кичево повторно се вработени (до декември 2027 година) (не ги вклучува исходите од поддршката на ЕБОР/друга поддршка).

Почетната вредност (2024 година) е бројот на вработени во ЕСМ од 21 март 2024 година во ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј, што е вкупно 2.428 вработени во ТЕЦ Битола и 845 вработени во ТЕЦ Осломеј, од кои 850 вработени да се преквалификуваат од ТЕЦ Битола и 150 вработени од ТЕЦ Осломеј до 2027 година и 530 вработени од ТЕЦ Битола повторно да се вработат и 150 вработени од ТЕЦ Осломеј повторно да се вработат до 2027 година.

- Да се оценат и подобрат програмите за обука преку собирање повратни информации од учесниците за да се идентификуваат областите за подобрување и последователно, да се приспособи и унапреди наставната програма за обука заснована на повратни информации и променливи барања на пазарот.
- Да се прошират понудите за обука во новите индустрии и технологии. Следствено, воспоставување партнерство со дополнителни образовни институции и бизниси за

да се прошири опсегот на обуката.

- Да се идентификуваат нови соработки со национални и меѓународни организации за да внесат повеќе ресурси и стручност.
- Да се подобрат услугите за вработување за да се поврзат обучените работници со работодавците. Преку организирани саеми за работа и настани за вмрежување да се олесни директната интеракција помеѓу барателите на работа и работодавачите.

Сите поврзани активности во рамките на Праведната транзиција ќе се координираат со тековната поддршка на ЕБОР/друга поддршка.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини во соработка со ЕСМ и ТЕЦ Битола и ТЕЦ Осломеј.

ПОДОБЛАСТ 2.1.3. Обновливи извори

Реформа 2.1.3.1 Распоредување обновливи извори на енергија: Спроведување на Директивата за обновливи извори на енергија (дозволи, гаранции за потекло) и транспарентни и конкурентни постапки за користење обновливи извори на енергија

Предизвици: Обновливите извори на енергија се клучни во транзицијата кон чиста енергија неопходна за постигнување на целите на земјата и имаат повеќекратни придобивки за граѓаните: придонес во напорите за справување со климатските промени, помагање во заштитата на нашата животна средина, создавање раст и работни места, како и придонесување за технолошките и индустриските предизвици на земјата. Како што е наведено во Националниот план за енергија и клима на Република Северна Македонија, во уредувањето на внатрешниот пазар на енергија, делот за интеграција на пазарот, целта за 2030 година е да се постават 250 фотоволтаични системи на покривите со инсталирана моќност од 250 MW – или просументи или системи од кои целокупната произведена електрична енергија ќе се користи за сопствени цели или ќе се складира. Една од можностите за зголемување на инсталираната моќност на соларните системи на покривите е преку заедниците за обновливи извори на енергија. Целта е да се создадат поволни услови за овие заедници заедно со подигнување на јавната свест.

Северна Македонија како членка на Енергетската заедница има обврска да ја транспонира Директивата RED II во националното законодавство. Во моментов се подготвува Нацрт-закон за обновливи извори на енергија. Исто така, се подготвува нов Закон за енергетика со кој се транспонира законодавството за Пакетот за чиста енергија. Во мај 2023 година, Собранието го донесе Законот за задругите каде што се наведува дека, според дејноста, видот задруга може да биде земјоделска, станбена, работничка, занаетчиска, младинска, градежна, енергетска и други видови задруги. За прашањата кои не се регулираат со овој закон, а се однесуваат на енергетскиот сектор, соодветно се применуваат регулативите од областа на енергетиката. Енергетските задруги се рефлектираат во нацрт-законите за енергетика и обновливи извори.

Правната рамка треба да обезбеди поволна средина за развој и функционирање на заедниците и отстранување на административните и регулаторните бариери, како и поддршка на целите на заедниците за обновливи извори на енергија.

Проектите за обновливи извори на енергија начелно се обврзани да добијат овластување за да може да ја вршат нивната предвидена активност. Постапките за доделување дозволи помагаат да се осигури дека проектите се безбедни и сигурни. Меѓутоа, сложеноста, разновидноста и прекумерното времетраење на тие постапки претставуваат главна пречка за брзото неопходно распоредување на обновливите извори на енергија и за постигнување на подостапен, посигурен и поодржлив енергетски систем. Целта е да се постигнат најмалку 0,8 GW нови капацитети за

обновлива енергија (соларна и ветерна) инсталирани во согласност со НПЕК и целите договорени во рамките на Енергетската заедница (до јуни 2027 година).

Доцнењата во обработката на овластувањата за проекти го ставаат во опасност навременото постигнување на целите за енергија и клима и ги зголемуваат трошоците за проектите неопходни за истото. Доцнењата може да доведат и до инсталирање на помалку ефикасни инсталации за обновлива енергија поради динамичните иновации.

Со цел да се постигне побрзо распоредување на обновливите извори на енергија, земјата треба да воспостави јасно дефинирани, забрзани и што е можно пократки рокови за сите чекори потребни за давање дозволи за изградба и работа на проекти за обновлива енергија.

Тие бариери се дефинирани во законодавството на ЕУ за ОИЕ, вклучително и RED II, што Северна Македонија, како членка на Енергетската заедница, има обврска да ги транспонира во националното законодавство, и подготвивме Закон за обновливи извори на енергија, вклучително и одредбите за поедноставување на постапките за дозволи.

Стабилна и рационализирана политика и законодавство е од клучно значење за подобро распоредување на ОИЕ, бидејќи на потенцијалните инвеститори им дава сигурност и можности да инвестираат во нови електрани на ОИЕ. Во оваа насока, земјата треба да ја развие правната рамка во енергетската политика, но исто така е потребна интервенција во секој поединичен закон релевантен за инвестиции во ОИЕ (урбанистичко планирање, градежништво и животна средина) во однос на административните постапки, регулативи и правила, да ги направи поконкретни, вклучително каде што е можно понатамошно поедноставување и забрзување на постапките.

Следењето на трендовите кои промовираат инвестиции од ОИЕ, како и снабдувањето на крајните потрошувачи со одржлива обновлива енергија е клучно за успешен економски раст. Единствениот начин да се изјасни дека електричната енергија се произведува од обновливи извори на енергија е со гаранција за потекло. За таа цел, треба да воспоставиме национален електронски регистар/домен за администрирање на ГП. Со овој регистар раководи органот што го издава во земјата. MEMO ДООЕЛ како што е дефинирано во Законот за енергетика е релевантен субјект во Северна Македонија. MEMO мора да воспостави доверлив национален домен за издавање ГП кои ги следат европските стандарди за издавање ГП.

Единствените погодни кандидати за обезбедување на овој тип услуги се меѓународните продавачи со веќе дефинирани производи кои се подготвени да ги изнајмат овие услуги на MEMO. Услугите вклучуваат регистрација на членови на пазарот, производители на ОИЕ, трговци, итн.; управување со тргување со ГП; издавање и откажување ГП; поврзување различни домени на регистри; и потпишување договор со доверлив продавач кој има искуство и знаење за управување со ГП.

Тргувањето со ГП претставува различни пазари што не е во согласност со долгорочните и краткорочните пазари на електрична енергија. Еден начин на тргување со ГП е преку аукција организирана од конкурентското тело на транспарентна и недискриминаторска основа.

Целни корисници се MEMO како одговорна институција за воспоставување пазар за гаранции за потекло и сите производители и потенцијални потрошувачи на ОИЕ кои ќе купат гаранции за потекло. Во однос на мерката за поедноставување на дозволите ќе бидат сите идни инвеститори во изградба на електрани од ОИЕ.

Индукциран резултат: Користењето на обновливите извори на технологија од Заедниците за обновлива енергија (ЗОЕ) дава еколошки придобивки, особено во однос на намалување на загадувачите на воздухот и емисиите на стакленички гасови. Ова придонесува за поттикнување на енергетската транзиција, постигнување јаглеродна неутралност и исполнување на целите за обновлива енергија.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Платформата за тргување со гаранции за потекло е целосно оперативна и тргувањето со гаранции за потекло се одвива (до јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0. Во моментот постои законска основа во Законот за енергетика, подзаконските акти се во подготовка.

Првите активности ќе се насочат кон подготовка на процена на постојните регулаторни и административни пречки кои треба да се отстранат со препораки за подобрувања кои ќе се одразат во Нацрт-законот за енергетика кој е во подготовка и се очекува да се донесе кон крајот на 2024 година. Врз основа на ова, понатамошните активности ќе се насочат кон развивање регистар на гаранции за потекло како предуслов за развој на платформа за тргување со гаранции за потекло.

Чекор: Поедноставување на постапките за издавање дозволи за обновливи извори на енергија со намалување на временскиот период од барањето до издавањето на дозволата:

- i. *Намалување на временскиот период кој поминал од поднесувањето на барањето до издавањето на дозволата за 18 месеци за големи инсталации (до јуни 2026 година).*

Почетната вредност (2022 година) е 42 месеци.

- ii. *Намалување на временскиот рок кој поминал од поднесувањето на барањето до издавањето на дозволата за 6 месеци за домаќинствата, јавните згради и малите потрошувачи (до јуни 2026 година).*

Почетната вредност (2022 година) е 12 месеци.

За да се постигнат овие чекори за поедноставување на постапките за издавање дозволи за обновливи извори, треба да се случат следните активности:

- Формирање работна група со претставници од релевантните заинтересирани страни кои се занимаваат со постапките за издавање дозволи, вклучително и: Министерство за енергетика, рударство и минерални сировини, Регулаторна комисија за енергетика, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за транспорт, Министерство за локална самоуправа, Агенција за катастар на недвижности, МЕПСО, ЕВН (јануари 2025 година).
- Работната група подготвува анализи и предлози за потребата од изменување на релевантните законски и подзаконски акти поврзани со постапките за издавање дозволи за обновливи извори на енергија со цел да се намалат роковите за издавање дозволи каде што е можно и релевантните министерства доставуваат до Владата предлози за изменување на оваа законска регулатива (јуни 2025 година)
- Собранието ги донесува предлозите за изменување на релевантните закони врз основа на предлог на надлежните министерства (декември 2025 година)
- Донесување изменети и нови подзаконски акти согласно донесените закони, вклучително и функционален механизам за следење (јуни 2026 година). Механизмите за следење ќе се пропишуваат во законската регулатива, вклучително и субјектите одговорни за следење.

Чекор: Најмалку 0,8 GW нови капацитети за обновлива енергија (соларна и ветерна) инсталирани во согласност со НПЕК и целите договорени во рамките на Енергетската заедница (не ги вклучува капацитетите изградени со поддршка од ЕУ/ИРЗБ/МФИ) (јуни 2027 година).

Почетната вредност за оваа активност е вкупниот инсталиран капацитет од обновливи извори на енергија на крајот на 2023 година, според Годишниот извештај за 2023 година на Регулаторната комисија за енергетика. Според овој извештај, вкупната инсталирана моќност од обновливите извори на енергија до 2023 година е 1,3 GW.

Во врска со најновите информации обезбедени од Операторот на преносниот систем (ОПС) и Операторот на дистрибутивниот систем (ОДС), инсталираната моќност од ОИЕ во следните години, врз основа на најзрелите барања за приклучување на мрежата, треба да е:

- *Инсталирана моќност од 100 MW приклучена на преносната мрежа.*
- *Инсталирана моќност од 700 MW приклучена на дистрибутивната мрежа.*

Напредокот на инсталираната моќност може да се провери преку годишните извештаи на Регулаторната комисија за енергетика.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини и во зависност од чекорот, во соработка со Регулаторната комисија за енергетика, Министерството за животна средина и просторно планирање, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за транспорт, Министерството за локална самоуправа и Национален оператор на пазарот на електрична енергија (МЕМО) (само за регистарот и платформата за тргување со гаранции за потекло).

ПОДОБЛАСТ 2.1.4. Донесување Систем за тргување со емисии (ЕТС)

Реформа 2.1.4.1 Работење на цените на јаглеродот со цел воспоставување ЕТС до 2030 година: развој, донесување и целосно спроведување на пакетот за следење, известување, верификација и акредитација (СИВА) (MRVA)

ИЗЈАВА ЗА ОДРЕКУВАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТ: *Роковите наведени во овој дел не се во спротивност со обврските и роковите утврдени со правото на Европската Унија (acquis communautaire) од Договорот за основање на Енергетската заедница и не влијаат на применливоста и спроведливоста на второспоменатиот.*

Предизвици: Како предуслов за приклучување кон Системот за тргување со емисии на ЕУ е донесувањето на обврските за СИВА (MRVA) кои вклучуваат делови од Директивата 2003/87 ЕТС на ЕУ и регулативите за следење, известување и верификација (СИВА) (MRVA) (Регулатива 2018/2067 и Регулатива 2018/2066) во правниот систем на Северна Македонија. Овие регулативи, усогласени со стандардите на Европската Унија, се клучни за поставување на основата за идниот ЕТС. Ефикасното спроведување на пакетот СИВА (MRVA) е од суштинско значење поради неколку причини: (а) точно собирање податоци: Ова овозможува прецизни пресметки на ограничувањата на емисијата, осигурувајќи ефикасно функционирање на системот; (б) спречување измама: Цврстата проверка на податоците помага да се спречи лажното известување и да се одржи интегритетот на системот; и (в) кредибилитет: Веродостојните податоци за емисиите ја зајакнуваат довербата на јавноста во ефикасноста на ЕТС.

Транспонирањето на делови од овие законски обврски е направено со Нацрт-законот за климатска акција во кој се предвидува Поглавје за СИВА (MRVA) и се остава простор за донесување секундарно законодавство. Додека временската рамка на активностите на ЕУ ЕТС зависи од датумот на пристапување. Воведувањето на СВМ бара да се воспостави соодветен систем пред јануари 2026 година.

Нацрт-законот за климатска акција (ЗКА) (LCA) тековно предвидува акции за барањата за дозволиите за емисија на стакленички гасови – за индустриски инсталации - и обврските за следење и известување според одобриениот план за следење кој се однесува и на индустриските активности и

на авијацијата. Ова ќе помогне да се идентификуваат емисиите на стакленички гасови во земјата од овие сектори. Она што законот сè уште не го воспоставил е режимот за доделување дозволи за емисиите на стакленички гасови и учеството во трговијата со дозволи на ниво на ЕУ. Овие правила мора да се воспостават и тие мора да се во сила и да функционираат на датумот на пристапување. Тековниот ИПА-проект го поддржува овој процес.

Бидејќи Северна Македонија нема идентификувано ограничувања на емисиите, бесплатни дозволи или подобни сектори за тргување со емисии (подложно на истиот гореспоменат ИПА-проект), сега механизмот за одредување на цените на јаглеродот е поедноставното и попрактично решение. Може да се спроведува без да треба одново да се изгради комплексен систем за тргување со емисии. Нацрт-законот за климатска акција обезбедува механизам за одредување на цените на јаглеродот за следните индустрии: производство на електрична енергија врз основа на фосилни горива, цемент, железо и челик, алуминиум, ѓубрива и водород. Деталите за методологијата, пресметката на цените на јаглеродот и динамиката на воведување ќе бидат дел од претстојните подзаконски акти. Ова се смета за преодна мерка која ќе биде во сила сè додека земјата не се приклучи на Европската Унија или на други ЕТС воспоставени во меѓувреме. Со оглед на тоа што овие индустрии се исто така предмет на СВМ, нивното решавање ќе го поддржи и поставувањето на механизмот потребен за спроведување на СВМ во земјата.

Друга клучна цел, да се воспостави целосно функционален систем за СИВА (MRVA), е соодветно да се обучи персоналот во сите институции вклучени во Националниот систем за инвентар и во Системот за политики, мерки и проекции, особено во МЖСПП, со цел да се исполнат сите задачи предвидени со Законот.

Нацрт-законот за климатска акција ја идентификува потребата од изработка на неколку подзаконски акти во период од 3 години по донесувањето на Законот за климатска акција (2024 година), согласно Акцискиот план за спроведување на првата фаза од Долгорочната стратегија за климатски акции и Акциски план за административни капацитети (и двата се производи на ИПА-проектот).

Реформските чекори не се во спротивност со правно обврзувачките рокови утврдени со Договорот за основање на Енергетската заедница и не влијаат на применливоста и спроведливоста на истиот. За да се одговори на делот за акредитација на СИВА (MRVA), ќе се следат законодавството на ЕУ и упатствата за акредитација. Откако ќе се развијат и спроведат сите погоре опишани мерки, патот кон поставување на СИВА (MRVA) до крајот на декември 2025 година е трасиран.

Целни корисници се првенствено Министерството за животна средина и просторно планирање, Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини, Министерството за надворешни работи и надворешна трговија, Министерството за економија и труд, Министерството за финансии, Царинската управа, стопанските комори, економските оператори. Во подоцнежна фаза Институтот за акредитација.

Индукциран резултат: Усогласувањето со обврските на ЕУ за СИВА (MRVA) и подготовка за пристапување во Системот за тргување со емисии (ЕТС) во Северна Македонија ќе има поволно влијание врз животната средина. Тоа ќе го олесни прецизното собирање податоци за ограничувањата на емисиите, што е од клучно значење за ефикасното функционирање на системот, ќе спречи измама и ќе го подобри кредибилитетот на податоците за емисиите. Воспоставувањето механизам за одредување на цените на јаглеродот ќе послужи како практична привремена мерка до целосна интеграција на ЕТС, обезбедувајќи преодно решение за индустриите без потреба од непосредно сложен трговски систем. Конечно, правилната обука и институционалната координација се од суштинско значење за ефективно спроведување, осигурувајќи подготвеност за обврските наведени во Нацрт-законот за климатска акција и последователните регулаторни измени. Нацрт-законот за климатска акција предвидува можност за користење на два вида верификатори, акредитирани верификатори од ЕУ или акредитирани верификатори од МК.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Целосно спроведување на следење, известување и верификација и акредитација (СИВА) (MRVA) (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Целосното спроведување на пакетот СИВА (MRVA) бараше да се спроведат неколку акции.

Индуциран резултат:

Во текот на една година (јуни 2024 година - јуни 2025 година), акциите што треба да се спроведат се:

1. Донесување Закон за климатска акција, квартал 4/2024 година
2. Реструктурирање на организациската структура на Министерството за животна средина и просторно планирање преку инкорпорирање единица за следење и известување, најверојатно во рамките на постојната организациска структура на министерството како дел од информативниот центар на Северна Македонија. Понатаму, треба да се формира дополнителна единица за издавање дозволи за стакленички гасови како целосно нова организациска структура во рамките на Управата за животна средина.
3. Ќе се спроведат активности за градење капацитети на новиот кадар и приватниот сектор.
4. Следниве секундарни правни акти ќе се изготват и донесат до квартал 3/2025 година:
  - i. Определување категории активности за кои се потребни дозволи за емисија на стакленички гасови и стакленички гасови кои произлегуваат
  - ii. Методологија за изготвување планови за следење
  - iii. Методологија за изготвување годишни извештаи за емисиите
  - iv. Форма и детална содржина на барањето за дозвола за емисија на стакленички гасови, како и начинот на поднесување на барањето и придружните документи што го придружуваат барањето;
  - v. Правилник за детална постапка за издавање на дозволите, содржината и формата на дозволите
  - vi. Методологија за проверка на годишните извештаи;
  - vii. Ревизија на Законот за акредитација и изготвување на соодветното законодавство за спроведување.

Податоците за емисиите на стакленички гасови од инсталациите обезбедени од нивните годишни извештаи за емисии и планови за следење ќе бидат дел од целокупниот извештај за национален инвентар. Податоците од извештајот за националниот инвентар ќе се користат како основа за процена на проекциите на стакленички гасови и процена на потенцијалот за ублажување на различни политики и мерки со потенцијал за ублажување на емисиите на стакленички гасови.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за животна средина и просторно планирање.

ПОДОБЛАСТ 2.1.5. Енергетска ефикасност и загадување на воздухот

Реформа 2.1.5.1 Спроведување на енергетските карактеристики на зградите и директивите за енергетска ефикасност

Предизвици: Енергетски неефикасните згради бараат повеќе енергија за греење, ладење, осветлување и други цели, што доведува до повисоки сметки за електрична енергија за станарите и зголемена побарувачка за фосилни горива или други извори на енергија, што придонесува за исцрпување на ресурсите и деградација на животната средина. Инвестициите во енергетска ефикасност би можеле да ја намалат потрошувачката на енергија кај фирмите во Северна Македонија за околу 30 проценти, истовремено намалувајќи ги емисиите на стакленички гасови (GHG) и генерирајќи дури 1,7 проценти во вкупните заштеди на трошоците (Светска банка, 2023 година). Оттука, потенцијалот за добивки од енергетска ефикасност, изградбата и реновирањето на зградите е значителен, бидејќи трошоците за енергија се главни трошоци за домаќинствата, фирмите и јавните субјекти. Нивното намалување може да ги зголеми расположливите ресурси за други економски и социјални приоритети. Јавниот сектор е видлив за целото општество и може да влијае врз други сектори на пример. Со оглед на тоа што самиот по себе е голем пазар, тој исто така може да влијае, па дури и да ги трансформира пазарите за услуги и производи за енергетска ефикасност.

Во однос на јавните згради, ќе има План за реновирање на зградите на централната власт, кој на годишно ниво опфаќа реновирање на најмалку 3 % од вкупната корисна површина од пописот на јавните згради со вкупна корисна површина над 250 m². Пописот на јавните згради објавен на веб-страницата на Министерството за економија и труд вклучува 20 јавни административни згради во сопственост на и во кои се наоѓаат ресорните министерства и повеќе владини институции, од кои пет јавни згради се изземени од реновирање врз основа на законски основи. Јавните згради имаат различни услови и различни нивоа на неефикасно користење на енергијата. Планот за реновирање ги анализира техничките и финансиските критериуми за изведба, вклучително и енергија и парични заштеди и инвестициски трошоци за реновирање на секоја јавна зграда. Исто така, тој обезбедува потенцијални извори на финансирање и аранжмани за спроведување.

Планот за реновирање се очекува да биде завршен до крајот на тригодишниот период. Распределбата на напорите и ресурсите во текот на периодот на реновирање на зградите суштински ќе зависи од неколку потенцијални предизвици:

- мобилизација на јавните субјекти да учествуваат во текот на целиот период на реновирање
- итно воспоставување на механизмот за поддршка на енергетските ревизии
- навременото воспоставување на финансиските механизми за поддршка на инвестициите во ЕЕ и нивно непречено функционирање
- навремено формирање на ЕСП (PIU) и негова брза мобилизација за преземање на неговите задачи.

Целни корисници се јавните институции во рамките на централната власт кои спроведуваат подобрувања во енергетската ефикасност на јавните згради и јавноста воопшто, кои ги користат услугите на министерствата, вклучително и Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини, Министерството за правда, Министерството за надворешни работи, Министерството за финансии, Министерството за економија и труд, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за локална самоуправа, Министерството за информатичко општество и администрација, Министерството за транспорт, Министерството за животна средина и просторно планирање, Агенцијата за млади и спорт, Агенцијата за храна и ветеринарство, Агенцијата за катастар на недвижности и Државниот завод за статистика.

Индукцирани резултати: Со промовирање на енергетската ефикасност и намалување на емисиите на јаглерод, усогласувањето придонесува за целите за одржливост на животната средина, поддржувајќи ги напорите за ублажување на климатските промени и подобрување на квалитетот на воздухот. Процените на енергетските карактеристики точно би ја одразиле енергетската ефикасност

на зградите, доследната сертификација би обезбедила транспарентни информации за купувачите, станарите и инвеститорите и ја гради довербата во инвеститорите. Целосното усогласување осигурува придржување кон регулативите на ЕУ, што исто така би ја подобрило усогласеноста со барањата на ДЕКЗ (EPBD) и би ја олеснило меѓународната соработка и утврдувањето одредници.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Сертификацијата за енергетски карактеристики на згради е целосно усогласена со Директивата за енергетски карактеристики на зградите (ДЕКЗ) (EPBD) што резултира со (декември 2026 година):

- i. *Издавање на сертификати за енергетски карактеристики (CEK) (EPCs) за сите новоизградени згради (до декември 2026 година).*

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Нема доставени, ниту евидентирани сертификати за енергетски карактеристики во регистарот на CEK (EPC) во Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини во 2024 година, иако постојат законски услови за издавање на CEK (EPC) за сите новоизградени објекти предвидени во Законот за енергетска ефикасност и Законот за градење. Извор на верификација ќе биде регистарот на CEK (EPC) при Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини за бројот на издадени CEK (EPCs) и Агенцијата за катастар на недвижности за бројот на издадени одобрености за градба за нови објекти во земјава.

- *Број на сертификати за енергетски карактеристики издадени за згради и градежни единици кои подложеле на големо реновирање, продажба или закуп - најмалку 30 % од вкупниот број големи реновирања (до декември 2026 година).*

Почетната вредност (2024 година) е 0. Нема доставени, ниту евидентирани сертификати за енергетски карактеристики во регистарот на CEK (EPC) при Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини во 2024 година, иако постојат законски услови за издавање CEK (EPC) за сите поголеми реновирања на згради предвидени во Законот за енергетска ефикасност и Законот за градење.

Изворот на верификација ќе биде регистарот на CEK (EPC) при Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини за бројот на издадени CEK (EPCs) и општините за бројот на издадени согласности за реновирање згради и Државниот завод за статистика/Службата за внатрешни приходи за бројот на продадени или изнајмени згради и градежни единици во земјата.

За да се постигнат овие чекори за спроведување на сертификатот за енергетски карактеристики на згради треба да се случат следните активности:

- **Формирање работна група со претставници од релевантните заинтересирани страни кои се поврзани со постапките за сертификација за енергетски карактеристики на згради, вклучително и: Министерство за енергетика, рударство и минерални сировини, Министерство за транспорт, претставници од општините, Министерство за локална самоуправа, Агенција за катастар. (јануари 2025 година).**
- **Работната група подготвува анализи и предлози, врз основа на резултатите од анализата, за потребата од измена на релевантните законски и подзаконски акти поврзани со постапките за сертификација за енергетски карактеристики на згради за зголемување и спроведување на издавањето на сертификати за ПЗД (EVP) во согласност со ДЕКЗ (EPBD). (јуни 2025 година)**
- **Собранието ги донесува предлозите за изменување на релевантните закони врз основа на предлог на надлежните министерства. (декември 2025 година)**
- **Донесување изменети и нови подзаконски акти согласно донесените закони. (јуни 2026 година).**

Дополнително, после ова ќе следи подготовка на наставна програма и избор на центри за обука за спроведување обука за идните енергетски ревизори, по што тие ќе полагаат стручен испит и ќе го финализираат процесот на сертификација.

Транспонирање и спроведување на правото на ЕУ за енергетска ефикасност во релевантното национално законодавство за издавање одобренија за градба и регистрација во Агенцијата за катастар на недвижности, заедно со донесување подзаконски акти за спроведување на законодавството за енергетска ефикасност за инкорпорирање на барањата на ДЕКЗ (EPBD), осигурување доследност со регулативите на ЕУ за сертификацијата за енергетски карактеристики.

Програми за обука и градење капацитети за професионалци вклучени во процена на енергетските карактеристики, сертификација и спроведување на енергетските карактеристики за да се осигури дека ги разбираат и може ефективно да ги спроведуваат стандардите на ДЕКЗ (EPBD).

Донесување стандардизирани методологии и упатства за процена и сертификација на енергетските карактеристики, вклучително и протоколи за собирање податоци, постапки за пресметка и формати на известување.

Воспоставување механизми за обезбедување и контрола на квалитетот за да се осигури точноста и веродостојноста на сертификатите за енергетски карактеристики, како што се сертификација на оценувачи, редовни ревизии и спроведување казни за неусогласеност.

Целни корисници: граѓани и градежниот сектор

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на овој чекор е Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси. Други вклучени и одговорни институции во спроведувањето на овој чекор се Агенцијата за енергетика, Министерството за финансии, Министерството за транспорт, Регулаторната комисија за енергетика и Агенцијата за катастар на недвижности.

Чекор: Донесување тригодишен План за реновирање на зградите на централната влада усогласен со годишната цел за реновирање од 3 % (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2023 година) е 0. Нема активен план, ниту реновирани јавни згради под централната власт во 2023 година.

Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини, поддржано од Единицата за спроведување на проектот (ЕСП) (PIU) ќе биде одговорно за спроведување на Планот за реновирање на зградите на централната власт и ќе им обезбеди техничка поддршка на општините за реновирање на уличното осветлување.

Ќе се формира единица за спроведување на проектот (ЕСП) (PIU) под раководство на Министерството за економија и труд и ќе биде сместена во рамките на истото за да помогне во администрирањето на проектот. ЕСП (PIU) ќе биде составена од четири членови, вклучително и проект-менаџер, виш советник за техничка енергетска ефикасност, експерт за финансии и помлад експерт.

ЕСП (PIU) ќе ги концентрира нејзините напори на управување со проекти, техничка помош за подобрување на енергетската ефикасност во јавните објекти и спроведување мерки за реновирање. Таа ќе им обезбеди и техничка помош на општините за реновирање на уличното осветлување. ТП (ТА) за планот за реновирање ќе вклучува: (i) заштитни згради за реновирање; (ii) организирање тендерска постапка за избор на консултантски компании за изготвување извештаи за енергетска контрола и технички дизајни на проекти; (iii) вршење надзор на изградбата и пуштањето во работа, вклучително и верификација на заштедата на енергија; и (iv) развој на јавна статистика за потрошувачка на енергија, координација со други министерства и владини институции и организирање и/или учество во активности за подигнување на свеста. ТП (ТА) за реновирање на општинското улично осветлување ќе се фокусира на (i) помагање на општините да спроведат

тендерска постапка за избор на изведувачи на проектирање/изградба или ЕСКО (ESCO)-трговски друштва да предложат најдобро можно решение за реновирање на уличното осветлување; и (ii) помош во следењето на спроведувањето на проектите за улично осветлување.

Со спроведувањето на Планот за реновирање ќе раководи Надзорен одбор, составен од овластени претставници на Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини и други соодветни министерства и владини институции чии јавни згради се предмет на реновирање. Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини ќе претседава со Надзорниот одбор. Надзорниот одбор ќе биде одговорен за целокупното управување со Планот за реновирање. Одборот можеби ќе треба да има редовни седници на двомесечна основа.

Целни корисници: централна власт

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањата на овој чекор е Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси. Други вклучени и одговорни институции во спроведувањето на овој чекор се Министерството за правда, Министерството за надворешни работи, Министерството за финансии, Министерството за економија и труд, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за локална самоуправа, Министерството за информатичко општество и администрација, Министерството за транспорт, Министерството за животна средина и просторно планирање, Агенцијата за млади и спорт, Агенцијата за храна и ветеринарство, Агенцијата за катастар на недвижности и Државниот завод за статистика.

Чекор: За мерење и наплата врз основа на потрошувачка на поединечно ниво, поединечни броила ќе се инсталираат онаму каде што е технички изводливо и исплатливо во смисла да се пропорционални во однос на заштедата на енергија во согласност со Директивата 2023/955:

- *Сите новоизградени згради (до декември 2025 година).*

Почетна вредност 2018 година – 0.

Во однос на Законот за енергетика, член 159, секоја нова зграда со повеќе потрошувачи која е приклучена на системот за централно греење, треба да има вградени уреди (калориметри) за мерење на локалната дистрибуција на топлинска енергија за секој поединечен потрошувач. Оваа обврска се применува за изградбата на нови згради за кои постапката за добивање одобрение за градба е започната по влегувањето во сила на Законот за енергетика. Секој нов инвеститор кој гради објекти и се приклучува на системот за централно греење мора да постапува во согласност со Законот за енергетика. Лиценцираниот дистрибутер на топлинска енергија треба да контролира и да потврди дали опремата е правилно инсталирана.

- *До 30 згради од постојниот градежен фонд (до декември 2027 година).*

Почетната вредност (2024 година) е 0.

До 30 стари згради за домаќинство (објекти) ќе се разгледаат за дополнително спроведување (калориметри) од Дистрибутерот на топлинска енергија за мерење на локалната дистрибуција на топлинска енергија за секој поединечен потрошувач и до декември 2025 година ќе се обработи техничко-економската анализа за подобро да се разберат исплатливоста и заштедата на енергија во согласност со Директивата 2023/955 на ЕУ.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за енергетика, рударство и минерални ресурси.

Чекор: Зголемување на годишната стапка на реновирање згради и улично осветлување во согласност со индикативните главни цели на НПЕК (НЕСР) на долгорочната стратегија за

реновирање згради со спроведување на тригодишниот план за реновирање на објектите на централната власт (јуни 2025 година - декември 2027 година):

- *Реновирана подна површина: 89.000 квадратни метри (до декември 2027 година).*

Почетната вредност (2023 година) е 0 m² реновирана подна површина. Изворот на верификација ќе бидат издадените сертификати за енергетски карактеристики (СЕК) (EPCs) за реновираните згради кои се поднесуваат до Агенцијата за енергетика и се евидентираат во регистарот на СЕК (EPC).

- *Улично осветлување: 81 општина го реновира уличното осветлување (до јуни 2027 година).*

Почетната вредност (2023 година) е 27 општини. Збирниот извештај се изготвува врз основа на поднесените годишни планови на општините, кои вклучуваат информации за напредокот во спроведувањето на тригодишните општински програми за енергетска ефикасност, во согласност со член 7 од Законот за енергетска ефикасност.

Активностите што ќе се спроведуваат и процесот што ќе се одвива се усогласени со активностите од чекор 2 според реформата за спроведување на енергетските карактеристики на зградите и директивите за енергетска ефикасност.

Целни корисници: општини, граѓани

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини. Други вклучени и одговорни институции во спроведувањето на овој чекор се општините кои ќе спроведуваат реновирање на уличното осветлување, како и други институции меѓу кои и Министерството за правда, Министерството за надворешни работи, Министерството за финансии, Министерството за економија и труд, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за локална самоуправа, Министерството за информатичко општество и администрација, Министерството за транспорт, Министерството за животна средина и просторно планирање, Агенцијата за млади и спорт, Агенцијата за храна и ветеринарство, Агенцијата за катастар на недвижности и Државниот завод за статистика.

ПОДОБЛАСТ 2.2.1. Кибербезбедност

Реформа 2.2.1.1. Поставување сеопфатна рамка за киберотпорност (воведување барања од Директивата NIS2 и зајакнување на релевантните институции)

Предизвици: Реформата има за цел да се справи со неколку клучни предизвици, вклучително и зајакнување на отпорноста на кибербезбедноста против заканите кои се развиваат, што ги зголемува капацитетите за брзо закрепнување од киберинцидентите и обезбедување усогласеност со правото на ЕУ (Директива NIS2). Таа, исто така, се фокусира на модернизирање на ИКТ-инфраструктурата, затворање на јазот во дигиталните вештини и зајакнување на правната и институционалната рамка за ИКТ за заштита на критичната инфраструктура и одржување на приватноста на податоците. Овие напори значително ќе го зајакнат капацитетот на Министерството за дигитална трансформација да води ефективно спроведување во овие области.

Земјата воспостави Центар за опоравување од катастрофи, кој ќе осигури вишок оперативни и комуникациски системи во случај на киберинциденти од големи размери. Меѓутоа, само три институции распоредија одредена опрема во центарот. Индивидуализираните и фрагментирани напори за дигитализација на институциите, без заеднички стандарди и безбедносни протоколи, резултираа со сериозни инциденти во претходните години. Во 2023 година, имаше околу 170 пријавени инциденти, од кои 12 се сметаа за сериозни. Ова ги попречува напорите за дигитализација на земјата, бидејќи довербата на граѓаните во дигиталните алатки се намалува. Административните службеници, граѓаните и другите професионалци од јавниот сектор имаат ограничено разбирање за

кибербезбедноста, само со основна свест за потенцијалните ризици и заштитни мерки. Овој недостаток на знаење може да се припише на недоволната интеграција на информатичката и комуникациската технологија (ИКТ) во наставната програма. Предметите и обуките поврзани со ИКТ во голема мера отсутнуваат од студиските програми, што значи дека студентите не добиваат формално образование за оваа критична тема. Овој јаз во образованието се протега и на јавниот сектор, каде што вработените не ја добиваат потребната обука за препознавање и одговор на киберзаканите. Како резултат на тоа, и пошироката јавност и оние на позиции на административна одговорност остануваат недоволно подготвени да се справат со предизвиците што ги поставува сè подигиталниот свет.

Целни корисници: Критични субјекти за македонската економија и општество, при што се вклучуваат даватели на јавни електронски комуникациски услуги, дигитални услуги, управување со отпадни води и отпад, производство на критични производи, поштенски и курирски услуги и јавната администрација, како на централно, така и на регионално ниво. Крајните корисници се граѓаните и бизнисите кои работат во земјава.

Индукциран резултат: Донесување и целосно спроведување на законодавната рамка за кибербезбедност која е целосно усогласена со политиката на ЕУ за кибербезбедност и правото на ЕУ за кибербезбедност, како и придружните рамки.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување и спроведување законодавна рамка за кибербезбедност која е целосно усогласена со политиката на ЕУ за кибербезбедност и правото на ЕУ за кибербезбедност, т.е. Законот за безбедност на мрежи и информациски системи и ажурираната стратегија за кибербезбедност (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Активностите кои се планираат да се спроведат за да се постигне овој чекор се: Преглед на постојното законодавство и политики за кибербезбедност за да се осигури усогласување со политиката за кибербезбедност на ЕУ и Директивата NIS2; анализа на јазот; добри ЕУ практики; процена на влијанието на регулативата и ажурирање или донесување регулативи за да се одразат на барањата од Директивата NIS2 и донесената нова Национална стратегија за кибербезбедност и акциски план. Меѓутоа тоа ќе ја промовира употребата на стандарди и сертификација за да се подобри нивото на кибербезбедност.

Новото законодавство ќе воспостави формална листа оператори на основни услуги, со што ќе осигури дека овие критични субјекти се придржуваат до строгите мерки за кибербезбедност и барањата за известување.

Целни корисници: Директни корисници се сите органи на државната управа и институциите од јавниот сектор кои работат со податоците на граѓаните. Индиректните корисници вклучуваат критични субјекти за македонската економија и општество при што се вклучуваат даватели на јавни електронски комуникациски услуги, дигитални услуги, управување со отпадни води и отпад, производство на критични производи, поштенски и курирски услуги и јавната администрација, како на централно, така и на регионално ниво.

Одговорни институции: Министерството за дигитална трансформација, во соработка со Агенцијата за електронски комуникации, Министерството за внатрешни работи и Министерството за одбрана.

Чекор: Оперативни национални и владини CERT во согласност со барањата на NIS2 и со профил на зрелост според моделот SIM 3 за членство во FIRST (до јуни 2026 година).

Почетната вредност(2024 година) е 0.

Активностите кои се планираат да се спроведат за да се постигне овој чекор се: Формирање и унапредување на национални и владини тимови за одговор на компјутерски инциденти (CERT) за да се исполнат барањата од Директивата NIS2; Осигурување дека CERT работат во согласност со моделот за управување со безбедносни инциденти (SIM) 3 и имаат членство во FIRST (Форум за одговор на инциденти и тимови за безбедност) со профил на зрелост што ги одразува најдобрите практики; Обезбедување неопходни ресурси, обука и механизми за соработка за CERT за ефективно да одговорат на инциденти од кибербезбедност.

Целни корисници: Директни корисници се сите органи на државната управа и институциите од јавниот сектор кои се занимаваат со податоците на граѓаните. Индиректните корисници вклучуваат критични субјекти за македонската економија и општество при што се вклучуваат даватели на јавни електронски комуникациски услуги, дигитални услуги, управување со отпадни води и отпад, производство на критични производи, поштенски и курирски услуги и јавната администрација, како на централно, така и на регионално ниво.

Одговорни институции: Министерство за одбрана, Министерство за внатрешни работи, Министерство за дигитална трансформација, Агенција за национална безбедност и други безбедносни органи.

Чекор: Надлежниот орган во рамки на значењето на Директивата NIS2 е оперативен: доволно екипиран, опремен со надзорни овластувања, врши надзорни проверки. Финализирање на списокот на субјекти во опсегот на националното право согласно Директивата NIS2 (до јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Министерството за дигитална трансформација е надлежен субјект за креирање политики во областа на безбедноста на мрежите и информациските системи. Во овој момент, надлежностите на NIS2 ги презема новосоздаденото Министерство за дигитална трансформација бидејќи не постои конкретен надлежен орган само за NIS2.

Законот за безбедност на мрежи и информациски системи ќе создаде рамка за прекугранична соработка и со земјите членки на ЕУ, овозможувајќи им на мрежата CSIRT и Групата за соработка да споделуваат информации и најдобри практики за кибербезбедноста.

Активностите кои се планираат да се спроведат за да се постигне овој чекор се: Основање надлежен орган одговорен за надзор над спроведувањето на Директивата NIS2 на национално ниво; Соодветно екипирање на надлежниот орган, со доделени надзорни овластувања и способно да врши надзорни проверки на субјектите под негова надлежност; Комплетирање на списокот на субјекти согласно националното законодавство кое одговара на Директивата NIS2, осигурувајќи сеопфатна покриеност на основните даватели на услуги и даватели на дигитални услуги.

Целни корисници: Директни корисници се сите органи на државната управа и институциите од јавниот сектор кои се занимаваат со податоците на граѓаните. Индиректните корисници вклучуваат критични субјекти за македонската економија и општество при што се вклучуваат даватели на јавни електронски комуникациски услуги, дигитални услуги, управување со отпадни води и отпад, производство на критични производи, поштенски и курирски услуги и јавната администрација, како на централно, така и на регионално ниво.

Одговорни институции: Министерство за одбрана, Министерство за внатрешни работи, Министерство за дигитална трансформација, Агенција за национална безбедност и други безбедносни органи.

Чекор: Рамките воведени со усогласувањето со NIS2 (рамка за CVD, рамка за управување со кризи) се поставени и се во употреба (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Активностите кои се планираат да се спроведат за да се постигне овој чекор се: Спроведување рамки воведени со Директивата NIS2, како што е рамката за координирано откривање на ранливост (CVD) и рамката за управување со кризи; Интеграција на овие рамки во националните стратегии и оперативни постапки за кибербезбедност; Насоки, обуки и ресурси за релевантните заинтересирани страни за употребата на овие рамки со цел за зајакнување на отпорноста на кибербезбедноста и способностите за одговор на инциденти.

Целни корисници: Директни корисници се сите органи на државната управа и институциите од јавниот сектор кои се занимаваат со податоците на граѓаните. Индиректните корисници вклучуваат критични субјекти за македонската економија и општество при што се вклучуваат даватели на јавни електронски комуникациски услуги, дигитални услуги, управување со отпадни води и отпад, производство на критични производи, поштенски и курирски услуги и јавната администрација, како на централно, така и на регионално ниво.

Одговорна институција за координација, спроведување и известување за постигнувањата по индикатори и чекори според реформата е Министерството за дигитална трансформација, во соработка со Агенцијата за електронски комуникации, Министерството за внатрешни работи, Министерството за одбрана, Агенцијата за национална безбедност и други релевантни органи на државната управа.

ПОДОБЛАСТ 2.2.2. Дигитализација

Реформа 2.2.2.1. Воведување безбедни дигитални инфраструктури

Предизвици: Во меѓусебно поврзан свет, законите за кибербезбедноста често ги надминуваат националните граници. Безбедната владина инфраструктура овозможува подобра соработка со меѓународните партнери во справувањето со глобалните киберзакани. Со почитување на меѓународните стандарди за кибербезбедност, владите може да учествуваат во заедничките напори за борба против компјутерскиот криминал и зајакнување на глобалната безбедност. Безбедната инфраструктура обезбедува основа за иновации и дигитална трансформација во јавниот сектор. Со воспоставена силна инфраструктура, Владата може самоуверено да донесе нови технологии и дигитални услуги, подобрувајќи ја ефикасноста и испораката на услуги до граѓаните.

Предизвиците што треба да се решат со оваа реформа вклучуваат безбедност на мрежата, заштита на податоците и приватноста, безбедност на апликациите, безбедност на крајната точка, следење и физичка безбедност на инфраструктурата. Ова би ја подобрило испораката на услуги, би ја зголемило довербата на јавноста во дигиталните алатки и средства и би изградило отпорен дигитален простор.

Индукцирани резултати: Реформата вклучува воспоставување физичка инфраструктура (за центар за податоци и владина мрежа) и воведување системи, технологии и протоколи кои осигуруваат безбедност, доверливост и ефикасност на дигиталните услуги и податоци што ги користат владините субјекти.

Целни корисници: Реформата ќе придонесе за побезбеден владин киберпростор, каде што директни корисници се сите органи на државната управа. Индиректни корисници се сите граѓани.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на новиот Закон за електронските комуникации, усогласување на националното законодавство за да се усогласи со правото на ЕУ и Законот за Гигабит инфраструктура, по неговото влегување во сила во ЕУ (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Активностите што треба да се спроведат во рамките на овој чекор вклучуваат анализа на тековната правна рамка од една страна и барањата на ЕУ од друга страна. Ова ќе се проследи со подготовка на процена на влијанието на регулативата и соодветни измени на транспарентен и инклузивен начин.

Целни корисници се сите јавни органи и граѓаните на земјата.

Одговорна институција е Министерството за дигитална трансформација, во соработка со ЈП (РЕ) Национална радиодифузија, МЕПСО (MEPSO) и Агенцијата за електронски комуникации.

Чекор: Развивање безбедна мрежна инфраструктура за администрацијата (Спроведување физибилити студија за развој на централизирана владина дигитална инфраструктура и за безбеден центар и складирање податоци во облак за да се осигури отпорност на системот на јавната администрација, итн. Воспоставено е опоравување од катастрофи со заштитни системи на ИТ-базите на податоци на други институции (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Активностите што треба да се спроведат во рамките на овој чекор се однесуваат на две физибилити студии, анализа на тековната ИТ-инфраструктура и дали инфраструктурата ги исполнува стандардите за безбедност, купување ИТ-опрема, изградба/измена на зграда за да ги исполни критериумите за примарниот центар за податоци, реалоцирање и инсталирање новонабавена опрема, законски измени, вработувања.

Целни корисници се првенствено органите на државната управа. Јавните претпријатија и другите тела од јавниот сектор ќе се охрабрат да го користат центарот за податоци.

Одговорна институција е Министерството за дигитална трансформација во соработка со Агенцијата за електронски комуникации, Националната радиодифузија, телекомуникациските оператори и Јавното претпријатие за државни патишта.

Чекор: Усогласеност со алатката за кибербезбедност EU5G: Подзаконскиот акт за безбедност за 5G е целосно спроведен и воведен од 5G мрежата и услугите според националната стратегија за широкопојасен интернет (стручност развиена од независниот орган задолжен да ја води аукцијата; започнување и завршување на 5G аукцијата, вклучително и доделување фреквенции на успешните наддавачи) (декември 2027 година).

Почетна вредност (2024 година) Делумна усогласеност

Во овој момент, останува само една преостаната 5G фреквенција за која треба да се објави постапка за јавна набавка. Прегледот со користење на усогласеност со алатката за кибербезбедност EU5G, целосно спроведен подзаконски акт за 5G безбедност и воведување на 5G мрежата и услугите според националната стратегија за широкопојасен интернет ќе осигури стручност развиена од независниот орган задолжен да ја води аукцијата; започнување и завршување на 5G аукцијата, вклучително и доделување на фреквенции на успешните наддавачи. Ова во голема мера е веќе постигнато. Она што останува да се направи е донесување хармонизирано законодавство со Директивата NIS 2 (веќе се подготвени измени).

Целни корисници се граѓаните на земјата, но и реформите ќе придонесат за позитивно деловно опкружување.

Одговорна институција е Агенцијата за електронски комуникации во соработка со Министерството за дигитална трансформација.

Реформа 2.2.2.2. Дигитализација на јавните услуги

Предизвици: Преместувањето на опремата од различни министерства во новиот центар за податоци до јуни 2027 година бара внимателна координација и планирање за да се избегнат прекини на услугите и загуба на податоци. Осигурувањето интероперабилност меѓу центарот за податоци и институциите до јуни 2027 година е клучно, но сложено, бидејќи вклучува интегрирање различни системи и стандарди. Дополнително, постигнувањето сите министерства да го донесат и ефективно да го користат системот за е-архива до декември 2027 година бара значителна обука, управување со промените и континуирана поддршка за да се осигури усогласеност и ефикасно користење. Усогласувањето на националното законодавство со новата Регулатива за европски дигитален идентитет и осигурувањето нејзина беспрекорна интеграција со постојните системи е огромна задача. Постигнувањето меѓусебно признавање на доверливите услуги и воспоставувањето паричник за дигитален идентитет до декември 2027 година бара безбедносни мерки, широко распространето јавно донесување и прекугранична соработка. Овие предизвици мора да се решат за да се осигури успешна дигитална трансформација на владините електронски услуги.

Индукциран резултат: До јуни 2025 година, земјата ќе го донесе ажурираниот Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги за усогласување со ревидираната Регулатива за eIDAS од април 2024 година. До декември 2025 година, земјата ќе се приклучи на списокот на доверливи трети земји на ЕУ за електронски потписи во ЕУ, што ќе го означи првиот чекор кон меѓусебно признавање на квалификувани доверливи услуги. Ќе бидат достапни доверливите услуги, а ќе започне издавањето на квалификувани сертификати за да се осигури спроведувањето услуги за е-идентитет и е-потпис за граѓаните и бизнисите. До декември 2027 година, ќе се спроведе Паричникот за дигитален идентитет, вклучително и усогласеност со новата Регулатива за дигитален идентитет на ЕУ. Земјата ќе го потпише и спроведе Договорот за меѓусебно признавање (MRA) на доверливи услуги со други земји од Западен Балкан и ќе учествува во иницијативата Балкански паричник за дигитален идентитет. Дополнително, до јуни 2025 година, ќе се донесе законодавство за олеснување на архивирањето електронски документи, со што ќе се воспостави инфраструктура за складирање податоци, е-платформа за водење евиденција и архивско работење до јуни 2026 година. Понатаму, до декември 2026 година ќе се спроведе единствен систем за управување со документи за сите институции на централно ниво.

Целни корисници: Министерството за дигитална трансформација, сите органи на државната управа, бизнис-заедницата и граѓаните на земјата и соседните земји.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Усогласување со Регулативата за дигитален идентитет на ЕУ и Регулативата за eIDAS2 со донесување ажуриран Закон за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги (до јуни 2025 година), вклучително и усогласеност со новата Регулатива за дигитален идентитет на ЕУ, со која се ревидира Регулативата за eIDAS.

Почетната вредност (2024 година) е 0.

За таа цел, Владата треба да спроведе анализа на недостатоците, добри практики на ЕУ, процена на влијанието на регулативата и подготовка на измени и/или ново законодавство. Паралелно, тоа вклучува изработка на физибилити студија, а врз основа на наодите и сценаријата се претпоставува дека ќе се заврши со техничка спецификација и соодветни договори за спроведување на соодветна дигитална архитектура.

Целни корисници се сите граѓани на земјата.

Одговорни институции се Министерството за дигитална трансформација и Министерството за внатрешни работи, во соработка со Управата за водење на матичните книги и други органи на државната управа.

Чекор: Приклучување кон списокот на доверливи трети земји на ЕУ за валидацијата на електронски потписи како напредна електроника во ЕУ како прв чекор кон следење на меѓусебно признавање на квалификувани доверливи услуги; Достапни доверливи услуги и отпочнување на издавање квалификувани сертификати; Осигурување на спроведувањето услуги за е-идентитет и е-потпис за граѓаните и бизнисите (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

За да се осигури усогласеност со Регулативата за eIDAS2, со реформата ќе се назначи орган одговорен за издавање квалификувани сертификати за електронски потписи и потврда на идентитет. Овој орган ќе се грижи за високите безбедносни стандарди и ќе осигури дека и е-потписите и потврдите за идентитет се правно признаени и доверливи во земјата, прекугранично и во земјите членки на ЕУ до декември 2026 година. Со тоа, ќе се олеснат безбедните електронски трансакции, ќе се зајакне дигиталната доверба и ќе се поддржат напорите на земјата за дигитална трансформација, што на крајот ќе доведе до воведување дигитален паричник. Верификацијата ќе произлезе од ревизиите и процените спроведени од националните органи и потенцијално од телата на ЕУ одговорни за оценување на усогласеноста со регулативите за дигитален идентитет. Овие процени осигуруваат дека Северна Македонија ги исполнува барањата на ЕУ за меѓусебно признавање на квалификувани доверливи услуги.

Целни корисници се сите граѓани на земјата.

Одговорни институции се Министерството за дигитална трансформација и Министерството за внатрешни работи, во соработка со Управата за водење на матичните книги и други органи на државната управа.

Чекор: Спроведување Паричник за дигитален идентитет, вклучително како минимум: новата Регулатива за европски дигитален идентитет; Потпишување и спроведување на Договорот за меѓусебно признавање (MRA) на доверливи услуги со други земји од Западен Балкан; Учество во паричник за балкански дигитален идентитет (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Активностите што треба да бидат опфатени со овој чекор вклучуваат усогласување на законодавството, техничка инфраструктура, приклучување кон списокот на доверливи трети земји на ЕУ, издавање квалификувани сертификати, верификација и ревизија, развој на заинтересираните страни и следење и известување.

Целни корисници се граѓаните на земјата.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за дигитална трансформација, во соработка со Министерството за внатрешни работи, Управата за водење на матичните книги и други надлежни институции кои се задолжени за основните регистри во земјата.

Чекор: Донесување законодавство за да се овозможи архивирање електронски документи (јуни 2025 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Процесот ќе бара од релевантните органи да изготват нов закон, подзаконски акти и протоколи со кои ќе се регулира Националниот ДМС (DMS) и архивското работење во согласност со стандардите на ЕУ за електронски документи. Министерството за дигитална трансформација ќе ги анализира добрите практики од земја на ЕУ и ќе стекне релевантно знаење за можното сценарио. Во соработка со избраната земја која би била отворена за соработка, правната рамка која се смета за успешна, ќе се приспособи на националниот правен систем.

Целни корисници се сите органи на државната управа.

Одговорна институција е Министерството за дигитална трансформација, во соработка со Државните архиви и Министерството за јавна администрација.

Чекор: Воспоставување инфраструктура за складирање податоци и е-платформа за водење евиденција и архивско работење. (до јуни 2026 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Воспоставување унифициран интерфејс за сите корисници на електронското канцелариско и архивско решение, рационализирање на започнувањето на постапките, генерирањето документи и осигурување навремени одговори од субјектите од јавниот сектор. Е-платформата мора да ги овласти јавните службеници ефикасно да ги исполнуваат нивните обврски кон граѓаните и бизнисите. Секое иницирање предмет бара добивање единствен архивски број од интегриран централен регистар, при што корисниците обезбедуваат суштински метаподатоци за опис на предметот и способност за пребарување во системот. Следењето на напредокот и движењето на предметите низ различни институции преку овој интерфејс претставува значителен оперативен предизвик, но сепак клучен за подобрување на транспарентноста и ефикасноста во административните процеси. Така, ова претпоставува процена на постојната инфраструктура и идентификување на недостатоците за да се воспостави е-платформа за складирање податоци и е-платформа за водење евиденција и архивско работење. Развивањето на потребната техничка инфраструктура и спроведувањето ефективни политики за архивско управување е дел од процесот.

Целни корисници се сите органи на државната управа кои би ја користеле платформата.

Одговорна институција е Министерството за дигитална трансформација, во соработка со Државните архиви и Министерството за јавна администрација.

Чекор: Воспоставување единствен систем за управување со документи за сите институции на централно ниво (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Овој чекор има за цел целосно да го автоматизира работењето на органите на државната управа и работата на владините службеници преку електронски средства на сите нивоа. Инфраструктурната поддршка е неопходна за да се овозможи движење на електронските документи низ сите фази на административните процеси. Документите мора да ги исполнуваат сите потребни стандарди за да се третираат како веродостојни електронски записи. Комуникацијата меѓу различните субјекти одговорни за постапување со случаите треба да се одвива единствено електронски преку предложеното решение, со систем за известување што ќе ја означува моменталната позиција видлива за корисниците и релевантните органи. Клучна компонента на оваа активност е воспоставување Централен електронски регистар каде што секој документ добива единствен сериски (архивски) број кој служи како негов идентификатор во текот на неговата активна, оперативна архива или во текот на неговиот постојан архивски период. Регистарот води список на генерирани документи придружени со специфични метаподатоци кои го опишуваат секој случај. Овој дел осигурува пребарувања и други масовни операции. Централниот електронски регистар е предвиден на национално ниво, достапен за сите органи на власта и единиците на локалната самоуправа. Секој број на издавање е единствен годишно, се издава последователно без оглед на службеникот или софтверот кој го побарува.

Целни корисници: Сите органи на државната управа кои би ја користеле платформата.

Одговорни институции: Министерството за дигитална трансформација во соработка со Државниот архив, Агенцијата за заштита на личните податоци вклучително и сите органи од јавниот сектор.

Реформа 2.2.2.3. Проширување на понудата на јавни е-услуги понудени преку владината е-платформа и поедноставување на административните и електронските постапки

Предизвици: Зголемувањето на понудата на е-услуги за 50 % до јуни 2027 година се очекува значително да ги подобри квалитетот и ефикасноста на јавните услуги во различни сектори, особено во фискалниот и здравствениот сектор. Во фискалниот домен, реформата е целосно компатибилна со тековните реформи за ИФМИС (IFMIS) и ИДИС (ITIS). Идејата е да се насочат процесите како што се поднесување данок, олеснување на плаќањето и државни набавки, што ќе доведе до подобрување на ефикасноста и транспарентноста. Освен тоа, во здравствениот сектор, пошироката достапност на е-услугите би можела да го олесни закажувањето состаноци и консултации, управувањето со електронската здравствена евиденција и следење на далечина, а со тоа да се подобри пристапноста и квалитетот на грижата за граѓаните. Оваа иницијатива има за цел да ја модернизира испораката на услуги, поттикнувајќи меѓусебно поповрзан и поодговорен јавен сектор. Поедноставувањето на административните и електронските постапки (унапредување на размената на податоци меѓу институциите, обезбедување документи по службена должност, ограничување на бројот на барања за секоја услуга) за сите услуги кои се достапни онлајн се очекува да заврши до јуни 2027 година.

Целни корисници: широк опсег на поединци и субјекти кои имаат интеракција со владините служби.

Индукциран резултат: Сеопфатна реформа во испораката на јавни е-услуги, особено во фискалниот и здравствениот сектор, преку проширување на понудата на е-услуги за 50 %.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Зголемување на понудата на е-услуги за 50 % (подобри јавни услуги, т.е. фискален, здравствен сектор (до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 264 (вкупен број).

Првичните активности што ќе се преземат се спроведување темелна проценка на тековните услуги за е-услуги (uslugi.gov.mk) и идентификување на недостатоците и областите за подобрување. Врз основа на наодите и препораките од оваа фаза, треба да се развие сеопфатен план кој ќе ги наведе конкретните услуги што треба да се прошират и интегрираат во владината е-платформа. Ова, исто така, ја зема предвид дигитализацијата на институционалните регистри неопходни за развој на електронските услуги, нивна интеграција во платформата за интероперабилност (поврзување на базните регистри со платформата), буџетирање и инвестирање во потребната технолошка инфраструктура за поддршка на зголемената побарувачка за е-услуги, вклучително и робусни сервери, безбедни капацитети за складирање податоци и скалести софтверски платформи. За да се осигурат правни основи за операционализација на проширените е-услуги, неопходно е ажурирање на постојното законодавство и регулативи со кои се осигурува усогласеност со законите за заштита на податоците и приватноста, истовремено овозможувајќи дигитални интеракции помеѓу граѓаните, фирмите и владините субјекти. Ќе се спроведе технички развој/проширување и тестирање на постојната платформа за е-услуги со новите карактеристики и услуги. Приоритет ќе биде дизајнот на корисничкото искуство и употребливоста за да се осигури дека е-услугите се интуитивни, достапни и прифатливи за граѓаните од сите демографски категории, вклучително и оние со ограничена дигитална писменост. Паралелно ќе се развие програма за обука на владиниот персонал за функционалностите на новите е-услуги и нивното користење. Откако проширените е-услуги ќе бидат функционални, ќе се спроведат активности за градење капацитети за владиниот кадар за да се подобрат нивните дигитални вештини и умешност во користењето на владината е-платформа за испорака на услуги. Во текот на процесот, ќе се спроведат консултации со трговските друштва од приватниот сектор, академските институции и граѓанските организации за да се искористи

стручноста, ресурсите и најдобрите практики во развојот и спроведувањето на е-услугите. Една од активностите ќе биде подигнување на свеста и промоција на новите е-услуги и нивна употреба кај пошироката јавност.

Со спроведувањето на овие активности, се очекува значително подобрување на квалитетот и ефикасноста на јавните услуги во различни сектори, особено во фискалниот и здравствениот сектор.

Целни корисници: Сите граѓани и бизниси кои би имале корист од електронските услуги.

Одговорни институции: Министерството за дигитална трансформација во соработка со Министерството за финансии, Министерството за здравство, Управата за јавни приходи и други органи на државната управа кои им обезбедуваат услуги на граѓаните.

Чекор: Поедноставување на административните и електронските постапки (подобрување на размената на податоци меѓу институциите, обезбедување документи по службена должност, ограничување на бројот на барања за секоја услуга) за сите услуги кои се достапни онлајн (до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Овој чекор е составен дел од дигитализацијата на електронските услуги и треба да се прави паралелно. Тој вклучува анализа на регулацијата и поедноставување на процесите, со очекувано намалување на административниот товар, оптимизација и автоматизација на процесите. Имено, и покрај тоа што Законот за општата управна постапка е во сила веќе 9 години, институциите сè уште не собираат докази по службена должност, како што е пропишано со законот. Овој чекор ќе ги автоматизира процесите, со што ќе се намали влијанието на човечкиот потенцијал и ќе придонесе за подобра транспарентност и отчетност на институциите.

Целни корисници се органите на државната управа. Крајни корисници се граѓаните и деловните субјекти.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за дигитална трансформација во соработка со Министерството за финансии, Министерството за здравство и други релевантни органи на државната управа.

8. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 3: ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ

ПОДОБЛАСТ 3.1. Образовни вештини

Реформа: 3.1.1. Зајакнување на образовниот систем за да се надмине неусогласеноста на вештините, да се зголеми пристапот до и квалитетот на СОО (VET) и да се подобри пристапот до учење преку работа и дуално образование (вклучително вклученост на приватниот сектор).

Предизвици: Опсежниот дијалог на Министерството за образование и наука со компаниите (претпријатија), стопанските комори и локалните власти резултираше со јасна потреба за отворање нови образовни профили и паралелки во училиштата, потреба од повторно изготвување на дел од наставните програми и подобрување на практичната обука на учениците. Во изминатите три години, кампањата „Учи паметно, работи стручно“ го олесни формирањето на потребните профили на локално ниво што овозможи отворање нови профили/насоки за СОО (VET) во училиштата, од кои имаат потреба компаниите. Над 85 % од компаниите пројавиле интерес за воспоставување соработка со училиштата на локално ниво и примање на учениците за практична обука. Уписната политика за учебната 2021/2022 година за прв пат е изготвена преку соработка меѓу Министерството за образование и наука, локалната самоуправа и компаниите. Фокусот беше на стручното образование.

Министерството за образование и наука, во соработка со странски партнери, изготви неколку политички документи за политиките во контекст на унапредување на системот на стручно

образование и обука, вклучително и оние за Регионалните центри за стручно образование и обука. Пред да се измени Законот за стручно образование и обука во 2020 година, тој не ги признаваше Регионалните центри за стручно образование и обука како мултисекторски институции за СОО (VET). Измените воведоа ограничена можност за трансформација на општинските средни училишта во државни Регионални центри, без детално да се регулираат активностите, структурата и организацијата на државните Регионални центри за стручно образование и обука. Затоа, новиот Нацрт-закон за стручно образование и обука ги рационализира ресурсите на системот за стручно образование, со цел надминување на проблемите кои произлегуваат од расцепаноста и распаѓањето на институциите за стручно образование и обука, кои досега само делумно ги земаа предвид локалните потреби, а ги изоставуваа регионалните. Оттука, формирањето Регионални центри за стручно образование и обука е детално опишано во новиот Нацрт-закон за стручно образование и обука.

Изготвувањето и донесувањето на Концепцијата за средното образование и националните стандарди за средно образование со што се утврдуваат компетенциите што треба да ги стекнат учениците со завршување на средното образование ќе следи по донесувањето на новиот Закон за средното образование. Националните стандарди ќе ги опфатат клучните компетенции за доживотно учење, вклучително и дигиталните компетенции (кои се темелат на Европската рамка за дигитални компетенции) и ќе претставуваат основа за новите наставни програми, кои ќе се изготват и донесат за средното образование.

Индукциран резултат: Најмалку 3.000 ученици ќе имаат корист преку стекнување практични знаења и вештини, кариерно насочување со поддршка на кариерни советници, обучени кариерни советници, преку нови образовни програми изготвени со партнерство на учење преку работа во приватниот сектор за време на нивното стручно образование и обука преку новите Регионални центри за стручно образование и обука, кои ќе ги опфатат сите региони во Северна Македонија.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Удел од 95 % од основните и средните училишта имаат најмалку еден кариерен советник (до јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е вкупниот број јавни училишта: 1.103 од кои 994 основни училишта (365 централни и 629 подрачни) и 109 средни училишта.

Во сите основни училишта има стручни соработници кои ги водат учениците низ професионалната ориентација. Планот е 50 % од стручните соработници да се обучат до јуни 2026 година, а 95 % да се обучат до јуни 2027 година. Во октомври 2020 година, Министерството за образование и наука ја донесе Програмата за професионална ориентација за учениците од осмо и деветто одделение од основните училишта. Во рамките на развиената Програма за професионална ориентација за учениците од осмо и деветто одделение од основните училишта, во секое училиште стручниот соработник (психологот или педагозите, кои обезбедуваат кариерно образование и насочување) изработува програма за професионална ориентација на учениците, што станува дел од годишната програма на училиштето. Затоа, во секое основно училиште има одговорно лице од редот на стручните соработници кое ги води учениците низ професионалната ориентација.

Со оглед на фактот дека ова е дел од работните задачи на стручниот соработник во секое основно училиште и дека тој соработува со одделенските раководители, компаниите и родителите и другите заинтересирани страни, како и во средните училишта, потребно е да се подобрат знаењата, вештините и компетенциите на стручните соработници преку обуки.

Предуслов за постигнување на овој индикатор е донесувањето на новиот Закон за средното образование и подзаконските акти. Воведувањето кариерен советник во секое средно училиште ќе им помогне на учениците во нивниот процес на професионална ориентација и избор на кариера. Тие ќе им помагаат на учениците да ги разберат нивните интереси, вештини и цели, како и да истражуваат различни кариерни можности и можности за образование. Тие ќе им даваат информации за работните места и образовните програми.

За таа цел, неопходно е да се обезбеди напредна обука за стручните соработници во училиштата кои вршат кариерно советување на учениците. Бирото за развој на образованието може да обезбедува ваков тип обука, преку Каталогот на акредитирани програми за обука кој се објавува секоја година.

Бирото за развој на образованието избира даватели на обуки преку јавен повик за избор на даватели на обуки за кариерен развој на учениците. По пријавувањето на давателите на услуги, Комисијата го избира најповолниот давател кој ги исполнил условите по повикот. Каталогот на акредитирани програми за обука се објавува, а потоа стручните соработници, односно наставниците избираат да присуствуваат на обуки што ќе ги зголемат нивните компетенции за правилно насочување на учениците поврзани со нивните способности, потребите на пазарот на труд, итн. За да се осигури квалитетна обука, неопходно е обуката да трае подолго и да ја обезбеди квалитетен давател.

За да се обезбедат квалитетни обуки, пред сè, на БРО (BDE) му е потребен поголем буџет. Динамиката на обуките би била да осигури дека ќе се постигнат следниве целни вредности:

- *Основни училишта:* до јуни 2025 година да се обучат најмалку 120 стручни соработници во основните училишта, а 180 да се обучат до јуни 2026 година и најмалку 360 стручни лица да се обучат до јуни 2027 година.
- *Средни училишта:* За обезбедување кариерни советници во средните училишта, потребно е прво Владата да го донесе Законот за средното образование и неговите подзаконски акти. Влегувањето во сила на новиот закон и секундарното законодавство се предвидува до јуни 2025 година. Работните групи ги формира министерот за образование и наука за ревизија на Законот и истиот ќе се ажурира и ревидира навремено. Во новиот Нацрт-закон како посебно работно место се предвидува кариерен советник во средното образование. До декември 2025 година, 45 % од средните училишта ќе имаат кариерен советник. До јуни 2026 година, 95 % од средните училишта ќе имаат најмалку еден квалификуван кариерен советник.

Целни корисници на кариерното насочување во основните и средните училишта се основците и средношколците, нивните родители/старатели, средните училишта, компаниите, факултетите.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука. Одговорна институција за донесување и спроведување на Законот за средното образование (објавен во СБ (ОГ)) ќе биде Министерството за образование и наука. За обука на стручните соработници ќе бидат одговорни Бирото за развој на образованието и Центарот за стручно образование и обука (Центар за СОО (VET)).

Чекор: 700 приватни компании вклучени во дуалното образование (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2023 година) е 560.

Во денешно време учениците директно влегуваат на пазарот на труд, без претходна практична работа кај работодавач. За да се намали јазот помеѓу стекнатото знаење преку образованието и потребното знаење за работното место во една компанија (едно претпријатие), ќе се зголеми бројот на приватни трговски друштва кои се вклучени во дуалното образование и ќе се зајакне

можноста за стекнување практично знаење на учениците, директно кај работодавачот. Услов за тоа е донесувањето на новиот Закон за СОО (VET).

На општинско ниво, потребно е да се организира социјален дијалог меѓу стручните училишта, компаниите во општината и подрачните единици на коморите. На тие средби ќе се разговара за тоа кои квалификации се бараат на пазарот на труд, а кои квалификации им се потребни на компаниите во нивната општина. По завршувањето на овој социјален дијалог, на Министерството му се доставуваат предлози од општините за квалификациите кои им се потребни на компаниите во општината за да може да се разгледаат нивните потреби при изготвувањето на Конкурсот за запишување ученици во јавните средни училишта за следната учебна година. Министерството ги разгледува предлозите и прави планови за можноста како да им се излезе во пресрет на потребите на компаниите во општините.

Целни корисници: Приватните трговски друштва и учениците

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука.

Чекор: 3.000 ученици од кои најмалку 30 % жени во стручно образование стекнато по формален пат – (СОСФП) (IVET) имаат корист од изложеноста на учење преку работа за време на нивното стручно образование и обука (до јуни 2027 година)

Почетната вредност (2024 година) е 200 ученици (85 женски).

Со оваа реформа ќе имаме увид во успешноста на учењето преку работа кај работодавач и ќе можеме да создаваме идни образовни политики, односно ќе знаеме дали успешно се спроведуваат реформите во стручното образование. Потоа, ќе ги следиме кариерите на учениците кои завршиле стручно образование.

Целни корисници: компаниите и учениците кои имаат корист од стекнувањето практични знаења и вештини и брз кариерен развој. Компаниите ќе имаат корист бидејќи ќе имаат квалификувана работна сила и успешен бизнис.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука во соработка со Центарот за стручно образование и обука.

Чекор: 700 ученици (315 женски) запишани во новите образовни програми што ги нудат Регионалните центри за стручно образование и обука (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 300 ученици од кои 100 женски.

Со формирањето на Регионалните центри за стручно образование и обука, треба да се рационализираат ресурсите на системот за стручно образование за да се надминат проблемите кои произлегуваат од расцепканоста и пропаѓањето на институциите за стручно образование и обука, кои досега само делумно ги земаа предвид локалните потреби, а ги изоставуваа регионалните. Во интерес на земјата е да се зголеми бројот на ученици во овие центри, бидејќи тие ќе бидат двигатели на системот за стручно образование и концентрацијата на инвестициите ќе биде токму во овие центри.

Министерството за образование и наука заедно со Центарот за стручно образование и обука и Регионалните центри за стручно образование и обука постојано се во постојан контакт со македонските стопански комори и будно ги следат компаниите и нивните потреби од квалификуван персонал. Следуваат анализа и извештаи од Агенцијата за вработување за потребните квалификации на пазарот на труд. Образовната политика за Регионалните центри за СОО (VET) се изготвува врз основа на овие податоци и по потреба се изготвуваат нови стандарди

за квалификации и наставни програми и програми за потребните квалификации на пазарот на труд или се ревидираат постојните. Секоја нова учебна година се зголемува бројот на запишани ученици во Регионалните центри за СОО (VET).

Целни корисници: Учениците и компаниите.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука во соработка со Регионалните центри за СОО (VET) и Центарот за СОО (VET).

Чекор: Реновирали, опремени и целосно функционални 4 нови Регионални центри за СОО (VET) (до декември 2027 година) со што вкупниот број на Регионални центри за СОО (VET) во земјата ќе се искачи на 7.

Почетната вредност (2024 година) е 3 постојни Регионални центри за СОО (VET) во Куманово, Охрид и Тетово.

За продолжување на текот на реформите во стручното образование и зголемување на вештините на учениците во текот на нивното образование, неопходно е, до крајот на 2027 година, да се формираат Регионални центри за СОО (VET) во 7 од вкупно 8-те плански региони во земјата. Тие Регионални центри за СОО (VET) ќе бидат реконструирани, целосно опремени и функционални. Учениците ќе имаат можност да се едуцираат во училишта кои се целосно опремени со современа опрема и подучувани од квалитетен кадар. Сето ова ќе придонесе за образованието на учениците кои директно ќе влезат на пазарот на труд или ќе го продолжат нивното образование со добри предзнаења. Со формирањето Регионални центри за стручно образование и обука корист ќе имаат компаниите, учениците и стопанството.

Целни корисници: учениците, трговските друштва, општините.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука. Одговорна институција за технички прием и привремен прием на Центрите за СОО (VET) ќе биде Министерството за образование и наука.

Реформа 3.1.2. Зголемување на учеството во образованието на возрасните и подобрување на валидацијата на неформалното и информалното учење

Предизвици: Врз основа на податоците на Државниот завод за статистика за 2023 година, 19,5 % од невработените (20.106 лица) се на возраст помеѓу 50 и 64 години. Агенцијата за вработување е одговорна за голем дел од јавното обезбедување образование за возрасни и спроведувањето други активни мерки и политики за вработување, додека Центарот за образование на возрасните и невладините организации обезбедуваат обуки во помал обем. Важно е да се прошири базата на корисници на услугите и програмите на Агенцијата за вработување со цел да се опфатат и вработени лица кои се изложени на ризик од технолошки вишок или лица кои би можеле потешко да се вработат поради нивната возраст.

Во јануари 2008 година, Собранието го донесе Законот за образование на возрасните. Со овој закон, образованието на возрасните се дефинира како дел од единствениот систем на образование на Северна Македонија. Ова е прв документ од ваков вид кој го регулира системот на образование на возрасните, со што се пополнува јазот во делот на неформалното образование што постоеше во системот на образование на Северна Македонија.

Со оглед на тоа што поминаа повеќе од 15 години од донесувањето на Законот за образование на возрасните, се наметнува потребата да се донесе нов Закон за образование на возрасните. Предложените измени во новиот закон се однесуваат, пред сè, на вреднување на неформалното и информалното учење, но и на унапредување на процесот на верификација на посебните програми

за образование на возрасни, како и на улогата, целите и задачите на Центарот за образование на возрасните. Дополнително, со донесувањето на Националната рамка на квалификации се наметнува потребата од усогласување на Законот за образование на возрасните со Законот за НРК (NQF).

Индукциран резултат: Валидација на неформалното и информалното учење води до покомпетентни работни места на пазарот на труд. Со тоа ќе се зголемат компетенциите на возрасната популација и ќе се зголемат можностите за нови вработувања.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Број на развиени програми во областа на СОО (VET) за вреднување на неформалното и информалното учење: 16 од кои 2 за жени (една за женско претприемништво) (до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 8 програми во областа на СОО (VET) за вреднување неформално и информално учење од кои 6 преку ЕУ за млади.

Брзиот технолошки раст, зелената и дигитална транзиција предизвикуваат згаснување (затворање) на старите и отворање нови работни места во компаниите. Оттука, валидацијата ќе им овозможи на луѓето многу брзо да стекнат нови компетенции, дигитални и зелени вештини и да им се признаат претходно стекнатите вештини и компетенции на нивното работно место или преку различни активности. Ова ќе им овозможи побрзо да се вработат или да напредуваат во кариерата. Воедно, компаниите побрзо и полесно ќе го преквалификува постојниот кадар, што позитивно ќе се одрази на економијата.

Центарот за стручно образование и обука изготвува стандарди за стручни квалификации врз основа на потребните стручни квалификации на пазарот на труд, на барање на Министерството за образование и наука. Центарот за образование на возрасни ја координира работата при изготвување на другите документи потребни за валидација на професионалните квалификации и го следи списокот на советници и оценувачи како и потребата од обука на наставниот кадар. Министерството го координира целиот процес и добива извештаи од Центарот за образование на возрасните. Се очекува да се развијат 12 програми во областа на СОО (VET) за валидација на неформалното и информалното учење до декември 2026 година и 16 до јуни 2027 година, при што две од развиените програми ќе се наменат за жени (едната за женско претприемништво).

Целни корисници: компаниите, невработените возрасни лица или вработените лица кои сакаат да најдат подобра работа или нова работа според потребите на трговското друштво, Центарот за образование на возрасните, Регионалните центри за СОО (VET), компаниите од Центарот за СОО (VET), стручните училишта.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука.

Чекор: 500 возрасни лица од кои најмалку 30 % жени кои се здобиле со квалификации врз основа на постапката за завршени програми со валидација на неформалното и информалното учење (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 5 возрасни лица (0 женски).

Брзиот технолошки раст, зелената и дигитална транзиција предизвикуваат згаснување на старите и отворање нови работни места во компаниите. Оттука, валидацијата ќе им овозможи на луѓето многу брзо да стекнат нови компетенции, дигитални и зелени вештини и да им се признаат претходно стекнатите вештини и компетенции на нивното работно место или преку различни активности. Ова ќе им овозможи побрзо да се вработат или да напредуваат во кариерата. Воедно, компанијата побрзо и полесно ќе го преквалификува постојниот кадар, што позитивно ќе се одрази на економијата.

Коморите ги следат потребите на компаниите за преквалификација на вработените. Регионалните центри за СОО (VET) го спроведуваат целиот процес на вреднување со поддршка на Центарот за образование на возрасните. Тие му поднесуваат извештаи на Министерството за образование и наука. Министерството за образование и наука го координира целиот процес. Се очекува до декември 2026 година да има 200 возрасни лица кои се здобиле со квалификации, а до декември 2027 година да се достигне бројка од 500.

Целни корисници: возрасните лица, Регионалните центри за СОО (VET), МОН (MoES), компаниите, Центарот за образование на возрасните, коморите, работодавачите и синдикатите.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука.

Реформа 3.1.3. Подобрување и осигурување квалитет на средното и високото образование

Предизвици: Во рамките на Законот за високото образование, кој важеше до 16 мај 2018 година, се формираше Одборот за акредитација и евалуација на високото образование како единствен орган кој врши екстерно оценување на квалитетот на високообразовните институции и извршувањето на нивните активности. Со донесувањето на новиот Закон за високото образование во 2018 година, ова тело се трансформираше во два посебни субјекта во рамките на Агенцијата за квалитет во високото образование, имено Одборот за акредитација на високото образование кој врши акредитација и Одборот за евалуација кој ја спроведува екстерната евалуација преку стручни комисији.

Воспоставувањето контролни механизми за следење на процесот на високообразовната дејност преку осигурување и оценување на квалитетот на високото образование е во надлежност на Одборот за евалуација на високото образование, додека Министерството за образование и наука има овластување да врши надзор над законитоста на работењето на високообразовната установа.

За да се воспостави целосно функционален систем за обезбедување квалитет (внатрешно и надворешно за Одборот за акредитација и Одборот за евалуација) во високото образование, неизбежно е целосно дигитализирање на Агенцијата за квалитет во високото образование.

Целта на овој предизвик е зголемување на иновативноста, функционирањето и квалитетот на високото образование и работата на Агенцијата за квалитет во високото образование преку двата одбора, со воведување дигитални решенија кои ќе доведат до дигитална трансформација на работењето.

Индукциран резултат: Дигитализацијата на работата на Агенцијата ќе придонесе за отчетност и транспарентност на процесите за обезбедување квалитет во високото образование, управување со процесите за обезбедување квалитет, притоа придонесувајќи за зголемена ефикасност на Агенцијата.

Најголем предизвик за средното образование е континуираниот развој на наставниците преку обуки за нови наставни програми. Обуките треба да се во согласност со технолошкиот развој. Оптимизација на мрежата на средни училишта и нови наставни планови и програми за гимназиите е потребна. Секој ученик треба да го има истиот пристап до знаење. Новата формула за финансирање ќе обезбеди подобро алоцирање на буџетот за општините. Друг предизвик е соодветното оценување на учениците, надградбата на нивното знаење, како и нивниот развој.

Индукциран резултат: оптимизацијата на училишната мрежа ќе доведе до подобрен квалитет и подобро алоцирање на финансиите.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Спроведување нова методологија за финансирање во средното образование и СОО (VET) применета при изготвувањето на националниот буџет за 2027 година (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Методологијата треба да се одобри и примени при изготвување на буџетот за следната година. Собранието треба да го изгласа и да го донесе буџетот. Се очекува до декември 2026 година да се одобри и објави Буџетот за спроведување на новата методологија за финансирање во средното образование и СОО (VET). Со воведувањето на новата формула за финансирање на средното и стручното образование ќе се воведат финансирање на средното образование според стандарди.

Министерството за образование и наука ќе овозможи алоцирање на средствата наменети за средно образование по транспарентни и јасни критериуми.

Анализата на училишната мрежа е првиот чекор што треба да се преземе. Потребна е анализа на пазарот на труд и анализа на трите региони за отворање нови Центри за СОО (VET). На крајот следува симулација на финансиите.

Целни корисници: Министерството за образование и наука, учениците и граѓаните.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука.

Чекор: 90 % од акредитираните јавни и приватни високообразовни институции имаат целосно функционални системи за обезбедување квалитет (внатрешни и надворешни) и објавуваат извештаи за обезбедување квалитет, наведувајќи најмалку 80 % усогласеност со стандардите и насоките за обезбедување квалитет во Европската област на високото образование (ESG2015) (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 %.

Агенцијата за квалитет во високото образование е одговорна за обезбедување квалитет во високообразовните институции во Северна Македонија. Се состои од два посебни одбора и директор на Агенцијата. Обемот на работа и овластувањата на одборите и директорот се пропишани во Законот за ВО (HE) и подзаконските акти на Агенцијата. Одборот за акредитација на високото образование е најодговорен за постапките поврзани со процесот на акредитација на студиските програми и институции, додека Одборот за евалуација е одговорен за надворешна евалуација на ВОИ, што е услов за повторна акредитација на програмите и/или ВОИ (HEI) во согласност со прифатените стандарди и постапки од водичот што го применува Европското здружение за обезбедување на квалитет во високото образование.

Со оглед на големиот обем на работа и потребата од зголемување на отчетноста и транспарентноста на работата на Агенцијата, од суштинско значење е да се поедностави и да се направи потранспарентен процесот на акредитација и евалуација.

За да се воспостави целосно функционален систем за обезбедување квалитет на процесите за обезбедување квалитет во високото образование, неопходно е целосно дигитализирање на деловниот процес на Агенцијата за квалитет во високото образование.

Имајќи го предвид големиот обем на работа и потребата од зголемување на отчетноста и транспарентноста на работата на Агенцијата, од суштинско значење е да се поедностави и процесот на акредитација и евалуација да се направи потранспарентен.

Оваа активност ќе опфати анализа на јазовите на релевантното законодавство како основа за развој на софтверот во консултации со сите релевантни заинтересирани страни.

Целосната постапка за дигитализација на АКВО (AQHE) се планира да започне во јануари 2025 година и се очекува да заврши до декември 2027 година. За да се постигне ова, потребни се финансиски ресурси за спроведување на сите чекори објаснети погоре.

Целни корисници: Министерството за образование и наука, Агенцијата за квалитет во високото образование (му поднесува извештаи на Министерството), јавните и приватните високообразовни институции (и поднесуваат извештаи на Агенцијата за резултатите од внатрешните и надворешните извештаи за ОК (QA))

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука.

Реформа 3.1.4. Осигурување ефикасна, кохерентна и инклузивна дигитална трансформација на образованието преку интегрирање подобрени дигитални вештини во земјата

Предизвици:

Основно образование

Во 2019 година беше донесен нов Закон за основното образование. Законот го утврдува правото на образование на секое дете и ги утврдува начелата врз основа на кои се развива основното образование. Со Законот се уредуваат и организацијата и работата на основните училишта, организацијата, планирањето и спроведувањето на воспитно-образовната работа, правата и обврските на учениците, осигурување и оценување на квалитетот на воспитно-образовната работа. Со посебни подзаконски акти (правилници, упатства, програми) се уредуваат различните аспекти и сегменти од воспитно-образовниот процес во основното образование.

Во 2021 година беше донесена нова Концепција за основно образование. Концепцијата се темели на препораката на две иницијативи на ЕУ: Европската образовна област да се опфати со шест димензии: квалитет, инклузија и родова еднаквост, зелена и дигитална транзиција, наставници, високо образование, посилна Европа во светот. Втората иницијатива е Акцискиот план за дигитално образование (2021-2027 година) со иницијативи за висококвалитетно, инклузивно и достапно дигитално образование во Европа.

Истовремено, беа донесени и национални стандарди за основно образование со кои се утврдуваат компетенциите што треба да ги стекнат учениците по завршување на основното образование. Тие ги опфаќаат клучните компетенции за доживотно учење опфатени со Препораката на Советот на Европската Унија од 2018 година, вклучително и препораките кои произлегуваат од меѓународните студии и други документи на Европската Унија. Националните стандарди се однесуваат на осум области кои ги категоризираат надлежностите. Четврта област се Дигиталните компетенции кои се однесуваат на употребата на ИКТ за пристап до информации, вешто и ефективно користење во решавањето проблеми, споделување идеи, комуникација и соработка во рамките на училиштето и вонучилишниот живот, создавање дигитални содржини, како и етичко и безбедно користење на дигиталната технологија во секојдневниот живот (врз основа на Европската рамка за дигитални компетенции).

Врз основа на новата Концепција и новите (за прв пат воспоставени) национални стандарди за компетенциите што треба да ги стекнат учениците по завршување на основното образование, се подготвуваат и етапно се донесуваат нови наставни програми. Спроведувањето на новите наставни програми е суцесивно. Во учебната 2021/2022 година беа воведени нови наставни програми за 1. и 4. одделение во основното образование, во учебната 2022/2023 година за 2. и 5. одделение, а во учебната 2023/2024 година за 3. и 6. одделение. Подготвени се нови наставни програми за 7. одделение кои ќе се спроведат во учебната 2024/2025 година (почнувајќи од септември 2024 година). Новите наставни програми за 8. и 9. одделение треба да се донесат и да се спроведат во септември 2025 година и септември 2026 година, соодветно.

Средно образование

Новиот Нацрт-закон за средното образование содржи посебно поглавје за дигитални вештини во наставата, за кое училиштето, во неговата годишна програма за работа, треба да спроведува активности кои ги подобруваат дигиталните вештини на учениците и наставниците, вклучително и интерактивно учење на далечина, користејќи ги средствата за електронска комуникација. При планирањето на реализацијата на наставната програма, наставникот мора да осигури најмалку 20 % од содржините на наставната програма да се реализираат преку дигитални форми и содржини. По донесувањето на новиот закон, треба да се подготват националните стандарди за средно образование кои ги одредуваат компетенциите што треба да ги стекнат учениците по завршувањето на средното образование. Потоа, треба да се изготви Концепција за средно образование, а веднаш потоа да се изготват наставните планови и програми за гимназиско образование во кои ќе се воведат модули со дигитални и зелени елементи.

Индукциран резултат: Сите основци и средношколци ќе имаат корист од спроведените нови ревидирани наставни програми со интегрирана Европска рамка за дигитални компетенции, а новообучените наставници за дигитални и зелени вештини ќе осигурат дигитална трансформација на наставниот процес во училиниците.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: 95 % од наставниците учествуваат во континуиран професионален развој фокусиран на дигитални и зелени вештини (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 %. (околу 9.000 предметни наставници од кои 60 % се жени).

Дигитални и зелени вештини се дефинирани во донесените ревидирани национални стандарди за постигнувањата на учениците на крајот од основното образование. Треба да се следи на годишно ниво од постигнувањето на целта па наваму.

Во согласност со динамиката на последователно воведување нови наставни програми во основното образование (започнато од учебната 2021/2022 година), во согласност со Концепцијата за основно образование, сите одделенски и предметни наставници кои предаваат на ученици од прво до шесто одделение добиваат обука за примена на новите наставни програми, кои меѓу другото опфаќаат познавање дигитални вештини (преносливи, како и по предметот техничко образование и информатика и слободните изборни предмети), како и зелени вештини, особено по предметот природни науки од прво до шесто одделение.

Исто така, согласно националните стандарди за оценување на учениците во основното образование во рамките на 4. компетенција, со примена по сите наставни предмети, а особено по предметот техничко образование и информатика, како и по слободните изборни предмети, учениците стекнуваат преносливи компетенции од областа на дигиталната писменост, а во рамките на 3. компетенција, математика и природни науки преку градење преносливи вештини по сите предмети, зелените вештини се стекнуваат со знаење и компетенции.

Целни корисници: Бирото за развој на образованието, основните училишта, наставниците и учениците во основното образование.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука во соработка со Бирото за развој на образованието.

Чекор: Донесена е ревидирана наставна програма за средното образование која ја интегрира Европската рамка за дигитални компетенции; 50 % од оценките на средните училишта спроведуваат ревидирани наставни програми (до декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 %.

Ревидирањето на наставните програми за СОО (VET) во образованието ќе започне со ревидирање на стандардите на квалификациите, а потоа и на наставните програми вклучително и Европската рамка за дигитални компетенции. Одборот за Национална рамка на квалификации, во корелација со Министерството за образование и наука, ќе даде приоритет на ревидирањето на стандардите за квалификации. Одборот потоа ја координира работата на секторските комисии одговорни да ги ревидираат стандардите за квалификација и да ги вметнат дигиталните и зелените компетенции. По завршувањето на секторската комисијска работа, Центарот за СОО (VET) ги ревидира избраните наставни програми, односно ги дополнува со образовни дигитални и зелени наставни единици.

Одговорност за ревидирање на наставните програми во гимназиите сноси БРО (BDE) кое ќе го заврши ревидирањето на наставните програми и на министерот за образование и наука ќе му ја предложи конечната верзија што треба да се донесе.

Целни корисници: средните училишта, наставниците, Центарот за стручно образование и обука, Одборот за Национална рамка на квалификации (му поднесува извештаи на министерството), МОН (MoES).

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука во соработка со Одборот за Национална рамка на квалификации.

Реформа 3.1.5. Зголемување на ефикасноста преку рационализација на мрежата основни училишта и воспоставување „паметни“ основни училишта со ИТ-алатки и интернет-инфраструктура, како и осигурување нивна оперативност („паметни“ како што е интегрирањето на дигиталните технологии во наставата и управувањето со училиштата, вклучително и комуникација со семејствата, интерактивно учење на далечина)

Предизвици: Со пандемијата се откри дека образовниот систем се соочува со огромен број постојни проблеми за дигитален премин: вклучително и пристап до широкопојасно поврзување, особено за маргинализираните популации и лицата со ниски приходи, како и ниско донесување на ИКТ. Со КОВИД-19, учениците со понизок социо-економски статус се изложени на дополнителен ризик поради ограничениот пристап до електронски уреди, послабата или непостојна домашна интернет-конекција, помалата поддршка од родителите или наставниците со помалку напредни дигитални вештини. Поради овие предизвици, Министерството за образование и наука постојано работи на подобрување на средината за учење во основните училишта, согласно Акцискиот план за дигитално образование (2021-2027 година). Активноста ќе обезбеди околу 80.000 ученици да учат во паметни училиници со обезбедена ИТ-технологија и инфраструктура, вклучително и ранливата група ученици и нивните семејства (160 училишта (44 % од училиштата)).

Индукциран резултат: околу 80.000 ученици учат во паметни училиници со обезбедена ИТ-технологија и инфраструктура, вклучително и ранливата група ученици и нивните семејства (160 училишта (44 % од училиштата))

Чекор: Спроведување нова методологија за финансирање во основното образование применета при изготвувањето на националниот буџет за 2026 година (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0. Методологијата за финансирање во основното образование е изготвена, но сè уште не е донесена.

Предизвици: Потребата од воведување нова формула за финансирање во основното образование произлегува од потребата за подобрување на квалитетот на образованието во земјата. Имено, со донесување на новата Концепција за основно образование (2020 година), изготвена со учество на клучните заинтересирани страни, земјата се стреми кон подобрување на квалитетот на основното образование, што секако на крајот е поврзано и со финансирањето.

Развиена е нова методологија за примена на новата формула. Донесувањето и спроведувањето на новиот модел на финансирање беше одложено поради енергетската криза, неколкукратното зголемување на платите на вработените во основните училишта, итн. Методологијата треба да се одобри и примени при изготвувањето на буџетот за следната година. Собранието треба да го изгласа и да го донесе буџетот.

Откако ќе се одобри, формулата ќе се адаптира согласно последните податоци за состојбата во основното образование, уписите во рамките на процесот на оптимизација на училишната мрежа, новите цени на пазарот на труд, покачувањето на платите на кадарот, како и приоритетите на новата Влада.

Во табелата подолу се прикажани предвидувањата за финансиските исходи од новата формула за основно образование, по години. Износите се изразени во македонски денари (МКД) (MKD) и во евра. Во колоната „разлики со претходната година“ се прикажува колкав дел од средствата треба да се обезбедат со воведувањето на новата формула.

	БДП (GDP) 2024-Основно образование (тековна формула)	Нова формула				
		2025 година	2026 година	2027 година	2028 година	2029 година
Во МКД (MKD)	15.456.173.000	16.500.000.000	17.300.000.000	18.100.000.000	18.800.000.000	19.000.000.000
Разлики со претходната година	,	1.043.827.000	800.000.000	800.000.000	700.000.000	200.000.000
Во евра (EUR)	249.293.113	266.129.032	279.032.258	291.935.484	303.225.806	306.451.613
Разлики со претходната година	/	16.835.920	12.903.226	12.903.226	11.290.323	4.942.768

Целни корисници: Крајните корисници на воведувањето на новата формула за финансирање на основното образование се учениците од основното образование, општинската администрација како основач на училиштата, како и наставниците за кои се обезбедуваат квалитетни обуки.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за образование и наука кое е одговорно и за донесување на новата методологија и за планирање на средствата во националниот буџет во соработка со Министерството за финансии со цел навремена подготовка на годишниот буџет и негово доставување за одобрување до Собранието.

Чекор: Број на основни училишта опремени со интернет-пристап и ИТ-алатки (декември 2025 година) 160 училишта [број/удел на засегнати основни училишта; број на опфатени ученици и наставници]: 160 училишта [44 % од училиштата]

Почетна вредност (2023 година): 40 основни училишта (11 % од училиштата), т.е. 24.000 ученици и 3.120 наставници

Веќе е инсталирана нова современа мрежна опрема, а во 2024 година дополнителни 35 основни училишта (21 % од училиштата) ќе се опремаат со современа мрежна опрема. За 2025 година,

Министерството за образование и наука планира да обезбеди ИТ-алатки и ИТ и/или мрежна опрема за дополнителни 85 основни училишта.

Основните училишта ќе се опремаат со ИТ и мрежна опрема што ќе овозможи подобрување на пристапот до интернет и интегрирање на дигиталните технологии во наставата. Опремата содржи персонални компјутери, монитори, лаптопи, печатачи, UPS, паметни табли, проектори, заштитни ѕидови, точки за безжичен пристап и мрежни прекинувачи. Спроведувањето на мерките ќе заврши до 31 декември 2025 година. Набавката ќе се одвива во транспарентна постапка, со оглас за јавна набавка. Министерството за образование и наука веќе има искуство со вакви набавки од претходната (2023) година, а продолжува и оваа година (2024).

Целни корисници: училиштата, учениците, директорите на училиштата, наставниот и ненаставниот кадар

Одговорна институција за следење и известување: Министерството за образование и наука ќе ја обезбеди целата потребна документација од процесот на набавка на опремата за карактеристиките на опремата и нејзината инсталација во училиштата.

9. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 4: РАЗВОЈ НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР И ДЕЛОВНОТО ОПКРУЖУВАЊЕ

ПОДОБЛАСТ: 4.1 Деловно опкружување

Реформа 4.1.1 Справување со неформалната економија како поддршка на неодамна донесената Стратегија за формализирање на неформалната економија

Предизвици:

Предизвиците во секторот неформална економија опфаќаат неколку аспекти: недоволен број инспекции на Државниот инспекторат за труд и Државниот пазарен инспекторат (ДПИ) (SMI), бидејќи тековната работа врз основа на постојните работни планови и програми на ДПИ (SMI) не може успешно да го спречи намалувањето на бројот на инспекциските контроли со текот на времето. Цел на идните реформи е воведување методологија за процена на ризикот за планирање поредовна контрола врз основа на однапред одредени параметри. Непријавените работници и дејности сè уште заземаат значаен дел од неформалната економија, конкретно работните активности од сезонска, привремена и повремени природа во одредени избрани сектори како што се земјоделството, шумарството, рибарството, туризмот и угостителството, личните услуги и услугите за домаќинството. Останува значително и поуспешно да се управуваат со донесување нова законска регулатива и распоредување за надградба на постојниот софтвер на Управата за јавни приходи за надминување на проблемите со непријавените и нерегистрираните работници. Административните постапки кои се однесуваат на МСП, кои се преоптоварени со бараните чекори и документацијата, го попречуваат нивното успешно работење и функционирање. Утврдувањето непотребни чекори и повторното изготвување постапки, како и искористувањето на дигитализацијата на јавните услуги и ИТ-решенијата за автоматизирање и рационализирање на процесите, се прашањата на кои што ќе се обрне најголемо внимание.

Системот за рано предупредување, односно препознавање финансиски тешкотии на едно трговско друштво сè уште не е спроведен и не дава можност, во рана фаза при појава на финансиски тешкотии да се изнајдат начини за нивно надминување или намалување на последиците што би настанале по отворањето стечајна постапка, што укажува на потреба од воведување систем за рано предупредување. Добиените податоци од Централниот регистар покажуваат дека има голем број трговски друштва кои престанале да постојат поради спроведување на одредбите од ЗТД (Законот за трговски друштва), по пат на постапка за ликвидација, односно бришење на трговските друштва поради неисполнување на условите утврдени со ЗТД. Оваа постапка допушта и бришење трговски друштва со активни вработувања, недвижен или подвижен имот. Дополнително, релативно

високото ниво на нефункционални кредити го зголемува ризикот од запаѓање во состојба на инсолвентност и отворање стечајна постапка. Спротивно на очекувањата, многу е мал бројот на започнати постапки за реорганизација бидејќи тој концепт, генерално, не ги даде очекуваните позитивни ефекти. Оттука, се наметнува потребата од воспоставување ефикасен систем кој ќе дава сигнали за рано предупредување за финансиски тешкотии на трговските друштва, како и соодветни чекори и мерки за следење на состојбата пред да настане инсолвентност или да се отвори стечајна постапка. Сè уште не е воспоставен гарантен механизам за обезбедување неисплатени плати и побарувања на другите вработени кои произлегуваат од работен однос во случај на стечај/инсолвентност на нивниот работодавач, што го спречува осигурувањето дополнително ниво на социјална заштита на вработените, преку усогласување на националната правна рамка со Директивата 2008/94/EЗ во областа на заштитата на вработените во случај на инсолвентност на компанијата. Механизмот би обезбедил гаранција за вработените дека во случај на стечај/инсолвентност на компанијата во коешто се вработени, релевантниот државен орган (Агенцијата за вработување – АВ (ESA)) ќе покрие дел од нивните неподмирени побарувања од гарантниот фонд формиран за таа цел.

Постојано високо ниво на неформална економија во Северна Македонија е утврдено во различни студии на МФИ (IFIs) и академската заедница, во подолг временски период, на ниво од 33,3 % од БДП во 2019 година (пресметано со користење на методот MIMIC) според најновите достапни податоци од базата на податоци за неформална економија на Светската банка, така што спроведувањето широки и комплементарни реформи кои се однесуваат на главните институционални, политички, економски и културни фактори кои придонесуваат за високо ниво на неформалност останува висок приоритет преку спроведување на донесената Стратегија за формализирање на неформалната економија 2023-2027 со Акциски план 2023-2025.

Индукциран резултат: подобрени резултати на трудовите и пазарните инспекторати, вклучително и секторскиот ризик кој се фокусира на градежништвото, туризмот и земјоделството, намалување на административните оптоварувања за бизнисите и подобрување на целокупното опкружување за деловниот сектор.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Зголемен број инспекции на Државниот инспекторат за труд за 20 % и на Пазарниот инспекторат за 15 % во однос на просекот од периодот 2020-2023 година. Инспекциите се вршат врз начелото на секторски ризик кој се фокусира на градежништвото, туризмот и земјоделството (јуни 2025 година)

Чекор: Зголемен број инспекции на Државниот инспекторат за труд за 40 % и на Пазарниот инспекторат за 30 % во однос на просекот од периодот 2020-2023 година. Инспекциите се вршат врз начелото на секторски ризик кој се фокусира на градежништвото, туризмот и земјоделството (декември 2027 година)

Почетна вредност: 5.294 како просек за двете институции. Почетната вредност е за периодот 2020-2023 година

Поконкретно:

Просек за периодот 2020-2023 година

- i) 4.817 Државен инспекторат за труд
- ii) 477 Државен пазарен инспекторат

Инспекторатот за труд ја врши неговата работа во согласност со Годишниот план за работа, кој овозможува дефинирање цели, мерки и активности, следење на нивното спроведување, притоа создавајќи предуслови за остварување на јавниот интерес, заштита на правата на работниците и обезбедување здрава и безбедна работна средина. Годишниот план опфаќа месечен норматив за вршење инспекциски надзор, очекуван број неправилности и планиран број инспекциски надзори по општини и административни региони.

Иако се планираат вонредни инспекциски надзори врз основа на претставки кои се темелат на статистички податоци за претходната година, вкупниот број инспекциски надзори не може точно да се утврди бидејќи тие се темелат на претставки од граѓани, кои секојдневно се доставуваат до Државниот инспекторат за труд. Како резултат на тоа, бројот на реализирани вонредни инспекциски надзори може да отстапува од бројот на планирани инспекциски надзори, а со тоа и бројот на изречените казнени мерки.

Државниот инспекторат за труд за извештајниот период 2020-2023 година, во врска со непријавена работа, извршил вкупно 751 вонреден инспекциски надзор и тоа:

- Во 2020 година извршени се 33 инспекциски надзори / затекнати се 33 непријавени работници;
- Во 2021 година извршени се 168 инспекциски надзори / затекнати се 184 непријавени работници;
- Во 2022 година извршени се 238 инспекциски надзори / затекнати се 189 непријавени работници;
- Во 2023 година извршени се 312 инспекциски надзори / затекнати се 298 непријавени работници.

Иако месечните планови за инспекциски надзор содржат проекции за бројот на изречени казни, тие служат само како индикатор за насочување и следење на остварувањата на инспекциските надзори на месечно ниво.

Инспекторатите можат и влијаат на бројот на извршени инспекциски надзори, но не можат да го предвидат бројот на изречени казни, кои со текот на времето може да се намалуваат без оглед на зајакнатите контроли поради зголеменото ниво на регулаторна усогласеност од трговските друштва кои подложат на контрола. Сепак, изречените казни се параметар во планирањето на инспекцискиот надзор за повторно спроведување надзор на прекршителите на законските одредби кои се јавуваат како рецидивисти во делот на неформалното работење.

Со воведувањето на методологијата за процена на ризик, планирањето на инспекцискиот надзор се темели на процена на ризикот, која опфаќа анализа, управување и известување за ризикот.

Во моментот се спроведува рачно, користејќи ги следниве параметри:

Тежина и последици од работата на субјектите на инспекцискиот надзор, пред сè, врз основа на анализа на утврдени неправилности, изречени казни, тежина на сторен прекршок и повторување на прекршокот.

Идна планирана активност во делот на подобрување на квалитетот на процената на ризикот е обезбедување софтверско решение кое би ја дефинирало веројатноста како елемент на методологијата, а соодветната база на податоци би влијаела на ефикасноста на инспекциските надзори.

Државниот пазарен инспекторат (ДПИ) (SMI) врши инспекциски надзор над примената на законите, другите прописи и акти од трговски друштва, други правни и физички лица, како и граѓани кои вршат дејност на територијата на Северна Македонија, а кои најмногу се однесуваат на безбедноста на производите, заштитата на потрошувачите, дејности од областа на трговијата, угостителството, туризмот, занаетчиството, заштитата на правата од индустриска сопственост, Законот за забрана и спречување вршење на нерегистрирана дејност, како и други работи утврдени со закон.

ДПИ (SMI) врши редовни и вонредни инспекциски надзори на правни лица, физички лица и други организации, постапува по поплаки од потрошувачи и други институции и организира активности во име на Инспекторатот.

ДПИ (SMI) донесува Методологија за процена на ризик при планирање инспекциски надзори. Методологијата за процена на ризик при планирање инспекциски надзори опфаќа три степени на ризик: Ниво 1- низок ризик, Ниво 2- среден ризик, Ниво 3 - висок ризик. Бидејќи сè уште не постои соодветна база на податоци од која може да се извлечат податоци за анализата, постојната анализа на ризик е сведена на емпириски претпоставки од претходно извршени инспекциски надзори, како и податоци од работата на Инспекторатот во минатото.

Согласно Законот за инспекциски надзор, инспекциските надзори се темелат на анализа на ризик. Годишниот план за работа го изготвува Одделението за управување со ризици. Годишниот план е јавно достапен на веб-страницата на Државниот пазарен инспекторат: <https://dpi.gov.mk/index.php/mk/dokumenti/godisni-programi>.

Во извештајниот период 2020-2023 година, во врска со Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност, Државниот пазарен инспекторат извршил вкупно вонредни инспекциски надзори, имено:

- Во 2020 година се извршени 545 инспекциски надзори
- Во 2021 година се извршени 268 инспекциски надзори
- Во 2022 година се извршени 333 инспекциски надзори
- Во 2023 година се извршени 760 инспекциски надзори

Дополнително, во градежниот сектор, согласно законските прописи кои се во надлежност на Министерството за внатрешни работи, а тоа се Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност, Законот за трговија, Законот за општа безбедност на производите, Законот за градежните производи. Во секторот туризам ќе се делува според Законот за туристичката дејност и Законот за угостителската дејност и секако Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност. Во секторот земјоделство ќе се делува согласно Законот за забрана и спречување на вршење на нерегистрирана дејност и Законот за трговија, особено во делот на прометот со земјоделски производи (трговија на мало и трговија на големо).

Целни корисници: вработените, граѓаните, трговските друштва

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за економија и труд во соработка со Државниот инспекторат за труд и Државниот пазарен инспекторат.

Чекор: Мапирани се 100 административни постапки кои се избрани согласно начелото на зачестеност и релевантност, во однос на работењето на МСП и најмалку 50 % од мерките за половина ги намалиле чекорите, времетраењето на постапката и потребната документација (декември 2025 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

За да се постигне целта за мапирање 100 административни постапки кои се однесуваат на МСП и намалување од најмалку 50 % на постапките во однос на чекорите, времетраењето и потребната документација до декември 2025 година, потребна е детална временска рамка до крајот на 2024 година. Таа ќе се состои од главни цели што треба се постигнат до декември 2025 година. Постапките ќе се мапираат со дефинирање критериуми за избор на 100 постапки врз основа на зачестеноста, релевантноста и влијанието врз работењето на МСП, собирање податоци за тековните

административни постапки од релевантните владини агенции и собирање повратни информации од МСП, како и спецификација на документите за секоја постапка, со детали за секој чекор, потребното време и потребните документи. Ќе се изврши детална анализа на избраните постапки за да се утврдат непотребните чекори и документација. Следен чекор е поедноставување на чекорите, намалување на потребното време и намалување на потребната документација за секоја избрана постапка. Повторно изготвените постапки ќе се тестираат во пилот-фаза со избрани МСП за да се провери нивната ефективност. Штом ќе се заврши пилот-тестирањето, а повратните информации ќе се земат предвид до јуни 2025 година, целосното спроведување ќе започне во втората половина на 2025 година. Искористувањето на дигитализацијата на јавните услуги и ИТ-решенијата за автоматизирање и рационализирање на процесите каде што е можно, ќе овозможи поефикасно извршување на јавните функции и рационализација на административните постапки. Завршувањето на проектот и поднесувањето на конечниот извештај ќе се спроведе до декември 2025 година.

Целни корисници: трговските друштва кои работат во Северна Македонија, вработените, граѓаните

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за економија и труд.

Чекор: Намален е бројот на неформално вработени во вкупниот број вработени, според Државниот завод за статистика, за 20 % (декември 2025 година) и 40 % (декември 2027 година).

Почетна вредност: 12,2 %, пресметано како 84.319 неформално вработени лица од вкупниот број 692.034 вработени лица во 2022 година според податоците на Државниот завод за статистика. Според статистичките податоци, наодите од истражувањето и анализите во 2022 година, околу 60 илјади вработени во Северна Македонија вршеле нерегистрирана работа во одредени економски сектори (земјоделство, шумарство, рибарство, туризам и угостителство, градежништво, лични услуги и услуги за домаќинството).

Намалувањето на неформалната работа во одредени сектори од економијата кои повлекуваат висок ризик од неформално вработување, како и поттикнување формализирање на работните активности на лицата кои вршат работи од сезонска, привремена и повремена природа, се предвидува со преземање на следниве активности:

- Донесување на Нацрт-законот (*lex specialis*) за работно ангажирање на лица за вршење работи од сезонска, привремена и повремена природа за одредени дејности и неговите подзаконски акти. Нацрт-законот е подготвен во 2024 година и ѝ е доставен на Владата за разгледување и донесување. Законот ќе започне да се применува најдоцна 18 месеци по неговото донесување во Собранието.
- Проектирање и распоредување на надградба на постојниот софтвер на Управата за јавни приходи за спроведување на Законот за работно ангажирање на лица за вршење работи од сезонска, привремена и повремена природа за одредени дејности. Целта е да се воведат поедноставена постапка за пријавување, одјавување, оданочување и плаќање задолжителни социјални придонеси на работниците со што нивната работа во утврдените сектори ќе се формализира, што би осигурило најмало можно административно оптоварување за работодавачите или работниците.

Формализацијата на неформалната работа и економија ќе ги подобри условите за работа на работниците кои во моментот вршат непријавена работа и ќе придонесе за зајакнување на владеењето на правото со што ќе се создадат рамноправни услови за сите деловни субјекти кои дејствуваат на пазарот, што е клучен предуслов за зајакнување на конкурентноста и обезбедување долгорочен одржлив, економски и социјален развој.

Понатаму, формализирањето на неформалната работа се очекува да донесе и дополнителни даночни приходи и социјални придонеси од преминот на работниците во формалната економија. Имено, со стапка на формализирање од 10 % годишно (од проценетите 60.000 непријавени работници), се предвидува да се наплатат дополнителни социјални придонеси во износ од 0,78 милиони евра во првата година до 2,8 милиони евра по завршувањето 4-годишниот период. Со стапка на формализирање од 10 % годишно, проектираниот износ на дополнително собрани социјални придонеси се движи од 1,2 милиони евра до 2,8 милиони евра по 4-годишниот период.

Целни корисници: Корисници се работниците кои се дел од неформалната економија и сезонските работници. Државата ќе има корист од зголемените приходи што ќе се наплатат со формализирање на работата.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за економија и труд. Други одговорни институции ќе бидат Управата за јавни приходи, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување и Фондот за здравствено осигурување.

Чекор: Воведување систем за рано предупредување за препознавање на можните тешкотии на трговските друштва (јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Системот за рано предупредување, односно препознавање финансиски тешкотии на едно трговско друштво сè уште не е спроведен во постојната регулатива на Северна Македонија. Според сегашната законска регулатива, инсолвентноста на трговските друштва, односно нивната неможност да продолжат да функционираат е регулирана со Законот за трговските друштва, Законот за стечај и Законот за мирно решавање на работните спорови.

Исто така, Законот за јавните претпријатија не содржи одредби за отворање стечајна постапка над јавните претпријатија.

Сегашната состојба, која е регулирана со повеќе закони, не дава можност, во рана фаза на појава на финансиски тешкотии, да се изнајдат начини за нивно надминување или намалување на последиците што би произлегле од отворањето стечајни постапки, што укажува на потреба од воведување систем за рано предупредување.

Добиените податоци од Централниот регистар покажуваат дека има голем број трговски друштва кои престанале да постојат поради спроведување на одредбите од Законот за трговски друштва, по пат на постапка за ликвидација, односно бришење на трговските друштва поради неисполнување на условите утврдени со Законот за трговски друштва. Оваа постапка допушта и бришење трговски друштва со активни вработувања, недвижен или подвижен имот.

Дополнително, релативно високото ниво на нефункционални кредити го зголемува ризикот од запаѓање во состојба на инсолвентност и отворање стечајна постапка. Спротивно на очекувањата, многу е мал бројот на започнати постапки за реорганизација бидејќи тој концепт, генерално, не ги даде очекуваните позитивни ефекти.

Оттука, се наметнува потребата од воспоставување ефикасен систем кој ќе дава сигнали за рано предупредување за финансиски тешкотии на трговските друштва, како и соодветни чекори и мерки за следење на состојбата пред да настане инсолвентност или да се отвори стечајна постапка.

Се планира системот за рано предупредување да се воведо до јуни 2026 година, преку следниве чекори:

- донесување нов Закон за инсолвентност со кој се предвидуваат одредби за воведување систем за рано предупредување на трговските друштва со финансиски тешкотии и за навремено решавање на инсолвентноста;
- изготвување и донесување повеќе од 15 подзаконски акти;

- градење на капацитетите на сите релевантни заинтересирани страни: стечајни управници, стечајни судии, нотари и извршители, проценители и експерти, како и државни службеници, и
- воведување испити за добивање уверение за стегаен управник.

Активностите ќе се преземаат врз основа на компаративна анализа на практиките во земјите кои веќе имаат воспоставено систем за рано предупредување на трговските друштва со финансиски тешкотии, како и со разгледување на препораките и претходно направените анализи од експертите ангажирани во ИПА-проектот.

Целни корисници: Работниците кои вршат нерегистрирана работа и се погодени од специфични неповолности, сериозен недостиг на пристојна работа и тешки работни услови, како што се најранливите работници, се директни целни корисници. Исто така, целни корисници се и заинтересираните страни како што се работодавачите и социјалните партнери, како и различните институции кои се надлежни за прашања од социјалното осигурување, работните односи и работничките права кои се засегнати со реформата. Тоа го опфаќа секое правно или физичко лице на позиција управник, а особено би имале корист малите и средни претпријатија.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за економија и труд. Други институции одговорни за известување и собирање податоци се Управата за јавни приходи, Фондот за пензиско осигурување, Агенцијата за вработување.

Чекор: Воспоставување гарантен механизам за гарантирање исплата на неподмирните побарувања на вработените кои произлегуваат од договорите за вработување или работните односи по престанок на работните односи (декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Воведувањето гарантен механизам за обезбедување на неисплатените плати и другите побарувања на вработените кои произлегуваат од работниот однос во случај на стечај/инсолвентност на нивниот работодавач, ќе осигури дополнително ниво на социјална заштита на вработените, како и усогласување на националната правна рамка со Директивата 2008/94/EЗ во областа на заштита на вработените во случај на инсолвентност на трговското друштво.

Механизмот би обезбедил гаранција за вработените дека во случај на стечај/инсолвентност на трговското друштво во коешто се вработени, релевантниот државен орган (Агенцијата за вработување – АВ (ESA)) ќе покрие дел од нивните неподмирени побарувања од гарантниот фонд формиран за таа цел.

Гарантниот механизам се планира да се воведо во рамките на постојниот систем на социјално осигурување со проширување на социјалната заштита од осигурување од невработеност, како што е предвидено со предложената измена на Законот за вработувањето и осигурувањето во случај на невработеност. Функцијата на Гарантниот механизам е предвидено да ја врши Агенцијата за вработување, при што процесите на донесување одлуки и административните постапки се приспособени колку што е можно повеќе на постојните стандарди што се користат во системот за осигурување во случај на невработеност. Средствата ќе се собираат од тековниот придонес за невработеност кој за оваа намена ќе се зголеми за 0,4 %, а ќе го плаќаат работодавачите.

Воспоставувањето на механизмот за гарантирање исплата на неподмирните побарувања на вработените кои произлегуваат од договори за вработување или работни односи при престанок на работните односи поради стечај/инсолвентност на нивниот работодавач, се предвидува преку следниве чекори:

- Политичка одлука за обемот на гарантното осигурување, горната граница на

поволностите и должината на референтниот и/или подобниот период, стапката на придонеси и фискалните импликации врз државниот буџет;

- Успешно завршување на социјалниот дијалог меѓу социјалните партнери и Владата, постигнат од Економско-социјалниот совет;
- Финализирање и донесување на измената на Законот за вработувањето и осигурувањето во случај на невработеност, Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување и Законот за стечај/Законот за инсолвентност и соодветните подзаконски акти како основен законодавен стандард со кој се регулира формирањето Гарантен механизам како составен дел на осигурувањето од невработеност;
- Институционална поставеност одговорна за спроведување на Гарантниот систем: Агенција за вработување, Управа за јавни приходи, Министерство за економија и труд, членови на Економскиот совет, Комора на стечајни управници;
- Воспоставување Гарантен механизам за гарантирање исплата на неподмирените побарувања на вработените кои произлегуваат од договорите за вработување или работните односи по престанок на работните односи до декември 2026 година;
- Спроведување на Гарантниот механизам кој се темели на солидарност и задолжителна примена и следење на наплатата на дополнителни придонеси и плаќања од Гарантниот механизам во првите години на спроведување.

Целни корисници: Целни корисници се работниците кои имаат побарувања, односно неисплатени плати во случај на инсолвентност/стечај на работодавачите, Министерството за економија и труд, Агенцијата за вработување.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорот се Министерството за економија и труд и Агенцијата за вработување.

Чекор: Неформалната економија како % од БДП (GDP) (индикатор на Светска банка) е намалена на 26 % од БДП (GDP) (декември 2027 година)

Почетната вредност (2019 година) е 33,3 %.

Стратегија за формализирање на неформалната економија 2023-2027 и публикација на СБ (WB) за неформалната економија

(<https://www.worldbank.org/en/research/brief/informal-economy-database>)

Постојано високо ниво на неформална економија во Северна Македонија е утврдено во различни студии на МФИ (IFIs) и академската заедница, во подолг период. Според најновите достапни податоци од базата на податоци за неформална економија на Светската банка, во 2019 година неформалната економија во земјата била на ниво од 33,3 % од БДП (GDP) (пресметано со методот МПМС) и овој индикатор е утврден како почетна вредност за целите на следење на спроведувањето на оваа мерка.

Оттука, намалувањето на неформалната економија претставува висок приоритет за земјата, кој треба да се постигне со опсежни и комплементарни реформи кои се однесуваат на главните институционални, политички, економски и културни фактори што придонесуваат за високото ниво на неформалност.

Надградувајќи се на оваа теза, преку сеопфатен и инклузивен процес кој ги вклучи сите релевантни заинтересирани страни под координација на Министерството за финансии, во септември 2023 година, Владата ја донесе Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023-2027 со Акциски план 2023-2025.

Стратегијата содржи различни мерки и активности групирани во две приоритетни области, од кои првата се фокусира на зголемување на ефикасноста на јавните институции и подобрување на деловното опкружување, а втората на зајакнување на транспарентноста и отчетноста, зајакнување на даночниот морал и довербата во јавните институции - сите овие се сметаат за клучни предуслови за намалување на неформалната економија и зајакнување на формалниот сектор.

Донесувањето на Стратегијата со Акциски план е придружено со воспоставување постојана институционална рамка составена од Меѓусекторско тело за координација на активностите за спроведување на Стратегијата и Национален совет за формализирање на неформалната економија, кој треба да осигури ефикасно следење на неговото спроведување.

Целта на оваа реформска мерка, односно намалување на учеството на неформалната економија на 26 % од БДП (GDP) до декември 2027 година е предвидена и како општа цел на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2023-2027, а треба да се потврди со извештаи за нивото на неформална економија објавено на веб-страницата на Министерството за финансии.

Целни корисници: Граѓаните и правните лица кои работат во Северна Македонија.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за економија и труд. Други вклучени и одговорни институции неопходни за постигнување на чекорот се: Државниот завод за статистика, Управата за јавни приходи, Државниот инспекторат за труд, Државниот пазарен инспекторат, Народната банка на Северна Македонија, Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, Централниот регистар на Република Северна Македонија, Инспекцискиот совет.

Реформа 4.1.2. Потранспарентен и поефикасен режим на државна помош

Предизвици: Целта на оваа реформска цел е да се зголеми транспарентноста и ефикасноста на режимот на државна помош во земјата што ќе поддржи поефективно искористување на јавните средства.

Многу мал е бројот на предмети за државна помош пред Управниот суд. Бидејќи се очекува во иднина да има повеќе случаи за државна помош, потребна е обука на судиите за подобрување на нивното знаење за државната помош.

Иако законодавството за државна помош е во сила долги години, а неговото спроведување е задоволително, сè уште има место за подобрување за истрагите по службена должност, како и за повторна процена на шемите за државна помош.

Европската комисија постојано, во нејзините годишни извештаи за напредокот на земјата, ја нагласува потребата од финансиска независност на Комисијата за заштита на конкуренцијата, што е и предуслов за подобрување на административниот капацитет на Комисијата.

Индукциран резултат: подобрен режим на државна помош во согласност со законодавството на ЕУ и зајакната независност на органот за заштита на конкуренцијата и државната помош.

Чекор: Според потребите за обука, доволен број судии се специјализирани преку модули за обука во постапката за ЗКП (Законот за кривична постапка) и правото на ЕУ со цел да се зголеми експертизата за државна помош во судовите. Опсежен модул за обука за правилата за државна помош во ЕУ што суштински го опфаќа правото на ЕУ, вклучително и клучната судска практика обезбедена од обучувач со значително искуство и експертиза во оваа област (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Според потребите за обука, доволен број - најмалку 6 судии се специјализирани преку модули за обука во постапката за ЗКП и правото на ЕУ со цел да се зголеми експертизата за државна помош во судовите. Опсежен модул за обука за правилата за државна помош во ЕУ што суштински го опфаќа правото на ЕУ, вклучително и клучната судска практика, ќе се обезбеди од обучувач(и) со значително искуство и експертиза во оваа област, како што се експерти од органите за државна помош во земјите членки на ЕУ, додека модулот за обука за постапката на КЗК (СРС) ќе го обезбеди(ат) експерт(и) кои доаѓаат од КЗК (СРС). Досега не постоеше систем за обука на судии за прашања од државната помош. Развиена е наставна програма за обука на судии во постапката за ЗКП и правото на ЕУ за државна помош и организирана тридневна обука во соработка со Министерството за правда, Академијата за судии и јавни обвинители и Советот на судии. Ќе се донесат одредби за да се осигури дека системот за обука и стекнување знаења за државната помош во судовите ќе продолжи и по 2025 година, со цел да се обезбеди идна обука, ажурирање на наставната програма, следење на експертската група, промовирање и осигурување нивно вклучување и нивната новостекната експертиза во случаите со државна помош.

Целни корисници: Комисијата за заштита на конкуренцијата, Академијата на судии и јавни обвинители, судиите

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Комисијата за заштита на конкуренцијата во соработка со Министерството за правда, Академијата за судии и јавни обвинители и Советот на судии која ќе ја спроведува програмата и ќе известува за спроведувањето.

Чекор: Воспоставена методологија за спроведување истраги по службена должност, врз основа на секторски ризик, меѓусекторско таргетирање по случаен избор, земајќи го предвид доделувањето случаи од над 200.000 евра по трговско друштво.

Чекор: Најмалку 2 и 4 истраги по службена должност, по случаен избор, врз основа на ризик, ќе се спроведуваат по квартал до јуни 2026 година и јуни 2027 година, соодветно.

Почетната вредност (2024 година) е 0 (нула) за двата чекора.

Досега немало методологија за ваква истрага. КЗК (СРС) главно се потпираше на информации кои беа јавно достапни и од трети заинтересирани страни. Новата методологија ќе ѝ овозможи на КЗК (СРС) да врши посеопфатни истраги по службена должност. Донесувањето методологија за спроведување истраги по службена должност врз основа на секторски ризик и меѓусекторско таргетирање по случаен избор ќе овозможи зголемен број истраги по службена должност од Комисијата за заштита на конкуренцијата, поточно најмалку 2 истраги до јуни 2026 година и најмалку 4 истраги од јуни 2026 година до јуни 2027 година.

Целни корисници: Комисијата за заштита на конкуренцијата

Одговорна институција: Комисијата за заштита на конкуренцијата ќе биде главна институција за известување за спроведувањето на чекорите од оваа реформска цел.

Чекор: Преиспитување на програмите за државна помош и постепено укинување на оние кои не се усогласени со правото на ЕУ за државна помош; **Предуслов:** Сите модули на САМИС (SAMIS) се целосно оперативни (јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 (нула).

Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) (СРС) треба да спроведе повторна проценка на сите програми за државна помош со цел постепено да ги укине шемите кои не се усогласени со директивите на ЕУ за државна помош, поради фактот што има мал број постојни програми за државна помош. КЗК (СРС) ќе може да ги процени сите постојни програми за државна помош, да посочува кои шемите не се целосно усогласени со законодавството за државна помош, со цел

постепено да се укинат до јуни 2026 година. Овој чекор е однапред условен со целосна операционализација на сите модули на САМИС (SAMIS).

Целни корисници: КЗК (СРС) и давателите на државна помош кои обезбедуваат државна помош преку програми за државна помош.

Одговорна институција: Комисијата за заштита на конкуренцијата ќе биде главна институција за известување за спроведувањето на чекорите од оваа реформска цел.

Чекор: Осигурување на самоодржливост и независност на Комисијата за заштита на конкуренцијата со воспоставување методологија што ѝ овозможува да стекне сопствени ресурси за финансирање на нејзината активност, имено со наплаќање надоместок за примателите на услуги, на пр. надоместок за спојување (декември 2026 година, повторено во декември 2027 година)

- i. *Декември 2026 година, КЗК (СРС) покрива 50 % од нејзините трошоци од сопствени ресурси;*
- ii. *Декември 2027 година, КЗК (СРС) покрива 100 % од нејзините трошоци од сопствени ресурси.*

Почетната вредност (2024 година) е 0 %.

Самоодржливоста и независноста на Комисијата за заштита на конкуренцијата ќе се постигне со донесување на измените на Законот за административните такси и измените на Законот за заштита на конкуренцијата и Законот за јавна администрација, како и сите други релевантни закони. Сопствени финансиски средства ќе се стекнуваат од административните такси од спојувањата. Доколку е потребно, дополнителни финансиски средства ќе се добијат од централниот буџет за да се постигне одредено ниво на минимален буџет, потребен за ефикасно функционирање на КЗК (СРС). Независноста целосно ќе се постигне до крајот на 2027 година, имајќи предвид дека во следниот период ќе се изменат сите потребни закони.

Целни корисници: Комисијата за заштита на конкуренцијата

Одговорна институција: Комисијата за заштита на конкуренцијата ќе биде главна институција за известување за спроведувањето на чекорите од оваа реформска цел.

Реформа 4.1.3. Поттикнување развој на МСП преку донесување и спроведување на новата стратегија за МСП

Предизвици: Справувањето со парафискалните давачки и пристапот до финансии се само неколку од елементите кои придонесуваат за овозможување на деловното опкружување. И покрај тоа што во земјата постои јасен даночен систем, трговските друштва многу често се соочуваат со бројни давачки кои се наметнуваат без јасно разбирање и образложение. Тие би можеле да се сметаат за мали, наметнати без никаков ред и на централно и на локално ниво, меѓутоа, овој товар, неговата големина и ефектите што ги има влијаат врз понатамошниот развој на просперитетно деловно опкружување. По КОВИД-19, банкарскиот сектор останува ликвиден, но и понатаму е внимателен кога станува збор за поголеми инвестиции во развојот на секторот на малите и средни претпријатија. Така, трговските друштва се соочени со висок колатерал за инвестирање во зголемување на обртниот капитал или инвестирање во нови технологии. Оттука, мерките и чекорите од Реформската агенда ќе овозможат зајакнување на правната рамка за МСП, осигурувајќи нивен полесен пристап до услугите за кредитирање и лизинг, како и намалување на фискалното и административното оптоварување на МСП преку оптимизирање на парафискалните давачки и правејќи ги дигитално достапни. Тоа треба да се постигне преку спроведување различни реформски активности/чекори кои што се образложени подолу.

Индукциран резултат: подобрена средина за работа на МСП

Чекор: Врз основа на претходното мапирање на 377 давачки и препораките од поврзаниот проект за техничка помош финансиран од ЕУ, оптимизирани се 28 такви давачки (јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Спроведувањето на реформската активност предвидува оптимизација на парафискалните и другите неданочни плаќања од списокот давачки предложен од експерти во рамките на проектот за техничка помош финансиран од ЕУ и развиен во консултации со претставници на деловната заедница, како и во соработка со надлежните министерства.

За соодветно спроведување во практика на оваа реформска активност, во периодот од 2024 до 2025 година, потребно е да се спроведат следниве чекори:

- финализирање и донесување на предложениот список за оптимизација на парафискалните давачки и другите задолжителни неданочни плаќања;
- рационализирани се 28 парафискални давачки и други неданочни плаќања со користење на предложената методологија;
- известување од надлежните институции за избраните парафискални давачки, врз основа на пресметките од предложената методологија за вклучување административни олеснувања во номинална вредност, и
- известување од Министерството за економија и труд за спроведувањето на мерката за вклучување административни олеснувања во номинална вредност и вкупниот процент административни олеснувања како процент од БДП (GDP).

Целни корисници: Министерството за економија и труд, Министерството за финансии, Централниот регистар, Агенцијата за лекови и медицински средства.

Одговорна институција: Одговорни институции за спроведување на горенаведените чекори се: Министерството за економија и труд, Министерството за финансии и сите субјекти од јавниот сектор кои имаат надлежност за избраните парафискални давачки. Министерството за економија и труд е главната институција која известува за спроведувањето на чекорите и постигнувањето на индикаторот на оваа реформа.

Чекор: Олеснување на пристапот до заеми за МСП со измена на релевантното законодавство за да се овозможи користење нематеријални средства како колатерал при кредитирањето на МСП (јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Стануваше сè појасно дека малите и средните претпријатија, и покрај тоа што беа столбот на многу економии, честопати тешко го обезбедуваа потребното финансирање за да растат и да напредуваат.

Една од главните утврдени пречки се ограничените можности за обезбедување што МСП би можеле да ги користат за да добијат заеми. Традиционалните заемодавци вообичаено бараат материјални средства како што се имот или опрема, кои повеќето мали и средни претпријатија не ги поседуваат. Ова им го отежнува пристапот до капиталот што им е потребен за да ги прошират нивните операции или да инвестираат во нови проекти.

За да се одговори на овој предизвик, предвидено е да се измени релевантното законодавство за да се овозможи користење нематеријални средства како колатерал при кредитирањето на МСП. Нематеријалните средства, како што се интелектуалната сопственост, патентите и трговските марки, често се занемаруваат од заемодавците, но претставуваат вредни средства што ги поседуваат многу мали и средни претпријатија.

Со измена на законодавството за да се дозволи користење нематеријални средства како колатерал, малите и средни претпријатија ќе имаат нов начин за обезбедување на потребното финансирање. Оваа промена не само што ќе им го олесни пристапот на малите и средни претпријатија до капитал, туку и ќе помогне да се изедначат и условите за сите помеѓу малите бизниси и големите корпорации, кои често имаат да понудат потрадиционални форми на колатерал.

Оваа реформска активност се смета за значаен чекор кон поддршка на клучната улога што ја одиграа МСП во поттикнувањето на економскиот раст и иновациите.

Целни корисници: МСП и финансиските институции

Одговорна институција: Министерството за финансии и Министерството за економија и труд.

Чекор: Олеснување на пристапот до заеми за МСП со проширување на издадените гаранции според државните кредитно-гарантни шеми (КГШ) (CGSs) за 24 %, во споредба со декември 2023 година и зголемување на бројот на МСП кои имаат корист од КГШ (CGSs) за 23 %, во споредба со декември 2023 година (јуни 2026 година)

Чекор: Олеснување на пристапот до заеми за МСП со проширување на издадените гаранции според државните кредитно-гарантни шеми за 40 %, во споредба со декември 2023 година и зголемување на бројот на МСП кои имаат корист од КГШ (CGSs) за 35 %, во споредба со декември 2023 година (декември 2027 година)

За почетна вредност се земени податоците од декември 2023 година.

25 милиони евра (во 299 издадени гаранции) (во декември 2023 година). Се очекува зголемување на новоиздадените гаранции. Зголемувањето се однесува на вкупната финансиска вредност на билансот на издадените гаранции за МСП.

299 МСП (во декември 2023 година). Почетната вредност не е само за 2023 година, туку е и биланс на издадените гаранции за МСП на крајот на 2023 година.

Овој чекор има за цел да ја обезбеди неопходната финансиска поддршка за малите и средни претпријатија, помагајќи им да ги надминат економските неизвесности и да го поттикнат нивниот потенцијал за раст. Зголемените гаранции би послужиле како безбедносна мрежа за заемодавците, охрабрувајќи ги да ги зголемат кредитите за малите и средни претпријатија, кои често се борат да обезбедат заеми поради нивната големина и ограничените ресурси. Свкупно, овие мерки се сметаат за клучен чекор кон поддршка на столбот на економијата и поттикнување посилно деловно опкружување. Со зајакнување на кредитно-гарантните шеми и зголемување на нивниот опфат, Владата се стремеше да ги поттикне МСП да напредуваат и да придонесат за свкупниот економски раст и развој.

За да се зголеми обемот на издадените гаранции, направени се измени на Договорот за издавање гаранции од Гарантниот фонд, а олеснети се критериумите и обемот за издавање гаранции, односно, рокот за неисплатата на провизијата е продолжен и наместо до крајот на 2023 година ќе биде до крајот на 2025 година. На овој начин се очекува да се интензивира позитивниот тренд на раст на пријавените кредити во портфолиото на Гарантниот фонд. Дополнително, можно е во гарантираното портфолио да се вметнат и кредити од категорија на ризик Б според кредитниот регистар на Народната банка, при што максималниот процент на гаранција за овие кредити изнесува 35 % од главнината. Можно е да се регистрираат и кредитите од Развојната банка на Северна Македонија кои се пласираат преку банките учеснички во гарантираното портфолио на Гарантниот фонд.

Согласно тоа, а со цел подобро функционирање на Гарантниот фонд, како и олеснување на процесот на издавање портфолио гаранции, Владата на Република Северна Македонија и Развојната банка на Северна Македонија на 21.2.2024 година склучија Анекс кон Договорот за издавање гаранции од Гарантниот фонд во организација на Развојната банка на Северна Македонија АД Скопје.

Гарантниот фонд е формиран во Развојната банка на Северна Македонија, која издава гаранции за реализација на проектите и програмите на Владата.

Со олеснување на условите за издавање гаранции, се очекува поголем број мали и средни претпријатија да имаат пристап до поповолни услови за финансирање на нивните деловни активности.

Ова би осигурило поголем број мали бизниси да може да пристапат до потребните финансии за да инвестираат во нивните операции, да го прошират нивниот опсег и да создадат можности за работа.

Целни корисници: МСП и финансиските институции

Одговорни институции: Министерството за финансии и Министерството за економија и труд.

Чекор: Спроведување темелно истражување за тековното користење лизинг од МСП и законските одредби, воведување на потребните измени за да се поттикне користењето лизинг како опција за финансирање (јуни 2026 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Со цел да се поддржи растот и развојот на малите и средни претпријатија (МСП) и да се препознае важноста на лизингот како алатка за малите и средни претпријатија да се здобијат со основна опрема и машини, ќе се изврши темелна процена на тековната употреба на лизинг од МСП и на законските одредби што се применуваат во оваа област со цел да се утврдат сите законски пречки за користење лизинг од МСП како можност за финансирање.

Врз основа на резултатите од спроведената процена, ќе се изготват и донесат регулаторни измени со кои ќе се осигури дека ќе се отстрани секоја потенцијална законска пречка, а со тоа ќе им се олесни на деловните субјекти да ги користат услугите за лизинг.

Оваа реформа ќе се стреми да ги надмине потенцијалните тешкотии со кои се соочуваат малите и средни претпријатија при добивање услуги за лизинг, кои играат клучна улога во олеснувањето на нивното деловно работење и раст.

Севкупно, оваа реформа се стреми да создаде поповолна средина за малите и средни претпријатија за пристап до услугите за лизинг, што на крајот ќе им помогне да растат и да напредуваат во денешното конкурентно деловно опкружување. Со отстранување на пречките и зголемување на пристапот до основните средства за финансирање, целта е да се поттикнат МСП да ги подигнат своите деловни активности на следно ниво и да го постигнат нивниот целосен потенцијал.

Целни корисници: МСП

Одговорна институција: Министерството за финансии и Министерството за економија и труд.

Чекор: Воспоставување дигитален јавен регистар за мапирање на сите трошоци и воспоставување единствена и сеопфатна методологија која ќе осигури негово редовно ажурирање и синхронизација со интерфејсот на е-порталот. Сите новодонесени парафискални давачки и неданочни плаќања за периодот 2025-2027 година ја следат единствената методологија, начелото на пропорционалност помеѓу надоместоците и трошоците на услугата и начелото на централизиран орган кој дејствува како контролор и краен одобрувач. (До крајот на 2025 година треба да се воспостави новата единствена методологија за да се овозможи процена на периодот 2025-2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Со обезбедување прецизни, сеопфатни и дигитално достапни информации за задолжителните давачки за јавните услуги на деловниот сектор се придонесува за намалување на фискалниот и административниот товар и зголемување на ефикасноста и продуктивноста на приватниот сектор.

Оваа реформска активност предвидува донесување единствена и сеопфатна методологија до крајот на 2025 година, со која би се осигурило ажурирање на дигиталниот јавен регистар на еднообразен, стандардизиран начин, како и негова редовна синхронизација со интерфејсот на е-порталот.

Методологијата ќе осигури и примена на одредени начела и постапки при донесување нови парафискални давачки и неданочни плаќања за периодот 2025-2027 година, вклучително и начелото на пропорционалност помеѓу надоместоците и трошоците за обезбедување на јавната услуга и начелото на централизиран орган кој дејствува како контролор и краен одобрувач на новодонесените парафискални давачки и неданочни плаќања.

Целни корисници: МСП

Одговорни институции: Министерството за финансии, Министерството за економија и труд и Министерството за дигитална трансформација

Реформа 4.1.4. Поддршка на развојот на иновациониот екосистем преку спроведување на Стратегијата за паметна специјализација

Предизвици: Стратегијата за паметна специјализација (S3) 2024-2027 служи како водечки документ за унапредување на екосистемот за истражување и иновации. Нејзината визија е фокусирана на поттикнување зелен и одржлив раст преку интегрирање знаења, иновации и технологии за создавање производи и услуги со висока додадена вредност кои се конкурентни и на меѓународните и на домашните пазари.

S3 поттикнува паметен раст преку утврдување домени со висок приоритет со најголем економски и иновативен потенцијал, како и потенцијал за истражување и развој за создавање нова додадена вредност. S3 утврдува четири вертикални и два хоризонтални приоритетни домени:

- Паметно земјоделство и храна со повисока додадена вредност
- Информатички и комуникациски технологии (ИКТ)
- Електро-машинска индустрија – Индустрија 4.0
- Одржливи материјали и паметни згради

Енергијата за иднината и Туризмот, како хоризонтални домени, имаат взаемна поврзаност и вкрстена иновација со вертикалните.

Целите на S3, наведени заедно со мерките од Акцискиот план 2024-2025, се фокусираат на постигнување научна извонредност, развој на иновациони екосистем, зголемување на конкурентноста и позеленување на бизнисите, развој на човечкиот капитал, поттикнување дигитална трансформација и, како меѓусекторска цел, осигурување ефективно спроведување и континуиран дијалог за Претприемачки процес на откривање (ППО) (EDP).

Индукциран резултат: Реформата се стреми да го зголеми бројот на поддржани иновативни компании од специјализирани центри и да го поттикне учеството во програмите на ЕСИ/ЕИТ (EIC/EIT).

Чекор: Воведување систем за совпаѓање помеѓу малите и средни претпријатија и финансирањето на ЕСИ/ЕИТ (EIC/EIT) со кофинансирање од ФИТР (FITD) во приоритетните области на Стратегијата за паметна специјализација (СПС) (SSS), вклучително и паметно

земјоделство и храна со повисока додадена вредност, Електро-машинска индустрија - Индустрија 4.0, ИКТ (ICT). (декември 2025 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Центарот на заедницата за РИШ (RIS) на ЕИТ (EIT) е активен во Северна Македонија од 2023 година. Новиот центар е дел од програмата на ЕИТ (EIT) Регионална иновативна шема (EIT RIS) (EIT RIS) која има за цел да го надмине постојаниот иновациски јаз во Европа.

Новоотворениот центар во Северна Македонија ги претставува сите Заедници за знаење и иновации (ЗЗИ) (KICs) на ЕИТ (EIT) и се фокусира на привлекување и ангажирање зголемен број македонски учесници во активностите на Заедницата на ЕИТ (EIT).

Центарот им обезбедува на иноваторите централизиран извор на информации за сите услуги и можности обезбедени од целата Заедница на ЕИТ (EIT), како локално така и пошироко.

За да се зголеми бројот на компании кои учествуваат во програмите на ЕСИ/ЕИТ (EIC/EIT), ќе се создаде систем за совпаѓање и инструмент во рамките на ФИТР (FITD) за кофинансирање на учеството на трговските друштва во програмите на ЕСИ/ЕИТ (EIC-EIT). Приоритет им се дава на малите и средни претпријатија од домените кои се утврдени во Стратегијата за паметна специјализација како приоритетни со највисоки економски, иновативни и истражувачки капацитети.

Инструментот треба да е комплементарен со другите програми кои обезбедуваат поддршка за иновациите. На пример, за доменот Паметно земјоделство и храна со поголема додадена вредност ќе се овозможи комплементарност со програмите ЕИТ (EIT) Храна и ИПАРД III (IPARD III) кои може значително да ги подобрат модернизацијата и одржливоста на земјоделско-прехранбениот сектор.

Синергијата помеѓу ФИТР-ЕСИ/ЕИТ (FITD/EIC/EIT) и ИПАРД III (IPARD III) има за цел да ги искористи иновативното истражување, дигиталната трансформација и практиките кои се водени од знаење, а воведени од ФИТР-ЕСИ/ЕИТ (FITD/EIC/EIT). Оваа соработка ќе го надополни фокусот на ИПАРД (IPARD) на значителни инвестиции во модернизација на земјоделската инфраструктура, промовирање одржливи практики и усогласување со стандардите на ЕУ. Со интегрирање на овие напори, земјоделско-прехранбениот сектор може да постигне значителни подобрувања во ефикасноста, конкурентноста и еколошките постигнувања. Овој интегриран пристап не само што го поддржува донесувањето нови технологии и процеси, туку и ја подобрува севкупната отпорност и капацитетот за приспособување на земјоделските стопанства, а со тоа придонесува за паметни и одржливи цели за раст.

Овие комбинирани напори може да ѝ помогнат на Северна Македонија да ги постигне целите на S3, поттикнувајќи одржлив и конкурентен раст во земјоделско-прехранбениот сектор.

Заедно, овие програми може да се надополнуваат со користење на иновативните решенија на ЕИТ (EIT) Храна за подобрување на напорите за модернизација финансирани од ИПАРД III (IPARD III).

Повеќе апликации на овие програми може да доведат до зголемен пристап до финансирање, експертиза и мрежи, поттикнувајќи понатамошни иновации и раст.

Зголеменото учество во програмите на ЕСИ (EIC) и ЕИТ (EIT) покажува активен ангажман со европските иновативни иницијативи и може да доведе до поголем број патенти, истражувачки публикации и проекти за соработка.

Спроведувањето на оваа реформска активност бара донесување измени на Законот за иновациска дејност со што ќе се овозможи кофинансирачко учество на ФИТР (FITD) во проекти финансирани од ЕИТ (EIT) за МСП, како и изготвување нови прописи (правилници) за нов(и) инструмент(и) до декември 2025 година.

Законот за иновациска дејност дава конкретни насоки за работата на Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР) (FITD), како и инструментите што се спроведуваат преку ФИТР (FITD). За воспоставување нов начин на финансирање, неопходно е да се донесат измени на Законот кои ќе овозможат соработка и усогласување со инструментите за финансирање на ЕИТ (EIT). Постапката за изменување на Законот се определува со соодветни чекори, со кои се наложува донесување во Собранието за да се осигури интегритет и ефикасност на регулаторната рамка.

Со измените на Законот за иновациска дејност ќе треба да се утврдат инструментите на ЕИТ (EIT) кои ќе бидат подобни за кофинансирање на ФИТР (FITD), по што ќе треба да следи изготвување посебен пропис (правилник) за секој инструмент. Ова ќе бара да се обезбеди надворешна експертиза на ФИТР (FITD), бидејќи и двете институции (ФИТР и ЕИТ) (FITD и EIT) мора да следат строги прописи. Задолжително е тесно усогласување и синхронизирање на прописите, осигурувајќи целосна компатибилност без да се загрози правниот интегритет на која било институција.

По изготвувањето на правилниците од ФИТР (FITD), тие минуваат низ строг процес на одобрение од Владата. Ова повлекува сеопфатен преглед и проверка за да се утврди придржувањето кон релевантните закони и другите утврдени постапки. По завршувањето на оваа постапка, се вршат сите неопходни доработки пред да се даде конечно одобрение. Последователно, правилниците ги ратификува Одборот на ФИТР (FITD), како последен чекор од процесот на регулаторно одобрение.

Интеграцијата на кофинансирањето помеѓу инструментите на ФИТР и ЕИТ (FITD и EIT) треба да се вгради и во среднорочните и годишните програми на ФИТР (FITD) и да се издвојуваат наменски средства за оваа цел. Овие распределби се вклучени во предлозите за буџет на ФИТР (FITD), кои подложат на одобрение од Министерството за финансии.

Целни корисници се малите и средни претпријатија, особено тие од доменот на Стратегијата за паметна специјализација.

Одговорна институција за спроведување, следење и известување за постигнувањето на чекорите е Фондот за иновации и технолошки развој.

Исто така, на ниво на политика, предводник на процесот за креирање и спроведување на S3 е Министерството за образование и наука. Тоа има исклучива надлежност да ги предлага измените на Законот за иновациска дејност до Владата и Собранието, и затоа Министерството за образование и наука треба да ги следи спроведувањето и одвивањето на процесот. Известувањето за мерката останува во надлежност на ФИТР (FITD).

Чекор: 50 компании имаат придобивки од услугите на 2 новоформирани центри за иновации/технолошки центри /центри за извонредност (ЦИ)/ЦДИ/НКТТ ((CoE)/DIN/NTTO), како резултат на нивниот јавно објавен список на услуги за трговските друштва (декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Целта на оваа реформска активност е да се поддржи создавањето центри за локална извонредност, збогатување на науката, истражувањето и иновациската инфраструктура за поддршка на развојот на малите и средни претпријатија и споделувањето знаења, како предуслов за спроведување на S3. Тоа подразбира создавање 2 центра кои ќе придонесат за понатамошен развој на екосистемот за истражување и развој преку врвни истражувања и производство на иновативни производи со влијание врз пошироката економија. Тие може да се во следниве облици: центри за иновации/технолошки центри/центри за извонредност (ЦИ)/ЕЦДИ/НКТТ ((CoE)/EDINs/NTTO) во рамките на домените на S3.

Стратешката цел на S3 „Зажакнување на иновацискиот екосистем“ ја образложува важноста од зајакнување на институционалната инфраструктура, особено на НКТТ (NTTOs), центрите на

извонредност за истражување и технолошки развој и центрите за дигитални иновации како поддршка за дигитална трансформација на бизнисите.

„Патоказот за истражувачка инфраструктура“, развиен со поддршка на СРС (RCC), дава преглед и потенцијал на постојната истражувачка инфраструктура во земјата. Ја нагласува важноста од понатамошни инвестиции во инфраструктурата како што се опрема, бази на податоци, лаборатории, лиценци, можности за мрежно поврзување и услуги за поддршка на новоосновените претпријатија и малите и средни претпријатија, охрабрување споделување знаења, трансфер на технологии и партнерства за забрзување на иновациите и комерцијализацијата на нови идеи, како и поддршка за зелена и дигитална транзиција.

За да се подобри иновациониот екосистем и да се осигури успешно спроведување на Стратегијата за паметна специјализација, Акцискиот план 2024-2025 на S3 ги содржи активностите насочени кон надградба и развој на инфраструктурата за ИРИ (RDI).

Веќе постои физибилити студија за научно-технолошки паркови (НТП) (STP), заедно со проекти насочени кон развој на центри за дигитални иновации (ЦДИ) (DIH) и центри за извонредност (ЦИ) (CoE) во рамките на неколку факултети.

Овие постојни иницијативи служат како основа и почетна точка за следните фази на пилот-проекти наменети за поддршка на формирањето 2 центра во земјата кои нудат сеопфатни услуги за трговските друштва.

НКТТ (NTTOs) треба да сносат одговорност за управување со средствата на ИС (IP) и комерцијализација на резултатите од истражувањата. НКТТ (NTTO) го олеснуваат трансферот на технологии од истражувачките институции во индустријата за понатамошен развој и комерцијализација.

Создавањето Центар за извонредност е планирана мерка во сите домени на S3, како субјект кој обезбедува лидерство и најдобри практики, истражување, поддршка и обука во приоритетните области.

Во земјата, два центра за дигитални иновации (ЦДИ) (DIH) се веќе во рана фаза на развој, со тековни напори фокусирани на поставување темели за нивно основање и раст. За да се поттикне и поддржи дигиталната транзиција во економијата и општеството, Стратегијата за паметна специјализација предвидува понатамошни инвестиции и развојна поддршка за постојните ЦДИ (DIH) со цел да го реализираат нивниот целосен потенцијал, како и создавање нови. ЦДИ (DIH) играат клучна улога во помагањето на бизнисите да се дигитализираат и да ја подобрат нивната конкурентност.

Спроведувањето на оваа реформска активност ќе поттикне создавање ефикасна истражувачка и иновацииска инфраструктура која ќе промовира проширен збир услуги за поттикнување на соработката меѓу бизнисите и академската заедница во рамките на S3.

Крајни корисници на оваа мерка се деловниот сектор (најмалку 50 компании до декември 2027 година), академската заедница, иноваторите и другите релевантни заинтересирани страни.

Предложените реформи/инвестиции се изготвени со цел да ги применат препораките кои се специфични за земјата, вклучително и заедничките заклучоци и процените на Комисијата за Програмата за економски реформи, Извештајот за напредокот за 2023 година за Поглавје 25 и Поглавје 20, Патоказот за истражувачка инфраструктура, како и заклучоците од поткомитетите во врска со економскиот раст, истражувањата и иновациите. Овие реформи ќе го подобрат активниот придонес на земјата во регионалните стратегии и стратегиите на ЕУ поврзани со иновации, истражување и развој.

Спроведувањето на овие реформи/инвестиции игра клучна улога во справувањето со предизвиците утврдени во Анекс 3 кон Планот за раст за развој на претприемништвото и деловни можности: зајакнување на иновациите, поддршка на зелената и дигиталната транзиција, зголемување на

вреднувањето на знаењето, поттикнување развој на земјоделско-прехранбената индустрија, забрзување на трансферот и подобрување на технолошките и социјалните иновативни решенија за постигнување климатски неутрални и паметни градови, забрзување на дигиталната транзиција на малите и средни претпријатија и новоформираните претпријатија, како и забрзување на зелената транзиција.

За да се постигне целта за поддршка на создавање центри за локална извонредност и збогатување на научната, истражувачката и иновационата инфраструктура, ќе се спроведе кохезивен збир активности. Овие активности ќе се изготват со цел да се поттикне развојот на малите и средни претпријатија, споделувањето знаења и целокупното подобрување на иновациониот екосистем. Треба да се спроведат следниве активности:

- Утврдување на обликот на центрите што ќе се создадат, врз основа на мапирање и анализа на постојните студии и наодите од S3,
- Донесување владина одлука за формирање на центрите,
- Развивање Центар,
- Развивање акциски план и програма со збир услуги кои ќе ги поддржуваат МСП, и
- Спроведување на Програмата.

Целни корисници се најмалку 50 компании кои се МСП, а ќе имаат корист од зајакната поддршка и инфраструктура до декември 2027 година.

Одговорна институција за спроведување, следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за образование и наука. Поради хоризонталниот пристап на S3 кој опфаќа различни домени, во процесот на реализација на оваа мерка ќе се формира Работна група за координација составена од претставници од други релевантни министерства: Министерството за економија и труд, Министерството за дигитална трансформација, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за финансии, Министерството за европски прашања, Министерството за енергетика, рударство и минерални сировини и Министерството за животна средина и просторно планирање.

Реформа 4.1.5. Реформа на управувањето со претпријатијата во државна сопственост со фокус на железничките и поштенските услуги

Предизвици: Во моментот, сопственоста, организацијата, корпоративното управување и надзорот на трговските друштва во државна сопственост (ТДДС) (SOCs) и јавните претпријатија (ПДС) (SOEs) се регулирани со разни регулативи, имено: Законот за трговски друштва / Закон за јавни претпријатија; Закон за користење и располагање со стварите во државна сопственост и со стварите во општинска сопственост; Закон за продажба и давање под закуп на деловните згради и деловните простории на Република Северна Македонија; Закон за извршување на буџетот на Република Северна Македонија; Закон за буџетите; Закон за јавна внатрешна финансиска контрола; Закон за + на претпријатија во државна сопственост; Закон за трансформација на претпријатијата со општествен капитал; Закон за заштита на конкуренцијата; Закон за хартии од вредност и Закон за Влада.

Таквата сложеност на регулирање, вклучително и оние поврзани со нивното стратешко и финансиско планирање и известување, поставување цели и клучни индикатори за успешност, негативно влијае на конзистентноста во правната усогласеност, особено со Законот за јавни претпријатија и Законот за трговските друштва, како и неоптималното финансиско работење и испорака на услуги. Дополнително, регулирање на овие јавни субјекти се карактеризира со отсуство

на унифицирани правила, додека прилично општите законски одредби не даваат јасни насоки и се распространети низ различни правни акти кои не се неопходно меѓусебно конзистентни.

Ова предизвикува различни практики и отсуство на јасно дефинирана улога на државата како сопственик, креатор на политики и регулатор. Понатаму, не постои единствен систем на надзор над овие субјекти, односно се реализира во „силоси“ од повеќе сектори во различни министерства кои покриваат специфично работење на овие субјекти.

Оттука, целта на оваа реформа е да се зајакнат политиката и правната рамка за претпријатијата во државна сопственост и трговските друштва во државна сопственост што би поддржало подобрување на нивните финансиски перформанси и оперативна ефикасност при испораката на нивните услуги.

Целни корисници се трговските друштва во државна сопственост и јавните претпријатија, Владата на Република Северна Македонија и министерствата, како и секое друго правно или физичко лице вклучено во деловен однос со трговските друштва во државна сопственост и јавните претпријатија.

Индукциран резултат: Одржливо и ефикасно управување со трговските друштва во државна сопственост преку развој на централизирана рамка за сопственост и управување за сите нив, како и воспоставување, развој и подобрување на корпоративното управување во ТДДС (SOCs), трансформација на јавните претпријатија во трговски друштва во државна сопственост, зајакнување на финансиските перформанси на ТДДС (SOCs) и оперативна ефикасност во испораката на нивните услуги, намалување на трошоците и оптимизација на бројот на вработени.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Создавање регистар на ПДС (SOEs) и трговски друштва со учество на државата кој е јавно достапен (јуни 2025 година) и донесување Стратегија за државна сопственост и Закон за трговски друштва во државна сопственост (декември 2025 година)

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Во согласност со Законот за буџетите (2022), Министерството за финансии има овластување да воспостави и води регистар на сите јавни субјекти, вклучително и претпријатија во државна сопственост и трговски друштва во државна сопственост. Регистарот ќе се состои од список на сите институции кои спаѓаат во категоријата јавни субјекти, кои Министерството за економија може да ги искористи за дополнително да го прошири со дополнителни информации и податоци поврзани конкретно со ЈП и претпријатијата во државна сопственост. Крајниот рок за воспоставување на регистарот и негова јавна достапност е јуни 2025 година. Целта на Стратегијата за државна сопственост и Законот за трговски друштва во државна сопственост е:

- воспоставување соодветна правна рамка која ќе ја регулира државната сопственост и ќе го поддржи ефикасното корпоративно управување со трговските друштва во државна сопственост и јавните претпријатија, и
- обезбедување ефикасен надзор над работата на овие субјекти поради заштита на националниот и општиот јавен интерес и севкупниот развој на националната економија.
- За соодветно спроведување на оваа реформска активност, предвидени се следните чекори за спроведување во периодот од 2024 до 2025 година:
- финализирање и донесување на предложената оценка на влијанието на регулативата за изработка на нов Закон за трговски друштва во државна сопственост (декември 2024 година)
- донесување Стратегија за државна сопственост и нов Закон за трговски друштва во државна сопственост (декември 2025 година)
- донесување на Кодекс за корпоративно управување за трговски друштва во државна сопственост врз основа на начелата на ОЕЦД (декември 2026 година).

Целта на Стратегијата за државна сопственост е да обезбеди сеопфатна и компаративна процена на моменталната состојба и различните практики на управување во овие субјекти, со посебен фокус на правната рамка, сопственичкото управување и корпоративното управување. Таа ќе послужи како основа за изработка на нов Закон за трговски друштва во државна сопственост.

Со оглед на моменталните капацитети на релевантните министерства, како и фактот дека за спроведување ќе биде потребна вклученост на повеќе институции, потребна е техничка помош од ЕУ при изготвувањето на Стратегијата за државна сопственост и новиот Закон за трговски друштва во државна сопственост.

Се очекува Министерството за економија и труд, во соработка со други државни институции и поддржано со техничка помош од Европската комисија, да подготви Стратегија и нов Закон за трговски друштва во државна сопственост, а Владата да го донесе до крајот на 2025 година.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за економија и труд и Министерството за финансии. Министерството за економија треба да биде одговорно за подготовка на Законот за трговските друштва во државна сопственост, Стратегијата за трговските друштва во државна сопственост и Кодекс за корпоративно управување за трговски друштва во државна сопственост. Министерството за финансии е одговорно за воспоставување и водење на регистар на сите јавни субјекти, вклучително и ПДС (SOEs) и трговските друштва во државна сопственост согласно со Законот за буџетите (2022 година).

Чекор: Донесување план за реструктурирање на АД Пошта подобрување на ефикасноста во испораката на услуги и намалување на трошоците за 15 % и подобрување на индикаторите за профитабилност за 15 % (декември 2027 година)

Почетната вредност е:

Во 2023 година, АД Пошта направи вкупно трошоци од 22.731.856 евра (средна стапка на Народната банка), вкупните приходи беа 20.501.788 евра (средна стапка на Народната банка) и нето-загуба од минус 2.230.068 евра (средна стапка на Народната банка).

Со зголемување на бројот на поштенски работници (поштар) и подобрување на квалитетот на испораката, инвестициите во процесот на сортирање на обработка и испорака на поштенски пратки ќе придонесат за зголемување на приходите и подобрување на профитабилноста во следните неколку години.

Процесот ќе започне со избор на нови членови на Одборот преку отворени, независни и процеси засновани на заслуги. Планот за реструктурирање ќе го подготви тим од консултанти или внатрешна владина работна група, со потенцијално учество од меѓународни партнери за развој. Овој тим ќе ги прегледа и рационализира оперативните процеси за да ги елиминира неефикасностите и да ги намали трошоците, а истовремено ќе го процени опсегот на понудени услуги за да ги идентификува областите за подобрување или прекинување. Негативната задржана добивка (исто така позната како акумулиран дефицит) покажува дека финансиските перформанси на трговското друштво не биле доволни за да се надоместат загубите со текот на времето. Клучен елемент на планот е процената на вештините на работната сила, заедно со планот за решавање на идентификуваните недостатоци преку програми за обука и развој. Развојот и проширувањето на дигиталните услуги за да се задоволат потребите на клиентите кои брзо се развиваат и намалување на зависноста од традиционалните поштенски услуги се клучни за успешно реструктурирање. Дополнително, приватизацијата на одредени сегменти или донесување модел на јавно-приватно партнерство може да воведо ефикасност водена од пазарот и подобрен пристап до капитал. Планот за реструктурирање, исто така, ќе земе предвид дека земјата се подготвува да ја усогласи својата рамка со Регулативата за услуги за прекугранична испорака на пратки. Обврската за универзална услуга (ОУУ) (USO) мора

да се обезбеди во согласност со Директивата за поштенски услуги (97/67/ЕЗ, изменета со Директивите 2002/39/ЕЗ и 2008/6/ЕЗ).

Планот за реструктурирање ќе биде изготвен до јануари 2025 година. Финансиските извештаи и годишните извештаи на АД Пошта ќе бидат редовно објавувани на нејзината веб-страница.

Целни корисници: АД Пошта, граѓани и трговски друштва.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за економија и труд и Министерството за транспорт.

Чекор: Донесување на планот за реструктурирање на операторот на железницата во државна сопственост и управителот на железничката инфраструктура до јануари 2025 година (јуни 2025 година)

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Чекор: Спроведување на план за реструктурирање за операторот на железницата во државна сопственост и управителот на железничка инфраструктура, со цел да се избегне работењето со загуба од фискалната 2027 година па натаму (декември 2027 година)

Почетната вредност во (2023 година) е (минус) - 3.186.584 евра (средна стапка на Народната банка) за ЈПЖ (PE MR) Инфраструктура

Почетната вредност во (2023 година) е (минус) - 3.469.339 евра (средна стапка на Народната банка) за ЈПЖ АД (JSC) Транспорт.

Чекор: Зголемувања на сообраќајните индикатори за превезената стока, по планот за реструктурирање на операторот на железницата во државна сопственост и управителот на железничката инфраструктура (декември 2027 година)

Чекор: Зголемување на индикаторите за сообраќај за превезени патници, по планот за реструктурирање за оператор на железница во државна сопственост и управител на железничка инфраструктура (декември 2027 година)

Почетната вредност во (2023 година) е 238.780t/km.

Почетната вредност во (2023 година) е 280.440 патници/годишно

Процесот ќе започне со избор на нови членови на Одборот преку отворени, независни и процеси засновани на заслуги. Планот за реструктурирање ќе започне да се подготвува есента 2024 година, од работна група што ќе ја формира Министерството за транспорт со вклучување на меѓународните развојни партнери/и со релевантно искуство за реструктурирање. Овој заеднички тим ќе ја прегледа ситуацијата за да ги зголеми приходите преку справување со ниската наплата на приходи, зголемување на продажбата, елиминирање на неефикасноста, намалување на трошоците преку оптимизација на процесите и идентификување области за подобрување. Негативната задржана добивка (исто така позната како акумулиран дефицит) покажува дека финансиските перформанси на трговското друштво не биле доволни за да се надоместат загубите со текот на времето. Ќе се решат намалувањето на заостанатите долгови и зголемувањето на солвентноста. Клучен елемент на планот е процената на вештините на работната сила, железничкиот возен парк заедно со планот за надминување на предизвиците. Во планот ќе се проценат потребите за капитални расходи и ќе се планираат инвестиции. Во однос на спроведувањето, планот ќе содржи детални активности на краток и среден рок со јасно зададени надлежности и ќе биде надгледуван од работна група за реформи во железницата, со која претседава Министерството за транспорт, која ќе се состанува редовно на квартална основа.

- i) *Нето-оперативниот приход е 0 или позитивен за фискалната 2027 година, вклучително и зголемување на приходите (почетна вредност 2023 година - негативно, цел 2027 година - 0 или позитивно, зголемување на приходите)*

Заедно со следните сообраќајни цели:

- ii) *Тони по километар стока (почетна вредност 2023 година – 238.780t/km, цел 2027 година – 274.597t/km)*
- iii) *Број на патници (почетна вредност 2023 година – 280.440 патници/годишно, цел 2027 година – 322.506 патници/годишно)*

Планот за реструктуирање на операторот на железници во државна сопственост и управителот на железничката инфраструктура се планира да биде донесен до јануари 2025 година и ќе се спроведува во текот на фискалните години 2025, 2026, 2027 година и понатаму, со цел да се постигне долгорочна стабилизација за двете компании и да се избегне работење со загуба и акумулирање на нови долгови и субвенции. Финансиските извештаи и годишните извештаи на операторот на железници во државна сопственост и управителот на железничката инфраструктура редовно ќе се објавуваат на нивните веб-страници.

Целни корисници: Оператор на ЈП (SOE) Железници, инфраструктура, граѓани, трговски друштва на ЈП (SOE) Железници.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за транспорт.

Чекор: Измена на Законот за трговски друштва за воведување нови правила за назначување на независни членови на одбори на трговски друштва во државна сопственост (декември 2024 година)

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Измените на Законот за трговски друштва се веќе изготвени од Министерството за економија и труд и се донесени од Владата и доставени до Собранието на разгледување и донесување. Со законските измени се предвидува оптимизирање на бројот на независни членови во управните и надзорните одбори на трговските друштва во државна сопственост, се утврдуваат критериумите и условите за нивно именување во однос на потребното образование и работно искуство, како и се предвидува еднаков надоместок на именуваните независни членови на одборите во сите трговски друштва во државна сопственост. Предвидено е измените да бидат донесени во Собранието до крајот на 2024 година.

Целни корисници: претпријатија во државна сопственост

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за економија и труд.

Чекор: Со новиот Закон за трговски друштва во државна сопственост се воспоставува систем за поврзување на надоместоците на независните членови на одбори со финансиските перформанси и ефикасноста на трговските друштва во државна сопственост врз основа на задолжителните годишни финансиски извештаи и клучните индикатори за успешност (КПУ) (KPIs) поврзани со финансиските перформанси, испораката на услуги. ТДДС (SOCs) ќе воспостават независни функции за управување со ризик и внатрешна ревизија следејќи ги начелата на БКБС (BCBS), а трговските друштва во државна сопственост и претпријатијата во државна сопственост треба да дадат своја изјава за фискален ризик (јуни 2026 година).

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Новото законодавство за ТДДС (SOCs) треба да воведи нови правила за назначување на нивните независни членови на одборот и ќе воведи систем за поврзување на надоместоците на независните членови на одборот со финансиските перформанси и ефикасноста на ТДДС (SOC), врз основа на задолжителните годишни финансиски извештаи и клучните индикатори за успешност (КПУ) (KPIs) поврзани со финансиските перформанси и испораката на услуги. Законот треба да ги обврзе ТДДС (SOCs) да воспостават независни функции за управување со ризик и внатрешна ревизија според начелата на БКБС (BCBS), како и да даваат свои извештаи за фискален ризик. Последните две барања треба да се воведат и за ТДДС (SOEs), со измена на Законот за трговски друштва во државна сопственост.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за економија и труд.

Чекор: 100 % од постојните членови на одборот на ТДДС (SOEs) се предмет на отворена, независна и процена заснована на заслуга. 100 % од постојните членови на одборот се предмет на повторна процена. Сите трговски друштва во државна сопственост и државните претпријатија ги објавија годишните финансиски извештаи. 70 % од трговските друштва во државна сопственост и претпријатијата во државна сопственост ја издадоа својата изјава за фискален ризик (декември 2026 година)

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Согласно предлог-измената на Законот за трговски друштва (во постапка на донесување од Собранието) и Измената на Законот за јавни претпријатија (ПДС) (SOEs) кој стапува во сила, (Сл. весник 89/22), сите нови членови на одбори на ТДДС (SOCs) и ПДС (SOEs) се подложени на отворени, независни и процеси за именување засновани на заслуги. Согласно Законот за трговски друштва, сите постојни членови на одборот подлежат на повторна процена од Владата како акционер за време на Годишното собрание.

До крајот на 2026 година, се очекува сите ТДДС (SOCs) и ПДС (SOEs) да ги објават своите годишни финансиски извештаи на нивните веб-страници, а 70 % да го издадат својот извештај за фискален ризик.

Целни корисници: претпријатија во државна сопственост

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Генералниот секретаријат на Владата.

Реформа 4.1.6. Проширување на користењето на услугите на Е-Царина за економските оператори и намалување на трошоците и зголемување на ефикасноста на царинските постапки

Предизвици: Оваа реформа предвидува објективно воведување и проширување на е-царинските услуги според одредбите од Царинскиот закон на Унијата, работната програма MASP-C и новиот Царински закон врз основа на одредбите од Царинскиот закон на Унијата.

Додека суштинските одредби на ЦЗУ стапија во сила на 1 мај 2016 година, неопходен е преоден период пред да се постигне целосно спроведување. Ова е првенствено затоа што има потреба од развој на нови ИТ-системи или надградба на постојните со цел целосно да се спроведат законските барања.

Деталните правила во врска со преодниот период се содржани во Преоден делегиран акт и во Работната програма на ЦЗУ. Нивната практична примена е опфатена во неколку документи за насоки изготвени во соработка со претставници на земјите членки и трговските претставници. Овие

правила ќе обезбедат непречена транзиција од постојниот царински законодавен режим кон новите правила на ЦЗУ на постепена основа помеѓу 1 мај 2016 година и 31 декември 2025 година.

Проширувањето на користењето на услугите на е-Царина за економските оператори и подобрувањето на ефикасноста на царинските постапки може да донесе неколку придобивки, вклучително и рационализација на процесите, намалени трошоци, зголемена транспарентност и подобрена усогласеност. Со спроведување на соодветни чекори, Царинската управа може ефективно да го прошири користењето на услугите на е-Царина, да придонесе за намалување на трошоците и да ја зголеми ефикасноста на царинските постапки, на крајот олеснувајќи ја трговијата и економскиот раст.

За целосно спроведување на новиот Царински закон, Царинската управа треба да воспостави нов систем за обработка на царински декларации и акцизи за да ги поддржи законските одредби и да биде целосно усогласен со моделот на Царински податоци на ЕУ. Освен новиот систем за обработка на царинските декларации, треба да се развијат уште неколку системи MASP-C од ЕУ.

Тие вклучуваат операционализација на НКТС (NCTS) фаза 6, Автоматизиран извозен систем за царина и систем за контрола на увозот (ICS2) за царина, со цел да се зголеми ефикасноста на транзитната постапка, постапката за контрола на извозот и постапката за контрола на увозот, соодветно, како и да се намалат трошоците за економските оператори и за обезбедување царински услуги.

Целни корисници: Целни корисници се Царинската управа, Министерството за финансии, деловните заедници (економски оператори, извозници, увозници, транспортери и производители). Со дигитализацијата на царинските постапки, економските оператори треба да бидат во можност да имаат царински постапки без хартија, намалено време за извоз, увоз и транзит, подобро управување со ризикот и зголемена конкурентност. Одговорни институции за реформата во однос на спроведувањето, следењето и известувањето се Царинската управа и Министерството за финансии.

Индукциран резултат: Намалување на времето за 2-4 %, зголемување на транзитните декларации во однос на НКТС (NCTS) фаза 4 и НКТС (NCTS) фаза 5 за 2-5 % и зголемување на бројот на меѓународните декларации за транзит во однос на домашниот транзит за 10 %. Намалување на времето за 2-4 %, зголемување на бројот на поедноставени извозни декларации во однос на редовните царински декларации и во однос на претходните три години за 10 %, зголемување на бројот на одобренија за овластени извозници во однос на претходните три години за 10 %.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Спроведувањето на Новиот компјутеризиран транзитен систем (НКТС) (NCTS) фаза 6 резултира со придобивки и подобрувања во транзитната постапка: Намалување на времето за 2-4 %, зголемување на транзитните декларации во однос на НКТС (NCTS) фаза 4 и НКТС (NCTS) фаза 5 за 2-5 % и зголемување на бројот на меѓународните декларации за транзит во однос на домашниот транзит за 10 % (јуни 2026 година)

Почетна вредност:

Тековно време поминато во транзитна постапка е 1:09:30 часови (2022 година). Почетната вредност е за 2022 година и се заснова на Студија за временското ослободување од Светската банка.

Тековни бројки за декларации: 199.441 транзитни декларации со постапка за отпуштање во Северна Македонија во (2023 година) и 118.221 транзитни декларации со Северна Македонија како почетна точка во (2023 година). Меѓународните транзитни декларации се наведени како декларации со Северна Македонија како почетна точка.

Создавање нови фази на НКТС (NCTS) за спроведување на новите барања на ЦЗУ (UCC), ЗП (DA) и ПВ (IA) Анекс Б и Царинскиот модел на податоци на ЕУ и воспоставување на потребните интерфејси со други системи. НКТС (NCTS) ја автоматизира заедничката и транзитната постапка на Унијата, како и контролата на движењата опфатени со постапката ТИР (TIR) во ЕУ. Тековната НКТС (NCTS) фаза 4, исто така, опфаќа обработка на безбедносни и сигурносни податоци при влез и при излез (транзитна декларација со податоци за безбедност и сигурност). НКТС (NCTS) фаза 5 во Северна Македонија е во развој со национални фондови како и е систем за електронско декларирање и обработка што трговците мора да го користат за поднесување Декларации за заеднички транзит. НКТС (NCTS) фаза 5 воведува голем број нови функции и промени, вклучително и нови барања за податоци; Електронска размена на податоци; Регистрација на настани „по пат“ каде што трговците можат да регистрираат настани „по пат“, како што се разделување или спојување пратки; Отстранување на придружниот документ за транзит на хартија (ТПД) (TAD) иако трговците сè уште можат да бараат хартиен ТПД (TAD) од појдовната испостава. НКТС (NCTS) фаза 5 се очекува да стапи во функција до крајот на 2024 година. Ќе послужи како основа за следната надградба на НКТС (NCTS) 6 – транзитниот систем. Целта на НКТС (NCTS) 6 фазата е да се спроведат специфичните нови барања за безбедносни и сигурносни елементи на податоци во транзитните царински декларации на стоки внесени на царинското подрачје на Унијата што произлегуваат од проектот 17 (ЦЗУ ICS2) (UCC ICS2). Го опфаќа развојот на интерфејсот со ICS2, за да се олесни поднесувањето транзитна декларација која содржи детали за влезната збирна декларација со примена на член 130(1) ЦЗУ (UCC).

Спроведувањето на НКТС (NCTS) 6 ќе се врши со следните активности:

- Национална регулаторна рамка за правилата на Царинската унија усогласена со најновиот Царински закон на Унијата (ЦЗУ) (UCC) и дополнителна регулатива. Новиот Царински закон и одредбите за спроведување на Царинскиот закон треба да се усогласат и да се подготват со најновиот Царински закон на Унијата (Регулативата (ЕУ) 952/2013) и Делегираната регулатива (ЕУ) 2015/2446 на Комисијата и Регулативата за спроведување (ЕУ) 2015/2447 на Комисијата. Се очекува Законот да биде донесен од Собранието до декември 2025 година, а одредбите за спроведување на Царинскиот закон до декември 2026 година. Целосното спроведување на националниот Царински закон и одредбите за спроведување треба да бидат поддржани со Системот за обработка на царински декларации за да се овозможи целосна околина без хартија и е-царински услуги за граѓаните и економските оператори.
- Набавена и инсталирана е ИКТ-инфраструктура за развиени и распоредени царински системи. Потребите на Царинската управа во делот на ИКТ-инфраструктурата се обемни поради обемот на активности и постапки кои се спроведуваат во дигитален формат. Оваа опрема ќе ги пополни празнините што ќе се создадат со развојот на нови царински системи; или поради потребата од обновување на дел од постојната опрема. Понатаму, хардверската инфраструктура инсталирана во ЦУ (СА) ќе се обновува на секои 3 години. Истата количина е неопходна за стекнување лиценци за новите системи на ЕУ како приближна количина. Затоа, како дел од реформата за проширување на користењето на услугите на е-Царина како резултат, се предвидува нова ИКТ-инфраструктура како што е опишано.

Ова се очекува да се исполни до декември 2026 година со индикативно време за реализација од две (2) години.

Спроведувањето на Новиот компјутеризиран транзитен систем (НКТС) (NCTS) фаза 6 резултира со придобивки и подобрувања во транзитната постапка: Намалување на времето за 2-4 %, зголемување на транзитните декларации во однос на НКТС (NCTS) фаза 4 и НКТС (NCTS) фаза 5 за 2-5 % и зголемување на бројот на меѓународните декларации за транзит во однос на домашниот транзит за 10 % (јуни 2026 година). **Одговорна институција** за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Царинската управа. Во спроведувањето на НКТС (NCTS) 6, вклучена институција е

Министерството за финансии бидејќи тоа е одговорно за предлагање измени на законската регулатива. Институција за известување за пријавување и прибирање на податоците е Царинската управа.

Чекор: Со спроведувањето на новиот автоматизиран извозен систем за царина, се подобрува постапката за контрола на извозот: Процена на придобивките како што се намалување на времето за 2-4 %, зголемување на бројот на поедноставени извозни декларации во однос на редовните царински декларации и во однос на претходните три години за 10 %, зголемување на бројот на одобренія за овластени извозници во однос на претходните три години за 10 %; (јуни 2027 година)

Почетна вредност:

Тековно време поминато во постапка: 58 минути во (2022 година). Почетната вредност е за 2022 година и се заснова на Студија за временското ослободување од Светската банка.

Тековна употреба на овластувања за ОЕО (АЕО): 22 во (2023 година). Бројот на овластувања за ОЕО (АЕО) се пресметува врз основа на тригодишен просек.

Тековен број на извозни декларации во поедноставени постапки: 66.212 во (2023 година).

Сегашниот царински ИКТ-систем за обработка на извозна декларација не е целосно усогласен со барањата на ЦЗУ (УСС) и комплементарните регулативи на ЕУ, почетна вредност за време на царинска обработка за извоз.

АИС (АЕС) има за цел автоматизирање на завршувањето на постапките за извоз (вклучително и повторен извоз) и излезните формалности кои покриваат заеднички, национални и надворешни домени. АИС (АЕС) ги заменува следниве системи за извозна декларација: Автоматска обработка на записи (АОЗ) (АЕР). Автоматизираниот извозен систем (АИС) (АЕС), фаза 1 управува електронски со извозните и излезните формалности што ги вршат царинските службеници и економските оператори кога стоката го напушта царинското подрачје на Унијата, со користење на декларација за извоз или повторен извоз, збирна излезна декларација или известување за повторен извоз. Воведувањето на АИС (АЕС) во работата на Царинската управа ќе го подобри начинот на спроведување на извозните постапки во согласност со барањата на ЕУ. Развојот и распоредувањето на овој царински систем е чекор напред во дигиталната средина на е-Царина.

Спроведувањето на АИС (АЕС) ќе се врши со следните активности:

Национална регулаторна рамка за правилата на Царинската унија усогласена со најновиот Царински закон на Унијата (ЦЗУ) (УСС) и дополнителна регулатива. Новиот Царински закон и одредбите за спроведување на Царинскиот закон треба да се усогласат и да се подготват со најновиот Царински закон на Унијата (Регулативата (ЕУ) 952/2013) и Делегираната регулатива (ЕУ) 2015/2446 на Комисијата и Регулатива за спроведување (ЕУ) 2015/2447 на Комисијата. Законот се очекува да биде донесен од Собранието до декември 2025 година, а одредбите за спроведување на Царинскиот закон до декември 2026 година. Целосното спроведување на националниот Царински закон и одредбите за спроведување треба да бидат поддржани со Системот за обработка на царински декларации за да се овозможи целосна околина без хартија и е-царински услуги за граѓаните и економските оператори.

Ова се очекува да се исполни до декември 2027 година со индикативно време за реализација од две (2) години.

Со спроведувањето на новиот автоматизиран извозен систем за царина, се подобрува постапката за контрола на извозот: Процена на придобивките како што се намалување на времето за 2-4 % зголемување на бројот на поедноставени извозни декларации во однос на редовните царински

декларации и во однос на претходните три години за 10 %, зголемување на бројот на одобренија за овластени извозници во однос на претходните три години за 10 %; (јуни 2027 година)

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Царинската управа. Во спроведувањето на АИС (AES), вклучена институција е Министерството за финансии бидејќи тоа е одговорно за предлагање измени на законската регулатива. Институција за известување за пријавување и прибирање на податоците е Царинската управа.

Чекор: Спроведениот нов систем за контрола на увозот води до подобрена постапка за контрола на увозот: процена на придобивките како што е намалување на времето за 2-4% и зголемување на процената на ризикот што одговара на резултатите за 8% (декември 2027 година)

Почетна вредност:

Тековно време поминато во транзитна постапка 6:58:18 часа во (2022 година). Просечното време се пресметува врз основа на Студијата за временско ослободување на Светската царинска организација.

Тековна бројка што се совпаѓа: 5% во (2023 година). 5% значи дека од сите декларации избрани на црвениот канал има стапка на погодување од 5%, или дека се откриени некои неправилности - i) Зголемување од 5% на 8% во апсолутни бројки, што е зголемување за 60 %.

Сегашниот царински ИКТ-систем за обработка на увозна декларација и управување со ризик не е целосно усогласен со барањата на ЦЗУ (UCC) и комплементарните регулативи на ЕУ; почетна вредност за време на царинска обработка за увоз и број на царински декларации на црвени, жолти и зелени канали.

Целта на Систем за контрола на увозот 2 (ICS2) е да се зајакне безбедноста и сигурноста на синцирите на снабдување и на внатрешниот пазар преку оптимизирање на размената на напредни информации за товарот и со решавање на слабостите идентификувани во областа на безбедносните и сигурносните процеси и/или квалитетот на податоците со цел да се подобри ефикасноста и ефективноста на анализата на ризик. Системот ICS2 ќе ги спроведе новите барања во врска со поднесувањето и третманот на влезните збирни декларации (ENS). ICS2 ќе доведе до целосно нова архитектура и фазна замена на постојниот трансевропски систем ICS.

Спроведувањето на ICS2 ќе се врши со следните активности:

- Национална регулаторна рамка за правилата на Царинската унија усогласена со најновиот Царински закон на Унијата (ЦЗУ) (UCC) и дополнителна регулатива. Новиот Царински закон и одредбите за спроведување на Царинскиот закон треба да се усогласат и да се подготват со најновиот Царински закон на Унијата (Регулативата (ЕУ) 952/2013) и Делегираната регулатива (ЕУ) 2015/2446 на Комисијата и Регулативата за спроведување (ЕУ) 2015/2447 на Комисијата. Законот се очекува да биде донесен од Собранието до декември 2025 година, а одредбите за спроведување на Царинскиот закон до декември 2026 година. Целосното спроведување на националниот Царински закон и одредбите за спроведување треба да бидат поддржани со Системот за обработка на царински декларации за да се овозможи целосна околина без хартија и е-царински услуги за граѓаните и економските оператори.
- Воведување на систем за царински одлуки, известување за пристигнување, известување за презентација и систем за привремено складирање, систем за управување со гаранции (СУГ) (GUM) и заеднички услуги / референтни податоци 2 (CS/RD2).

Ова се очекува да се исполни до декември 2027 година со индикативно време за реализација од две (2) години.

Спроведениот нов систем за контрола на увозот (ICS2) води до подобрена постапка за контрола на увозот: процена на придобивките како што е намалување на времето за 2-4 % и зголемување на процената на ризикот што одговара на резултатите за 8 % (декември 2027 година).

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Царинската управа. Во спроведувањето на Системот за контрола на увозот (ICS2), инволвирана институција е Министерството за финансии бидејќи тие се одговорни за предлагање измени на законската регулатива. Институција за известување за пријавување и прибирање на податоците е Царинската управа.

Реформа 4.1.7. Распоредување на интелегентен транспортен систем (ИТС) (ITS) и е-товар

Предизвици: Целта на оваа реформска цел е да се спроведат Интелегентните транспортни системи кои обезбедуваат значително подобрување во перформансите на управувањето со метеж, откривање инциденти и обновување, совети за заобиколување и пренасочување, информации за патување во реално време и зголемување на безбедноста во сообраќајот. Размената на документација е-FTI ќе ја унапреди употребата на дигитални технологии за исполнување на регулаторните барања. Воведувањето на ИТС (ITS) е тесно поврзано со приближувањето со директивите од законодавството на ЕУ за транспорт. Стратегијата за ИТС (ITS) ги предложи следните чекори во усогласувањето на законодавството. Тоа ќе овозможи подобрена патна поврзаност со стандардите на ЕУ и ќе придонесе за олеснување на трговијата и транспортот. Со развојот на ИТС (ITS) долж патниот Коридор X ќе се исполни една од стратешките цели наведени во Националната транспортна стратегија (2018-2030) на Република Северна Македонија, односно одржување на високо ниво на безбедност и непречен проток на сообраќај во сите услови. Дополнително, Националната стратегија за ИТС (ITS) донесена во првиот квартал од 2023 година, ги предлага релевантните законски измени поврзани со воведувањето на ИТС (ITS).

Целни корисници се:

Националната стратегија за интелегентни транспортни системи (ИТС) (ITS) ги идентификуваше следните корисници:

- Влада/Собрание/Органи на Владата. Како клучни партнери за развој на реформскиот концепт на ИТС (ITS), споменатите корисници ќе дадат политичка поддршка на реформата и ќе ги следат промените во општеството со спроведувањето на решенијата и концептите на ИТС (ITS).
- Јавните претпријатија (ЈП) (РЕ) ја формираат Транспортната област. ЈП (РЕ) за јавни патишта и ЈП (РЕ) за железничка инфраструктура се корисници и главни заинтересирани страни бидејќи реформата предвидува извршување на нивните должности и одговорности во однос на безбедноста и сигурноста на сообраќајот; зачувување на животната средина; беспрекорен транспорт низ инфраструктурата под нивна одговорност.
- Инвеститори. Оваа реформа ќе ја зголеми инвестициската атрактивност бидејќи споменатата реформа ќе ги открие инвестициските можности и поволни прилики.
- Јавно/Граѓанско општество. Јавната свест за реформата и позитивните резултати од неа ќе обезбеди огромно позитивно влијание во рамките на значењето на понатамошна едукација и разбирање за безбедноста и сигурноста во сообраќајот, со посебен осврт на ранливите корисници на транспортот.
- Експерти за мобилност/Транспортни оператори. Реформата на ИТС (ITS) ќе го отвори патот за намалување на транспортните трошоци и времето на патување со што ќе се подобри финансиската состојба на транспортерите.

- Државни и локални администрации. Органите (државните и локалните) одговорни за управување и спроведување на сообраќајот ќе добијат одржлива, ефективна и ефикасна алатка (правна, оперативна, систематска) за поефективно извршување на нивните должности и одговорности.
- Академски институции. Сите академски институции имаат иста мисија: перманентно образование на професионални, креативни и претприемачки поединци кои ефикасно ќе се справуваат со новите технологии.

Индукцирани резултати:

Индукцираните резултати од реформата на ИТС (ITS) ќе ги следат клучните столбови што ја водат земјата кон визијата на реформата:

- Безбедност. Намалување на бројот на сообраќајни несреќи, намалување на бројот на загинати и повредени лица во сообраќајот и спречување на ризиците поврзани со јавното здравје и социјалните и економските загуби поврзани со мобилноста и подобрување на времето на патување по Коридорот X.
- Ефикасност. Развој на безбедно, навремено и економично ефикасно движење на патници и товари во интермодалниот и мултимодалниот транспорт.
- Одржливост. Намалување на негативното влијание на мобилноста врз животната средина,

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Спроведување на ИТС (ITS) рамки за патишта (декември 2025 година).

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Усогласување со:

1. Директивата за ИТС (ITS) 2023/2661 за изменување на Директивата за ИТС (ITS) 2010/40 усогласена;
2. Делегираната регулатива (ЕУ) 2015/962 – Услуги за информации за сообраќајот во реално време на ниво на ЕУ (RTTI) усогласена;
3. Делегираната регулатива (ЕУ) 2022/670 – Услуги за информации за сообраќај во реално време (RTTI) ширум ЕУ, усогласена;
4. Делегираната регулатива (ЕУ) 2024/490 - обезбедување мултимодални информативни услуги за патување ширум ЕУ, усогласена.

За целите на проектот Распоредување на ИТС (ITS) на Коридорот X, потребата од усогласување со Директивата за ИТС (ITS) 2010/40 беше итна. Затоа, беше изготвен/донесен Сеопфатен извештај за законските измени потребни во релевантното национално законодавство за спроведување на ИТС (ITS) во патниот сектор на Република Северна Македонија. Овој извештај предложи амандман во: Законот за јавни патишта и Правилникот за патна сигнализација, опрема и сигнализација на патиштата. Во Министерството за транспорт формирана е Работна група за законски измени на ИТС (ITS). Работата е во тек и следен чекор ќе биде владината постапка. Транспонирањето на претходно наведената Директива и Делегираните регулативи ќе продолжи.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за транспорт.

Чекор: Усогласување со ИТС (ITS) стандардите за железница (декември 2027 година)

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Усогласување со:

5. Директивата за интероперабилност 2016/797 за изменување на Директивата 2008/57/EЗ во новиот Закон за железници или во новиот Закон за безбедност на железницата, усогласена
6. Сите ИСП (TSI) за железница усогласени и објавени (ИСП (TSI) за инфраструктура, ИСП (TSI) за енергија, ИСП (TSI) за контрола и сигнализација, ИСП (TSI) за возен парк - локомотиви и патници, ИСП (TSI) за безбедност во железнички тунели, ИСП (TSI) за возен парк - товарни вагони, ИСП (TSI) за бучава, ИСП (TSI) за лица со попреченост и лица со намалена мобилност, ИСП (TSI) за работа и управување со сообраќај, ИСП (TSI) за телематички апликации за патнички услуги, ИСП (TSI) за телематички апликации за товарни услуги)
7. Податоците за регистрација на возила се пренесени во Европскиот регистар на возила (EPV) (ERV) на EPA (ERA).

Развојот на техничките спецификации за интероперабилност („ТСИи“) (‘TSIs’) ја покажа потребата да се разјасни односот помеѓу суштинските барања и ТСИи (TSIs) од една страна, и европските стандарди и другите документи од нормативна природа од друга страна. Националните правила треба да бидат изготвени и објавени на таков начин што секој потенцијален корисник на националната мрежа може да ги разбере.

ТСИи (TSIs) сè уште не се донесени од Управата за сигурност во железничкиот систем кои се пропишани со важечкиот закон. Последниот изменет Закон за интероперабилност на железничкиот систем беше давање овластување на Управата за сигурност во железничкиот систем (Националната агенција за безбедност), за подготовка и издавање на подзаконски акти во врска со ТСИи (TSIs). Развојот на техничките спецификации за интероперабилност („ТСИи“) (‘TSIs’) ја покажа потребата да се разјасни односот помеѓу суштинските барања и ТСИи (TSIs) од една страна, и европските стандарди и другите документи од нормативна природа од друга страна. Националните правила треба да бидат изготвени и објавени на таков начин што секој потенцијален корисник на националната мрежа може да ги разбере.

Директивата (ЕУ) 2016/797 на Европскиот парламент и Советот од 11 мај 2016 година, за интероперабилноста на железничкиот систем во рамките на Европската Унија (преработена верзија), делумно е усогласена со националниот Закон за интероперабилност на железничкиот систем. Министерството за транспорт во март 2024 година испрати барање за експертска мисија ТАИЕКС (ТАИЕХ) за ревизија на Законот за интероперабилност на железничкиот систем. Главната цел на експертската мисија е да обезбеди трансфер/размена на знаења од најдобрите практики со цел да се подготви законска регулатива со која се регулира реконструкцијата на железничката интероперабилност во согласност со Директивата (ЕУ) 2016/797.

Сите наведени регулативи за спроведување ќе бидат транспонирани во подзаконски акти од Управата за сигурност во железничкиот систем и за тоа ќе се формира работна група од министерот за транспорт.

На состанокот за билатерален скрининг за поглавјето за транспортна политика, договорениот датум за усогласување на ИСП (TSI) е до крајот на 2027 година.

Овластувањата за железнички возила се доделуваат во согласност со законодавството на ЕУ и во согласност со ратификуваната конвенција COTIF.

Во однос на електронскиот регистар на возила (EPV) (EVR), во соработка со Агенцијата на Европската Унија за железници веќе е обезбеден пристап преку линк до електронскиот регистар на возила. Останува само Управата за сигурност во железничкиот систем да продолжи со процесот на регистрација во иднина. Изготвена е табела во ексел која содржи релевантни

податоци за регистрираните железнички возила, но електронскиот регистар на возила сè уште не е во функција.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за транспорт и Управата за сигурност во железничкиот систем.

Чекор: Усогласување со Регулативата (ЕУ) 2020/1056 за електронски информации за товарен транспорт (eFTI) (јуни 2026 година).

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Република Северна Македонија сè уште не го започнала усогласувањето со регулативата за eFTI. Но, според иницијативата на Договорот за основање на транспортната заедница, ние ќе се приклучиме на регионалниот пристап кон ова. По последниот состанок и работилница во Тирана за олеснување на трговијата и транспортот 2.0, во рамките на Компонентата 2: Зголемување на пазарната конкурентност, за точка 2б) За подобрувањето на ефикасноста на транспортниот коридор, се планира финансирање на дигитализацијата на товарниот транспорт за сите шест земји од Западен Балкан. Плановите за развој на системите за е-товар ќе се однесуваат на недостатокот на интероперабилност помеѓу постојните информациски системи на испраќачите, давателите на логистички услуги, итн. Во однос на воведувањето на електронскиот информатички систем за товарен транспорт (eFTI) според Регулативата 2020/1056, кој ги опфаќа патните, железничките, внатрешните водни патишта и воздушните патишта со поврзување со SW и Поморски SW и системите за управување со транспортот ќе се реализираат во две фази:

Фаза 1: спроведување на пилот-проект фокусиран само на патниот сектор и техничка помош во законското усогласување,

Фаза 2: спроведување на сите транспортни начини; техничка помош во правна хармонизација, Регионална мултимодална жива лабораторија за е-товар, Поврзување со ЕУ.

Во моментот не постои правна рамка за електронски информации за товарен транспорт (eFTI), а процесот на усогласување со Регулативата (ЕУ) 2020/1056 сè уште не е започнат.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за транспорт и Царинската управа.

Индикатор - Статус на меѓународна патна конвенција

Чекор: Ратификување на меѓународната конвенција за патишта (еЦМР) (eCMR) потребна за распоредување на eFTI (јуни 2026 година).

Почетната вредност во (2024 година) е 0.

Ратификацијата на Дополнителниот протокол на конвенцијата за Договорот за меѓународен превоз на стоки по пат во врска со електронскиот товарен лист е од суштинско значење за дигитализацијата на товарниот транспорт. Значајно е и од аспект на продлабочување на процесот на европска интеграција и ќе послужи да се стави поголем фокус на почетокот на примената на регулативата на ЕУ за електронски информации за товарен транспорт (eFTI) и поврзаното спроведување на препораките на ОН, за шематски стандарди и мултимодален транспортен референтен модел на податоци. Ова ќе ги подобри услугите поврзани со транспортот во насока на поддршка на дигиталната трансформација за развој на интероперабилни товарни коридори и размена на информации.

Северна Македонија прави постојани, секојдневни напори да го олесни транспортот со соседните земји. Ние сме еден од клучните заинтересирани страни во концептот „Зелени линии“, со нашите

надлежни органи за граничните операции кои соработуваат со нивните колеги од земјите од непосредната околина.

Претставници од Министерството за транспорт активно учествуваат во органите на Транспортната заедница каде заедно со своите колеги од регионот продолжуваат да го следат спроведувањето на овој договор, како и активностите утврдени во соодветните Акциски планови. Дел од мерките утврдени во овие акциски планови е и спроведувањето на активностите поврзани со оваа реформа. Пилот проект за техничка помош спроведен од ЦЕФТА (СЕФТА) и Транспортната заедница, чија главна цел беше да се постават основите за постигнување интероперабилен електронски систем за размена на информации за товарот и овозможување поширока употреба на дигитални технологии, со што административно оптоварување за логистичките оператори ќе се намали и ќе се олесни мултимодалниот транспорт. Главниот резултат од техничката помош беше патоказот за спроведување на eFTI и пилот-проектите за распоредување на е-транспорт и спроведувањето на регулативата за eFTI во Западен Балкан.

Процесот за ратификација ќе заврши во рамките на Народното собрание во предвидениот рок.

Меѓународната конвенција (eЦМР) (eCMR) потребна за распоредување на eFTI не е ратификувана.

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за надворешни работи во соработка со Министерството за транспорт и Царинската управа.

Чекор: Спроведување на ИТС (ITS)

Почетната вредност во (2024 година) е 0. Делницата А1: Табановце - Гевгелија е изградена на ниво на автопат (А1) и е опремена со основна сообраќајна сигнализација и опрема. ИТС (ITS) ќе обезбеди разновидни податоци за сообраќајот, број и тип на возила што се движат по Коридорот 10, како и метеоролошки податоци долж трасата во текот на целата година кои ќе можат да се користат за статистички и аналитички цели.

При спроведувањето на ИТС (ITS) на автопатот А1, дел од Коридорот 10, делница ГК (BC) Табановце – ГК (BC) Богородица во должина од 172 km треба да се имаат предвид: VMS (знаци со променливи пораки), информации за патување за корисниците на коридорот, категоризација на возила, Информациски системи за времето на патиштата (RWIS), вклучително и системи за следење на емисиите на стакленички гасови (ККЗ) (GHG) (SLCP), ТВД (WIM) (тежина во движење) и ХАЗМАТ (HAZMAT) (превоз на опасен материјал - опасни материи).

Новата проектна документација за спроведување и распоредување на ИТС (ITS) предвидува реализација во две фази од северниот и јужниот дел на Коридорот 10. Согласно расположливите средства во рамките на проектот WBTFP и во договор со Светска банка, најпрво ќе се спроведуваат јужниот дел со должина од околу 100,0 km и Контролниот центар на ИТС (ITS) во Неготино. Процесот на набавка ќе се повтори и БЗП (RFB) за распоредување на ИТС (ITS) на автопатот А1 (Коридор 10) - Јужен дел ќе биде повторно објавен во мај 2024 година. Тендерската постапка за надзор е во фаза на евалуација на техничко-финансиските понуди (се очекува да заврши до крајот на мај 2024 година).

Изготвена е проектната документација за северниот дел на Коридорот 10, а во меѓувреме и проектната документација за Националниот центар за управување со сообраќајот (НЦУС) (NTMC), за системот ТВД (WIM) (тежина во движење), за ХАЗМАТ (HAZMAT) (превоз на опасен материјал - опасни материи) и изготвен е и систем за следење на емисиите на стакленички гасови (ККЗ) (GHG) (SLCP). За вградување на распоредувањето на ИТС (ITS) - северниот дел од Коридорот 10 и НЦУС (NTMC) (за околу 72,0 km), беа побарани дополнителни извори на средства во февруари 2023 година преку ИРЗБ (WBIF) во рамките на инвестицискиот грант и истиот беше одбиен. Овој дел од

проектот ќе се спроведува во рамките на Програмата за безбеден и одржлив транспорт (SSTP) финансирана преку DG NEAR со главен инвестициски фонд од Светска банка. Барањето е поднесено до ИФ-Светска банка во јуни 2024 година.

Дополнително, по последниот состанок и работилница во Тирана за Олеснување на трговијата и транспортот 2.0, во рамките на Компонентата 2: Зголемување на пазарната конкурентност, за точка 2б) Подобрување на ефикасноста на транспортниот коридор, планирано е и финансирање на ИТС (ITS) на патиштата. Планирани се овие две фази:

- Патен ТЕН-Т (TEN-T) Коридор 8 - Проектирање, распоредување на ИТС (ITS) и надзор (делница Тетово- Обиколница Скопје околу 60 km)
- Спроведување на системот Тежина во движење – ТВД (WIM), системот за следење на емисиите на стакленички гасови (ККЗ) (GHG) (SLCP) и системот ХАЗМАТ (HAZMAT) долж Коридорот 8 и Коридорот 10.
  - i) *Време на патување по Коридорот 10, помеѓу локациите ГК (BC) Табановце – ГК (BC) Богородица, Гевгелија, (почетна вредност во (2018 година) = 130 минути, цел (2027 година) = 17 % намалување); Средства за верификација – извештаи на ЈПДП (RESR);*

Во однос на регионалниот пристап, очекуваното економско влијание на проектот е намалување на времето на патување на Коридорот 10 помеѓу граничните премини Табановце – Богородица, (почетна вредност (2018) = 130 минути, со цел до 2027 година се очекува да се намали за 17 %. Почетната вредност на времето на патување од 130 минути се пресметува со помош на просечната брзина на патничките и товарните возила и се користи како просечно време на патување, пред инсталацијата на ИТС(ITS).

- ii) *Број на сообраќајни несреќи долж Коридорот X (почетна вредност во (2018 година) = 67, цел (2027 година) намалување за 16,6 %); Средства за верификација – извештаи од ЈПДП/МВР(PESR/MoI).*

Исто така, со овој проект се очекува бројот на сообраќајни несреќи долж Коридорот 10 (почетна вредност во (2018 година) = 67, цел (2027 година) да се намали за 16,6 %. Бројот на сообраќајни несреќи треба да се смета како релативен индикатор за сообраќајна несреќа: Индивидуален ризик, долж Коридорот 10 (со оглед на бројот на сообраќајни несреќи и ПГДС(AADT)).

На крајот по сето горенаведено како крајна цел, овој проект ќе ја зајакне регионалната економска интеграција, фокусирајќи се на регионалната циркулација на стоки, услуги и капитал, мобилност на квалификувана работна сила, динамичен инвестициски простор и дигитална интеграција.

Целни корисници: граѓани и трговски друштва

Одговорни институции за следење и известување за постигнувањето на чекорите се Министерството за транспорт и Јавното претпријатие за државни патишта.

10. ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА 5: ФУНДАМЕНТАЛНИ ВРЕДНОСТИ/ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО

ПОДОБЛАСТ 5.1 Демократија

Резултат: Подобро правна рамка за обезбедување слободни и фер избори

Реформа 5.1.1. Сеопфатно да се разгледа изборното законодавство за да се решат постојните недоследности и дополнително да се адресираат препораките на ОБСЕ/ОДИХР (OSCE/ODIHR) и Венецијанската комисија.

Предизвици: Целта на Владата на Република Северна Македонија е продолжување на реформите во изборното законодавство и негово натамошно унапредување. Една од темелните вредности на нашиот уставен поредок е политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори.

Препораките на набљудувачката мисија на ОБСЕ/ОДИХП (OSCE/ODIHR) нотирани во конечните извештаи за предвремените парламентарни избори во 2020 година и локалните избори во 2021 година главно се однесуваат на подобрувањата на правната рамка, постапката за приговори и жалбената постапка за заштита на избирачкото право, набљудување на изборите, регистрација на гласачи, изборна кампања, финансирање на кампањите и медиумско претставување во изборниот процес. Овие препораки и нивното спроведување имаат за цел да го подобрат спроведувањето на изборите во земјата и да ги поддржат напорите за нивно целосно усогласување со европските стандарди, вклучително и со релевантните препораки на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) (OSCE) /Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХП) (ODIHR), како и Советот на Европа. Ќе се формира нова работна група за спроведување на реформите во изборното законодавство, составена од претставници од сите релевантни институции. Работните групи ќе побараат техничка помош од ОДИХП (ODIHR). Со предложените измени ќе се обезбеди поголема правна стабилност на изборниот процес, како и зајакнување на довербата на јавноста и на медиумите во изборите.

Целни корисници: Државна изборна комисија, изборна администрација, Собрание, набљудувачи на изборниот процес, политички партии, гласачи вклучително и лицата со попреченост.

Индукциран резултат: Усвоено изборно законодавство кое ги одразува препораките на ОБСЕ/ОДИХП (OSCE/ODIHR) и Венецијанската комисија.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Изборниот законик е изменет во согласност со набљудувањата на ОДИХП (ODIHR) за изборите 2024 година (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Во март 2024 година беа донесени измените на Изборниот законик. Меѓутоа, за да се овозможи примена на последните препораки на ОБСЕ/ОДИХП (OSCE/ODIHR) и Венецијанската комисија треба да се донесе нов Изборен законик.

По парламентарните избори во 2024 година ќе се формира нова работна група за спроведување на реформите во изборното законодавство составена од претставници од сите релевантни институции, политички партии, ОБСЕ (OSCE), ОДИХП (ODIHR), НДИ (NDI), професори и други експерти од областа. Работата на работните групи ќе биде поддржана од техничката помош на ОДИХП (ODIHR). Спроведувањето на реформите во изборното законодавство предвидува вметнување на препораките на ОДИХП (ODIHR) од извештаите за сите спроведени избори и потребата од исполнување на обврските преземени за спроведување на ефикасни и континуирани реформи засновани на европски стандарди.

Предлог-текстот на законот ќе биде објавен на Единствениот национален електронски регистар на прописи (ЕНЕР) (ENER) за консултации со сите заинтересирани страни. Ќе се организира и јавна дебата за консултации со невладините организации, приватниот сектор, итн. Ќе бидат разгледани сите релевантни мислења/коментари. Донесувањето на предлог-законот од страна на Владата е планирано до мај 2025 година, по што ќе следи донесување во Собранието.

Реформата во изборниот систем ќе придонесе за зајакнување на улогата на институциите одговорни за спроведување на одредбите од овој законик. Дополнително, ќе се надминат утврдените слабости и недостатоци во извештаите на Државната комисија за спречување на корупцијата, Државниот

завод за ревизија и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со прецизирање и подобрување на текстот на одредбите со цел да се обезбеди јасна и доследна примена на Изборниот законик.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за правда во соработка со Државната изборна комисија (ДИК) (SEC).

ПОДОБЛАСТ 5.2. Независност, квалитет и интегритет на судството

Резултат: Подобрена независност, квалитет и интегритет на судството кон вредностите на Европската Унија

Реформа 5.2.1. Подобрување на судскиот интегритет преку ревидирање на постапките за регрутирање, селекција, именување, оценување, унапредување, преместување и разрешување на судии и обвинители.

Предизвици: Спроведувањето на Стратегијата за реформа во правосудниот сектор 2017-2022 година, заедно со Акцискиот план, овозможи одреден степен на приближување кон европските стандарди во судството. Според оценките, повеќе од половина од мерките и активностите се успешно и целосно спроведени, дел од мерките се делумно спроведени или нивната реализација е во тек, а 14 % од мерките останале нереализирани.

Од 227 активности предвидени во Акцискиот план до крајот на 2022 година, целосно се реализирани 118 активности, 30 активности се во тек, 34 доцнат, 40 активности се спроведуваат континуирано, 3 активности директно зависат од претходното донесување на законските измени, додека 2 активности не можат да се спроведат. Во текот на 2023 година беа спроведени дел од активностите. Причините за нецелосното реализирање на активностите се предизвикани од надворешни фактори како што е наведено во извештаите: непостапувањето на Собранието на Република Северна Македонија, вонредната состојба предизвикана од пандемијата на КОВИД-19, изразената политичка поларизација и отсуството на култура на градење консензус, особено во однос на закони за кои е потребно квалификувано мнозинство. Втора значајна причина беше недостатокот на финансиска поддршка за конкретни мерки поврзани со човечките ресурси во судството и неговата модернизација.

Во делот на судството, иако беа спроведени реформи во соодветните закони, мерките поврзани со реорганизација и оптимизација на судската мрежа, воспоставување на единствена судска статистика во согласност со стандардите на Европската комисија за ефикасност на правдата (ЕКЕП) (SEREP), подобрување на просторните услови на Академијата за судии и јавно обвинители (АСЈО) (AJPP), како и подобрувањето на статусот на судската и јавнообвинителската служба останаа нецелосно спроведени.

Мерките и активностите за зајакнување на ефикасноста на Јавното обвинителство беа делумно реализирани поради состојбите што произлегоа од нецелосното реализирање на целите за функционирање на Специјалното јавно обвинителство, што доведе до негово укинување. Законот за Јавното обвинителство од 2020 година беше донесен по значително одложување и постигнување тежок консензус меѓу политичките чинители, што пак имаше негативни последици во однос на довербата на јавноста во работата на Јавното обвинителство. Со измените, сите судски постапки кои беа во надлежност на Специјалното јавно обвинителство за гонењето кривични дела кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите беа доделени на редовните јавни обвинителства за натамошно кривично гонење според нивните надлежности утврдени со законот, за да добијат правна разрешница пред надлежните судови, преку професионална и правична постапка, врз основа на докази.

Потребно е да се предвиди поактивна улога на Советот на јавни обвинители (СЈО) (СРР) при надзорот и да се овозможи Советот да иницира надзор. Надлежноста и постапката на СЈО (СРР) за

постапување по претставки од јавноста против конкретен обвинител не се прецизно регулирани со закон. Исто така, член на Советот не може да поведе дисциплинска постапка против јавен обвинител на своја иницијатива. Транспарентноста на СЈО (СПП) треба да се подобри. Под негова надлежност, Советот го одредува бројот на јавни обвинители на сите нивоа, но во пракса, не по своја дискреција, туку главно по иницијатива на Јавните обвинителства. Потребно е да се подобри методолошкиот пристап кој го одредува бројот на јавни обвинители врз основа на објективни квантитативни и квалитативни критериуми. Поимите за одговорност се генерички без дефинирани критериуми, особено околу квалитетното извршување на функцијата.

Во 2020 година беа донесени Стратегии за човечки ресурси во Судството и Јавното обвинителство. Стратегиите имаа за цел да ја зајакнат ефективностa на управувањето со човечките ресурси во судовите и јавните обвинителства. Сепак, спроведувањето на овие стратегии, кои се клучни за ефикасен правосуден систем, се одвива загрижувачки бавно и со пробивање на роковите во акциските планови. Неконзистентното спроведување на овие две стратегии постојано беше потенцирано како слабост од ЕК. Иако беше предвидена како една од мерките во Стратегијата, законската обврска за одредување минимален буџет за судството од 0,8 % од БДП не беше целосно реализирана. Отсуството на соодветна финансиска поддршка има особено влијание врз реализацијата на капиталните проекти, особено во однос на пристапот до квалитетни човечки ресурси, функционалната и оперативната независност.

Новата Развојна секторска стратегија за правосудството 2024-2028 година е донесена од Владата како стратешки документ наменет за утврдување, планирање и спроведување на политиките за натамошен развој на правосудниот сектор со независно, одговорно, транспарентно и достапно судство, отпорно на внатрешни и надворешни влијанија, кое ги штити човековите права и ефикасно го обезбедува владеењето на правото. Стратегијата е патоказ за враќање на довербата на граѓаните во судството, усогласена со мислењето на Европската комисија, како и со препораките на Оценската мисија за Судскиот совет од септември 2023 година. Координацијата и следењето на спроведувањето на Стратегијата и Акцискиот план ги врши Совет формиран во март 2024 година, со кој претседава министерот за правда, а останатите членови се: министерот за внатрешни работи; министерот за информатичко општество и администрација; министерот за финансии; заменик претседателот на Владата на Република Северна Македонија задолжен за европски прашања; заменик претседателот на Владата на Република Северна Македонија задолжен за добро владеење; јавен обвинител на Република Северна Македонија; претседателот на Врховниот суд на Република Северна Македонија; претседателот на Судскиот совет на Република Северна Македонија; претседателот на Советот на јавни обвинители на Република Северна Македонија, како и угледни професори, експерти и претставници на граѓанското општество. Исто така, на оперативнo ниво е формирано работно тело во Министерството за правда кое се состанува месечно, за следење на напредокот во спроведувањето на Акцискиот план на Стратегијата. **Методологија и деловник за работа** за следење на спроведувањето на Развојната секторска стратегија за правосудството (за 2023-2027 година) е изготвена и ќе биде донесена.

Чекорите во рамките на оваа реформа ќе придонесат за постигнување сеопфатни правни заштитни мерки за да се обезбеди независност на судството, вклучително и функционална и оперативна независност на судските и обвинителските тела и нивната автономија.

Индукциран резултат: Слободните позиции за судии и обвинители се пополнуваат во согласност со годишните одлуки на Судскиот совет/Советот на јавни обвинители; Донесени се измени на законите со кои се регулираат платите на судиите, обвинителите, судската и обвинителската управа; Донесени се нов Закон за Јавното обвинителство и нов Закон за Советот на јавни обвинители; Финансиска независност на правосудството.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Слободните позиции за судии и обвинители се пополнуваат редовно врз основа на проекциите на Судскиот совет/Советот на јавни обвинители по спроведувањето на стратегиите за управување со човечки ресурси во судовите/ЈО (PROs) (декември 2024 година и повторно во декември 2026 година).

Почетна вредност (2024 година): има вкупно 261 слободни места за судии во сите судови (од кои 162 се слободни места за судии во основните судови) и 88 слободни места за обвинители (вкупно 349 судии и обвинители).

Има 334 судии и 178 обвинители на сите нивоа. Почетна вредност за процена на чекорот во декември 2026 година ќе бидат резултатите од процената во декември 2024 година.

Слободните места може да се пополнат само од АСЈО (AJPP). Во моментот, сите дипломирани студенти од Академијата кои се обучени, се избрани и работат како судии/обвинители. Според анализата на обемот на работа на Судскиот совет за 2024 година, потребни се 608 судии, од кои 261 се испразнети (од кои 162 се слободни места за судии во основните судови). Одлуката за бројот на слободни места за судии во 2024 година е 162 за основните судови.

Во врска со обвинителите, од 266 потребни, 88 се слободни позиции. Во периодот 2021-2024 година заминале вкупно 45 јавни обвинители (37 пензионирани, 2 добиле дисциплински постапки, 6 од други причини) и избрани се 28.

Се очекува Академијата да обучи околу 97 кандидати од деветтата генерација на судии и обвинители за изборниот циклус на почетокот на 2025 година.

Секоја година се спроведуваат анализи и проекции на обемот на работа за судиите и обвинителите. Затоа, проекциите за 2025 и 2026 година треба да се разгледаат за процена во декември 2026 година. За идните процени и проекции ќе се разгледа методологијата според Европската комисија за ефикасноста на правдата (ЕКЕП) (CEPEJ).

Со Законот за судовите се уредува регрутирањето и кариерата на судиите кои ги именува и разрешува Судскиот совет во согласност со Законот за Судскиот совет. Судскиот совет ќе избира судии од првостепени судови само доколку се од листата на кандидати кои завршиле двегодишна почетна обука на Академијата за судии и јавни обвинители, врз основа на отворениот конкурс и критериумите за влез објавени на јавен повик, во согласност со законот. Постапката за јавните обвинители е иста, но е регулирана со Законот за Јавното обвинителство и раководена од Советот на јавни обвинители пропишана со Законот за Советот на јавни обвинители.

Поради изборен процес, дел од огласите за регрутирање и унапредување на судии и јавни обвинители се ставени во мирување. Од друга страна, измените на Законот за работните односи во 2022 година доведоа до поголем број пензионирања на судии и јавни обвинители, што влијаеше на бројот на пополнети судиски и јавни обвинителски позиции.

Предложениот чекор за редовно пополнување на испразнетите судиски и јавни обвинителски места ќе обезбеди континуитет и ефикасност на работата на судовите и јавните обвинителства, како и спроведување на Стратегиите за човечки ресурси. Судскиот совет и Советот на јавни обвинители секоја година вршат процена на потребите на судиите и обвинителите и најдоцна до 31 март во тековната година до Академијата доставуваат одлуки за бројот на слободни места за судии во основните судови и јавните обвинители, заедно со процена за потребите од човечки ресурси во наредните две години.

Имајќи ги предвид одлуките на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители, Управниот одбор на Академијата го дефинира периодот на приемен испит за почетната обука и бројот на кандидати кои ќе бидат запишани во таа генерација. Континуираното вработување како дејност ќе започне со спроведување во 2024 година и до 2026 година испразнетите позиции ќе бидат пополнети со судии и јавни обвинители според актите за систематизација во судовите и јавните обвинителства.

Ќе се донесат измени на Законот за судски совет/Законот за Советот на јавни обвинители и Законот за Јавното обвинителство со кои ќе се регулира рокот за објавување оглас за избор на судии/јавни обвинители и завршување на изборните постапки. Ќе се осигури огласите за избор на судии/обвинители да бидат во законски утврден рок, објавени на редовна основа во согласност со проекциите за испразнети места на Судскиот совет/Советот на јавни обвинители. Формирани се работни групи за измените на споменатите закони.

Исто така, со измените на Законот за Јавното обвинителство ќе се реши, особено, прашањето во врска со цензусот или минималниот број гласови за избор на главен јавен обвинител на Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција и ќе се обезбеди транспарентен процес на селекција врз основа на јасни критериуми и заслуги. Главниот јавен обвинител на Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција го избираат мнозинските колеги обвинители во изборниот процес во согласност со изменетите закони.

Целни корисници: Судови, јавни обвинителства, Академија за судии и јавни обвинители, судии и јавни обвинители.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда, во соработка со Судскиот совет и Советот на јавни обвинители.

Чекор: Донесување и навремено спроведување на нов Закон за Јавното обвинителство и нов Закон за Советот на јавни обвинители, во согласност со правото на ЕУ и европските стандарди, вклучително и мислењето на Венецијанската комисија (до декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Судскиот совет и Советот на јавни обвинители се органи на управување кои се задолжени да гарантираат независност на судството и обвинителска автономија, соодветно, и да донесуваат одлуки за регрутирање, управување со кариери и дисциплински постапки на судиите и обвинителите.

Формирана е работна група за подготовка на нов Закон за Јавното обвинителство, составена од претставници од сите надлежни органи од областа на правосудството: јавни обвинители од Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, повисоките јавни обвинителства, основните јавни обвинителства; судии од Врховниот, Апелациониот и Основниот суд; професори и експерти од академската заедница, како и претставници од сите други надлежни органи на државната управа. Првата конститутивна седница на Работната група се одржа во февруари 2024 година. Работната група започна со изготвување на предлог-верзијата на Законот за Јавното обвинителство. Истата работна група ќе продолжи и во 2024 година да работи на изготвување на предлог-законот за Советот на јавни обвинители.

Текстот на Законот за Јавното обвинителство и новиот Закон за Советот на јавни обвинители ќе ги вгради активностите предвидени во Акцискиот план на Развојната секторска стратегија за правосудството (2024 - 2028) и ќе се усогласи со стандардите на ЕУ, препораките на ГРЕКО (GRECO) и мислењето на Венецијанската комисија кои ќе бидат консултирани за предлог-верзијата на законите. Конечните предлози ќе бидат испратени до Венецијанската комисија и Европската комисија на почетокот на 2025 година. Конечните предлози ќе бидат објавени на ЕНЕР (ENER) за консултации. Ќе се обезбедат и пошироки јавни консултации. Донесувањето се очекува до декември 2025 година кога законите ќе стапат во сила со крајниот рок за донесување на соодветниот подзаконски акт.

За да се оцени спроведувањето на законите и почитувањето на пропишаните постапки и рокови, потребна е најмалку една година спроведување.

Главните измени на законите ќе бидат насочени кон дисциплинските постапки за јавните обвинители, надлежностите на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, хиерархијата и врховната власт на Јавното обвинителство, критериумите и условите за избор на јавни обвинители на сите нивоа, критериумите за именување и дисциплинската постапка за членовите на советот ќе бидат усогласени со препораките. Со измените на законите ќе се обезбеди следење и евиденција на дисциплинските постапки.

Целни корисници: јавни обвинители и членови на Советот.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда во соработка Советот на јавни обвинители и Јавното обвинителство.

Чекор: Донесување измени на законите со кои се регулираат платите на судиите и обвинителите, како и на судската и обвинителската служба (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Законите кои ги регулираат платите на судиите и обвинителите, како и на судската и обвинителската служба се Законот за платите на судиите, Законот за платите на јавните обвинители, Законот за судска служба и Законот за јавнообвинителска служба. Од четирите закони, изготвен е првиот предлог-Закон за судска служба. Покрај измените за зголемување на платите, предвидено е да се овозможи вработување на судски кадар без претходно одобрение од Министерството за финансии и Министерството за јавна администрација. Сепак, ќе се изврши првична идентификација на сите прописи што треба да се изменат за да се подобри правната рамка и да се обезбеди усогласеност на законите со зголемувањето на минималната плата и соодветното зголемување на платите на судиите, обвинителите, судските и јавнообвинителските служби. Во моментот е јасно дека еден од изменетите прописи ќе биде и Законот за административни службеници за да се исклучат судските и обвинителските служби од опсегот на овој закон. Во 2024 година, со измените на Законите со кои се регулираат платите на судиите и обвинителите, беа намалени коефициентите што дополнително влијаеше на платите на судиите и обвинителите.

Планираните измени на Законите со кои се регулираат платите на судиите и обвинителите, како и на судската и јавнообвинителската служба ги инкорпорираат активностите предвидени во Акцискиот план на Развојната секторска стратегија за правосудството (2024 - 2028) со цел да се подобри положбата на судиите и обвинителите, како и на судската и јавнообвинителската служба во правосудството во согласност со стандардите на ЕУ. За измена на законите и релевантните подзаконски акти со кои се регулираат платите, ќе се формира работна група која ќе ги опфати сите релевантни заинтересирани страни. Ќе се обезбеди и консултативен процес со поширок круг на заинтересирани страни.

Целни корисници: Судови, јавни обвинителства, судска и обвинителска служба, судии и јавни обвинители.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда во соработка со Судскиот буџетски совет и Министерството за финансии.

Чекор: Обезбедување на финансиска независност на правосудството за да се постигнат целите на Развојната секторска стратегија за правосудството (2024-2028), во согласност со Законот за судскиот буџет (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0,3 % БДП за судскиот буџет и 0,2 % од државниот буџет за буџетот на обвинителството.

Целта на овој чекор е да придонесе за независност на судството, вклучително и функционална и оперативна независност на судските и обвинителските тела со законска рамка во согласност со

европските стандарди. За да се овозможи ова, една од мерките е да се обезбедат доволно финансии и ресурси за судските органи, во согласност со препораките од Оценската мисија на Судскиот совет и зголемување на севкупниот капацитет на Јавното обвинителство и кадровските капацитети за планирање на буџетот и финансиско управување за судството и обвинителството.

Годишниот судски буџет останува под минималниот пропишан со закон (0,8 % од БДП). Тој флукутира помеѓу 0,26 и 0,3 % од БДП. За буџетот на Јавното обвинителство е 0,2 % од државниот буџет што е исто така под минималното предвидено ниво според Законот за ОЈО (РРО) (0,4 % од државниот буџет).

Според податоците на ЕКЕП (СЕРЕЈ), судскиот буџет стандардизиран како % од БДП е значително понизок во споредба со другите земји во регионот. Обврската да се бара одобрение од Министерството за финансии за прераспределба на буџетот и вработување не ја поддржува независноста и автономијата на судството. Првата активност кон постигнување чекор е анализа на системот за управување и постојното законодавство кое го регулира финансирањето на правосудството. Ова ќе овозможи идентификување на законите/подзаконските акти што треба да се изменат за да се овозможи финансиска независност на правосудството, како и препораки за подобрувања. Ефикасноста на буџетот ќе се оценува со финансиските извештаи на Судскиот буџетски совет.

За Судскиот совет и судовите, главните измени ќе бидат насочени кон Законот за судски буџет и усогласување на Законот за буџет за да се обезбеди распределба на законскиот минимум и со тоа да се придонесе за независно функционирање и автономија на судството. Како резултат на тоа, Судскиот буџетски совет самостојно ќе управува со законскиот минимум и самостојно ќе одлучува за финансиските потреби на судовите и другите институции кои се дел од судскиот буџет (судови, Академија, Судски совет) во согласност со Законот за судски буџет. Финансиските барања од Судскиот буџетски совет треба да се распределуваат без намалување и влијание.

Истото важи и за Јавното обвинителство каде што се бара да обезбеди оперативна и функционална независност што овозможува работа на Јавните обвинителства во согласност со законот. Ова не бара мешање во распределбата на законскиот минимум на ЈО (РРОs) од Министерството за финансии и Собранието и дозволува независно одлучување за буџетот со кој располагаат.

Целни корисници: Судови, јавни обвинителства, Судски совет, Совет на јавни обвинители и Академија за судии и јавни обвинители.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда во координација со Судскиот буџетски совет и Министерството за финансии.

Реформа 5.2.2. Донесување и спроведување на нов Акциски план за спречување на корупцијата во судството за 2026-2029 година

Предизвици: Судскиот совет на Република Северна Македонија во март 2021 година донесе Програма и акциски план за спречување и следење на корупцијата во судството 2022 – 2025 година. Ги идентификува клучните фактори во борбата против корупцијата, областите и ризиците од корупција, можните облици на корупција во судството, целните групи, за да се воспостави ефикасен систем на мерки и активности кои ќе овозможат превенција и борба против корупцијата, и градење независно и ефикасно судство, кое ќе работи без надворешни влијанија и притисоци и со интегритет во борбата против корупцијата.

Акцискиот план има за цел да воспостави ефикасен систем на мерки и активности кои ќе овозможат превенција и борба против корупцијата и постигнување цели кои ќе ги намалат проблемите и факторите на ризик за појава на корупција:

- Зголемување на нивото на одговорност и покажана волја за борба против корупцијата,

- Зајакнување на интегритетот и отчетноста на судиите и судската служба, членовите на Судскиот совет и вработените во Стручната служба на Советот врз основа на систем на вредности и критериуми за квалитет,
- Спроведување на надлежностите на Судскиот совет на законски, транспарентен, етички, економичен, одговорен и ефикасен начин,
- Поддршка за дигитализација на судството,
- Зајакнување на транспарентноста во работењето,
- Подигнување на јавната свест и спроведување антикорупциско образование,
- Следење и активно учество во спроведувањето на Националната стратегија за спречување на корупција и судир на интереси во судството со координација,
- Мотивирање на граѓаните да пријават корупција и судир на интереси,
- Зајакнување на капацитетите и посветеноста на судството за откривање и санкционирање на корупцијата,
- Јакнење на отпорноста од корупција во судството, градење личен и професионален интегритет и активно учество во елиминирање на факторите кои придонесуваат за создавање лоша перцепција кај јавноста во врска со корупцијата во судството,
- Развивање отчетност за јавните набавки и планирањето и трошењето на средствата,
- Укинување на условите за коруптивни активности при вработување.

Целни корисници: судии, судска служба, членови и вработени во Судскиот совет и Судскиот буџетски совет.

Индукциран резултат: Подобро законодавство поврзано со антикорупција; подобрени изведби на судството во борбата против корупцијата според европските стандарди.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на Акцискиот план за спречување на корупцијата во судството за 2026-2029 година (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0. Тековната програма и акцискиот план за спречување и следење на корупцијата во судството донесени во март 2021 година го опфаќаат периодот 2022 – 2025 година.

Првичните активности за постигнување на овој чекор ќе бидат подготовка на извештај за спроведување на Акцискиот план 2022-2025 година за спречување на корупцијата во судството од Судскиот совет. Врз основа на наодите и препораките во извештајот, а во соработка со Државната комисија за спречување на корупцијата, работна група при Судскиот совет ќе изработи Акциски план за периодот 2026-2029 година во согласност со меѓународните стандарди.

Целни корисници: правосуден сектор

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Судскиот совет во соработка со Државната комисија за спречување на корупцијата.

Чекор: Намалување на просечното време потребно за решавање на жалбите против судските службеници во согласност со европските стандарди (до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0. Во моментот не се достапни податоци за просечното време потребно за решавање на жалбите.

Со измените на Деловникот за работа на Судскиот совет во мај 2024 година се обезбедени правни основи за подобрување на просечното време потребно за решавање на претставките против судските службеници. Пропишаниот рок за донесување одлука од Судскиот совет по претставки

против судски службеници според изменетиот деловник за работа е 4 месеци. Досега не е регулиран рокот за решавање на приговорите против судиите и не е следена евиденцијата за просечното потребно време. Затоа, ова може да се смета како појдовна точка за понатамошна процена на напредокот во спроведувањето на регулативата и следење на намалувањето на просечното време. Потребно е одредено време за спроведување на новиот Деловник за да се овозможи мерење на напредокот во намалувањето на просечното време во решавањето на приговорите.

Следење на примената на правилата и роковите пропишани со Деловникот, вклучително и просечното време потребно за решавање на жалбите против судските службеници во согласност со стандардите на ЕУ, ќе се обезбеди преку известување во Годишниот извештај на Судскиот совет до Собранието.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Судскиот совет.

ПОДОБЛАСТ 5.3. Консолидирање на функционирањето на Судскиот совет

Резултат: Подобро функционирање на Судскиот совет

Реформа 5.3.1 Спроведување на подобрена регулаторна рамка на Судскиот совет особено за дисциплинските и жалбените постапки за судии (во согласност со Оценската мисија на ТАИЕКС (ТАИЕХ) од септември 2023 година)

Предизвици: Критична институција која треба да ја заштити независноста на судството е Судскиот совет. Но, се појавија јавно изречени обвинувања на поранешните претседатели на СС (ЈС) за внатрешно и надворешно мешање во правосудството. Една неодамнешна анкета објави дека повеќе од една третина од судиите се соочиле со обиди за влијание или од извршната власт или од претставници на политичките партии. Анкетите на јавното мислење покажуваат значително ниво на недоверба во судството. Посебно случувањата во Судскиот совет во 2022 и 2023 година (*меѓу другото*, контроверзното разрешување на претседателот на Судскиот совет, кое за мнозинството експертска јавност и граѓанското општество беше оценето како кршење на законите и деловникот за работа и последователниот избор, што доведе до сериозна загриженост за легитимноста на Советот во извршувањето на оваа витална улога во обезбедувањето на независноста на судството и владеешето на правото. Ваквите наводи Европската комисија ги оцени како особено загрижувачки во извештајот за 2023 година. Поради ваквиот развој на настаните, Оценската мисија за работата на Судскиот совет беше спроведена од тим од меѓународни експерти преку програмата ТАИЕКС (ТАИЕХ) на Европската комисија. Извештајот од Оценската мисија е споделен со органите, а препораките се интегрирани во мерките предвидени во оваа стратегија.

Целни корисници: судии, обвинители, членови на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители, судската и јавнообвинителската служба.

Индукциран резултат: Подобро спроведување на регулаторната рамка на Судскиот совет.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесен е нов Закон за Судски совет во согласност со „Оценската мисија“ за функционирањето на Судскиот совет, од септември 2023 година, и мислењето на Венецијанската комисија (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Главната цел на овој чекор е да се осигури дека измените на Законот за Судски совет⁹ се однесуваат на сите препораки на Венецијанската комисија, ГРЕКО (GRECO) и Оценската мисија на ЕУ за обука на судии и Оценската мисија на Судскиот совет, како и да се обезбеди дека законската рамка е во согласност со европските стандарди и гарантира судска независност, вклучително и функционална и оперативна независност на судските и обвинителските тела. Ќе биде многу важно јавните институции да ја покажат својата посветеност за целосно почитување на судската независност. Сепак, отпорноста на внатрешниот и надворешниот притисок врз правосудството бара постепено и доследно зајакнување.

Оценската мисија на ТАИЕКС (TAIEX), спроведена во септември 2023 година, даде неколку препораки, фокусирајќи се на појаснување на статусот, мандатот и барањата за квалификации на членовите на Судскиот совет, на зголемување на транспарентноста на Советот и на појаснување на одредбите за назначување и дисциплински постапки за судиите и членовите на Судскиот совет.

По Оценската мисија за Судскиот совет, Министерството за правда формираше работна група за изменување на Законот за Судски совет во ноември 2023 година. Работната група ги анализираше препораките од Оценската мисија и врз основа на нив подготви Акциски план. Првата предлог-верзија на законот ги инкорпорира активностите предвидени во Акцискиот план на Развојната секторска стратегија за правосудството (2024 - 2028 година) како и Акцискиот план на Судскиот совет по препораките на Оценската мисија и стандардите на ЕУ. Конечниот предлог-закон ќе биде споделен на консултации со Венецијанската комисија и со Европската комисија.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда во соработка со Судскиот совет.

Чекор: Нови членови на Судскиот совет (кои ги заменуваат оние на кои им е истечен мандатот) избрани во согласност со изменетиот закон (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Со оглед на тоа што до крајот на 2024 година ќе истечат мандатите на неколку членови на Судскиот совет, во последниот квартал од 2024 година треба да започнат постапки за избор на нови членови за испразнетото место. Бидејќи измената на Законот за Судски совет е планирана за јуни 2025 година, овие членови ќе се избираат во согласност со сегашните критериуми. Оттука, се очекува следниот изборен циклус, во последниот квартал од 2025 година, да се спроведе во согласност со изменетиот Закон за Судски совет (претходен чекор јуни 2025 година) со кој ќе се пропишат нов процес и критериуми за избор на членовите на Судскиот совет избран од Собранието.

Донесувањето на измените на Законот за Судски совет во однос на изборот на членовите ќе биде за зајакнување на нивниот кредибилитет на членовите и спречување политичко влијание, вклучително и со воведување цензус или минимален број гласови за избор на членови од редот на судиите/обвинителите како членови на Судскиот совет. По ова ќе следуваат измените на Деловникот за работа на Судскиот совет. Во 2024 година, Судскиот совет веќе го измени Деловникот за работа и Правилникот за начинот на рангирање на кандидатите за избор на судија во повисок суд, спроведувајќи дел од препораката на Оценската мисија од 2023 година. Огласите за избор на членови од редот на судиите ќе бидат во законски определен рок објавени пред истекот на мандатот и ќе се обезбеди јавна и транспарентна постапка за избор на членови, со образложени одлуки.

Целни корисници: Членови на судски совет, судии

---

⁹ Сите реформи во однос на составот на Судскиот совет и други поврзани прашања ќе бидат опфатени со една измена на Законот во согласност со наодите и препораките на Оценската мисија на ЕУ за работата на Судскиот совет.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Судскиот совет.

Чекор: Судиите и обвинителите кои се предмет на дисциплинска постапка ги имаат сите гаранции за правично судење (декември 2025 година)

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Една од препораките на Оценската мисија за Судскиот совет се однесуваше на правата на судиите и обвинителите кои се предмет на дисциплинска постапка на сите гаранции за правично судење и правото на оспорување на одлуката. Советот за одлучување по жалба при Врховниот суд (Советот за жалба), кој постапува по жалба против одлуката за утврдување дисциплинска одговорност, ја оценува законитоста на постапката и може да ја поништи одлуката на Судскиот совет за дисциплинска одговорност на судиите само во случај на грубо прекршување на одредбите на постапката. Неодамнешните процедурални измени го воведоа правото на жалба против оценка на успешноста и повторната евалуација. Судскиот совет ја повторува постапката и е должен да ги почитува упатствата на Советот за одлучување по жалба чии одлуки се конечни.

Генералната седница на Врховниот суд донесе општ став со кој беше утврдено дека Советот за одлучување по жалба при Врховниот суд може директно да ги применува Уставот и ЕКЧП (ECHR) за жалбите против одлуките на Судскиот совет за разрешување судии или претседатели на судови донесени во повторна постапка.

Со Законот за Судскиот совет на Република Северна Македонија од 2019 година за првпат е воведена и регулирана постапка за утврдување дисциплинска одговорност за членовите на Судскиот совет, со што се надмина недостатокот од претходните закони. Но, и покрај законската можност, досега не е поведена постапка за утврдување дисциплинска одговорност. Постапката за дисциплинска одговорност на членовите на Судскиот совет, како што е уредена, може да биде неефективна доколку за истото дејствие се поведе против три или повеќе членови на Судскиот совет. Ова е поради неопходното мнозинство за утврдување одговорност (8 од 13 членови со право на глас) и во случај кога од гласање се изземени оние против кои е поведена дисциплинска постапка, како и изземање на членовите кои ја покренале дисциплинската постапка.

Формираната работна група за изменување на Законот за Судскиот совет ќе ја адресира препораката на Оценската мисија за Судскиот совет која се однесува на правата на судиите и обвинителите кои се предмет на дисциплинска постапка на сите гаранции за правично судење и правото да се оспори одлуката. Конечниот предлог-закон ќе биде споделен на консултации со Венецијанската комисија и Европската комисија и по добивањето на нивното мислење, предлог-текстот целосно ќе ги вклучи наодите и препораките. Финалниот предлог ќе биде објавен на ЕНЕР (ENER) за јавни консултации.

Гаранциите на правото на оспорување на решението за обвинителите кои се предмет на дисциплинска постапка ќе бидат уредени и опфатени во предлог-текстовите на Законот за Јавното обвинителство и новиот Закон за Советот на јавни обвинители.

Целни корисници: судии и обвинители

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Судскиот совет (за судии) и Советот за јавни обвинители (за обвинители).

ПОДОБЛАСТ 5.4. Ефикасност на судството

Реформа 5.4.1 Обезбедување на целосно функционални автоматизирани информациски системи за управување со предмети во судовите и во Јавното обвинителство без рачна распределба на предметите

Предизвици: Покрај заштитните мерки предвидени во процесните закони, Законот за управување со движењето на предметите во судовите предвидува зајакнати механизми за автоматска поделба и распределба на предметите. Министерството за правда врши редовен надзор над системот и

неговото спроведување во судовите во согласност со Плановите за надзор донесени за секоја календарска година. Записниците со препораки од спроведените надзори се јавно достапни. Тие редовно се објавуваат на веб-страницата на Министерството за правда и претставуваат основа за одговорност на службените лица за секое прекршување или можна злоупотреба на АКМИС (ACCMIS). ЕУ позитивно ја оцени оваа практика. Во 2023 година, надзорот беше планиран во 19 судови, но беше спроведен во 8 судови.

При надзорите беше утврдено дека сите судови без исклучок го применуваат АКМИС (ACCMIS), нема рачно распределување на предметите, освен во помалите основни судови каде за еден вид предмети постапува по еден судија, но потоа предметите се доделуваат на судијата преку АКМИС (ACCMIS).

Во судовите недостигаат судии и судска служба, што оневозможува да се внимава на специјализацијата на судиите по области, поради што има итна потреба од нивен избор и пополнување на испразнетите места. Работното тело за стандардизација на постапките многу ретко одржуваше седници за потребната надградба на АКМИС (ACCMIS) во однос на натамошното усогласување со измените на процесните закони и потребата од софтверско приспособување на новите мерки за сложеност на предметите. Неопходно е ова работно тело да преземе активна улога во однос на надградбата на АКМИС (ACCMIS) и да ги следи промените во постапките.

Во 2024 година, од вкупно 18 судови, Комисијата за надзор извршила надзор над шест судови до средината на 2024 година. Од исклучителна важност е да се обезбеди воведување евиденција за извршените надзори во судовите, како и за поведените дисциплински постапки против судиите од неправилностите констатирани во извештаите на Комисијата за надзор за употребата на АКМИС (ACCMIS) во судовите.

Според податоците на Судскиот совет, во 2022 година просечната стапка на решени предмети изнесува 98,04%. И покрај севкупната слика за ефикасност, ако се анализираат податоците во судовите, и видовите предмети, постојат разлики од година во година. Постои нерамномерна распределба на предметите по судови, а со тоа и по судии на ниво на основни и апелациони судови.

Во април 2016 година, Јавното обвинителство на Република Северна Македонија со сите повисоки и основни обвинителства го спроведе Системот за управување со предмети во јавните обвинителства. Системот овозможува водење на досиеја по електронски пат, така што за секој предмет има електронска папка која ги содржи сите релевантни документи за предметот. Електронската папка на предметот се креира со заведување на предметот од службеници кои ги внесуваат сите потребни информации (општи податоци за предметот и управување со документите кои се додаваат во папката како кривична пријава, решение од Јавен обвинител, пријави, известувања на суд, итн.). Електронското досие на предметот се ажурира во зависност од фазата во која се наоѓа предметот. Покрај електронската регистрација на предметите, овој систем овозможува пребарување во единствената база на податоци за физички и правни лица кои се релевантни за предметот.

Овој систем во моментов не се користи во целост во Јавното обвинителство. Постојат неколку причини за тоа: ниската свест кај вработените за тоа како овој систем може да им помогне во нивната секојдневна работа, слабата обука на крајните корисници како да го користат системот, слабата корисничка документација за системот како и неколку функционалности кои недостасуваат што треба да се надградат во иднина.

Целни корисници: Судови, јавни обвинителства, судска и јавнообвинителска служба, судии и јавни обвинители.

Индукциран резултат: Подобрени изведби на судството и автоматизирано управување со случаи и информациски системи.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Механизмот за следење за обезбедување целосна и ефективна употреба на -автоматизиран компјутерски систем за управување со судски предмети (АКМИС) (ACCMIS), заснован на отчетност и поврзан со дисциплински мерки, е целосно оперативен и е воспоставена евиденција за спроведените надзори врз судовите и започнатите дисциплински постапки (до декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Во согласност со Планот за надзор за 2024 година, изготвен од Комисијата за надзор, се очекува да се спроведе надзор над сите 18 избрани судови (во моментот, завршен е надзорот над 6 судови) и да се објават извештаите од надзорот на веб-страницата на Министерството за правда. Процесот ќе продолжи во 2025 година по подготовката на новиот план за надзор за 2025 година. Извештајот од надзорот за следените судови во 2025 година ќе биде објавен со препораки за утврдување на евиденција за спроведени надзори врз судовите. Препораките од извештајот за надзор за 2025 година ќе ги спроведуваат судовите и Судскиот совет. Истата година ќе се донесе и план за надзор во судовите за 2026 година.

Потребно е да се развие евиденција за надзор над судовите од Комисијата за надзор за да се овозможи откривање на злоупотреба на АКМИС (ACCMIS) и санкционирање во согласност со дисциплинските постапки.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за правда во соработка со Комисијата за надзор.

Чекор: Целосно и функционално автоматизирано управување со случаи во согласност со најдобрите практики на земјите членки на ЕУ; зголемена стапка на решени предмети и намалено време на распоредување за граѓански и трговски и кривични предмети во прв и втор степен (најмалку 100 %) во согласност со Методологијата на ЕКЕП (СЕРЕЈ) (до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 како квалитативен индикатор за целосно развиен и функционален АКМИС (ACCMIS). За стапка на решени предмети и време на распоредување податоци од контролната табла на ЕКЕП (СЕРЕЈ) за Западен Балкан.

Формиран е Совет за ИКТ со цел да обезбеди подобра координација и комуникација помеѓу судовите, ОЈО (PPOs), агенциите за спроведување на законот и сите релевантни административни државни органи регулирани со Правилникот за составот и начинот на работа на Советот за ИКТ. Една од улогите на Советот за ИКТ е да развие стратегија за ИКТ и да го надгледува автоматизираниот компјутерски систем за управување со судски предмети (АКМИС) (ACCMIS).

Функционалноста на АКМИС (ACCMIS) овозможува случајна автоматска распределба на датотеките/предметите; прикачување на документи поврзани со предметите (систем за управување со предмети); вертикално е поврзан помеѓу судско ниво и поврзан со Судскиот совет. Сличен систем е воведен и за Јавното обвинителство во септември 2023 година. И покрај постојниот механизам за случајна распределба на предметите, сепак постои можност за дискреција од раководителите на јавните обвинителства за рачно распределување на предметите.

Понатаму, на АКМИС (ACCMIS) му требаат подобрувања за да се земе предвид нивото на сложеност на судските предмети и методот за оценување на судиите и претседателите на судовите. Исто така, потребно е да се обезбеди квалификуван ИТ-персонал за управување со системите.

Со цел да се постигне целосно и функционално автоматизирано управување со предмети во согласност со најдобрите практики на земјите членки на ЕУ, голем број активности ќе се спроведат

до јуни 2027 година. Подготвителните активности во 2024 година ќе вклучуваат анализа на потребата од подобрување и надградба на софтверот за судска статистика; изработка на анализи за генерирање извештаи во согласност со индикаторите од тековната методологија за судска статистика. Во текот на 2025 година се очекува да се донесе нова методологија за судска статистика според стандардите на ЕКЕП (СЕРЕЈ); унапредување на системот на судска статистика и воспоставување униформни извештаи за работата на судовите според индикаторите утврдени во листата на резултати на ЕУ во областа на правосудство (EU Justice Scoreboard); и да се донесе Нов судски преглед на резултати во согласност со Методологијата.

Регулирање на софтверското решение за управување со движењето на предметите во судовите со цел да се овозможи следење на судските дејствија и продуктивноста, да се зајакне приспособливоста на користење, да се воспостават лесно пребарливи бази на податоци со судски одлуки со цел зајакнување на униформноста на судската пракса да може да се користи за оценување на работата на судиите, како и за воспоставување ефективен систем за двонасочна размена на документи (е-доставување).

Конечно, во 2026 година, ќе се обезбеди функционалност на системот и персоналот за да се овозможи следење, како и софтверско спроведување на барањата во системот АКМИС (ACCMIS).

За да се зголеми стапката на решени предмети и да се намали времето на распоредување, за граѓански и трговски и кривични предмети, стапката на решени предмети треба да надмине 100% за сите граѓански и трговски и кривични предмети од прв и втор степен. Со други зборови, бројот на постојни предмети што ефективно се решаваат ќе биде поголем од бројот на примени нови предмети, за да се намали бројот на заостанати предмети.

Стапка на решени предмети и време на распоредување за првостепените граѓански и трговски предмети за 2023 година:

Стапка на решени предмети: 93 %

Време на распоредување (во денови): 339

Стапка на решени предмети и време на распоредување за второстепени граѓански и трговски предмети за 2023 година:

Стапка на решени предмети: 86 %

Време на распоредување (во денови): 257

Стапка на решени предмети и време на распоредување за првостепените кривични предмети за 2023 година:

Стапка на решени предмети: 102 %

Време на распоредување (во денови): 181

Стапка на решени предмети и време на распоредување за второстепени кривични предмети за 2023 година:

Стапка на решени предмети: 109 %

Време на распоредување (во денови): 104

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за правда во соработка со Советот за ИКТ.

ПОДОБЛАСТ 5.5. Борба против корупцијата

Реформа 5.5.1 Дополнителни ресурси доделени на Канцеларијата на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, особено специјализирани обвинители, финансиски експерти и дигитални форензички аналитичари.

Предизвици: Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција работи со вкупно 12 јавни обвинители. Сегашниот број на вработени е 29 лица. Буџетот за 2024 година изнесува 82.424.000 денари и во однос на претходната 2023 година бележи пораст од околу 18.000.000 денари.

Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција работат вкупно 20 истражители, од кои 16 се од МВР (МоИ), 3 од Управата за финансиска полиција и 1 од Царинската управа.

Во однос на форензичката лабораторија, во текот на месец јули 2023 година беше потпишан договор со Амбасадата на САД во Скопје за донација на потребната опрема, од која дел беше испорачан на крајот на 2023 година, а остатокот се очекува да пристигне до крајот на март 2024 година.

Во однос на просторните услови, во втората половина на 2023 година беше извршена јавната набавка за реновирање на дел од просториите во новата зграда, а во текот на месец јануари 2024 година започна преместувањето во нови простории, сметано од 02.01.2024 година ОЈО ГОКК (ВВРРОСС) е веќе сместено во новите простории и работи со полн капацитет.

Целни корисници: Вработени во Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција

Индукциран резултат: Подобрени капацитети на Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција целосно и соодветно екипирано, особено со специјализирани обвинители, финансиски експерти и дигитални форензичари (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 13 јавни обвинители во ОЈО (РРО) за гонење на организиран криминал и корупција, 21 истражител во Истражниот центар и 31 административен персонал на ОЈО (РРО).

Целта на овој чекор е да се обезбеди пополнување на сите слободни позиции во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција со квалификуван и стручен кадар во согласност со законот. За да се обезбеди ова, еден од предусловите се постапките за селекција врз основа на заслуги и во согласност со критериумите пропишани со законите. Процена на потребите од кадар и потребната експертиза се обезбедува секоја година во Годишниот извештај на ОЈО (РРО) за гонење на организиран криминал и корупција за следната година.

Во моментот, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција има 13 јавни обвинители од потребните 18 јавни обвинители (17 специјализирани обвинители за гонење на организиран криминал и корупција и 1 Основен јавен обвинител на Основното јавно обвинителство).

Истражниот центар при Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција има 21 истражител ангажирани за различни области на вештачење. Во согласност со процената, Истражниот центар има потреба од 30 истражители (финансиски криминал, дигитална форензика и сл.) од кои 20 истражители поврзани со финансиски криминал.

Постојниот Акт за систематизација на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е донесен во согласност со стариот Закон за јавни обвинители и предвидува 72 работни места за административен персонал од кои пополнети се 31 работно место, што не ги одразува соодветно потребите на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал. Во тек е подготовка на нов акт за систематизација со кој може да се зголеми бројот на работни места и прераспределба на персоналот.

Одговорна институција за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Јавното обвинителство.

Реформа 5.5.2 Зголемување на бројот на истраги, гонење, правосилни пресуди, заплени и конечни конфискации за корупција, вклучително и случаи на корупција на високо ниво.

Предизвици: Предизвиците во борбата против корупцијата вклучуваат несоодветни ресурси и недостаток на соработка меѓу националните власти, што го попречува ефективно гонење и истрага. Одложувањата и поништувањата во случаите на корупција на високо ниво, заедно со пречките во финансиските истраги и враќањето на имотот, дополнително ги поткопуваат напорите и го спречуваат воспоставувањето на стабилна евиденција. Дополнително, успешното спроведување на новите закони и формирањето на Канцеларијата за поврат на имотот се соочуваат со предизвици во интеграцијата и меѓународната соработка. Треба да се зајакнат и капацитетите на Агенцијата за управување со одземен имот.

Целни корисници: служба за спроведување на законот, обвинители, судии.

Индукциран резултат: Подобро изведби на спроведувањето на законот и судството во борбата против корупцијата.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Донесување на Кривичниот законик во согласност со правото на ЕУ и европските стандарди, вклучително и дефиницијата за злоупотреба на функциите, со доволно долги рокови на застареност и ефективно, пропорционално и одвраќачко санкционирање (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Кривичниот законик беше изменет во септември 2023 година што не ја одразува препораката на Европската комисија за прашања поврзани со корупцијата, ја ослабна правната рамка, негативно влијаејќи на гонењето на корупцијата, особено во случаите на корупција на високо ниво. Затоа, се предвидува донесување на новиот Кривичен законик за адресирање на релевантни препораки и зајакнување на правната сигурност.

Формирана е работна група од Министерството за правда со сите релевантни заинтересирани страни која ќе продолжи со процесот на подготовка на Кривичниот законик и на Законот за кривична постапка. Работната група ги оцени сите меѓународни стандарди во оваа област со посебен фокус на прописите на казните и нивната кодификација; степен на усогласеност на националните регулативи со меѓународните конвенции, регулативите на ЕУ и меѓународните стандарди и препораките на меѓународните тела во оваа област; кривично законодавство на земјите членки на ЕУ; препораки и барања од извештајот за напредокот на ЕУ за усогласување со правото на ЕУ и стандардите на ЕУ; предизвици, прашања и наоди во спроведувањето на одредбите од Кривичниот законик со кои се соочуваат судиите и обвинителите.

Предлог на Кривичниот законик е изготвен и ќе биде испратен на консултации до Европската комисија до декември 2024 година. Конечните предлози ќе бидат објавени на ЕНЕР (ENER) за консултации. Ќе се обезбедат и пошироки јавни консултации. Донесувањето се очекува до

декември 2025 година кога Законикот ќе стапи на сила.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за правда во соработка со работната група за подготовка на Кривичниот законик.

Чекор: Донесување на нов Закон за кривична постапка, усогласен со правото на ЕУ и меѓународната пракса (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Како што беше наведено погоре, работната група за изработка на овој закон е формирана од Министерството за правда со сите релевантни заинтересирани страни и ќе продолжи со процесот на подготовка. Работната група ќе ги оценува сите меѓународни стандарди во оваа област со посебен фокус на казнените одредби и нивната кодификација; степен на усогласеност на националните регулативи со меѓународните конвенции, регулативите на ЕУ и меѓународните стандарди и препораките на меѓународните тела во оваа област; кривично законодавство на земјите членки на ЕУ; препораки и барања од извештајот за напредокот на ЕУ за усогласување со правото на ЕУ и стандардите на ЕУ; предизвици, прашања и наоди во спроведувањето на одредбите од Законот за кривична постапка.

Предлог-законот за кривична постапка ќе биде испратен до Европската комисија на консултации во првата половина на 2025 година. Конечните предлози ќе бидат објавени на ЕНЕР (ENER) за консултации. Ќе се обезбедат и пошироки јавни консултации. Донесувањето се очекува до декември 2025 година кога Законот ќе стапи на сила.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорот е Министерството за правда во соработка со работната група за подготовка на Законот за кривична постапка.

Чекор: Зголемување на бројот на истраги, потврдени обвиненија и пресуди се покажува во случаи на корупција, вклучително и на високо ниво; се покажува зголемување на самостојните финансиски истраги; се покажува зголемување на вкупната вредност на заплени, замрзнување и конфискации на приносите од криминал (јуни 2026 година и повторно јуни 2027 година).

Основните податоци ќе бидат најновите статистички податоци и следењето на случаите обезбедени од властите преку е-платформата на Комисијата за евиденција (платформа за евиденција на организиран криминал и корупција, ОССТР) кои ќе се соберат за да се процени дека има севкупен пораст во бројот на истраги, обвиненија и правосилни пресуди од надлежните агенции за спроведување на законот и правосудните институции и органи. Почетната вредност ќе биде просечниот учинок од претходните три години. Националните податоци ќе бидат достапни од платформата од 30.06.2024 година.

Потребно е севкупно подобрување на евиденцијата низ истрагите, обвиненијата и конечните пресуди, поврзани со предметите за корупција, вклучително и на високо ниво, како и во вкупната вредност на заплени, замрзнување и конфискации на приносите од криминал и самостојните финансиски истраги.

Активностите кои се планираат да се спроведат за да се постигне овој чекор е градење на капацитетите на јавните обвинители, судиите и агенциите за спроведување на законот преку обуки, работилници и размена на искуства со партнерски институции во регионот и/или земјите членки, вклучително и обуки за анализа на податоци и презентирање на податоци за перформансите. Исто така, ќе се спроведат активности за промовирање на политиката за укажување и спроведување на аранжмани за укажување, вклучително и обука и активности за подигање на свеста.

Ова е поврзано со чекорот во врска со целосно и соодветно екипираното ОЈО (РРО) за гонење на организиран криминал и корупција и поврзаниот Истражен центар.

Целни корисници: јавни обвинители, судии и агенции за спроведување на законот.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнувањето на чекорите е Министерството за правда во соработка со Јавното обвинителство, Судскиот совет и Државната комисија за спречување на корупцијата, Академијата за судии и јавни обвинители, Финансиската полиција и Царинската управа.

Реформа 5.5.3 Зголемување на капацитетите на истражните центри во рамките на Јавното обвинителство, во согласност со препораките на Оценската мисија од септември 2023 година.

Предизвици: Во текот на 2023 година, континуирано се зајакнуваше капацитетот на истражните центри. Во ноември 2023 година, Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, во согласност со интересен оглас објавен во мај 2023 година, донесе Одлука за избор на 25 истражители во истражните центри формирани во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, Основното јавно обвинителство (ОЈО) (РРО) Скопје, ОЈО (РРО) Куманово и ОЈО (РРО) Тетово и тоа:

- Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција - 6 истражители од Министерството за внатрешни работи и 2 истражители од Управата за финансиска полиција,
- Во ОЈО (РРО) Скопје - 10 истражители од Министерството за внатрешни работи и 3 истражители од Управата за финансиска полиција,
- Во ОЈО (РРО) Тетово - 2 истражители од Министерството за внатрешни работи и
- Во ОЈО (РРО) Куманово - 2 истражители од Министерството за внатрешни работи

Избраните кандидати се од различни области според потребите на јавните обвинители и видот на кривичните дела и предметите за кои има потреба од ангажирање истражители, и тоа од областите економски криминал, компјутерски криминал, насилен криминал, општ криминал, криминалистичко разузнавање и анализа.

Отсуството на единствен електронски систем заснован на податоците со кои располага обвинителството го отежнува пребарувањето, споредувањето и анализата на достапните информации и истовремено го оневозможува ефикасното следење на состојбата и функционирањето на обвинителството во однос на индикаторите за подготвеност, ефикасност и квалитет. На јавните обвинители им недостасува обука и надградба за професионални прашања од сите области на правото, вклучително и меѓународните стандарди и меѓународната соработка, што директно влијае на квалитетот. Постапката за дисциплинска одговорност на јавните обвинители не е соодветно конципирана во однос на гаранциите за правично судење на јавниот обвинител против кого е поведена дисциплинска постапка. Критериумите за квалитетот за работата на јавните обвинители, односно за следењето и оценувањето на нивната работа, се дадени општо, без нивна елаборација за да се објективизираат.

Индукциран резултат: Подобро капацитети на истражните центри при Јавното обвинителство.

Целни корисници: обвинителите, истражителите и агенциите за спроведување на законот.

Индикатор и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Целосно оперативни истражни центри според препораките од Оценската мисија на ТАИЕКС (ТАИЕХ) од Твининг-проектот за градење институционални капацитети на истражниот центар (до јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0 како квалитативен индикатор.

Целта на овој чекор е зајакнување на истражните центри (четири истражни центри: ОЈО (РРО) Скопје, ОЈО (РРО) за гонење на организиран криминал и корупција, ОЈО (РРО) Тетово и ОЈО (РРО)

Куманово) преку осигурување на потребните човечки и финансиски ресурси, како и техничка опрема за зголемување на севкупниот квалитет и ефикасност на истрагите. Потребно е да се осигури конзистентен и координиран пристап во спроведувањето на обуката за истражителите од истражните центри и агенциите за спроведување на законот. Подобрување на координацијата меѓу релевантните државни институции и евиденцијата во борбата против корупцијата е исто така еден од предусловите за успешната борба.

Врз основа на препораките на ТАИЕКС (ТАИЕХ), за да се постигне овој чекор ќе се спроведат следните главни активности:

- Ќе се изготви Акциски план со рокови за завршување на активностите.
- Државното обвинителство ќе воспостави механизам за следење на спроведувањето на Акцискиот план и доколку е потребно ќе препорача приспособување на активностите предвидени во Акцискиот план.
- Воспоставување нов систем за процена на потребниот број истражители и потребната стручност, како и воспоставување систем за напредување за истражителите во истражните центри.
- Ако се задржиме на бројката од четири истражни центри кои ни се познати, процената покажува дека од 0,4 % од државниот буџет што треба да се додели на ЈО (РРО) како законски минимум (досега одвоени се 0,2 %), 0,5 % од тие средства треба да се распределат за материјално-техничката опрема на истражните центри.
- Да се овозможи пристап од истражните центри до базите на податоци на Министерството за внатрешни работи, Централниот регистар, Агенцијата за катастар на недвижности и други институции (истражните центри во Тетово и Куманово немаат ваков пристап).

Целни корисници: истражните центри, јавните обвинителства, истражните судии, агенциите за спроведување на законот

Одговорна институција: за следење и известување за постигнатиот чекор е Јавното обвинителство во соработка со Министерството за внатрешни работи, Агенцијата за катастар на недвижности и Централниот регистар.

ПОДОБЛАСТ 5.6. Борба против организираниот криминал

Реформа 5.6.1. Воведување целен пристап во борбата против сериозниот и организираниот криминал, со конкретен акциски план и стратегија што води кон подобрување на евиденцијата на истрагите, обвиненијата, конечните пресуди, заплениите и конечните конфискувања во случаи на организиран криминал, вклучително и во случаи на високо ниво

Предизвици: Северна Македонија има спроведено клучни законодавни рамки за борбата против организираниот криминал и тероризмот, вклучително и измените на Кривичниот законик од 2016 година и повеќе од 30 закони кои се усогласени со европските стандарди. Овие закони ја криминализираат трговијата со луѓе, детската порнографија на интернет, компјутерскиот криминал и трговијата со дрога. Дополнително, Владата донесе повеќе национални стратегии, вклучително и Националната стратегија за борба против перење пари и финансирање на тероризам 2021-2024, Националната стратегија за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот 2021-2023 и Националната стратегија за борба против трговија со луѓе и илегалната миграција 2021-2025. Земјата исто така има специфични стратегии за борба против тероризмот и насилниот екстремизам, со поврзани акциски планови.

Оттаму, соодветен одговор на севкупните закани од организиран и сериозен криминал, како и целен пристап за ефикасна борба против сериозниот и организираниот криминал ќе биде вграден во Националната стратегија и Акцискиот план за организиран криминал во Северна Македонија (2025-

2029). Во 2024 година се предвидени чекори за изготвување на Национална стратегија и Акциски план за организиран криминал во Северна Македонија.

Во врска со Националната стратегија и Акцискиот план за организиран криминал во Северна Македонија, организирани беа 3 експертски мисии како дел од „Поддршка на ЕУ за владеење на правото“ - ИПА 2020. Во рамките на активностите за изготвување на овој документ, формирана е Работна група во Министерството за внатрешни работи.

Се очекува во наредниот период работната група да се прошири со претставници од други институции кои имаат надлежности во оваа област. Изготвувањето на Националната стратегија за борба против организираниот криминал ќе ја претстави општата моментална состојба на сите облици на организиран криминал во Северна Македонија, институционалните механизми, моменталните слабости, основните начела или начелата за борба против организираниот криминал заедно со некои од главните фактори за постигнување успех и конечно ќе ги утврди целите и можните начини за нивно постигнување.

Целни корисници: агенциите за спроведување на законот

Индукциран резултат: Подобрени капацитети и усогласеност со стандардите на ЕУ во борбата против организираниот криминал (Закон за оружје усогласен со класификацијата на оружје на ЕУ; Систем за рано предупредување што функционира во согласност со стандардите на ЕУ; Подобен капацитет на Националната опсерваторија за дроги; Подобрена усогласеност со ЕУ во однос на психоактивните супстанции); Подобрени изведби на спроведувањето на законот и судството во борбата против организираниот криминал.

Индикатор и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Измена на Законот за оружје усогласен со класификацијата на оружје на ЕУ (декември 2025 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

Врз основа на новиот Патоказ за одржливо решение за нелегално поседување, злоупотреба и трговија со мало и лесно оружје (МЛО) (SALW)/огнено оружје и негова муниција во Западен Балкан, во 2025 година, се планира развивање на нова Национална стратегија за контрола на мало и лесно оружје

Законот за оружје се менува за да се усогласи со стандардите на ЕУ во однос на дефинициите, категоризацијата, техничката спецификација на алармното и сигналното оружје, транспортот на оружје, означувањето на огненото оружје. Нацрт-текстот на Законот е подготвен од страна на работната група и тој е на ЕНЕР (ENER), по што ќе следи постапка за донесување од страна на Владата.

Целни корисници: Граѓаните и правните субјекти кои произведуваат, поправаат, деактивираат, транспортираат и пренесуваат преку државна граница оружје и главни делови на оружје и муниција.

Одговорна институција за следење и известување за постигнатиот чекор е Министерството за внатрешни работи.

Чекор: Функционален систем за рано предупредување е поврзан со системот на ЕУ; бројот на вработени во Националната опсерваторија за дроги е зголемен (декември 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е 0.

За да се постигне овој чекор, потребни се следните активности:

- Националната стратегија за дроги (2021-2025) и Акцискиот план (2021-2023) се оценуваат

во 2023 година и, по истекот, ќе се донесе нов Акциски план 2024-2025. Законот за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции ќе се усогласи со релевантното законодавство на ЕУ и меѓународните стандарди до 2024 година.

- Ревидирана и зајакната правна и институционална рамка за Националната опсерваторија за дроги.
- Потпишување договор за соработка со ЕЦСДЗД (EMCDDA) склучен помеѓу таквите трети земји и Заедницата врз основа на член 300 од Договорот.
- Капацитетите на Националната опсерваторија за дроги ќе се зајакнат со најмалку четворица стручни и квалификувани кадри во Одделението за контролирани супстанции, исклучувајќи ја можноста за судир на интереси.
- Подобен капацитет за навремена размена на податоци со ЕЦСДЗД (EMCDDA), со посветен персонал, развиени постапки и потребна опрема.
- Национален систем за рано предупредување за дроги ќе се воспостави со измените во регулативата.
- Осигурување строго спроведување и ригорозен систем за следење на процесот на издавање и повлекување на дозволи за одгледување канабис, вклучително и користење на извршните овластувања на Министерството за внатрешни работи.

Целни корисници: Министерството за здравство, Министерството за внатрешни работи и агенциите за спроведување на законот, Царинската управа, Институтот за јавно здравје, Институтот за судска медицина, криминологија и медицинска деонтологија, Форензичката лабораторија во Министерството за внатрешни работи, Универзитетската клиника за токсикологија, Универзитетската клиника за инфективни болести, Националниот центар за превенција и третман на зависности од дроги.

Одговорни институции за следење и известување за постигнатиот чекор се Министерството за внатрешни работи, Министерството за здравство во соработка со агенциите за спроведување на законот.

Чекор: Список на психоактивни супстанции усогласени со ЕУ (декември 2027 година).

Почетната вредност е статусот на усогласеност во 2024 година.

Во националното законодавство ќе се воведо дефиниција за „нова психоактивна супстанца“ во списокот на психоактивни супстанции и ќе биде целосно усогласен со регулативата на ЕУ до декември 2027 година. списокот ќе се ажурира редовно со секоја наредна промена и ќе се објавува на веб-страницата на Министерството за здравство.

Целни корисници: Министерството за здравство, трговските друштва

Одговорна институција за следење и известување за постигнатиот чекор е Министерството за внатрешни работи во соработка со Министерството за здравство.

Чекор: Зголемен број истраги, обвиненија, правосилни пресуди, заплени и правосилни конфискувања во случаи на организиран криминал (до јуни 2026 година и повторен чекор до јуни 2027 година).

Почетната вредност (2024 година) е податокот на ОССТР.

Почетни податоци ќе бидат најновите статистички податоци и следењето на случаите обезбедено од органите преку е-платформата за евиденција на Комисијата (Платформа за евиденција на организиран криминал и корупција, ОССТР) кои ќе се соберат за да се оцени дека има севкупен пораст во бројот истраги, обвиненија и правосилни пресуди од надлежните институции и органи за

спроведување на законот и правосудните институции и органи. Почетната вредност ќе биде просечниот резултат од претходните три години. Националните податоци ќе бидат достапни од платформата од 30 јуни 2024 година.

Оперативните работилници и сценаријата за реални случаи ќе се дополнат со симулирани заеднички истраги и активности за обука на работното место. Доколку е потребно, ќе се разговара за ажурирања на правната рамка. Воведени се напредни истражни техники и вештини. Да се осигури блиска соработка со релевантните корисници за да се применат соодветни мерки за секој чекор во истрагата и да се искористи додадената вредност на меѓународната полициска соработка - главната цел - подобрена ефикасност на истрагите што ќе доведе до поголем број решени случаи.

Целни корисници: главен корисник - Министерството за внатрешни работи, други корисници: Финансиската полиција, Царинската управа, Управата за финансиско разузнавање, Канцеларијата за поврат на имот, Агенцијата за управување со одземен имот

Одговорна институција за следење и известување за постигнатиот чекор е Министерството за внатрешни работи во соработка со Јавното обвинителство во соработка со агенциите за спроведување на законот.

ПОДОБЛАСТ 5.7. Поврат на имот

Реформа 5.7.1 Зајакнување на капацитетите за конфискување и поврат на имот во согласност со правото на ЕУ, воспоставување на Канцеларија за поврат на имот (АРО) (ARO) задолжена за идентификација и следење на криминалните средства, во согласност со правото на ЕУ.

Предизвици: Активностите за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот започнаа со Стратегијата за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискување имот со Акциски план за нејзино спроведување за периодот 2018-2020 година и 2021-2023 година.

Новата национална Стратегија за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот со Акциски план ќе биде донесена во 2024 година. Нејзиното спроведување се очекува да придонесе криминалните истраги да резултираат со конфискација на имот и имотна корист, со што ќе се зголеми ефикасноста во борбата против организираниот криминал и корупцијата.

Покрај стратешката рамка, спроведени се и други законски измени, и тоа:

- На 13 март 2024 година, донесен е Законот за канцеларијата за поврат на имот (АРО) (ARO). Законот ги регулира формирањето, надлежностите, организациската структура и финансирањето на Канцеларијата за поврат на имот, соработката со домашните органи и институции, соработката со странски земји и електронската интегрирана база на податоци, во согласност со Одлуката 2007/845/ПВР на Советот.
- Во согласност со Директивата 42/2014 во 2024 година, на 13 март 2024 година е донесен Закон за управување со конфискуван имот, имотна корист и одземени предмети во кривична и прекршочна постапка.
- На 28 февруари 2024 година, донесен е Законот за конфискација на имот во граѓанска постапка. Законот го штити јавниот интерес на начин што го спречува располагањето со имот и имотна корист за кои не може да се докаже дека се стекнати од легитимни извори. Со овој закон се воведува последниот, четврт модел на конфискација кај нас, таканаречената „конфискација без осуда, односно граѓанска конфискација“, кога се исполнети условите предвидени со закон. Законот осигурува зајакната меѓународна соработка и признавање на одлуките на странски суд за конфискација на имот во граѓанска постапка.

Целни корисници: Канцеларијата за поврат на имот, Агенцијата за управување со одземен имот

Индукциран резултат: Подобрени капацитети за поврат и конфискација на имот; Подобрени изведби во повратот на имот на агенциите за спроведување на законот и судството.

Индикатори и чекори за реформи со временска рамка:

Чекор: Пополнети се сите отворени работни места на Агенцијата за управување со одземен имот (до јуни 2025 година).

Почетната вредност (2024 година).

За усогласување со Директивата 42/2014, во 2024 година се донесе **Законот за управување со конфискуван имот, имотна корист и одземени предмети во кривична и прекршочна постапка**, како и Законот за конфискација на имот во граѓанска постапка.

Зајакнати институционални капацитети (нов кадар, специјализирани обуки и соодветна опрема) на Агенцијата за управување со одземен имот, меѓу другото со користење дополнителни 7 % собрани од секоја продажба на одземениот имот за Агенцијата.

Одговорна институција: за следење и известување за постигнатиот чекор е Агенцијата за управување со одземен имот.

Чекор: Целосно екипирана АРО (ARO), обучена и оперативна; Агенцијата за управување со одземен имот има ефикасен софтвер за управување со предмети и доволен и квалитетен простор за складирање на одземениот имот (декември 2027 година).

Почетната вредност (2024 година).

За да се осигури функционална и оперативна Канцеларија за поврат на имот, потребно е следново:

- *Завршување на правната рамка*

Директивата 2019/1153 на Европскиот парламент и на Советот за воспоставување правила за олеснување на користењето на финансиските и други информации за спречување, откривање и истрага на одредени кривични дела, како и Директивата 2024/1260 за поврат и конфискација на имот, наметнуваат обврска на АРО (ARO) канцелариите да имаат директен пристап до регистарот на банкарски сметки. Во таа насока, ќе се извршат измени на Законот за платежни услуги и платни системи, со што Канцеларијата за поврат на имот ќе може да пристапи до единствениот регистар на сметки. Донесувањето на Законот за канцеларија за поврат на имот, како и стандардните оперативни постапки за спроведување финансиски истраги на Јавното обвинителство, ја наметнува потребата од ревидирање на постојните стандардни оперативни постапки за Канцеларијата за поврат на имот. Донесувањето на Директивата 2024/1260 за поврат и конфискација на имот воведува нови, зајакнати надлежности на АРО (ARO) канцелариите. За да се унифицираат надлежностите на АРО (ARO) канцеларијата во Северна Македонија со соодветните канцеларии во земјите членки на ЕУ, ќе се изврши анализа на одредбите од Директивата 2024/1260 и соодветно ќе се донесе одлука за можни измени на Законот за канцеларија за поврат на имот.

- *Обезбедување кадровски, материјални и технички ресурси*

АРО (ARO) канцеларијата треба да има соодветни ресурси за да биде во состојба ефикасно да ја извршува својата улога како национална фокусна точка за собирање на барања од други земји. Со оглед на тоа што АРО (ARO) канцеларијата во овој момент нема доволно стручен, ИКТ и административно-технички кадар, кој е неопходен за успешно извршување на законските надлежности, потребно е зајакнување на кадарот со квалификувани човечки ресурси. Професионалното ниво на вработените ќе се одржува и зголемува со следење почетна, континуирана и специјализирана обука. Истовремено, ќе се пристапи кон нејзино

институционално зајакнување во смисла на обезбедување просторни капацитети кои ќе бидат соодветно опремени за извршувањето на надлежностите.

▪ *Осигурување меѓуресорска координација*

Мултисекторската структура на АРО (ARO) канцеларијата ќе се осигури преку назначување лица за контакт од релевантните државни институции. Имено, домашните судски органи и националните органи кои учествуваат во финансиската истрага и други домашни институции, на барање на АРО (ARO) канцеларијата, назначуваат лице за контакт со АРО (ARO) канцеларијата. На овој начин ќе се обезбеди мрежа на лица за контакт од надлежните органи и институции, кои навремено и целосно ќе вршат надзор постапувајќи по барањата поднесени од АРО (ARO) канцеларијата. По назначувањето на лицата за контакт, ќе се спроведе нивна обука за одредбите од Законот за канцеларија за поврат на имот.

- *Воспоставување електронска интегрирана база на податоци за потребите на АРО (ARO) Канцеларијата:* Во Јавното обвинителство ќе се воспостави електронска интегрирана база на податоци во која податоците ќе ги внесуваат АРО (ARO) канцеларијата, судските органи и органите кои учествуваат во финансиската истрага и ним ќе им биде овозможен соодветен пристап во зависност од законски утврдените надлежности. Покрај пристигнатите и поднесените барања од и до АРО (ARO) канцелариите, наведената база на податоци ќе содржи податоци за изречените мерки за привремена забрана на располагање и конфискација, со што ќе се овозможи увид во, анализа и следење на истите. Со оглед на сложеноста на наведениот процес, ќе се донесе подзаконски акт со кој ќе се регулира начинот на внесување на и пристап до податоците во наведената база на податоци, техничките постапки за безбедност за време на собирањето, обработката и чувањето на податоците. Потребно е да се обезбеди ИТ-персонал кој ќе биде одговорен за нејзиното одржување. Целиот процес ќе биде завршен со обука на персоналот на АРО (ARO) и на други институции кои ќе имаат овластување да ги внесуваат и користат податоците.
- *Обезбедување пристап до други бази на податоци во земјата:* Пристапот до базите на податоци е особено важен сегмент за ефикасно и навремено спроведување на улогата на АРО (ARO) канцеларијата. Треба да се обезбеди пристап до сите релевантни бази на податоци кои може да се корисни за идентификување и следење на имотот, имотната корист како што се приносите од криминал. По извршената процена, со утврдена динамика, АРО (ARO) канцеларијата ќе пристапи кон потпишување договори за електронска размена на податоци со релевантните институции и ќе се осигури нивна операционализација. За да се осигури усогласеност со правилата за доверливост на примените податоци, ќе се спроведе обука за персоналот во АРО (ARO) канцеларијата за заштита на личните податоци.
- *Размена на информации со АРО (ARO) Канцелариите во други земји:* За да се осигури безбедноста на информациите што се разменуваат со АРО (ARO) канцелариите од други земји, АРО (ARO) ќе ја користи безбедносната апликација СИЕНА (SIENA), управувана од Европол. За таа цел ќе се осигури директен пристап на АРО (ARO) до безбедносниот канал СИЕНА (SIENA) со потпишување Меморандум за соработка. Истовремено ќе се спроведе обука за персоналот на АРО (ARO) за користење на овој безбедносен комуникациски канал.
- *Осигурување транспарентност:* За да се постигне поголема транспарентност за нејзината работа, предвидено е постоење на функционална веб-страница на која редовно ќе се објавуваат годишните извештаи на АРО (ARO) и други значајни известувања со цел запознавање на стручната и пошироката јавност со работата на АРО (ARO).

Одговорни институции за следење и известување за постигнатиот чекор се Јавното обвинителство/Канцеларијата за поврат на имот (АРО) (ARO) и Агенцијата за управување со одземен имот.

Чекор: Зголемен број истраги, обвиненија и изрекување пресуди за организиран криминал и перење пари со фокус на конфискација на приноси од казниво дело (бр. на случаи на следење и идентификација, замрзнување незаконски стекнат имот, управување со замрзнати средства за зачувување на нивната вредност, конфискација и располагање со одземен имот) (до јуни 2026 година).

Почетната вредност (2024 година) е податокот на ОССТР.

Донесување на новиот Кривичен законик и новиот Закон за кривична постапка усогласени со правото на ЕУ во областа на конфискација на имот. Редовна задолжителна обука за сите органи за спроведување на законот, јавните обвинители и судиите за зголемување на вештините за мерки за конфискација на имот. Во 80% од случаите на корупција за кои се изречени мерки за конфискација на имот до 2025 година, мерките се спроведуваат. Зајакнување на човечките капацитети, техничките ресурси и вештините на Агенцијата за управување со одземен имот, АРО (ARO), ЈО (PPO) за конфискација на имот. Сите органи за спроведување на законот, јавните обвинители и судиите се обучени за употреба на мерките за конфискација на имот.

Одговорна институција: за следењето и известувањето за постигнатиот чекор е Јавното обвинителство/Канцеларијата за поврат на имот (АРО) (ARO).

11. ОПШТИ УСЛОВИ ЗА ПЛАЌАЊА (ЗА СИТЕ ОБЛАСТИ НА ПОЛИТИКА)

Еволуција на главните макроекономски агрегати. По силното закрепнување по пандемијата во 2021 година, растот на реалниот БДП во 2023 година се намали на 1 % на годишно ниво. Растот беше поттикнат од услужниот сектор, особено во трговијата на мало, финансиите, недвижностите и ИКТ, додека земјоделството, производството и градежништвото забележаа пад. Слабиот раст во голема мера беше поврзан со намалувањето на увозот и залихите по порастот во претходната година. Со закрепнувањето на надворешната побарувачка и стапките на раст на главните трговски партнери во ЕУ, среднорочните изгледи се сè уште позитивни. Инфлацијата се намали од двоцифрен раст во 2022 година на стапка од 9,4 проценти во 2023 година. Месечната стапка на инфлација (заснована на индекс на потрошувачки цени (ИПЦ) (CPI)) во април 2024 година, во однос на април 2023 година, забележа пораст од 4,0 %, а индексот на малопродажните цени се зголеми за 3,5 % на годишно ниво. Со оглед на значителното намалување на притисокот од прехранбената и енергетската компонента, годишната стапка на инфлација главно произлегува од основната инфлација. Ставот на монетарната политика не се промени во текот на 2024 година, што укажува на подготвеноста на Народната банка да ја зачува тешко стекнатата ценовна стабилност. Во 2023 година, стапката на учество на работната сила (возраст од 15+ години) се задржа на 52,3 проценти, додека стапката на вработеност маргинално падна на 45,4 проценти. Стапката на невработеност во 2023 година беше намалена за 13,1 %, но стапката на невработеност кај младите остана висока на 29,3 % (возраст 15-24 години). Патот на фискална консолидација - договорен со аранжманот за Линија за претпазливост и ликвидност (ЛПЛ) (PLL) на ММФ (IMF)- предвидуваше намалување на дефицитот на општиот владин буџет од 4,9 % во 2023 година на 3,4 % во 2024 година. Приливот на нето-странски директни инвестиции (СДИ) (FDI) остана стабилен на 3,8 проценти од БДП во 2023 година, со силни изгледи за продолжување на поволните трендови. Девизните резерви се зголемија во 2023 година и остануваат на стабилно ниво (4,3 милијарди евра на крајот на април 2024 година).

Воспоставени макроекономски и фискални политики. Како одговор на постпандемските повеќекратни кризи (енергетска криза и двоцифрена инфлација), Владата спроведе мерки за ограничување на фискалниот дефицит во 2022 година и зајакнување на јавните финансии во 2023 година, давајќи приоритет на поддршката за најранливите групи. Поконкретно, Владата донесе неколку пакети на целни антикризни мерки за ублажување на влијанието на енергетската криза и зголемената инфлација, преку заштита на куповната моќ на ранливите домаќинства и обезбедување

ликвидност на загрозените фирми. За ублажување на фискалното и надворешното влијание, властите воведоа и блок тарифи за електрична енергија и ги зголемија цените на електричната енергија. Покрај тоа, имаше ограничен успех во контролирањето на зголемувањата на платите и пензиите поради тесниот фискален простор и ризиците од инфлација. Во септември 2022 година, властите го донесоа Законот за буџетите (ЗБ) (OBL), воспоставувајќи цврста среднорочна фискална рамка со ограничувања на дефицитот и долгот споредливи со оние во договорите на ЕУ. ЗБ (OBL) ги зајакнува процесите на изготвување и извршување на буџетот и го подобрува фискалното известување. Дополнително, формиран е фискален совет за да ги оцени макроекономските и буџетските предвидувања на Владата и да осигури усогласеност со прописите наведени во ЗБ (OBL). Владата исто така започна амбициозна агенда за инвестиции во јавната инфраструктура. Тоа главно се однесува на проектот за Коридорот 8/10д, кој ќе ја зголеми заемната поврзаност на Северна Македонија со нејзините соседни земји. Покрај нивните ефекти за поддршка на растот, капиталните расходи на Владата се инкорпорирани во внимателна среднорочна фискална рамка и целосно усогласени со фискалните правила на ЗБ (OBL). Земјата ги зајакна своите јавни финансии преку создавање независен Фискален совет и оптимизирање на управувањето со јавните инвестиции. Таа исто така ја прошири даночната основа, презеде иницијативи за формализирање на неформалната економија, ја подобри енергетската ефикасност и го зајакна судството преку новоспроведената Стратегија за реформи во правосудниот сектор. Построгата монетарна политика помогна во управувањето на постојано високите инфлациски очекувања во услови на намален ценовен притисок од увозот на храна и енергија. Клучната каматна стапка е стабилна на 6,3 проценти од септември 2023 година. Стабилноста на банкарскиот сектор е задржана, одразена со порастот на стапката на адекватност на капиталот на 18,1 проценти во четвртиот квартал од 2023 година. Внимателната супервизија и банкарското управување осигурија постепено враќање на стапката на ликвидност на над 20 %. И покрај повеќекратните кризи (рецесија предизвикана од пандемијата, енергетската криза и двоцифрената инфлација), коефициентот на нефункционални кредити (КНК) (NPL) остана во просек од 3,2 %, опаѓајќи на 2,7 % во четвртиот квартал од 2023 година.

Потенцијални извори на нестабилност и ранливост на надворешни шокови. Надворешните ризици за растот во моментов се оценуваат како урамнотежени (Народна банка, март 2024 година). Главните негативни ризици се однесуваат на долготрајните геополитички тензии, особено блискоисточниот конфликт и руската агресија врз Украина, со потенцијален негативен ефект врз цените на енергијата и синцирите на снабдување. Други ризици исто така произлегуваат од релативно високата основна инфлација, за која би била потребна строга монетарна политика во текот на подолг период. Не смее да се занемарат ни ризиците од понатамошната геоекономска фрагментација (ГЕФ) (GEF) на глобалната трговија и зголемената фреквенција на шокови поврзани со климатските промени. Домашните ризици се поврзани со (а) закрепнувањето на побарувачката на инвестиции (брuto инвестициите забележаа висок реален пад во 2023 година, како одраз на големиот пад на залихите поради високата компаративна основа од претходната година); и (б) фискалните ризици поврзани со неопходната постизборна ревизија на буџетот за усогласување со планираниот буџетски дефицит од 3,4 % од БДП во 2024 година и со градењето фискални заштитни слоеви за потенцијално надминување на буџетските трошоци. Сепак, севкупните макроекономски изгледи за прогнозите за 2024-2027 година остануваат позитивни.

Односи со ММФ. Извршниот одбор на Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) (IMF) во јануари 2024 година ги заврши консултациите за член IV од 2023 година и го заврши Првиот преглед според аранжманот ЛПЛ (PLL) за Северна Македонија. Завршувањето на позитивниот преглед ѝ овозможи на Владата на Република Северна Македонија пристап до 406,87 милиони СДР (SDR) (што е еквивалентно на околу 530 милиони евра по актуелниот девизен курс). Завршувањето на аранжманот и последователниот преглед беше, исто така, услов за исплата на финансиска поддршка од други МФИ (IFIs), вклучително и пакетот за макрофинансиска помош (МФП) (MFA) од Европската комисија. Првата транша во износ од 84,180 милиони СДР (SDR) (107,24 милиони евра) беше повлечена на 23 ноември 2022 година, а втората транша во износ од 119,26 милиони СДР

(SDR) (145,82 милиони евра) беше повлечена на 23 јануари 2024 година, додека преостанатите средства ќе бидат третирали како претпазливо осигурување од надворешни шокови. Успешното завршување на овој аранжман до октомври 2024 година останува висок владин приоритет.

Односи со Групацјата на Светската банка: Новата Рамка за партнерство на Светска банка со земјата (РПЗ) (CPF) за Северна Македонија, која го опфаќа периодот од 2024 до 2028 година, беше донесена во јануари 2024 година. Таа е усогласена со оваа Реформска агенда, бидејќи исто така се фокусира на конкурентноста, развојот на човечкиот капитал и одржливоста на животната средина како одговор на тековните развојни предизвици на земјата.

Среднорочни перспективи и проекции: Среднорочните изгледи за раст се позитивни, како што оценија властите, МФИ (IFIs) и Европската комисија. И покрај разликите во прогнозите, ММФ (IMF) предвидува реална стапка на раст на БДП од 2,7 % во 2024 година и 3,7 % во 2025 година, достигнувајќи 3,9 % и во 2026 година и во 2027 година. Проекцијата претпоставува силен раст кај јавните инвестиции и постепено закрепнување на потрошувачката и извозот во текот на 2024-2027 година. Се очекува стапката на инфлација да се врати близу историскиот просек, на 2,5 % во 2025 година и потоа да се забави до 2 % годишно. Законот за буџетите (ЗБ) (OBL) осигурува строго почитување на фискалното правило за буџетски дефицит кој не надминува 3 % од БДП од 2025 година натаму. Актуелните процени предвидуваат дека буџетскиот дефицит од 3 % од БДП во 2025 година ќе се намали на 2,8 % од БДП во 2027 година (ММФ (IMF), 2024 година). Бруто-државниот долг на Северна Македонија исто така се очекува да следи надолна траекторија во текот на проекцискиот период, од 54,6 % од БДП во 2024 година на приближно 53,3 % од БДП во 2027 година (ММФ (IMF), 2024 година). Владата е силно посветена да продолжи со среднорочна фискална консолидација и зајакнување на фискалната одржливост, истовремено осигурувајќи финансирање за наведените реформи за справување со структурните и институционалните предизвици. Се очекува Народната банка да продолжи со долгогодишната политика на одржување стабилен девизен курс со еврото како средна цел, што ја поддржува примарната цел за ценовна стабилност и обезбедува макроекономска и макроекономска стабилност.

ДЕЛ 3: КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ И СПРОВЕДУВАЊЕ НА РЕФОРМСКАТА АГЕНДА

12. КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ СО ИПА III

При изготвувањето на Реформската агенда, беа земени предвид билатералните иницијативи и инвестиции во рамките на програмите за финансирање на ИПА за периодот 2021-2027 година. Ова осигурува јасно разграничување помеѓу операциите за финансирање, придонесувајќи кон комплементарност и насочено влијание кон направените инвестиции.

Целокупната помош на ЕУ се стреми кон комплементарност помеѓу различните акции и програми. Поддршката што е обезбедена и планирана според ИПА III и Реформската агенда е хармонизирана.

ИПА III го покрива периодот 2021-2027 година и овозможува можности за финансирање според 5 (пет) прозорци и 17 (седумнаесет) тематски приоритети.

Двата инструменти се поклопуваат во следново:

ИПА III	Реформска агенда
ПРОЗОРЕЦ 1 - ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО, ФУНДАМЕНТАЛНИ ПРАВА И ДЕМОКРАТИЈА	Приоритетна област 5: Фундаментални вредности/Владење на правото
Тематски приоритет 1: Судство	<ul style="list-style-type: none"> Независност, квалитет и интегритет на судството

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Консолидирање на функционирањето на Судскиот совет ▪ Ефикасност на судството
Тематски приоритет 2: Борба против корупцијата	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Борба против корупцијата
Тематски приоритет 3: Борба против организиран криминал / безбедност	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Борба против организиран криминал ▪ Поврат на имот ▪ Киберкриминал
Тематски приоритет 5: Фундаментални права	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Хоризонтално
Тематски приоритет 6: Демократија	Приоритетна област 5: ФУНДАМЕНТАЛНИ ВРЕДНОСТИ/Демократија
ПРОЗОРЕЦ 2 – ДОБРО ВЛАДЕЕЊЕ, УСОГЛАСУВАЊЕ СО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА, ДОБРОСОСЕДСКИ ОДНОСИ И СТРАТЕШКА КОМУНИКАЦИЈА	Приоритетна област 1: ВЛАДЕЕЊЕ/РЈА (PAR) и УЈФ (PFM)
Тематски приоритет 1: Добро владеење РЈА (PAR) и УЈФ (PFM)	РЈА (PAR) и УЈФ (PFM)
Тематски приоритет 2: Административни капацитети и усогласување со правото на Европската Унија	Хоризонтално
Тематски приоритет 4: Стратешка комуникација, следење, оценување и активности за комуникација	Хоризонтално
ПРОЗОРЕЦ 3 - ОДРЖЛИВА ПОВРЗАНОСТ И ЗЕЛЕНА АГЕНДА	Приоритетна област 2.1: ЕНЕРГИЈА/ЗЕЛЕНА ТРАНЗИЦИЈА Приоритетна област 2.2: ДИГИТАЛНА ТРАНЗИЦИЈА
Тематски приоритет 2: Транспорт, дигитална економија и општество, и енергија	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Пазарни реформи ▪ Декарбонизација ▪ Обновливи извори ▪ Усвојување на ETS (систем за тргување со емисии) ▪ Енергетска ефикасност и загадување на воздухот ▪ Дигитални (вклучително и дигитални вештини)
ПРОЗОРЕЦ 4 - КОНКУРЕНТНОСТ И ИНКЛУЗИВЕН РАСТ	Приоритетна област 3: ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ Приоритетна област 4: ДЕЛОВНО ОПКРУЖУВАЊЕ

Тематски приоритет 1: Образование, вработување, политики за социјална заштита и инклузија и здравство	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Образование и вештини
Тематски приоритет 2: Развој на приватниот сектор, трговија, истражување и иновации	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Деловно опкружување
Тематски приоритет 3: Земјоделство и рурален развој	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Деловно опкружување

Надоврзувајќи се на постојната улога на секторска координација и со оглед на целите на различните инструменти за финансирање, Владата на Република Северна Македонија ќе осигури целосна кохерентност во текот на спроведувањето на интервенциите финансирани преку програмите финансирани од ЕУ.

Министерот за европски прашања, назначен и како Национален ИПА-координатор (НИПАК) (NIPAC) и канцеларијата на НИПАК се задолжени за програмирање, следење, известување и оценување во рамките на ИПА-фондовите, како и координација на ИРЗБ (WBIF) во земјата, исто така вклучена во Реформската агенда. Со оглед на тоа, може да се претпостави дека комплементарноста на Реформската агенда и ИПА, вклучително и ИРЗБ (WBIF), е целосно осигурена.

До сега, канцеларијата на НИПАК го заврши програмирањето на ИПА III во годишни пакети за периодот 2021-2024 година и на три Оперативни програми за транспорт, животна средина и човечки капитал 2024-2027. Програмирањето на преостанатите годишни пакети за периодот 2025-2027 година беше иницирано во јули 2024 година.

На ниво на канцеларијата на НИПАК, координацијата на Одделението за програмирање на ИПА ќе спроведе дополнителни проверки врз основа на обезбедените информации на потенцијалните корисници (вклучително и Телата за управување), наведувајќи дека нема двојно финансирање и преклопување на помошта за проектот предложен во рамки на ИПА III. Исто така, Одделението за следење на ИПА ќе има задача да провери дали проектите предложени во Реформската агенда веќе се спроведуваат и/или набавуваат, според донесените ИПА III програми.

Имајќи предвид дека Министерот за европски прашања делува и како Национален координатор за странска помош, координацијата на билатералната странска помош е негова одговорност. Така, институцијата одговорна за координација на Реформската агенда, заедно со ресорните министерства кои ги спроведуваат политичките реформи, ќе осигураат координација и комплементарност со другите средства достапни во соодветните сектори. Тоа ќе се овозможи преку воспоставените структури за тематска координација на донатори, секторски работни групи и други ангажмани кои осигуруваат засилена координација на локално ниво со често, редовно и навремено споделување информации преку спроведувањето на Реформската агенда.

Во однос на финансирањето со заеми, координацијата со Министерството за финансии се надоврзува на постојните структури. Тоа се осигурува и преку Националниот инвестициски комитет, а дополнително ќе се засили со реформите во Системот за управување со јавни инвестиции кои ќе се спроведуваат во рамките на Реформската агенда. Горенаведените чекори ќе осигурат разграничување на одговорностите и активностите, со што ќе се зајакне управувањето и ќе се ограничи сложеноста поврзана со различните регулаторни рамки кои го водат и регулираат спроведувањето на истата инвестиција.

Поддршката од ИПП (RGF) инструментот е дополнителна и комплементарна на поддршката обезбедена согласно другите програми и инструменти на Унијата. Така, на ниво на релевантниот орган исто така се врши проценка на проект по проект, преку соодветно развиен список за проверка

за процена на ризикот од двојно финансирање. Операциите подобни за финансирање во рамките на ИПР (RGF) може да добијат поддршка од други програми и инструменти на Унијата под услов таквата поддршка да не ги покрива истите трошоци и да се осигури соодветен надзор и буџетска контрола. Затоа, ризикот поврзан со двојното финансирање за секоја операција се категоризира како низок или висок ризик, во зависност од: можните преклопувања со други интервенции финансирани од ЕУ; бројот на извештаи за неправилности веќе регистрирани за тој корисник и поврзаната сума; регистрираните ризици. Нивото на ризикот ќе ја одреди фреквенцијата за следење од органот одговорен за следењето на конкретниот проект што не може да е помала од еднаш годишно во случај на интервенции со низок ризик. Статусот може да се промени за време на спроведувањето. За времетраењето на операцијата, земјата ќе продолжи да врши проверки на двојното финансирање (на ниво на релевантен орган и на ниво на НИПАК (NIPAC)) вклучително и потврда од корисниците на финансираните операции и главните проекти, што на годишно ниво овозможува потврда дека не се побарани/примени средства од други донатори за финансирање на истата(ите) операција(ии) или на дел од истата(ите) операција(ии).

Потврдата ќе се обезбедува преку потпишан список за проверка и има за цел да осигури дека:

- Организацијата корисник не аплицирала за други проекти финансирани од ЕУ/национално финансирани проекти и/или исти трошоци во рамките на операцијата.
- На организацијата корисник не ѝ е дадено одобрение за други проекти финансирани од ЕУ/национално финансирани проекти и/или исти трошоци во рамките на операцијата.
- Потврда дека не постои ризик од двојно финансирање со нови предложени или одобрени операции.

Понатаму, Реформската агенда ќе има корист од научените лекции и тековниот систем за управување и контрола што се користи за целите на програмите финансирани од ИПА и спроведувањето други секторски програми за буџетска поддршка.

13. ИНВЕСТИЦИИ ВО РАМКИТЕ НА ИНВЕСТИЦИСКАТА РАМКА ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН (ИРЗБ) (WBIF)

За сега во тек е процесот на консултации за индикативниот список на инвестиции. Индикативниот список, претставен како Анекс 2 кон Реформската агенда ги зема предвид реформите во политиките од една страна и стратешките ориентации на ИРЗБ (WBIF) за периодот 2021-2027 година од друга страна.

Водечкото начело при предлагањето на индикативниот список на инвестиции доаѓа од стратешките документи, меѓу другото:

- Економскиот и инвестицискиот план за Западен Балкан;
- Зелената агенда за Западен Балкан;
- Агендата за Западен Балкан за истражување, иновации, образование, култура, млади и спорт (во понатамошниот текст Агенда за иновации).

Земјата има развиено Единствената секторска проектна листа (ЕСПЛ) (SSPP) во подобните сектори на ИРЗБ (WBIF), вклучително и животната средина и климата и користи грантови од овој инструмент од 2009 година. Оттаму, земјата има добиено 48 грантови за 486,5 милиони евра во техничка помош и инвестициско кофинансирање. Поддршката од ИПА-грантот на ЕУ канализирана преку ИРЗБ (WBIF) изнесува 466,3 милиони евра и опфаќа и техничка помош и инвестициски зафати. Други донатори исто така придонесоа со 20,2 милиони евра.

Со оглед на тоа, а врз основа на долгогодишното искуство на ИРЗБ (WBIF), земјата предлага комбинирање на инвестициските приоритети во овие неколку подобни сектори:

- (1) Одржлив транспорт;
- (2) Чиста енергија;
- (3) Дигитална иднина;
- (4) Развој на човечкиот капитал.

Единствената разлика помеѓу ИРЗБ (WBIF) и Реформската агенда се секторот животна средина и климата и конкурентноста на приватниот сектор. Сепак, инвестициските приоритети поврзани со животната средина кои се поврзани со декарбонизацијата се сметаат за подобни за мешање и финансирање според Реформската агенда. Индикативниот список на ИРР соодветно го зема предвид мешањето на два извори на финансирање (грантови и заеми), како и други програми и инструменти на Унијата, под услов таквата поддршка од различни извори, програми и инструменти да биде дополнителна и да не ги покрива истите трошоци.

Со цел да се унапреди комплементарноста, кохерентноста и ефикасноста на предложениот индикативен инвестициски список и Реформската агенда, Северна Македонија го предвиде следново:

(1) *Одржлив транспорт*

Мешаните инвестициски проекти и програми, предложени од земјата, го имаат предвид следново:

- Проекти што во иднина ќе бидат отпорни и одржливи (преку заштита од климатски промени и интеграција на климатските аспекти) во согласност со Насоките за спроведување на Зелената агенда за Западен Балкан, вградени во ЕИП (EIP): на пример, рехабилитација на железничката мрежа, овие инвестиции се усогласени со начелата „не прави значителна штета“ и Париските договори.
- Брзи и ефикасни транспортни врски, како и во регионот така и со соседните земји членки на ЕУ, и одржлив транспорт со понатамошни инвестиции, имено во железничкиот и патниот сектор.
- Спроведување технички стандарди и мерки за реформа на поврзувањето (на пример, безбедност на патиштата), со што се забрзува завршувањето на индикативното проширување на трансевропската транспортна мрежа (ТЕН-Т) (TEN-T) кон Западен Балкан и се забрзува целосното усогласување со правото на ЕУ, имено дигитални технологии и технологиите за чиста енергија.

Поконкретно, индикативните инвестиции се поврзани со рехабилитација и изградба на нова отпорна и паметна транспортна инфраструктура.

Овие проекти се во директна корелација со спроведувањето на реформите на ИТС (ITS) во Реформската агенда што во пракса ќе ја покаже потребната кохерентност помеѓу усогласувањето со правото на ЕУ, спроведувањето на законодавството и капиталните инвестиции.

(2) *Чиста енергија*

Бидејќи Северна Македонија постепено се фокусира кон процесот на декарбонизација, индикативната листа со инвестициски проекти ја зајакнува енергетската транзиција - од високо загадувачки јаглен на поодржливи и зелени извори на енергија.

Фокусот е ставен на поддршка на процесот на енергетска ефикасност, транзиција на ниско ниво на јаглерод (на пр. гасоводи кои во иднина ќе бидат отпорни и ја поддржуваат транзицијата кон ниско ниво на јаглерод и премиот на декарбонизиран гас и водород), како и далноводи за електрична енергија и паметни мрежи за зголемена употреба на обновливите извори на енергија согласно потенцијалот на регионот. Придонесот на овие инвестиции за декарбонизирање на производството

и/или потрошувачката на енергија ќе биде клучен за реализација на Зелената агенда за Западен Балкан.

Се очекува да се постигне напредок кај мерките за реформа на енергетското поврзување за воспоставување регионален енергетски пазар и понатамошна интеграција со енергетскиот пазар на ЕУ, тесно соработувајќи со Секретаријатот на Енергетската заедница.

Поконкретно, за да се доведе до максимум ефектот на реформите, индикативните инвестиции се однесуваат на:

- Декарбонизација и чиста енергија;
- Нови дигитални технологии, зголемена дигитализација на системот и паметни мрежи;
- Енергетска ефикасност;
- Енергетска безбедност;
- Подобрено енергетско поврзување.

Проектот избран за финансирање ќе ја признае важноста на одржливото финансирање за дополнување на законодавната агенда предвидена со Реформската агенда, во согласност со таксономијата на ЕУ.

(3) *Дигитална иднина*

Дигитализацијата е можност, а дигиталните решенија треба да придонесат за одржлива, климатски неутрална, климатски отпорна и ефикасна економија. Забрзувањето на дигиталната трансформација преку инвестиции во дигитални инфраструктури и услуги за деловните субјекти и владите претставува приоритет. Дигиталната агенда за Западен Балкан е референтна точка при подготвувањето на интервенциите. Фокусот е ставен на главните интервенции за поврзување на дигиталните инфраструктури.

Поконкретно, индикативните инвестиции се поврзани со:

- Дигитално поврзување и пристап до дигитални инфраструктури, со посебен фокус на оддалечените области и на населението со пониски приходи.
- Инвестициите во дигиталните инфраструктури треба да ја земат предвид потребата да се осигури отпорност на инфраструктурата и да се подобри безбедноста на дигиталните инфраструктури.

Имајќи вкрстен ефект, инвестициите во дигиталниот сектор ќе осигурат комплементарност со реформите што ќе ја обликуваат дигиталната трансформација предвидена во Реформската агенда во сите пет области на политика. Инвестициите дополнително ќе осигурат зајакнување на националните капацитети во дигиталните технологии.

(4) *Развој на човечкиот капитал*

Препознавањето на важноста на образованието и вештините, здравствената и социјалната заштита за ослободувањето на потенцијалот за економски раст е во фокусот на овој потенцијален инвестициски проект и програмите. Инвестирањето во човечки капитал подразбира инвестирање во реформи, услуги и инфраструктури.

Новите интервенции се доволно поткрепени со потребните физибилити и секторски студии и/или интервенциите се дел од пошироките стратегии за човековиот развој на ниво на регионалната и/или партнерската економија. Инвестициите треба да придонесат за реформските приоритети како што се утврдени во Реформската агенда и да придонесат за спроведување на целите на Заедничкиот регионален пазар, дигиталната и зелената агенда.

Поконкретно, индикативните инвестиции се поврзани со:

- Инвестициите во областа на образованието и вештините (од раното детско образование до високото образование) и здравјето се во согласност со чистата енергија, енергетската ефикасност, заштита на животната средина, отпорноста на катастрофи, вклучително и влијанието на климатските промени, одржливите инфраструктури и дигитализацијата. Се прифаќаат признатите меѓународни стандарди во областите. Инвестициите во инфраструктурите се клучни за постигнување на целите за постојното образование и вештини, здравствени стратегии и планови;
- Инвестициите ги вклучуваат и/или ги опфаќаат приоритетите на дигиталната и зелената агенда за Западен Балкан. Кај инфраструктурите, инвестициите даваат приоритет на распоредувањето на дигиталните инфраструктури, заедно со барањата за обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност, потребните секторски реформи и приспособувањето на стандардите;
- Инвестициите мора да се дел од економијата на земјата или регионалното образование и вештини, здравствените стратегии и да целат конкретно кон вклучување на ранливите групи, вклучително и малцинствата и маргинализираните заедници, конкретно, но не само да ја поддржуваат интеграцијата на пазарот на трудот на Ромите. Родовите перспективи се земаат предвид.

Имајќи предвид дека целта на интервенциите на Реформската агенда е да се донесат предностите на членството во ЕУ пред пристапувањето, инвестициите во човечкиот капитал, зајакнувањето на иновациите, истражувањето и соработката меѓу образовниот сектор и индустријата за унапредување на економскиот развој се од суштинско значење. Осигурувањето конкурентност на приватниот сектор (најчесто формиран од микро, мали и средни претпријатија во земјата), помагањето на наставниците во образовните институции да го пренесат знаењето на следните генерации за да пристапат до пазарот на трудот подготвени со подобри вештини, ќе бидат елементите што ќе се земаат предвид при финансирањето на индикативната листа на инфраструктурни инвестиции кои ќе придонесат за подобрување на екосистемот, ублажувајќи го одливот на мозоци од земјата.

Анализа на приоритетите на Реформската агенда и инвестициите на ИПЗБ (WBIF)

Приоритетите на Реформската агенда се во согласност со инвестициите на ИПЗБ (WBIF) како целина. Имено, приоритетите на ИПЗБ (WBIF) овозможуваат сумирање на реформите планирани во рамките на Реформската агенда. Ако на пр. реформите се планирани за обезбедување на дигиталната инфраструктура, се планира проект под ИПЗБ (WBIF) за да развие и спроведе робусна и непробојна мрежна инфраструктура приспособена исклучиво за владини операции. Проектот е воден од критичната потреба да се заштитат чувствителните информации, да се осигури беспрекорна комуникација меѓу владините тела и да се зајакне положбата на националната киберодбрана. Во други случаи, каде што се планирани реформи за воведување енергетска ефикасност во јавните згради, во рамките на ИПЗБ (WBIF) има проекти за енергетска ефикасност во училиштата и здравствените установи, поддршка на Фондот за енергетска ефикасност и план за реновирање на зградите на централната власт.

Инвестициските приоритети на земјата кои се наведени во индикативната листа на проекти произлегуваат од националните и секторските стратегии, како што се Националната транспортна стратегија 2018-2030, Националната стратегија за развој на енергетика до 2040 година, Националната стратегија за образование 2018-2025, Националната стратегија за вработување 2021-2027, Стратегија за здравство на Република Северна Македонија 2021-2030. Имајќи предвид дека индикативните инвестиции ги следат Националните утврдени придонеси на ОН, Парискиот договор за климатски промени, Националниот план за енергија и клима и други релевантни документи, предложените проекти за финансирање целосно ќе го следат начелото „не прави значителна штета“,

имајќи го предвид влијанието врз животната средина на самите активности, а во исто време и зајакнувањето на економската конвергенција.

Проектите што се наведени во индикативната листа се исто така проекти што се вклучени и планирани во рамките на Единствената секторска проектна листа, според постапките и добрите практики на ИРЗБ (WBIF). Индикативната листа останува индикативна за да се овозможи: а) преглед на приоритетите за инвестирање во инфраструктурата на земјата и предвидливост во однос на идното финансирање и б) солидна основа за планирање дополнителна техничка помош за поддршка на созревањето на инвестициите како такви.

Меѓутоа:

- Националниот пакет на ИРЗБ (WBIF) воспоставен во рамките на ИРР (RGF) ќе финансира проекти во 4 од 5 сектори подобни за ИРЗБ (WBIF) како што се транспортот, енергијата, дигиталната иднина и развојот на човечкиот капитал. Секторот животна средина ќе биде поддржан преку регионалниот пакет на ИРЗБ (WBIF).
- Општо земено, ИРЗБ (WBIF) повеќе се фокусира на поврзувањето, додека Реформската агенда се фокусира само на еден аспект на поврзувањето односно на воведувањето интелегентен транспортен систем кој ја олеснува трговијата и ја зајакнува регионалната економска соработка.
- Дополнителен исклучок во однос на инвестициите на ИРЗБ (WBIF) е секторот енергија, каде што реформите планирани за обновливите извори не се поддржани од грантови за јавни инвестиции на ИРЗБ (WBIF) во рамките на комбинираниот инструмент, туку преку поддршката на ИРЗБ (WBIF) за приватниот сектор.
- Сите инвестициски проекти кои се поврзани со воспоставување ИТ-системи (на пр. царината, управувањето со јавните финансии) и/или инвестициите поврзани со спроведувањето на Стратегијата за паметна специјализација на Република Северна Македонија не се подобни според ИРЗБ (WBIF).

Индикативната листа на инвестиции се фокусира на период на спроведување од 2025 до 2032 година. Нивото на подготвеност се разликува од сектор до сектор, а придобивките од постојната Техничка помош во рамките на ИРЗБ (WBIF) ќе бидат клучни во забрзување на финансирањето на постојните документи за клучните инвестиции.

14. КОНСУЛТАЦИИ

За да осигури инклузивност и транспарентност во изготвувањето и спроведувањето на Реформската агенда, Владата, во согласност со начелото на партнерство и управувањето на повеќе нивоа, иницираше широка дискусија со клучните заинтересирани страни во текот на последните фази од изготвувањето на Реформската агенда. Преземени се чекори за спроведување значајни консултации со сите релевантни заинтересирани страни, вклучително и граѓанското општество, стопанските комори и синдикатите, како и академската заедница. Надлежните собраниски тела беа информирани за тековните процеси и за улогата на субјектот понатаму во процесот на одобрување.

Внатрешните консултации во рамките на воспоставениот национален координативен систем и структурата на Владата за создавање РА беа долги и инклузивни бидејќи вклучуваа неколку координативни состаноци во периодот од ноември 2023 до јуни 2024 година. Како што е опишано во поглавјето Следење, известување и оценување, Владата дополнително ќе донесе Одлука за воспоставување систем за следење и известување за Реформската агенда со задача да координира, спроведува, следи, известува, оценува, спроведува внатрешна контрола и ревизија.

Владата, во координација со Делегацијата на ЕУ, осигури конструктивна и инклузивна координација со сите земји членки на ЕУ, земји кои не се членки, МФИ (IFI), агенции на ОН и други

развојни партнери, презентирајќи ги севкупните цели и чекори на Реформската агенда и потенцијалните инвестиции. Комитетот за следење на ИПП (RGF) и Националниот инвестициски комитет ќе придонесат за консултации, комуникација, следење и обврски за известување на земјата. Нивното рано вклучување се покажува корисно особено за планирање на инвестициското портфолио и правилното среднорочно до долгорочно планирање на националниот буџетски фискален простор.

Процесот на консултации и комуникација не застанува на ова ниво. Владата во континуитет ќе се консултира со различни заинтересирани страни како Националниот совет за евроинтеграции, Комитетот за прашања на ЕУ, Советот за соработка меѓу Владата и граѓанското општество и други субјекти, на редовна основа, и ќе осигури демократска контрола за време на спроведувањето на Реформската агенда.

15. СЛЕДЕЊЕ, ИЗВЕСТУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ

Аранжманите за следење, известување и оценување ќе се изготват и воспостават по потпишувањето на Спогодбата за Инструментот. Ефективниот систем ќе биде комплементарен со воспоставените системи за следење и известување за фондовите на ЕУ, како и со владините структури и воспоставените практики за стратешко планирање, спроведување на државниот буџет и надзор на економските политики, структури, реформи и инвестиции.

Следење и известување

Следењето на спроведувањето на РА ќе има за цел собирање и анализа на податоци за информирање за напредокот кон постигнување на планираните чекори и цели, за помагање на процесите на донесување одлуки и за известување за користењето на ресурсите.

Владата ќе воспостави редовно и системско следење, и на политичко и на техничко ниво, како и аранжмани за известување за да информира за напредокот кон постигнување на планираните резултати, со што ќе осигури солидно, сеопфатно и опсежно известување до Комисијата. Ќе ги користи колку што е можно повеќе постојните постапки во однос на јавните набавки, спроведувањето, внатрешната контрола, неправилностите и измамите и надворешната ревизија.

Аранжманите за следење и известување ќе ги вклучуваат:

- i) институционалната поставеност (вклучително и потребните аранжмани за координација и синџирот на одобрување учесници кои ќе осигурат точност на известувањето),
- ii) информациите што треба да се користат и да се обезбедат и внатрешниот распоред за достапноста на овие информации,
- iii) процесите на контрола на квалитетот што го регулираат собирањето и анализата на релевантните податоци (вклучително и, каде што е релевантно, аранжмани за обезбедување квалитет за собирање податоци од крајните партнери – вклучително и расчленување на податоците (т.е. според пол, возраст, рурално/урбано, итн.), и
- iv) одредби за процена од трета страна, кога е релевантно. Доколку има сериозни слабости кои влијаат на квалитетот на користените информации, Корисникот ќе ги наведе последиците и соодветно предвидените мерки за ублажување.

За следењето и известувањето ќе се земе предвид степенот до кој релевантните реформи и инвестиции внимаваат да не остават никого зад себе и да придонесат за родовата еднаквост и омоќнување на жените.

Дополнително, системот за следење и известување е независен и може да обезбеди ефективна одговорност и транспарентност во спроведувањето на буџетот на Унијата.

Системот за следење ќе треба да го даде прегледот на резултати на Комисијата која ќе биде во функција од 01.01.2025 година. Во овој период, Владата ќе вложи силни напори и за воспоставување на врската помеѓу индикаторите од Реформската агенда и Рамката за оценување на изведбата (ПАФ) за 2021 година, која ги вклучува индикаторите за исходот и влијанието, целите и основните податоци. ПАФ (PAF) е основана како веб-апликација поткрепена со владина одлука за одговорности и рокови, овозможувајќи редовно електронско внесување, обработка и аналитика на податоци. Податоците на ПАФ (PAF) се користат и за нив се расправа во соодветните Секторски работни групи, што е исто така инклузивна платформа за сите заинтересирани страни, национални органи, донатори, граѓански организации, итн., за следење на спроведувањето на секторските приоритети на Реформската агенда.

Земјата презема дополнителни посети за следење преку сопствениот персонал и врз основа на процена на ризик и извештаи од ресорните министерства и други институции.

За интервенциите на ИРЗБ (WBIF), собраните податоци и извештаи за главни цели ќе бидат достапни 2 (два) пати годишно. Земјата може да свика *ad hoc* состаноци за интервенциите на ИРЗБ (WBIF) (за сите проекти или конкретни проекти) доколку се појави таква потреба во случај на одложување на спроведувањето.

Следењето на интервенцијата на ИРЗБ (WBIF) треба да е усогласено со постапките за спроведување под индиректно управување со доверени субјекти. Функцијата следење во рамките на ИРЗБ (WBIF), на национално ниво останува под одговорност на НИПАК (NIPAC). Спроведувањето на инвестициските проекти сепак не е дел од барањата за плаќање.

Известувањето кон Комисијата ќе се зајакне со внатрешно известување. Внатрешниот опсег за известување ќе биде воспоставен како дополнување на двата извештаи (полугодишни и годишни) кои треба да се доставуваат до ЕУ до соодветните рокови, односно до 30 јуни и 31 декември. Целокупното следење и известување ќе се потпира на внатрешниот систем на собирање и верификација на податоци воспоставен на национално ниво, вклучително и ИТ-алатките.

Улоги и одговорности за прибирање податоци, анализа и следење

Целокупниот напредок е одговорност на и ќе биде надгледуван од Националниот координатор за ИРП (RGF) со поддршка од Министерството за европски прашања (MEP) (MEA).

Националниот координатор за ИРП (RGF) особено:

- осигурува севкупна координација, навремено спроведување, известување, следење на помошта за корисникот, вклучително и координација во администрацијата и со други донатори кои се релевантни во согласност со целите утврдени во Регулатива за инструментот за реформи и раст;
- координира редовен политички дијалог на високо ниво со Комисијата;
- осигурува тесна врска помеѓу користењето на фондовите на Инструментот и општиот процес на пристапување;
- осигурува дека помошта добиена во рамките на инструментот е комплементарна со помошта добиена во рамките на Инструментот за претпристапна помош и со која било друга надворешна помош добиена од корисникот;
- ги подготвува и поднесува барањата за ослободување на средствата во рамките на Инструментот и ја осигурува нивната веродостојност и потпишувањето на изјавата за гаранција;
- има (i) административен капацитет во однос на човечки ресурси (број на персонал и профили), институционално искуство и стручност, и (ii) мандат и овластување да ги

извршува сите релевантни задачи, вклучително и одговорности за известување и следење;

- добива уверување за задоволително исполнување на релевантните квалитативни и квантитативни чекори идентификувани во однос на спроведувањето на Реформската агенда, дека со средствата се управувало во согласност со сите важечки правила, особено правилата за избегнување судир на интереси, спречување измами, корупција и двојно финансирање;
- Координаторот ја води и раководи работата на Комитетот за следење.
- Како што е пропишано во Спогодбата за инструментот за финансирање, и во координација со националните структури релевантни за да се осигури добро финансиско управување со фондовите на ЕУ, институциите како ОЛАФ (OLAF), Канцеларијата на Европското јавно обвинителство (ЕЈО) (EPPO), Судот на ревизори, постапувајќи во рамките на нивните соодветните надлежности, ќе им биде овозможен целосен пристап за остварување на нивните надлежности во директна координација со органите кориснички одговорни за целокупното спроведување на Инструментот.
- Осигурува дека средствата од Инструментот се користат во согласност со начелото на добро финансиско управување, транспарентност, еднаков третман, недискриминација и пропорционалност за нивната намена и соодветно управувани, особено во согласност со правилата на корисникот дополнети со ревизорски стандарди на ЕУ и ОЕЦД (OECD) и правила за спречување, откривање и корекција на измами, корупција и какви било други незаконски активности кои ги засегаат финансиските интереси на ЕУ, како и за судир на интереси и неправилности;
- Осигурува собирање, пристап до и пренесување во електронски формат на податоци за физичките и правните лица кои добиваат средства за спроведување на мерките во рамките на Инструментот, во согласност со член 22 од Регулацијата за инструментот за реформи и раст.
- Го следи воспоставувањето и операционализацијата на внатрешниот систем наведен во член 11 од оваа спогодба.
- Одржува соодветни постапки за изготвување на изјавата за уверување и резиме на ревизиите и контролите извршени на национално ниво, вклучително и:
  - Ефикасна постапка за изготвување на изјавата за уверување во согласност со моделот во Анекс Б, документирање на резимето на ревизиите и контролите и чување на основните информации за ревизорска трага;
  - Ефективни постапки за да се осигури дека сите случаи на измама, корупција и судир на интереси се соодветно пријавени и коригирани преку поврат на средствата.
- Осигурува соодветни мерки, вклучително и постапки за проверка на исполнувањето на релевантните квалитативни и квантитативни чекори утврдени во врска со спроведувањето на Планот и усогласеност со начелата за стабилно финансиско управување, вклучително и меѓу другото:
  - соодветни мерки преку кои органите на кои им е доверено спроведувањето на мерките на Планот ќе го проверат исполнувањето на релевантните квалитативни и квантитативни чекори утврдени во врска со спроведувањето на Планот (на пр. административни прегледи, проверки на лице место);

- соодветни мерки преку коишто органите на кои им е доверено спроведувањето на мерките на Планот ќе го проверат отсуството на неправилности, измами, корупција, други незаконски активности, вклучително и судир на интереси и двојно финансирање (на пр. административни прегледи, проверки на лице место).
- Одржува ефективен систем за да се осигури дека се чуваат сите информации и документи потребни за целите на ревизорската трага за спроведување на квалитативните и квантитативните чекори.
- При прегледот на содржината на предвидениот редовен извештај за спроведување и доставените информации, вклучително и извршувањето на теренските проверки на Координаторот ќе му помага и ќе го советува внатрешниот ревизор. Во рамките на изготвувањето на полугодишниот извештај, внатрешните ревизори би му помогале на Координаторот во изготвувањето на изјавата за уверување со која се потврдува дека податоците во извештајот се точни, проверени, веродостојни и точно го одразуваат нивото на постигнатото на наведените чекори, и дека воспоставениот систем за внатрешна контрола и преземените мерки за негово подобрување ја потврдуваат неговата содржина.

Притоа, особено внимание ќе се посвети на улогите и одговорностите, како и линиите на соработка меѓу МЕП (МЕА) и МФ (МоФ) како одговорно за управување со барањето за исплата за реализација на средствата. Координацијата меѓу МЕП (МЕА) и МФ (МоФ) ќе биде многу важна и инструментална за навремено подготвување на извештаите за напредокот во коишто се елаборира исполнувањето на условите за плаќање и подготовката на барањето за реализација на средствата.

Следењето ќе биде организирано околу Комитетот за следење на ИПР (RFG) и барањата за известување.

Аранжманите за осигурување соодветен надзор над спроведувањето на Реформската агенда би можеле да се започнат со создавање на Комитет за следење на ИПР (RFG), во контекст на постојните национални структури кој би можел, меѓу другото да:

- Го надгледува статусот на спроведување на Реформската агенда и процена на степенот и квалитетот на спроведувањето на сите реформи и инвестиции во насока на исполнување на целите утврдени во Реформската агенда и во Регулативата за инструментот за реформи и раст.
- Го прегледува напредокот кон исполнување на предусловите, целите, постигнувањето на планираните чекори и оценувањето на влијанието и одржливоста на реформите, истовремено осигурувајќи кохерентност со ИПА II и ИПА III, поврзаните стратегии на централниот и регионалниот сектор и активностите во повеќе земји или региони.
- Ги разгледува и ги одобрува полугодишните и годишните извештаи, вклучително и финансиското спроведување на РА.
- Прави преглед на ефективноста, ефикасноста, квалитетот, координацијата и усогласеноста на спроведувањето на РА
- Ги испитува релевантните наоди и заклучоци, како и предлозите за поправни последователни активности кои произлегуваат од теренските проверки, следења, оценувања и ревизии доколку се достапни.
- Дискутира за сите релевантни аспекти од функционирањето на системите за управување и контрола;
- Дискутира за сите проблематични прашања и активности.

- Доколку е потребно, разгледува или предлага измена на програмите и презема друго корективно дејство за да се осигури постигнување на целите и подобрување на ефикасноста, ефективноста, влијанието и одржливоста на РА.
- Ги прегледува преземените мерки за информации, публицитет, транспарентност, комуникација и видливост.

Националниот координатор за ИРР (RFG) ќе копретседава со Комитетот за следење на ИРР заедно со претставник на Комисијата.

Дополнително, министерот/координаторот/ите на секоја приоритетна област и Националниот координатор за ИРР редовно ќе се состануваат во министерска група за следење и ќе дискутираат и ќе ги одобруваат влезните информации од пониските слоеви на координација. Ќе има 5 или повеќе работни групи составени од координатори и верификатори за секоја приоритетна област/реформска компонента/ /чекор од релевантните институции кои ќе разговараат за деталите и предизвиците од спроведувањето на соодветните чекори и реформи. Внатрешните контролори и надворешната ревизија ќе вршат редовни проверки на функционирањето на системот за внатрешна контрола. Сите овие функции и *ад хок* групи ќе гарантираат дека системот функционира. Системот за следење ќе биде пирамидален и ќе вклучува координација и следење на високо ниво што ќе се раслојува до соодветните ресорни министерства и релевантните институции. Исто така, националниот систем ќе посвети должно внимание на сериозните слабости кои влијаат на квалитетот на користените информации, ќе ги наведе последиците за Реформската агенда и соодветно предвидените мерки за ублажување.

Реформската агенда се заснова на резултати и вклучува индикатори за процена на напредокот во постигнувањето на општите и специфичните цели на интервенциите, поврзани со засегнатите области на политиката. Индикаторите се колку што е можно покохерентни со Рамката за резултати на ИПА III и ИРЗБ (WBIF).

На ниво на институција корисник, персоналот вклучен во евидентирањето на постигнувањата на чекорите е составен од три категории:

1. Тим за спроведување на проектот/ЕСП (PIU) во рамките на институцијата корисник што го води спроведувањето на ниво на област на политики, што обезбедува двапати годишно ажурирања за напредокот кон постигнувањето на чекорите, заедно со придружна документација и докази. Тие ќе се засноваат врз податоците од официјалните документи како што се извештаите, потврдите за прифаќање или слични документи.
2. Службеници во рамки на одделенијата/секторите задолжени за директно следење на спроведувањето на РА во ресорните министерства/координатори, кои ги разгледуваат извештаите добиени од корисниците и ги подготвуваат влезните информации за известување до ЕК МИС (EC MIS).
3. Службеници кои имаат задача да го потврдат напредокот што е пријавен во однос на реформите и чекорите и доставените докази. Тие ќе дејствуваат како субјекти контролори на квалитет во целокупната линија на следење и известување.

Следењето на спроведувањето ќе обезбеди редовен проток на информации и врз основа на критериуми поставени од Комисијата, известување за постигнувањата, напредокот во исполнувањето на реформите и поврзаните чекори, системот за внатрешна контрола, спроведувањето на буџетот и инвестициите на ИРЗБ (WBIF). Земјата ќе воведо аранжмани за следење за коишто ќе биде потребно редовно следење и полугодишно известување.

Известувањето до Комисијата ќе се организира еднаш годишно во контекст на Економскиот и финансискиот дијалог за напредокот во постигнувањето на реформскиот дел од нејзината Реформска агенда, по член 28 од Регулативата за инструментот за реформи и раст, како дополнување

на формалните извештаи кои го придружуваат двогодишното барање за средства, следејќи ја Регулативата и соодветните спогодби.

Поконкретно, земјата, во однос на известувањето, ќе осигури:

1. податоци за исполнувањето на условите за плаќање на нејзината Реформска агенда што ќе ги придружува сите барања за ослободување на средствата. Секој извештај ќе обезбеди точна сметка за спроведувањето на основните реформи мерени со соодветните индикатори (и сродните основни линии и квалитативни и квантитативни чекори).
2. податоци во годишниот извештај за севкупниот напредок во спроведувањето на Реформската агенда во однос на севкупните и специфичните цели на Инструментот, во согласност и со индикаторите вклучени во Реформската агенда, користејќи го образецот што треба да го обезбеди Комисијата. Ова ќе придонесе за годишно следење на Инструментот од Комисијата, според чл. 25 од Регулативата за инструментот за реформи и раст.

Оценување

Како што е пропишано во Регулативата за ИРП во член 27, процесот на оценување е целосно гарантиран од ЕК. *Екс-пост* оценувањето ќе го оцени придонесот на ЕУ и постигнувањата на терен. Националните органи ќе ја поддржат Европската комисија да осигури директна комуникација со сите релевантни заинтересирани страни, вклучително и корисниците, социјалните партнери, граѓанските организации, регионалните и локалните органи во процесот на оценување на теренот.

За време на *екс-пост* оценувањето споменато во Регулативата, Северна Македонија се обврзува да ги достави до Комисијата сите релевантни податоци за следење и известување, како и податоци кои доаѓаат од нејзините сопствени процени или студии, за да се вклучат во *екс-пост* оценувањето.

16. КОНТРОЛА И РЕВИЗИЈА

Јавна внатрешна финансиска контрола

Системот на јавна внатрешна финансиска контрола е воспоставен во согласност со Законот за јавна внатрешна финансиска контрола и опфаќа финансиско управување и контрола и внатрешна ревизија, усогласена со меѓународните стандарди. Спроведувањето на РА ќе биде предмет на воспоставени постапки за внатрешна контрола во земјата.

Централната единица за хармонизација при Министерството за финансии има овластување да го координира поставувањето, развојот, спроведувањето и одржувањето на системот на јавна внатрешна финансиска контрола.

Координацијата се однесува на усогласување со меѓународните стандарди, надзор над системот за финансиско управување и контрола и на внатрешната ревизија и изготвување подзаконски акти, прирачници и упатства.

Во согласност со Законот за јавна внатрешна финансиска контрола, финансиското управување и контрола треба да се спроведува кај сите буџетски корисници, на сите нивоа на субјектот и да ги опфаќа сите средства на субјектот, вклучително и средствата од Европската Унија и од други извори. Внатрешна ревизија се врши во сите субјекти од јавниот сектор. Исто така, сите корисници на ЕУ фондовите се должни да им овозможат на овластените службени лица од Министерството за финансии, инспекторите и ревизорите од Европската комисија и Европскиот суд за ревизија слободен пристап до целата документација, канцеларии, средства и персонал, почитувајќи ги правилата за безбедносен сертификат и добро однесување.

Според Законот за јавна внатрешна финансиска контрола, раководителот на субјектот е должен да го осигури следново:

- воспоставување функции за финансиско управување и контрола и внатрешна ревизија

во сите организациски структури, програми, операции и процеси, во рамките на субјектот;

- воспоставување организациска структура и работни постапки за да се осигури функционирање, следење и развој на стабилно финансиско управување и контрола;
- воспоставување линија за известување во согласност со пренесените овластувања и одговорности и
- воспоставување процеси за управување со ризик и соодветни и ефикасни внатрешни контроли.

Исто така, раководителот на субјектот е одговорен за постигнување на целите на субјектот преку управување со јавните средства на правен, економски, ефикасен и ефективен начин.

Централната единица за хармонизација при Министерството за финансии, во континуитет согласно своите надлежности, спроведува активности за подобрување на функционирањето на јавната внатрешна финансиска контрола. На крајот на јуни 2024 година, вкупниот број на вработени во ЦЕХ (СНУ) изнесуваше 8 (1-раководител на сектор, 1-заменик-раководител на сектор, 2-раководители на одделенија, 3-советници и 1-помлад соработник). За да ја зајакне својата улога на следење и да го подобри квалитетот на известувањето за системот на внатрешна финансиска контрола, во рамките на Централната единица за хармонизација, во 2023 година беше воспоставена посебна единица за проверки на квалитетот на финансиското управување и контрола и работењето на внатрешната ревизија, која активно почна да врши проверки на квалитетот. Врз основа на годишните извештаи за системот на јавна внатрешна финансиска контрола, Владата на Република Северна Македонија донесува заклучоци со конкретни мерки и активности за унапредување на системот.

Според последниот Извештај на ЕК, Северна Македонија останува умерено подготвена и е постигнат ограничен напредок во последните години, во очекување на донесувањето на законодавната рамка која ќе ги поддржи реформите. Новиот закон за јавна внатрешна финансиска контрола е во собраниска постапка на донесување повеќе од три години, а новиот закон за државна ревизија е во владина постапка две години. Северна Македонија се обврзува да ги реши овие одложувања, особено затоа што донесувањето на новиот закон за ЈВФК (PIFC) и неговото спроведување се предвидени со Реформската агенда, според реформата 1.1.1 Зајакнување на јавната внатрешна финансиска контрола.

Рамката на ЈВФК (PIFC) се соочува со одредени предизвици, вклучително и големиот број примарни буџетски корисници (околу 100). До крајот на јуни 2024 година, вкупниот број на институции на централно ниво со Единица за внатрешна ревизија е 116, а бројот на внатрешни ревизори е 115. На локално ниво, вкупниот број на институции со Единица за внатрешна ревизија е 84, а бројот на внатрешни ревизори е 71.

Единиците за внатрешна ревизија подготвуваат стратешки и годишни планови за ревизија врз основа на процена на ризик, оценувајќи ги системите за финансиско управување и контрола за усогласеност и ефективност. Единиците за внатрешна ревизија го следат и спроведувањето на промените врз основа на извршените ревизии. Владата планира да развие национален систем за сертификација на внатрешните ревизори и да воспостави посеопфатен систем за обезбедување квалитет.

Според извештајот на ЈВФК (PIFC) за 2022 година, ревизорските планови за 2022 година на сите буџетски корисници на централно ниво кои имаат ЕВР (IAU) предвидуваа 164 внатрешни ревизии, од кои беа извршени 135 ревизии, и тоа: 43 системски ревизии; 63 ревизии на закономерност; 16 ревизии за проверка на степенот на следење на препораките; една ИТ-ревизија и 12 *ад хок* ревизии.

Во истиот период, буџетските корисници на локално ниво кои имаат ЕВР (IAU) планираа да извршат 181 ревизија, од кои беа извршени 132 ревизии и тоа: 34 системски ревизии; 59 ревизии на

закономерност; 2 ревизии на успешност; 16 финансиски ревизии; 2 ревизии за проверка на нивото на следење на препораките; и 19 комбинирани ревизии.

Според Извештајот на Европската комисија, во 2022 година, нивото на спроведување на препораките за внатрешна ревизија покажува подобрување и на централно и на локално ниво. На централно ниво, стапката на спроведени препораки е зголемена на 66,5 % од 60,3 % во 2021 година. На локално ниво, стапката исто така благо е подобрена, од 59,2 % во 2021 година на 61,4 % во 2022 година.

Системите за управување со јавни инвестиции допрва треба да се развиваат. Финансиското и физичкото следење на инвестициските проекти се врши на ниво на проектот, но допрва треба да се развива систем за консолидирање на информациите и следење на ризиците поврзани со спроведувањето на проектите. Владата планира да донесе Уредба за управување со јавните инвестиции со која ќе се регулира целокупното управување со проектниот циклус.

Спроведувањето на Интегрираниот информациски систем за управување со финансии (ИФМИС) (IFMIS) е клучно за зајакнување на внатрешните контроли.

Бирото за јавни набавки (БЈН) (РРВ) има воспоставено системи за откривање неправилности во јавните набавки. *Екс-анте* административните контроли на набавките со висока вредност поддржуваат осврнување на неправилностите пред известувањето за изборот на понудувачи. БЈН (РРВ) разви систем со предупредувачки сигнал за да ги идентификува неправилностите, аномалиите или активностите со висок ризик во процесот на јавни набавки.

Во рамките на системот на финансиски контроли е и Финансиската инспекција, која е организирана како посебна организациска единица во Министерството за финансии, која директно одговара на министерот за финансии и се состои од две одделенија надлежни за финансиски инспекции на централно и на локално ниво.

Финансиската инспекција во јавниот сектор во Северна Македонија е регулирана со Законот за финансиска инспекција во јавниот сектор. Во согласност со овој закон, целта на финансиската инспекција е да ги заштити финансиските интереси при управувањето со средствата од буџетот на централната власт, буџетите на единиците на самоуправата и средствата од други јавни извори, како и фондовите на ЕУ, преку утврдување на законитоста на користењето на средствата, во согласност со конкретната регулатива која ја уредува надлежноста за вршење на финансиска инспекција.

Финансиската инспекција може да се врши кај сите корисници на буџетски средства од буџетот на централната власт, општините и градот Скопје, агенциите и другите институции основани со закон, јавни претпријатија, јавни установи и други правни лица, коишто се во сопственост на државата или на општините и градот Скопје, или каде што државата или општините или градот Скопје се акционери, кај корисници на фондови на ЕУ, непрофитни организации и други правни и физички лица само за делот од добиените јавни средства или гаранции.

Опсегот на финансиската инспекција е доста широк бидејќи се однесува на вршење надзор на законитоста, ефикасноста и одговорното користење на буџетските средства, користењето на средствата од ЕУ и средствата од други јавни извори, без разлика дали таквите средства се приходи, трошоци, расходи, поврат на средства, побарувања, обврски и капитал на субјектите коишто се предмет на финансиската инспекција.

За да ја усоврши својата ефикасност, Финансиската инспекција ги зајакнува човечките капацитети преку зголемување на бројот на финансиски инспектори и градење на нивните професионални знаења и вештини. Во 2023 година до Финансиската инспекција пристигнале 2.052 барања за започнување процес. Вкупниот број барања за финансиска инспекција по коишто постапувала Финансиската инспекција во 2023 година (дел од нив акумулирани од претходните години) изнесува

499, од кои 339 се пополнети со записници/извештаи за извршена финансиска инспекција и 160 се пополнети со одбиени решенија/решенија за суспензија или препратени до друг надлежен орган.

Постапката за финансиска инспекција ја поведува главниот инспектор, со издавање писмено овластување за вршење финансиска инспекција врз основа на нејзиниот приоритет, по поднесена печатена копија од барања поднесени од физички лица, раководители или вработени во субјектите што се предмет на финансиска инспекција и други правни лица и поткрепени со докази и/или наводи за разумно сомневање за неправилности или недостатоци и/или сомнителни криминални дела во финансиското управување со јавните фондови, како и со фондовите на ЕУ, како и по барање на Одделението АФКОС (AFCOS), кое постапува на барање на Европската канцеларија за борба против измами (OLAF - Office Europeen de Lutte Anti-Fraude). Дополнително, финансиска инспекција може да се врши и по службена должност, во случаи на усно известување или според информации добиени при финансиската инспекција за постоење основано сомнение за неправилност, недостаток и/или сомнение за сторено кривично дело во финансиското управување со јавните средства, како и средствата на ЕУ коишто се чуваат кај субјектите коишто се предмет на финансиска инспекција.

По завршување на финансиската инспекција, во која финансискиот инспектор констатирал неправилности и/или недостатоци, главниот инспектор во зависност од видот на неправилностите/недостатокот може да донесе решение за отстранување на утврдените неправилности и недостатоци, решение за престанок на утврдените неправилности или решение со кое се бара враќање на средствата во буџетот во предвидените рокови.

Кога финансиската инспекција утврдува неправилност или недостаток што претставува прекршок, финансискиот инспектор е должен до надлежниот орган да поднесе барање за поведување прекршочна постапка. Во случај на сомнение за сторено кривично дело, финансискиот инспектор е должен до надлежниот орган да го достави записникот од извршената финансиска инспекција со приложени докази.

Понатамошно зајакнување на системот на јавна внатрешна финансиска контрола за подобрување на отчетноста и ефикасноста на извршувањето на буџетот е предвидено во рамките на *Реформата 1.1.1: Зајакнување на јавната внатрешна финансиска контрола* (види Анекс 1).

Во наредниот период се зајакнуваат капацитетите на ЦЕХ (CHU) и Финансиската инспекција со нови вработени.

Надворешна ревизија

Државниот завод за ревизија е врховна ревизорска институција во Република Северна Македонија, со овластување да ја врши својата функција во согласност со Законот за државната ревизија (Сл. весник бр. 122/21).

Независноста на Државниот завод за ревизија е утврдена со Законот за државна ревизија, со кој се уредуваат надлежностите на Државниот завод за ревизија и неговото овластување за вршење ревизии на финансиски извештаи, усогласеност и успешност, со пристап до сите потребни информации, документација и евиденција потребна за спроведување на ревизијата.

Капацитетите на ДЗР (SAO) се зајакнуваат за да ги исполнат своите овластувања. Вкупниот број на вработени во ДЗР (SAO) до крајот на јуни 2024 година изнесува 118, од кои: 109 државни ревизори, 6 административни службеници и 3 помошно - технички персонал наспроти 245 вработени предвидени со последниот акт за систематизација.

ДЗР (SAO) како врховна ревизорска институција има клучна улога во заштитата на начинот на користење на јавните средства (средствата на даночните обврзници), обезбедувањето квалитетни услуги за граѓаните и борбата против корупцијата.

Државната ревизија ја вршат овластени државни ревизори и државни ревизори. Државниот завод за ревизија ангажира стручни лица и експерти од областа на ревизијата по потреба при ревизијата. Професионалните капацитети на овластените државни ревизори и државните ревизори континуирано се надградуваат во согласност со Стратегијата за управување со човечки ресурси и Годишниот план за континуиран професионален развој.

Државниот завод за ревизија ја врши државната ревизија на финансиски извештаи, усогласеност со законските прописи и регулативи, како и ревизии на успешност во согласност со барањата на стандардите на МОБРИ (INTOSAI).

Согласно член 22 од Законот за државна ревизија, овластувањето на Државниот завод за ревизија да врши ревизија на европските фондови и фондови од други меѓународни институции е јасно наведен: *„Државната ревизија се врши во Собранието на Република Северна Македонија, Претседателот на Република Северна Македонија, Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините, буџетските корисници, индивидуалните корисници, јавните претпријатија, трговските друштва во кои доминантен акционер е државата, агенции и други институции основани со закон, други институции финансирани со јавни средства, Народната банка на Република Северна Македонија, политички партии финансирани со средства од Буџетот, корисници на средства од Европската Унија (освен системот за спроведување, управување и контрола на инструментот за претпристапна помош во Република Северна Македонија) и корисници на средства од други меѓународни институции (во натамошниот текст: предмет на ревизија)“.*

По потреба, државната ревизија се врши и кај субјекти кои се поврзани со субјектите коишто се предмет на ревизија, кои имаат економски, финансиски или друг вид интерес и кои користат средства што претставуваат јавни расходи.

Во насока на натамошно зајакнување на методолошкиот пристап во спроведувањето на ревизијата на европските фондови, во јуни 2022 година беа донесени „Насоки за ревизија на фондовите и претпристапната помош на ЕУ“ како методолошка алатка за ревизорите при ревизијата на европските фондови.

Понатаму, за потребите на ревизијата на средствата од европските фондови, во рамките на Државниот завод за ревизија, формиран е посебен оддел за ревизија на корисници на средства од Европската Унија и корисници на средства од други меѓународни институции, со две одделенија:

- *Одделение за ревизија на корисници на средства од Европската Унија;*
- *Одделение за ревизија на корисници на средства од други меѓународни институции.*

ДЗР (SAO) работи со високи стандарди на транспарентност и извештаите редовно се објавуваат на неговата веб-страница. Годишната програма за работа за 2023 година опфаќа 66 ревизии и 100 издадени ревизорски извештаи. Од 100 ревизорски извештаи, 96 се објавени на веб-страницата на ДЗР (SAO) до крајот на јуни 2024 година: <https://dzt.mk/mk/revizii/informacii-izvestuvanja/soopstenija-konecni-revizorski-izvestai>

Во изминатиот период, Државниот завод за ревизија изврши неколку ревизии на корисници на средства од Европската Унија и на корисници на средства од други меѓународни институции, на пример:

- Ревизија на успешност на „Процес на добивање и користење на средства од инструментот Инвестициска рамка за Западен Балкан (ИРЗБ (WBIF))“;
- Ревизија на успешност на капиталните инвестиции финансирани преку буџетот на Република Северна Македонија, фондови на ЕУ и фондови од други меѓународни финансиски институции во надлежност на централната власт и локалната самоуправа;

- Ревизија на успешност „Користење на здравствени услуги за радиолошка дијагностика со магнетна резонанца“;
- Ревизија на успешност ИНТЕРРЕГ – ИПА (INTERREG – IPA) Програма за прекугранична соработка Република Бугарија – Република Северна Македонија 2014-2020;
- Ревизија на усогласеност на тема добивање на нефинансиска помош, распределба и користење од институциите во јавниот сектор со цел превенција и заштита од пандемијата предизвикана од корона вирусот КОВИД-19, итн.

Во контекст на Реформската агенда, системска ревизија ќе биде спроведена од ДЗР (SAO) во 2025 година за да се процени системот што е воспоставен за спроведување на реформите, со фокус на системите за следење за да се осигури дека информациите доставени за поддршка за исплатите се точни.

Спроведувањето на ревизорските препораки може да се промовира со подобрување на употребата на ревизорските извештаи од Собранието.

Од гледна точка на политиките и мерките за спречување на корупцијата во рамките на Државниот завод за ревизија, се користат следниве стандарди:

- Ревизорски стандарди на МОБРИ (INTOSAI) и GUID 5270 – Ревизорски упатства за спречување на корупцијата;
- Стратегија за развој на ДЗР (SAO) 2023-2027 (Стратешка цел 4);
- Стратешки план за ревизија 2021-2023 и Одлука за утврдување на стратешки цели за ревизии на Државниот завод за ревизија за периодот 2021-2023 година и за приоритетни области за ревизии по сектори кои вршат ревизија;
- Годишен план за спречување на корупцијата за 2022 година и Одлука за определување лица за следење на Годишниот план;
- Упатство за откривање неправилности, измами и корупција;
- Спроведување на системот за управување со антикорупција во согласност со барањата на стандардот ISO 37001:2016 и Политиката за квалитет на ДЗР (SAO);
- Склучени меморандуми за соработка со државни органи, професионални здруженија и институции, граѓански организации и активна соработка со надлежните органи во оваа област;
- Обука за вработените во областа на спречување на корупцијата;
- Учество на вработените на обуки за спречување на корупцијата;
- Проактивна политика за комуникација и информирање на заинтересирани страни.

Одделение за координација на борба против измама на ЕУ средства (АФКОС) (AFCOS)

Со Актот за организација и систематизација на Министерството за финансии од декември 2018 година, Одделението за координација на борбата против измама на ЕУ средства е организирано во рамките на Одделот за финансиска инспекција на јавниот сектор и за координација на борба против измама со средства на ЕУ. Одделението АФКОС (AFCOS) се состои од раководител на Одделението и двајца советници. Во согласност со рамката на ИПА, АФКОС (AFCOS) е одговорно да го води создавањето/спроведувањето стратегии за заштита на финансиските интереси на Унијата, идентификувајќи ги можните слабости во системите корисници на ИПА III за управување со фондовите на Унијата, вклучително и помошта од ИПА III, осигурувајќи доволен капацитет за

човечки ресурси за овие задачи, вклучително и обука на персоналот за спречување измами, поддршка на соработката помеѓу администрациите корисници на ИПА III, органите на прогонот и ОЛАФ (OLAF), споделување информации за неправилности и сомнителни случаи на измами, вклучително и оние идентификувани во ревизиите и проверките извршени од Ревизорското тело на ИПА, услуги за внатрешна ревизија, структура за управување со ИПА, управни тела и посредни тела на ИПА, со администрацијата на корисникот на ИПА III и ОЛАФ (OLAF).

Улогата на Одделението АФКОС (AFCOS) е зајакната со донесување на Уредбата за утврдување на структурата на системот за заштита на финансиските интереси на Европската Унија („Службен весник бр. 264/22)“. Во согласност со оваа уредба, Системот за заштита на финансиските интереси на Европската Унија го сочинуваат структурите на ИПА, мрежата АФКОС (AFCOS) (составена од клучните институции одговорни за управување со фондовите на ИПА и институциите одговорни за борба против измамите со средствата на ЕУ во Р. Северна Македонија) и Одделението АФКОС (AFCOS).

За заштита на финансиските интереси на ЕУ, во рамките на мрежата АФКОС (AFCOS) ќе се одржуваат редовни и *ad hoc* состаноци на кои се разгледуваат конкретни случаи на утврдени неправилности, но и се преземаат мерки за осигурување системска заштита на финансиските интереси на ЕУ, преку подобра соработка и координација во преземањето на потребните активности во согласност со законските надлежности на одговорните институции.

Мрежата АФКОС (AFCOS) стана целосно оперативна на 14.03.2023 година кога се одржа конститутивната средба со институциите членки на мрежата АФКОС (AFCOS). На крајот на 2023 и почетокот на 2024 година се одржаа уште два генерални состаноци на мрежата АФКОС (AFCOS) и еден *ad hoc* тематски состанок, на барање на структурите на ИПА. На овие состаноци на мрежата АФКОС (AFCOS) се разговараше за главните проблематични прашања од областа на заштитата на финансиските интереси на Европската Унија и случаите на пријавени неправилности со фондовите на ЕУ.

Во насока на подобрување на соработката во областа на заштитата на финансиските интереси на ЕУ, на 21.06.2023 година беа потпишани меморандуми за соработка меѓу Министерството за финансии и клучните институции во областа на заштитата на финансиските интереси на ЕУ - Управата за финансиска полиција, Јавното обвинителство и Ревизорското тело.

Работата на мрежата АФКОС (AFCOS) е детално регулирана со Правилникот за мрежата АФКОС (AFCOS), донесен на 20.02.2023 година.

За наредниот период во областа на заштитата на финансиските интереси на ЕУ планирани се следните активности за натамошно зајакнување на соработката за спречување, управување и пријавување неправилности коишто ги засегаат фондовите на ЕУ: изготвување и потпишување меморандуми за соработка во областа на заштитата на финансиските интереси на ЕУ меѓу Министерството за финансии и Министерството за внатрешни работи и Државниот завод за ревизија, изготвување нова стратегија за борба против измами за периодот 2026-2030 година со акциски план за нејзино спроведување и редовно одржување на состаноците на мрежата АФКОС (AFCOS).

Одделението АФКОС (AFCOS) во согласност со одредбите од рамката ИПА, ќе продолжи да обезбедува и спроведува обуки за вработените во институциите коишто се дел од мрежата АФКОС (AFCOS) во соодветната област за заштита на финансиските интереси на ЕУ.

Одделението АФКОС (AFCOS) присуствува и на редовните квартални состаноци за неправилности за ИПА I, ИПА II, ИПАРД I и ИПАРД II, при што се опфатени пријавените неправилности и активностите за следење за претходниот период. Дополнително, Одделението АФКОС (AFCOS) присуствува на редовните полугодишни состаноци на Панелот за ризик.

Во согласност со Законот за финансиска инспекција во јавниот сектор, Одделението АФКОС (AFCOS) има право да поднесе барање за поведување инспекциска постапка во случај на основано сомневање за неправилности или недостатоци и/или сомнеж за криминал во финансиското управување со фондовите на ЕУ.

Друга важна улога на Одделението АФКОС (AFCOS) е водење на креирањето/спроведувањето стратегии за заштита на финансиските интереси на Унијата. На 14 јуни 2022 година, Владата на Република Северна Македонија ја донесе Националната стратегија за борба против измама и заштита на финансиските интереси на ЕУ во Република Северна Македонија 2022-2025 и Акцискиот план за спроведување 2022-2023. Акцискиот план за спроведување на Стратегијата за борба против измама 2022-2025, за периодот 2024-2025 година беше донесен од Владата на 09.04.2024 година. Акцискиот план се заснова на утврдените приоритетни области и поврзаните цели. На соодветните органи им доделува одговорност за спроведување на овие приоритети и соодветните последователни активности. Спроведувањето на оваа стратегија во соработка со надлежните институции е клучен инструмент за осигурување систематско спречување, откривање, сузбивање и санкционирање на сторителите на неправилности и измама.

За да се осигури ефикасно функционирање на Мрежата за координација на борбата против измама на ЕУ средства (АФКОС (AFCOS)) и да се подобри спречувањето, управувањето и известувањето за неправилностите кои влијаат на фондовите на ЕУ, потребно е дополнително зајакнување на капацитетите, вклучително и дополнителен персонал и обуки и техничка поддршка, а истото ќе биде обезбедено со постојна помош од ИПА.

Стратегијата за реформа за управување со јавните финансии 2024-2027 предвидува активности за зајакнување и на јавните внатрешни финансиски контроли според столбот VI и на надворешните контроли и на Парламентарниот надзор според столбот VII. Стратегијата за реформи на УЈФ (PFM) е сеопфатна и добро распоредена.

Европската Унија обезбеди значителна поддршка за подобрување на јавните внатрешни финансиски контроли, во текот на последните години, главно преку твининг-проекти. Имено, проектите „Зајакнување на функциите на буџетско планирање, извршување и внатрешна контрола“ и проектот „Подобрување на надворешната ревизија и парламентарен надзор“.

ЕУ во моментот обезбедува финансирање на проектот управуван од Светска банка „Градење ефективни, транспарентни и одговорни институции за управување со јавни финансии во Северна Македонија“ со цел градење и спроведување на системот ИФМИС (IFMIS) и е во процес на финализирање на тендерот за проектот „Поддршка на спроведувањето на Стратегијата за реформи на УЈФ 2024-2027“. Овој проект ќе обезбеди *ad hoc* техничка помош и ќе биде инструмент за спроведување на Реформската агенда.

Покрај тоа, во Анекс I од Реформската агенда се вклучени следните чекори кои ќе придонесат за подобрување на внатрешната контрола и спречување измама и корупција:

- До декември 2024 година, Собранието да го донесе Законот за ЈВФК (PIFC)
- До декември 2025 година: Минимум 70% од матичните буџетски корисници на централно ниво да имаат документ за управување со ризик, вклучително и антикорупцискиот ризик и ги евидентираат идентификуваните ризици во плановите за ублажување
- До декември 2025 година: Најмалку 80% од буџетските корисници на централно ниво и 75% на локално ниво да поднесуваат извештај за извршените внатрешни ревизии (поврзани со фискалната 2024 година)
- До декември 2025 година: Развиено преодно (базирано на ексел) ИТ-решение на соодветно ниво кое ќе му обезбеди на МФ база на проекти од кои ќе избира буџетски

кандидати и ќе го следи финансиското спроведување на проектите

- *До декември 2026 година: Зголемен аналитички капацитет за подобрување на ефикасноста во распределбите на буџетот: МФ (MoF) да изврши преглед на трошоците покривајќи најмалку 20% од буџетот (кумулативен број од почетокот на Планот за раст.)*
- *До јуни 2026 година и последователно до јуни 2027 година: Зголемен број на истраги, потврдени обвиненија и пресуди докажано во случаи на корупција, вклучително и на високо ниво; да се покаже зголемување на самостојните финансиски истраги; да се покаже зголемување на вкупната вредност на заплени, замрзнување и конфискација на приносите од криминал.*
- *До декември 2027 година, ЈВФК (PIFC) да е целосно спроведена.*
- *До декември 2027 година, реформите предвидени во Законот за буџетите да бидат целосно спроведени.*

17. КОМУНИКАЦИЈА

Општата цел на **Инструментот за реформи и раст за Западен Балкан** е да се забрза регионалната економска интеграција и прогресивната интеграција со единствениот пазар на Унијата, социо-економската конвергенција на економиите на земјите од Западен Балкан со Унијата и усогласување со вредностите, законите, правилата, стандардите, политиките и практиките на Унијата во поглед на членството во Унијата (член 3 од Предлог-регулативата на Европскиот парламент и на Советот за воспоставување Инструмент за реформи и раст за Западен Балкан).

Со оглед на важноста и големината на поддршката од ЕУ преку Инструментот за реформи и раст, Владата ќе подготви посебен план за комуникација и видливост, по можност интегриран со општа „чадор стратегија“ за стратешка комуникација за поддршката од ЕУ, вредностите на ЕУ и интеграцијата на Северна Македонија во ЕУ.

Структурите за спроведување на ваквата комуникациска стратегија ќе бидат утврдени за спроведување, следење, известување и промовирање на постигнувањата во рамките на Реформската агенда и процесот ќе се координира со Делегацијата на ЕУ и постојните иницијативи на терен преку неодамна формираните Европски куќи низ целата земја.

Ова само по себе претставува суштинска рамка за комуникација и промовирање на спроведувањето на Националната реформска агенда со цел нејзините можности и влијанија да се доближат до различните заинтересирани страни и до граѓаните.

Индикативен концепт кој понатаму би се развивал во полноправна Комуникациска стратегија може да се постави на следните елементи:

Во почетниот период на спроведување, акцентот ќе биде ставен на соопштувањето на програмските документи, висината на расположливите средства, новите тендери и расчистувањето на отворените прашања поврзани со Националната реформска агенда. Во вториот дел, комуникацијата ќе биде фокусирана на резултатите и ефектите од користењето на средствата од Инструментот. Следното може да се користи како водечки **комуникациски цели**:

- Информирање за можностите и ефектите од Инструментот за реформи и раст за Западен Балкан,
- Промовирање вклучување на потенцијалните корисници во спроведувањето на Националната реформска агенда,
- Запознавање на примателите со нивните должности поврзани со финансирањето на Унијата на

нивните активности од Националната реформска агенда,

- Осигурување транспарентност и пристап до сеопфатни и јасни информации.

Целните групи се општата јавност, (потенцијалните) корисници, заинтересираната јавност во однос на поединечните области на политиката и поврзаните реформи, внатрешната јавност – учество во спроведувањето на планираните реформи, медиумите.

Комуникацијата на Инструментот за реформи и раст за ЗБ (WB) ќе биде дел од **еднообразните насоки за комуникација за помошта на Унијата, која во моментот е во подготовка**. Тие ќе бидат дел од оваа општа национална комуникациска стратегија за Реформската агенда/поддршка од ЕУ, вредностите на ЕУ и интеграцијата во ЕУ. Ќе се користат традиционални и модерни алатки за комуникација, на пр.:

- прес-конференции и изјави за печат, соопштенија за печат, интервјуа и настапи во ток-шоуа, во комуникација со медиумите;
- огласи во електронски и печатени медиуми, социјални медиуми;
- директна комуникација со (потенцијалните) корисници и пошироката јавност: (видео) конференции, семинари, работилници, настани организирани за пошироката јавност;
- публикации, летоци, постери и промотивни производи;
- натпревари, наградни игри и квизови;
- онлајн присуство преку веб-страница и унифицирани комуникациски канали на социјалните мрежи и користење инфографика, видеоклипови, итн.

Ќе се спроведуваат активности за комуникација и видливост земајќи ги предвид насоките за комуникација на ЕК. Сите субјекти кои добиваат финансирање од ЕУ и изведувачи коишто спроведуваат надворешни дејствија финансирани од ЕУ имаат обврска да ја информираат релевантната публика за поддршката на Унијата за нивната работа со истакнување на амблемот на Унијата и изјава за финансирање што гласи „финансирано од Европската Унија“ на сите комуникациски материјали поврзани со засегнатите дејствија, вклучително и на официјална веб-страница и сметки на социјалните медиуми, каде што постојат. За таа цел тие мора да се усогласат со насоките дадени во прирачникот од 2022 година *Прирачникот за комуникација и видливост за надворешните активности на Европската Унија* (или кој било следен документ). Изјавата за финансирање ќе биде дополнета со клучните зборови кои ќе бидат дефинирани заедно со Комисијата во однос на Инструментот за реформи и раст за ЗБ. Врз основа на целите, областа на политиките и поврзаните алатки за реформи и комуникација, ќе се креираат општи пораки за сите целни групи, како и соодветно приспособени и дополнети во комуникацијата според целните групи.

Известувањето за активностите поврзани со комуникација и видливост од националните органи ќе се врши во согласност со барањата што би можеле да се утврдени во Спогодбата за инструментот или кое било друго упатство што може да го издаде ЕК во врска со Инструментот за реформи и раст и поврзаната национална програма за Реформската агенда.

АНЕКС 1: ЧЕКОРИ И УСЛОВИ ЗА ПЛАЌАЊЕ ПО ОБЛАСТ НА ПОЛИТИКА